

Abdülhamid (II) ٦٩٢ م ملا ، محمد قربان

السلطان عبد الحميد الثاني وأثره في نشر الدعوة

الإسلامية / اعداد محمد قربان نياز ملا. - ط ١. - مكة

المكرمة: مكتبة المنارة، ١٤٠٨ هـ، ١٩٨٨ م.

٢٣٨ ص ٢٤٤ سم

١. الدولة العثمانية ٢. الدعوة الإسلامية -

تاريخ. أ. العنوان

915.6104

SP.T Sperco, Willy

Turcs d'hier et d'aujourd'hui: d'Abdul -
Hamid à nos jours / by Willy Sperco.- Paris:
Nouvelles Editions Latines, c1961.
189 p.; 23,5 cm.

1498

1. Description and Travel, Turkey I. Title

9152 BUZPINAR, S. Tufan. Opposition to the Ottoman
Caliphate in the early years of Abdülhamid II: 1877-
1882. *Welt des Islams*, 36 i (1996) pp.59-89

28 ARALIK 1999

MADDE YATIMLANDIRAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

994 GEORGEON, F. Le sultan caché: réclusion du
souverain et mise en scène du pouvoir à l'époque de
Abdülhamid II (1876-1909). ([Abstract:] The hidden
Sultan: seclusion of the sovereign and stage-effect of
power in the times of Abdülhamid II, 1876-1909.)
Turcica, 29 (1997) pp.93-124

MADDE YATIMLANDIRAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

COYUNE, Nejat. Displays of friendship
between Persia and Turkey during the
time of Mozaffaroddin Shah and
Abdulhamit II. *J. Reg. Cult. Inst.*
4 (1971), pp. 57-66.

Mozaffaruddin Shah II.

Abdulhamit zamanında

Iran la Türkiye arasında

soyutluk 8 Aralık

MADDE YATIMLANDIRAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

487 SOUMILLE, Pierre. Anne-Marie Planel, de la nation
à la colonie, la communauté française de Tunisie au
XIXe siècle, d'après les archives civiles et notariées du
Consulat Général de France à Tunis. *Revue d'Histoire
Maghrébine / Al-Majalla al-Tārikhiya al-Maghāribiyya*,
29 / 106 (2002) pp.53-74. (Compte-rendu d'un
ouvrage.)

488 TEMIMI, Abdeljelil. Les témoignages politiques oraux
comme complément à la documentation écrite. *Revue
d'Histoire Maghrébine / Al-Majalla al-Tārikhiya
al-Maghāribiyya*, 29 / 106 (2002) pp.111-114.
[Tunisia.]

489 TEMIMI, Abdeljelil. Témoignage de M. Tahar
Belkhodja. *Revue d'Histoire Maghrébine / Al-Majalla
al-Tārikhiya al-Maghāribiyya*, 29 / 106 (2002)
pp.115-150. [Tahar Belkhodja, politician during the
Bourguiba period.]

490 TEMIMI, Abdeljelil. Une pétition des tunisiens
d'Istanbul au Sultan Abdelhamid II contra Mustapha
Ben Ismaïl. *Revue d'Histoire Maghrébine / Al-Majalla
al-Tārikhiya al-Maghāribiyya*, 29 / 106 (2002)
pp.105-110.

04 ENUL 2006

956.10743

CO.C Conférence de Constantinople (1876 decembre
11-23: Constantinople)

Conférence de Constantinople.- (S.l.: s.n.,
n.d.).

450 p.; 31 cm.

1. History, Turkey - 1876 - 1918 2. History,
Ottoman Empire

4061

956.10743

MU. (Mudhakkarat al-Sultan 'Abd al-Hamid)

مذكرات السلطان عبد الحميد / ترجمه محمد

حرب عبد الحميد - القاهرة : دار

الانصار ، ١٩٧٨

211 p.; 24 cm.

1. History, Turkey - 1876 - 1918 2. History,
Ottoman Empire I. Abd al-Hamid, Muhammad Harb
(tr.) II. Author (Arabic) III. Title (Arabic)

1273

320.9561

BE.P Berard, Victor

La Politique du Sultan / by Victor Berard.-
4th ed.- Paris: Calmann Levy, 1897.
xix, 361 p.; 18,5 cm.

1. Political Situation and Conditions,
Turkey I. Title

5584

5110 KORTEPETER, C.M. The rise of King 'Abd al-'Aziz
ibn Sa'ud during the era of Ottoman Sultan 'Abd al-
Hamid II (1876-1909). *The Islamic world from
classical to modern times: essays in honor of Bernard
Lewis*. C.E. Bosworth, C. Issawi, R. Savory, &
A.L. Udovitch, eds. Princeton: Darwin Press, 1989, rp.
1991, pp.733-769

03 SUBAT 1994

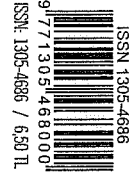
AHMAD, Rafiuddin. A Moslem view of Abdul
Hamid and the Powers. Nineteenth century
38 (1895), 156-164.

MOSTAR

AYLIK KÜLTÜR VE AKTÜALİTE DERGİSİ | EKİM 2012 | SAYI: 92

Dünya

Ucuz bir İslamofobik film
ve darbe planları

Söyleşi

Ali Dayıoğlu ile
Genç-Fed üzerine

Söyleşi

Gençlik ve Spor Bakanı
Suat Kılıç ile gençlik üzerine

ÂTIL POTANSİYELDEN
GELECEĞİN İNŞASINA

TÜRKİYE GENÇLİĞİ

Yusuf Kaplan, İpek Coşkun, Hasan Sarı

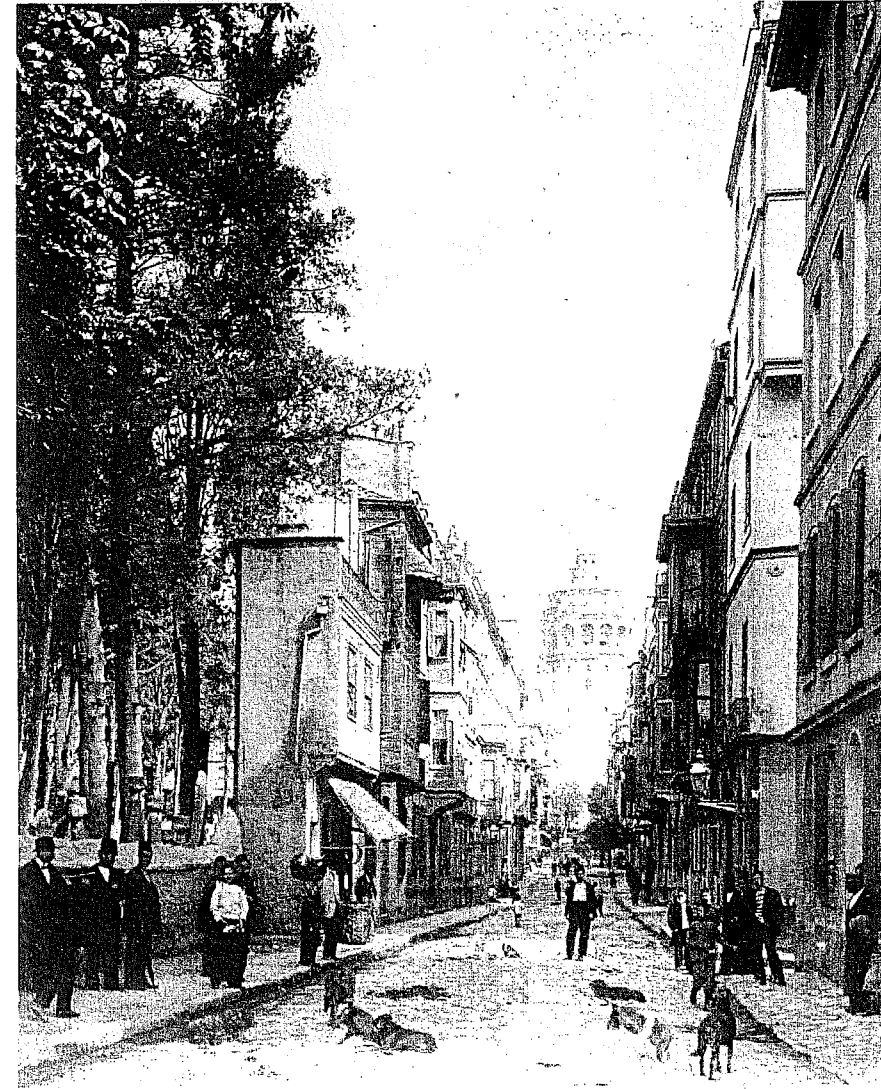
[TARİH]

21 Subat 2016

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

(010420)

II. Abdülhamid döneminde Kurban bayramları

II. Abdülhamit dönemi Kurban bayramları açısından yeni uygulamaların yürürlüğe konduğu milat olarak görülür. Bunda sadece Osmanlı İmparatorluğu için değil bütün İslam âlemi için önemli bir proje olan Hamidiye Hicaz Demiryolu projesini gerçekleştirmek için büyük bir yardım seferberliği başlatılması başat rol oynar. | Ali Şükrü Çoruk

316. Natsa, Rafiq Sâkir an: As-Sultân 'Abd-al-Hamid al-Tâni wa-Filasîjîn : as-Sultân alladî hasira 'arsahû min agl Filasîjîn / Rafiq Sâkir an-Natsa. - Tab'a 1. - 'Ammân : Dâr al-Kirmil, 1984. - 172 S.
Inhaltsangabe: D. Haltung d. osmanischen Sultans 'Abd-al-Hamid II. (1842 - 1918) zur Palästinafrage. - Arab. - In arab. Schrift

25 OCAK 1994

MADE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

GESCHICHTE

ABDÜLHAMİD II
ALTINAY, AHMED REFIK
İTTIHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ

Bestell-Nr./Standort
27 A 18747

[Altınay, Ahmed Refik] Ahmed Refik: İnqilâb-ı 'asîm. <11 Temmuz 1324.>
İstanbul 1324 (=1908): 'Asir Ma'ib. 127 S. [Türk.]
[Die jungtürk. Revolution v. 1908.]

MADE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Ahmad, Muhammad Hilmi Muhammad.
al-Khilâfah wa-al-dawlah fî al-'asr al-'Abbâsî / ta'-lîf Muhammad Hilmi Muhammad Ahmad. — [al-Tab'ah 1.]. — [Cairo]: Maktabat Nahdat Misr, [1959]
222 p.: map, geneal. table; 22 cm.
Added cover title: The Caliphate and the state under the 'Abbasids.
Arabic
I. Title.

neb 12-20217

CIY ICU MH NJP

Ahmad, Muhammad Hilmi Muhammad.
al-Khilâfah wa-al-dawlah fî al-'asr al-'Abbâsî / ta'-lîf Muhammad Hilmi Muhammad Ahmad. — [al-Tab'ah 2.]. — [Cairo]: Maktabat al-Shabâb, [1972]
260 p.: geneal. table; 25 cm.
Cover title: The caliphate & the state under the 'Abbasids.
Arabic
I. Title.

neb 12-20218

72-960852

DLC AzU ClHC ClY CU ICU InU MB MH MnU
NIC NJP NN NNC OU TrU UU ViU

Ahmad, Muhammad Hilmi Muhammad.
al-Khilâfah wa-al-dawlah fî al-'asr al-'Umawî / Muhammad Hilmi Muhammad Ahmad. — [l'âdat al-Tab'ah 1.]. — Cairo: Maktabat al-Shabâb, 1966, 1974 printing.
280 p.: geneal. table; 24 cm.
Added cover title: The caliphate & the state under the Umayyads.
Arabic
I. Title. II. Title: The caliphate & the state under the Umayyads.
JQ1758.A5A69

neb 12-20219

75-960103

DLC AzU CLU ClHC ClY CU ICU InU MB MH MiU
MnU NJP UU-VIU WaU

04 SUBAT 1994

341.0266561041

PO.R Politis, M. Nicolas

IRUCA

The rights of the heirs of Sultan Abdul-Hamid II against his Britannic majesty's government=Les droits des heritiers du Sultan Abdul-Hamid II vis-à-vis du gouvernement de S.M.Britannique/by M.Nicolas Politis.- [London: R.E. Thomas and Newman, n.d.]

61, 61 p.; 26 cm.

Text in French and English

1. Treaties, Turkey - England I. Title II.

Title: Les droits des heritiers du Sultan Abdul-Hamid...

9054

05351 AHDAB, 'Abd al-Hamid. *À Joumana: "pour un Liban nouveau"*. [Newspaper articles on the political situation in Lebanon in 1977.] Beyrouth, 1978.

-Abul Hamid II

956.10743

CO.P

Conférence de Constantinople (1885 Novembre 5: Istanbul)

Protocoles de la conférence de Constantinople= Dersaadet Konferansı mazbataları.- Constantinople: [s.n.], 1886 (Constantinople: Imprimerie Osmanié)

89 p.; 30 cm.

Text in French and Ottoman Turkish

1. History, Turkey - 1876 - 1918 2. History, Ottoman Empire I. Title II. Title: Dersaadet Konferansı mazbataları

4064

11 ARALIK 1991

MADE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

"Abdulhamid II nin Reformlari"

Hourani, "Arabic thought ..." s. 105 u. devr

- Vambery, A.

Abdulhamid II

ÖKE,

Mim Kemal (Doç. Dr.), "Prof. A. Vambery's Personal Recollections of Abdulhamid II and his Reign", Proc. of the VI. th Cambridge CIEPO Symp, Lelidan 1987, 259 - 273 S.

MADE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

07 SUBAT 1994

MADE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

11 ARALIK 1991

ABDÜLHAMİD II

Bestell-Nr.:
27 A 9698

Mugheid, Turki: Sultan Abdulhamid II. in Spiegel der arabischen Dichtung: e. Studie zu Literatur u. Politik in d. Spätperiode d. Osman. Reiches
Berlin: Schwarz, 1987. - 383 S.
(Islamkundliche Untersuchungen; 112)
Zugl.: Bonn, Univ., Diss., 1987
NB: Islamkundliche Untersuchungen

"ABDUL HAMİD II"

Holt, Lambton, Lewis, "The Cambridge...", C. 1A, S. 371-372, C. 1B, S. 586-587, 684-685

"ABDULHAMID II"

Zeine, "Arab Nationalism," s. 45-51, 65-66.

ط ٧ - السلطان عبد الحميد الثاني وفلسطين : السلطان
الذي خسر عرشه من أجل فلسطين / رفيق شاك
التشنة - ط ٧ - الرياض : ر. ش. التشنة، ١٤١٣ هـ
١٩٩٢ م (مطابع الفرزدق).
١٩٩ ص ٢٤٤ سم
١. الدولة العثمانية - تاريخ ٢. فلسطين - تاريخ
- العصر العثماني (١٥١٦ - ١٩٠٢) ٣. السلطان
عبد الحميد الثاني . أ. العنوان

X ABDULHAMID II
INÖNÜ, İSMET

2029 DERİNGİL, Selim. Aspects of continuity in
Turkish foreign policy: Abdülhamid II and İsmet
İnönü. *International Journal of Turkish Studies*,
4 i (1987) pp.39-54

04 SUBAT 1996

923.1561
DO.A Dorys, Georges

Abdul-Hamid intime / by Georges Dorys;
preface by Pierre Quillard.- 7th ed.- Paris:
P.-V. Stock, 1907.
xii, 274 p.: ill.; 19,5 cm.

1. Heads of State, Turkey 2. Abdulhamid II,
Sultan of Ottoman I. Quillard, Pierre (prep.)
II. Title

8884

21 HAZ 2007

Abdülhamid II

0134 Georgeon, François
Abdülhamid II: Le sultan calife (1876-1909) :
le sultan calife (1876-1909) / François
Georgeon. - Paris : Fayard, imp. 2003. - 528
p. ; 22 cm
Bibliografía: p. [495]-505. - Índice. - Incluye
(p. [489]-493) glosario y (p. [507]-514)
cronología
ISBN 2-213-59929-7
1. 'Abd al-Hamīd II, Sultān de Turquía 2.
Otomanos - Historia - S.XIX I. Título.
929'Abd al-Hamīd II, Sultān de Turquía
ICMA 4-48240 R. 49278

923.1561
HA.S Haslip, Joan

Le sultan: la tragedie d'Abdul Hamid / by
Joan Haslip; translated by Renee Villoteau.-
[Paris]: Librairie Hachette, 1960.
272 p.; 21 cm.
Translation of: The Sultan: the life of
Abdul Hamid

1. Heads of State, Turkey 2. Abdulhamid II.,
Sultan of Ottoman I. Villoteau, Renee (tr.)
II. Title

9193

LANDAU, J. M.
Un projet de réforme présenté au
sultan ottoman Abdul-Hamid II en 1883 par
Benette Musolinas.
Orient 40 (1966), pp. 147-167

Abdülhamid II

19 0 AGUSTOS 1947

- Abdülhamid (II)

12 OCAK 1991

Sultan Abd-al-Hamid [Abdülhamid II, sultan of
Turkey,] by an Eastern Resident. Contem-
porary review 67 (1895), 43-53.

R468 Revolution of 1908 in Turkey. By Kansu, Aykut.
Leiden, 1997.

Quataert, D. *British Journal of Middle Eastern Studies*,
25 ii (1998), pp.306-307 (E)
Pipes, D. *Middle East Quarterly*, 4 iii (1997), p.94 (E)

11 MAYIS 2001

Abdülhamid (II)

12 OCAK 1996

ABDÜLHAMİT II, Sultan of the Turks. Dis-
cours du sultan à l'ouverture des chambres:
coup d'oeil rétrospectif sur les affaires de
l'empire - motifs de la promulgation de la
constitution - recommandation du sultan -
appréciation des difficultés que présente la
situation. *Journal des économistes*, 3e série,
46 (1877), pp. 132-138.

12 OCAK 1996

2887 (GAVIN, C.) Abdul-Hamid's gift-albums as an imperial self-portrait. *Journal of Turkish Studies*, 12 (1988) pp.1-25

ABDÜLHAMİD II
SONRA GELEN DOKÜMAN

ABDÜLHAMİD II 87-961091
Muayyihî, İbrâhîm.
(Mâ hûnâlike min asrâr belâğ al-Sultân
'Abd al-Hamîd) II
ما هناك من أسرار بلاط السلطان
الحمد / إبراهيم المويلى ؛ دراسة تاريخية
أحمد حسين الطحاوى ؛ تقديم علي شلش
• الظهرة : جمهورية مصر العربية :
المركز العربى للإسلام و البشر [1985]
12, 349 p. : ports. ; 20 cm. —
(كتاب المركز العربى : 1)
Bibliography: p. 342-344.
Includes index.
£35.00
Egy-Soc.

1541 FARAH, C.E. Reassessing Sultan Abdülhamid II's Islamic policy. *Archivum Ottomanicum*, 15 (1995-96) pp.191-212

MADDE YATIMI ANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

2- Abdülhamid II
- Sayyadî, Ebü'l-Hüdâ

İrfen Gündüz

07 SUBAT 1996

Tercüme Makale

• "Sultan Abdülhamid II ve Ebü'l-Hüdâ es-Seyyâdî"
(Dr. Butros Ebu Manneh'in aynı adlı İngilizce ma-
kalesinden çeviri olup, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Der-

gisi'nde yayımlanmak üzere kabulü yapıldı.

6232 EMERIT, M. Un collaborateur
d'Alexandre Dumas, Ducouret Abd El
Hamid. *CT* 4 (1956), pp. 243-249

Abdulhamid II

MADDE YATIMI ANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

04 EYLÜL 1996

ARTICLES

CETINSAYA, Gökhan. The Ottoman view of British
presence in Iraq and the Gulf: the era of Abdulhamid
II. *Middle Eastern Studies*, 39 ii (2003) pp.194-203.
Also online at <http://www.ingenta.com>

956.10743
WI.A

Wittlin, Alma

Abdul Hamid: the shadow of God / by Alma
Wittlin; translated by Norman Denny. - London:
John Lane The Bodley Head, 1940.
296 p., 7 p. of plates: ill.; 22 cm.
Bibliography: p. 289 - 296
Includes index

1. History, Turkey - 1876 - 1918 2. History,
Ottoman Empire I. Denny, Norman (tr.) II. Title
9918

MADDE YATIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Hayrettin ŞAHİN

Felsefe ve Din Bilimleri Dinler Tarihi
Doktora Tez Dönemi
Osmanlı Arşiv Vesikâlarında Göre II Abdülhamit Dönemi Osmanlı Erkeni
Patrikhânesi Dini İlişkisi
Danışmanı: Doç.Dr. Harun GÜNGÖR

Erciyes Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi (Tarihsiz).

٢٠٠٠ التشية ، رفيق شاكر

السلطان عبدالحميد الثاني وفلسطين : السلطان
الذي خسّر عرشه من أجل فلسطين / رفيق شاكر
التشية - ط ١ - الرياض : ر . ش . التشية ، ١٤٠٥ هـ ،
١٩٨٤ م (شركة مطابع نجد) .

١٩٨ ص ٢٣ سم

١ . الدولة العثمانية - تاريخ ٢ . فلسطين - تاريخ
- العصر العثماني (١٥١٦ - ١٩٠٢) ٣ . السلطان
عبدالحميد الثاني . أ . العنوان

MADDE YATIMI ANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

01 SUBAT 1994

2967 LE GALL, M. Pan-Islamism and the
brotherhoods during the reign of Abdulhamid II:
notes on Ottoman-Sanusi relations. *Actes du
Congrès du C.I.E.P.O. tenu à Cambridge sur:
Les provinces arabes à l'époque ottomane. Etudes
réunies et présentées par Abdeljelil Temimi.*
Zaghouan: Centre d'Etudes et de Recherches
Ottomanes et Morisco-Andalouses. 1987 .
pp.131-138

2858 ATASOY, Nurhan. Sultan Abdulhamid II's
photo-collections in Istanbul. *Journal of Turkish
Studies*, 12 (1988) pp.vi

II. Abdülhamid

السلطان عبد الحميد والقضية الفلسطينية.
د. عيسى الماضي.
مجلة كلية الشريعة وأصول الدين
بالقصر
جامعة الإمام محمد بن سعود الإسلامية
ص ٥٨١ - ٦٠٢
العدد الثاني ١٤٠١ - ١٤٠٢ هـ

956.10743
OS.B

Osmanoğlu, Ayşe

Babam Sultan Abdülhamid: hatıralarım / by
Ayşe Osmanoğlu. - 2nd ed. - Ankara: Selçuk
Yayınları, 1984.
288 p., [16] p. of plates: ill.; 19,5 cm.

1. History, Turkey - 1876 - 1918 2. History,
Ottoman Empire I. Title

8581

1412 KLEINERT, C. Die Revision der Historiographie des
Osmanischen Reiches am Beispiel von Abdülhamid II.:
das späte Osmanische Reich im Urteil türkischer
Autoren der Gegenwart (1930-1990). Berlin: Schwarz.
1995 (Islamkundliche Untersuchungen, 188). 262pp.

28 ARALIK 1993

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN BOKUMAN

"Öke, Alim Kemal

"Şark meselesi ve II. Abdülhamid'in
göç politikaları (1876-1905)"
Osmanlı Araştırmaları, İstanbul.

1982 sayı 3 ss.247-276

03 KASIM 1993
MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN BOKUMAN

88-963358

Jindī, Anwar.
(Sultān 'Abd al-Ḥamīd wa-al-Khilāfah
al-Islāmiyah)
السلطان عبد الحميد والخلافة
الإسلامية: تمثيل أكبر خط في تاريخ
الإسلام الحديث / بقلم أنور الجندى.
الطبعة 1. - بيروت، لبنان: دار ابن
زيدون، عابدين، القاهرة: دار الكتب
السلفية، 1407 [1986 or 1987 i.e. 1987].
228 p.; 24 cm. --
(إعادة كتابة تاريخ الإسلام من
حنان المنهج الإسلامي المصبل
لكتابة التاريخ)

£B7.50
L&S-Islamic Hist.

6510. 'Abd-ül-Ḥamīd (Osmanisches Reich, Sultan, II.):
[Hatıra defteri] İkinci Abdülhamid'in hatıra defteri. - İstan-
bul: Selek Yayınevi, 1960. - 199 S.: III.
İnhalt: Tagebuch. - Text türk. 25 A 6574

21 TEMMUZ 1994

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN BOKUMAN

DOĞAN, H. A. : Abdülhamid II. dönemine ait nadir bir tilla.
Bülten (Türk Nümismatik Derneği), (12), 1933, 25-26 Bibli-
yografya

4043. Kodaman, Bayram: Sultan II. Abdülhamid devri
Doğu Anadolu politikası / Bayram Kodaman. - Ankara.
1987. - 156 S.: III. - (Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
yayınları; 67: Seri 4: Sayı A: 21)
İnhalt: Polit. Lage Ostanatoliens z. Zt. d. Sutans Abdülha-
mid II. - Text türk. 7 E 3358

88-965045
'Alī, Urkhān Muḥammad.
(Sultān 'Abd al-Ḥamīd al-Thānī)
السلطان عبد الحميد الثاني: حياته
وأحداث عهده / بقلم أورخان محمد
علي. - الطبعة 1. - الرمادي، العراق:
مكتبة دار الأنوار، 1987.
364 p.: facsim., maps, ports. 1
23 cm.
Title page partially vocalized.
Bibliography: p. 357-364.
3rd
1. Abdülhamid II, Sultan of the Turks,
1842-1918.
Acquired only for LC.

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN BOKUMAN

2230 AKARLI, Engin Deniz. Abdülhamid II (1842-1918):
the 34th Ottoman sultan (r. 1876-1909). *The great
Ottoman-Turkish civilisation*. Vol. 1: *Politics*. Editor-
in-chief Kemal Çiçek. Ankara: Yeni Türkiye, 2000.
pp.601-611

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN BOKUMAN

ABDÜLHAMİT II

AKARLI, Engin D., 'Abdulhamid II's Attempt to Integrate Arabs into the Ottoman System', in: David Kushner (ed.), *Palestine in the Late Ottoman Period*. Leiden: E.J. Brill, 1986, pp.74-92.

17 ARALIK

10288 ENDE, W. Sayyid Abū l-Hudā, ein Vertrauter Abdülhamid's II. Notwendigkeit und Probleme einer kritischen Biographie. XIX. Deutscher Orientalistentag 1975. Vorträge. hrsg. W.Voigt (ZDMG Suppl.III, 2, 1977) pp. 1143-1155.

Abdulhamid II

KADIKÖY KUTUPHANESİ
SONRA GELEN DOKÜMAN

4097 MUGHEID, Turki. *Sultan Abdulhamid II. im Spiegel der arabischen Dichtung: eine Studie zu Literatur und Politik der Spätperiode des Osmanischen Reiches*. Berlin: Schwarz, 1987 (Islamkundliche Untersuchungen, 112). 383pp.

Abdulhamid II

04 SUBAT 1994

4889 YASAMEE, F.A.K., 'Abdulhamid II and the Ottoman Defense Problem'. *Diplomacy and Statecraft* (London), 4:1, 1993, pp.20-36

Abdulhamid II

01 SUBAT 1994

05087 LANDAU, Jacob M. *Abdul-Hamid's Palestine. Rare century-old photographs from the private collection of the Ottoman Sultan now published for the first time*. Selected and introduced. London: Andre Deutsch, 1979.

Abdul Hamid II
Filistin
Osmanlılar.

1067 YASAMEE, F.A.K. *Ottoman diplomacy: Abdülhamid II and the great powers 1878-1888*. Istanbul: Isis, 1996 (Studies on Ottoman Diplomatic History, 7). 293pp.

KADIKÖY KUTUPHANESİ
SONRA GELEN DOKÜMAN

04 SUBAT 1994

509 WALEY, Muhammad Isa. *Images of the Ottoman Empire: the photograph albums presented by Sultan Abdülhamid II*. *British Library Journal*, 17 (1991) pp.111-127

16 SUBAT 1994

ABDÜLHAMİT II

N. E. Saliba,

"Mithat Pasha m Suriye"

MITHAAT PASA

Pos.

9141 YASAMEE, F.A.K. *Ottoman diplomacy: Abdülhamid II and the great powers 1878-1888*. Istanbul: Isis, 1996 (Studies on Ottoman Diplomatic History, 7). 293pp.

Abdulhamid II

28 ARALIK 1999

- 2935 General index. *Journal of Turkish Studies*, 12 (1988) pp.261-269. [Of the contents of Sultan Abdul Hamid II's photographic albums.]
- 2936 Inventories of the photographs. *Journal of Turkish Studies*, 12 (1988) pp.213-259. (Sultan Abdul Hamid II's photographic albums.)
- 2937 A pictorial selection. *Journal of Turkish Studies*, 12 (1988) pp.45-207. (The Ottoman Empire as revealed in the Sultan Abdul Hamid II's photographic albums.)
- 2938 Table of correspondence (with lists of discrepancies) among the original albums preserved at the Library of Congress (LC) and the British Library (BL), as well as their sequence in the microfiches published by Inter Documentation Company in 1987 (IDC). *Journal of Turkish Studies*, 12 (1988) pp.209-211. (Sultan Abdul Hamid II's photographic albums.)

KADIKÖY KUTUPHANESİ
SONRA GELEN DOKÜMAN

12 OCAK 1996

- 2855 (ALLEN, W.) Album descriptions. *Journal of Turkish Studies*, 12 (1988) pp.39-43. (Sultan Abdul-Hamid II's albums at the Library of Congress.)
- 2856 ALLEN, W. Analyses of Abdul-Hamid's gift albums. *Journal of Turkish Studies*, 12 (1988) pp.33-37

ABDÜLHAMİT II

KADIKÖY KUTUPHANESİ
SONRA GELEN DOKÜMAN

3705 MUGHEID, Turki. *Sultan Abdulhamid II. im Spiegel der arabischen Dichtung: eine Studie zu Literatur und Politik der Spätperiode des Osmanischen Reiches*. Berlin: Schwarz, 1987 (Islamkundliche Untersuchungen, 112). 383pp.

Abdulhamid II

04 SUBAT 1994

KADIKÖY KUTUPHANESİ
SONRA GELEN DOKÜMAN

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

956.94001
ÖK.I Öke, Mim Kemal

II. Abdulhamid siyonistler ve Filistin meselesi / by Mim Kemal Öke.- İstanbul: Kervan Yayınevi 1981.
196 p., 12 p. of plates; 19,5 cm.
Thesis (M.A.)- Cambridge University, 1980
Bibliography: p.179-187

1. Zionism I. Title

1091

0455 Wahîd, Muḥammad
Al-qawl al-mufîd fî ḥukm al-sultân 'Abd al-Hamîd / Muḥammad Wahîd. - T. 1. - Bayrût : Dâr al-Warrâq, 2005. - 397 p. ; 25 cm
Bibliografía: p. 391-392
1. 'Abd al-Hamîd II, Sultân de Turquía 2. Otomanos - Historia - S.XIX I. Título.
929'Abd al-Hamîd II, Sultân de Turquía
ICMA 4-54805 R. 61426

17 TEM 2008

al-JAHIS (Wadi'ah fa-Ha)

Cahiz
Abbasi

الجاحظ
والحاضرة العباسية

al-Jahis wa 'l-hadirat al-'abbasiyah.
(Al-Jahis and Abbasid City Life.)
pp. xiv, 240.

Matba'at al-Iraḥād: Baghdad, 1965.

8°

956.10743
BA.M Barckhausen, Joachim

Manner und machte am Bosphorus: Abdul Hamid und seine zeit / by Joachim Barckhausen.- Berlin: Schutzen - Verlag, c1938.
313 p., plates; 20 cm.

1. History, Turkey - 1876 - 1918 2. History, Ottoman Empire I. Title

5185

Abdulhamid II

Abbasi
Cahiz

الحسين عمارة

المجتمع العباسي من خلال رسائل

الجاحظ/ الحسين عمارة؛ اشرف

محمد اليعلاوي.- تونس: كلية

الاداب والعلوم الانسانية،

١٩٨٢ - ١٢٢ ص

شهادة الكفاءة في البحث

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

SAMARDŽIEV, B. Traits dominants de la politique d'Abdülhamid II relative au problème des nationalités (1876-1885). Et. balkaniques 8 iv (1972), pp. 57-79.

Milliyetler probleminin
Rusya B. Abdülhamid'in
siyasetinin hukukî izleni.

Abdülhamid II

Dokümantasyon

الإمامية العربية في عهد

إسماعيل بن-نهبان: في عهد

أدلي عسندة تاليفه: مائة

١٢٨ ص

B. Topaloğlu ktp.

Bekir TURGUT

Tarih

Doktora

II Abdulhamit Dönemi Osmanlı Devleti Asya Politikası

Tez Dönemi

Danışmanı: Prof.Dr. Aydın TANERİ

Erciyes Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi (Tarihsiz).

HAZİRAN 1996

11 NISAN 1996

Rashid, Mu'ayyad Fāḍil Mallā.
(Shubhāt ḥawla al-'aṣr al-'Abbāsi al-Awwal)

شبهات حول العصر العباسي الأول / مؤيد

فاضل ملا رشيد - الطبعة

المنصورة: دار الوفاء، 1986.

102 p. ; 17 cm. -

(نحو عقلية إسلامية واجبة)

Bibliography: p. 93-100.

£20.85
Islamic community-Abbasid period.
Egy-Isl. Hist.

ABDÜLHAMİD
II
1918-1922
-Wahm
-Wahm
-Wahm

6930. Öke, Mim K.: Saraydaki casus: gizli belgelerle II. Abdülhamid devri ve İngiliz ajanı Yahudi Vambery / Mim Kemal Öke. - 1. baskı. - İstanbul: Hikmet Neşriyat, 1991. - 294 S. : Ill. - (Hikmet neşriyat; 21 : Belgesel eserler dizisi; 1)
İnhalt: A. Vamberys Berichte aus der Türkei an das britische Foreign Office. - Text türk.
ISBN 975-7449-00-8

31 A 12266

MADDE YATIRILANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

1992 ZORLU, Tuncay. The deposed sultan affair: Abdülhamid's transfer to Istanbul. *International Journal of Turcologia*, 2 / 3 (2007) pp.41-48. [From exile in Salonika.]

04 TEM 2008

MADDE YATIRILANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

1700 BOZBORA, Nuray. The policy of Abdulhamid II regarding the Prizren League. *Turkish Review of Balkan Studies*, 11 (2006) pp.45-67.

1767 STROHMEIER, Martin. Die Erinnerungen Louis von Kamphöfener Pasas, Militärberater Sultan 'Abdülhamids (1882-1909). *Einheit und Vielfalt in der türkischen Welt. Materialien der 5. Deutschen Turkologenkonferenz Universität Mainz ... 2002*. Hrsg. Hendrik Boeschoten und Heidi Stein. Wiesbaden: Harrassowitz, 2007, (Turcologia, 69), pp.333-347.

9159 FARAH, C.E. Reassessing Sultan Abdülhamid II's Islamic policy. *Archivum Ottomanicum*, 15 (1995-96) pp.191-212

2.8 ARALIK 1999
MADDE YATIRILANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

12 OCAK 1994

1525 DERINGIL, Selim. Legitimacy structures in the Ottoman state: the reign of Abdülhamid II (1876-1909). *International Journal of Middle East Studies*, 23 (1991) pp.345-359

MADDE YATIRILANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

R3 Abdülhamid II: le sultan calife (1876-1909) / Georgeon, François. Paris, 2003
Deringil, Selim. *Turcica: Revue d'Études Turques*, 36 (2004), pp.288-290 (F)

MADDE YATIRILANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

1234 ÖZBEK, Nadir. Philanthropic activity, Ottoman patriotism, and the Hamidian regime, 1876-1909. *International Journal of Middle East Studies*, 37 i (2005) pp.59-81. (State-society relations.)

MADDE YATIRILANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

06 EYL 2008

2363 BOYAR, Ebru. The press and the palace: the two-way relationship between Abdülhamid II and the press, 1876-1908. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 69 iii (2006) pp.417-432.

MADDE YATIRILANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

KÜÇÜK,

Cevdet (Doç. Dr.), "Ermeni Meselesi Karşısında Sultan II. Abdülhamid'in Tutumu ve Anadolu'da Ermeni Nüfusu", *Türk Kültürü Dergisi*, 236, (Ankara, 1982).

MADDE YATIRILANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Abdülhamid (II)

12 OCAK 1994

ÖKE,

Mim Kemâl (Doç. Dr.), "Şark Meselesi ve II. Abdülhamid'in Garb Politikaları", *Osmanlı Araştırmaları, Journal of Ottoman Studies*, C. III, (1982).

MADDE YATIRILANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

ABDÜLHAMİD II

AKARLI, Engin D., 'Abdulhamid II's Attempt to Integrate Arabs into the Ottoman System', in: David Kushner (ed.), *Palestine in the Late Ottoman Period*. Leiden: E.J. Brill, 1986, pp.74-92.

ABDÜLHAMİD II
SONRA GELEN DÖKÜMAN

17 ARALIK 1993

Abdulhamit II, Sultan

السلطان عبد الحميد

Resit Rıza, *Tefsiri'l-Mevâri*, CVI, s. 368

ABDÜLHAMİD II

2133 DERINGIL, Selim, 'Legitimacy Structures in the Ottoman State: The Reign of Abdulhamid II, 1876-1909'. *International Journal of Middle East Studies* (Cambridge), 23:3, 1991, pp.345-59

03 ARALIK 1993

ABDÜLHAMİD II
SONRA GELEN DÖKÜMAN

21 EKİM 1993

● السلطان عبد الحميد والخلافة الإسلامية: تصحيح أكبر خطأ في تاريخ الإسلام الحديث / بقلم أنور الجندي - ط 1 - بيروت: دار ابن زيدون: [القاهرة]: دار الكتب السلفية. 1407 [1987] - ص: 228 - 24 سم - (إعادة كتابة تاريخ الإسلام من خلال المنهج الإسلامي الأصلي لكتابة التاريخ) - 750 ق م

21 ARALIK 1993

2434 TÜRKER-KUYEL, Mübahat. Mahmud II's the stoics versus: Abdülhamid II's 'Philosophy-religion relations'. *The great Ottoman-Turkish civilisation*. Vol. 3: *Philosophy, science and institutions*. Editor-in-chief Kemal Çiçek. Ankara: Yeni Türkiye, 2000, pp.117-133

MADDE YATIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DÖKÜMAN

Abdulhamid (II)

12 OCAK 1996

10730
II.Abdülhamid devrinde Osmanlı Devleti'nin isla'ım birliği siyaseti. ERASLAN, Cezmi. Doktora. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1991. 506s. Danışman: Prof.Dr.Mehmet Saray.

MADDE YATIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DÖKÜMAN

DENAIS, J. Le sultan, (Abdul-Hamid II). *La nouvelle revue* 105 (1897), pp. 499-515.

MADDE YATIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DÖKÜMAN

Mehmed Ziyaeddin

04 SUBAT 1996

Abdulhamid-i Saninin Haline Dair Taraf-i Meşr.
hatı Celileden Verilen Fetva-i Şerifenin Suretidir.
S Müttekim, II, sy. 34, s. 113.

2612 LE GALL, M. Pan-Islamism and the brotherhoods during the reign of Abdulhamid II: notes on Ottoman-Sanusi relations. *Actes du Vle Congrès du C.I.E.P.O. tenu à Cambridge sur: Les provinces arabes à l'époque ottomane. Etudes réunies et présentées par Abdeljelil Temimi*. Zaghuan: Centre d'Etudes et de Recherches Ottomanes et Morisco-Andalouses, 1987, pp.131-138

MADDE YATIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DÖKÜMAN

II. ABDÜLHAMİD (SULTAN) 85-961558

Hallâq, Hassân.
(Dawr al-Yahûd wa-al-quwâ al-dawliyah fi_khalâ al-Sultân Abd al-Hamid al-Thâni, an al-arsh)

دور اليهود والقوى الدولية في خلق السلطان
عبد الحميد الثاني عن العرش (١٩٠٨ - ١٩٠٩) /
حسان علي حلاق - بيروت: الدار الجامعية،
[198-]

150 p. : ill., facsim., ports. ;
24 cm.

Bibliography: p. 143-150.
\$8.00 (U.S.)

On Zionist-Turkish relations; special
reference to events of 1908-1909.
L&S-Soc.

783 TEMIMI, Abdeljelil. Une pétition des tunisiens d'Istanbul au Sultan Abdelhamid II contra Mustapha Ben Ismail. *Revue d'Histoire Maghrébine / Al-Majalla al-Tārikhiya al-Maghāribiyya*, 29 / 106 (2002) pp.105-110.

Abdulhamid II

Abdulhamid II
Niyazimalla, Muhammad Qarban.
(Sultān 'Abd al-Hamīd al-Thānī)
السلطان عبد الحميد الثاني : د. نوره
في نشر الدعوة الإسلامية / إعداد محمد
قريشان نيازماللا. -- الطبعة 1. --
1988. 238 p. ; 24 cm.
Includes bibliographical
references (p. 229-233)
25 riyals
Abdulhamid II, Sultan of the Turks,
1842-1918
A.P.-Islamic Hist.

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

13 6 ARALIK 1993

925.1561
AL.S Ali Said

(Saray hatıraları: Sultan Abdulhamid Han'ın hayatı)

سرای خاطره لری : سلطان عبد الحميد
خاتك حیاتى / تالیف علی سعید - استانبول
: جمعیت کتبخانه س ، ۴۰ - ۱۳۳۸ هـ .

109, [2] p. ; 23,5 cm.

1. Heads of State, Turkey 2. Abdulhamid II.,
Sultan of Ottoman I. Author (Arabic) II. Title
III. Title: Sultan Abdulhamid Han'ın hayatı
IV. Title (Arabic)
1893

578 LANDAU, J.M. An Egyptian petition to 'Abdül
Hamid II on behalf of al-Afghānī. XXIII.
Deutscher Orientalistentag ... 1985 in Würzburg:
ausgewählte Vorträge. Hrsg. E.von Schuler.
Stuttgart: Steiner, 1989 (Zeitschrift der
Deutschen Morgenländischen Gesellschaft:
Supplement VII) pp.218-222

04 SUBAT 1994

Abdulhamid II
Barb, Muhammad.
(Sultān 'Abd al-Hamīd al-Thānī)
السلطان عبد الحميد الثاني : د. نوره
السلطين العثمانيين الكبار : ۱۲۵۸-
۱۲۲۶ هـ ، ۱۸۴۲-۱۹۱۸ م / بقلم محمد
حرب. -- الطبعة 1. -- دمشق : دار
القلم ، 1990.
315 p. ; 20 cm. --
(علام المسلمين ؛ 30)
Includes bibliographical
references (p. 303-309)
\$4.00 (U.S.)
Abdulhamid II, Sultan of the Turks,
1842-1918

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN
03 ARALIK 1993

Natshah, Rafiq Shākir.
(Sultān 'Abd al-Hamīd al-Thānī)
wa-Filastīn)
السلطان عبد الحميد الثاني وفلسطين
السلطان الذي خسر برقه من اجل فلسطين /
رفيق شاعر النشوة. -- الطبعة 3. --
بيروت : المؤسسة العربية للدراسات
والنشر ، 1991.
197 p. ; 24 cm.
Includes bibliographical
references (p. 190-193).
\$5.50 (U.S.)

● ما هنالك من أسرار بلاط السلطان
عبد الحميد / إبراهيم المولى
دراسة تاريخية أحمد حسين
الطماوى : تقديم على شلش -
القاهرة : يصدرها المركز العربي
للإعلام والنشر ، [1986] . 349
ص : صورة ؛ 21 سم . (كتاب المركز
العربي ؛ 1) . -- بيلوجرافية : ص
344-342

Abdulhamid II - ARABISTAN
موقف المعارضة في المشرق العربي من حكم السلطان
عبد الحميد الثاني (الشام ومصر) : ۱۲۹۳-۱۳۲۷ هـ /
۱۸۷۶-۱۹۰۹ م / سعيد بن سعد سفر الغامدي . - دكتوراه
.. جامعه الامام محمد بن سعود الاسلاميه - العلوم الاجتماعيه
22 NISAN 1995
- التاريخ ، ۱۴۰۶ هـ .

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Abdulhamid II 91-962387
Eraslan, Cezmi.
II. Abdulhamid ve İslām birliği : Osmanlı
Devleti'nin İslām siyaseti 1856-1908 / Cezmi
Eraslan. -- Divanyolu, İstanbul : Ötüken,
[1992]
464 p. ; 21 cm. -- (Kültür serisi ; 60)
"239"--T.p. verso.
(Continued on next card)

91-962387
Eraslan, Cezmi.
II. Abdulhamid ve İslām ... (Card 2)
Originally published as the author's thesis
(doktora) - İstanbul Üniversitesi, 1991.
Includes bibliographical references (p.
[439]-448) and index.
ISBN 975-437-072-9

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

29 TEMMUZ 1994

Abdulhamid'in Hal'i ve Hindistan Matbuatı

(el-Menar'dan iktibas).

5 Müste kım, II, sy. 42, s. 244-246.

"ABDÜLHAMİD II"

Griseo Rivalto Dated Adam for... L S 20-76

MADDE YATIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

II. Abdülhamid

R1 1908 birlikte ilerleyebilseydik / Aladağ,
Ertuğrul. İstanbul, 2000
Teke, Cumhuriyet. *Istanbul Almanach*, 4 (2000), p.91 (G)

04 EYLÜL 2006

25347 20 EYLÜL 1999

6605. II Abdülhamid ve dönemi : sempozyum bildiriler 2-
mayıs 1992 cumartesi / [hazırlayan Coşkun Yılmaz]. - İstan-
bul : Seha Neşriyat ve Ticaret, 1992. - 228 S. - (Seha neşriyat ;
98 : Tarih ve hatırat ; 15). - (Seha neşriyat ; 98)
Text türk.
ISBN 975-7370-04-5

33 A 4061

MADDE YATIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

527. Kısakürek, Necip F.: Ulu hakan II. Abdülhamid Han /
Necip Fazıl Kısakürek. - 5. basım. - İstanbul : Büyük Doğu,
1988. - 692 S. - (Bütün eserleri ; 43). - (BD yayınları ; 24)
Text türk. - Im Buch fälschlicherweise »Eser 66«
23 A 18669-43

MADDE YATIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

MADDE YATIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

18 MAYIS 1995

5470. Talay, Aydın: Eserleri ve hizmetleriyle Sultan Abdül-
hamid / Aydın Talay. - İstanbul : Risale, 1991. - 495 S. -
(Risale yayınları ; 59)
Inhalt: Sultan Abdulhamid II. und seine Verdienste um
Türken und Muslime. - Text türk. 31 A 12101

21 MART 2005

2299 GEORGEON, François. Abdülhamid II (1876-1909).
The great Ottoman-Turkish civilisation. Vol. 1:
Politics. Editor-in-chief Kemal Çiçek. Ankara: Yeni
Türkiye, 2000, pp.612-620 *Abdülhamid II*

MADDE
SONRA

MADDE
SONRA

1077
Heren
Abdülhamid II

D'OSMAN HAN (KADJAR), Nadine Sultane. Structure
of the Ottoman harem and personal recollections of life
in the harem of Sultan Abdülhamid II. *Qajar Studies:*
Journal of the International Qajar Studies Association,
4 (2004) pp.43-55.

16 AĞU 2007

923.1561

HA.S Haslip, Joan

The sultan: the life of Abdul Hamid / by
Joan Haslip. - London: Cassell, 1958.
xiii, 298p., [8] p. of plates: maps: 21,5cm.

1. Heads of State, Turkey 2. Abdulhamid II.,
Sultan of Ottoman I. Title

2653

Abdülhamid II
12 OCAK 1996

BILKAN,

Ali Fuat (Öğr. Gör.), "Divan -ı Abdulhamit -i Sâni Adlı Bir Yazma Eser Hakkında
Düşünceler", VIII. Türkoloji Kongresi, İstanbul, 1987.

MADDE YATIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

11 NISAN 1994

2216. Koçak, Cemil: II. Abdülhamid'in mirası / Cemil Ko-
çak. - İstanbul : ARBA, 1990. - 167 S. - (ARBA yayınları ;
36 : Bağımsız dizi ; 8)
Inhalt: Die Hinterlassenschaft d. Sultans Abdulhamid II.
auf d. türk. Republik. - Text türk. 9 E 1711

Bestell-Nr.:
1 F 5952

ABDÜLHAMİD II

Griffiths, Merwin A.: The reorganization of the Otto-
man army under Abdulhamit II, 1880 - 1897 / by Merwin
Albert Griffiths. - 1966. - ... S.
Los Angeles, Univ. of California, Diss., 1966. - Order
no. 66-5164
Mikrokopie (1 Mikrofilm), erschienen im Verl. Univ.
Microfilms Internat., Ann Arbor, Mi.

29 TEMMUZ 1992

010420
ABDÜLHAMİD II

5568. Harb, Muhammed: As: Sultân 'Abd-al-Hamid al-
Tânî: âhir as-salâtin al-'uṣmāniyyin al-kibâr; 1258-1336
h./1842-1918 m. / bi-qalam Muhammad Harb. - Tab'a 1. -
Dimasq: Dār al-Qalam, 1990 = 1410 h. - 315 S. - (A'lām

25 OCAK 1994

al-muslimîn : 30)
Inhalt: Geschichte des osmanischen Sultans Abdulhamid
II. (1842 - 1918). - In arab. Schrift, arab. 30 A 7881

MADDE YATIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

MADDE YATIRILANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

ABDÜL-
HAMİD II

4824. Osmanoglu, Ayşe: Avec mon père le Sultan Abdul-
hamid de son palais à sa prison / Aîché Osmanoglou. Trad.
du turc par Jacques Jeulin. - Paris : Ed. L'Harmattan, 1991.
- 313 S. : Ill., Kt. - (Collection »Comprendre le Moyen-
Orient«)
Einheitssacht.: Babam Abdülhamid (franz.). - Aus d. Türk.
übers.
ISBN 2-7384-1043-X 32 A 5863

ABDÜLHAMİD II - SENSÜSİYYE
SEHCENDERZADE Ahmed Hilmi

91-965440

Hilmi, Filibeli Ahmed, 1865-

Senüsîler ve Sultan Abdülhamid : asr-ı
Hamidî'de İslam-ı İslam ve Senüsîler /
Filibeli Ahmed Hilmi ; hazırlayan, İsmail
Cömert. -- 1. baskı. -- İstanbul : Ses
Yayınları, 1992.
110 p. ; 20 cm.
ISBN 975-341-001-8

I. Cömert, İsmail.

MADDE YATIRILANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

"ABDÜL-HAMİD II"

Lewis, "İslam," C. 3, s. 186-191, 195-198

A.Ö. 2 C. 3

ABDÜLHAMİD II

Ahmet Saip, 1859-1920.

Abdülhamid'in evvel-i saltanatı / muharriri, Ahmet

Saip. — Cairo, 1326 [1908 or 1909]

132 p. ; 24 cm.

Ottoman Turkish

I. Title.

nef 11-17429

CLU ICU MH PU

MADDE YATIRILANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

07 OCAK 1994

1988 Yılı

MADDE YATIRILANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

ABDÜLHAMİD II

091996 İSLAMCILIK

Yüksek Lisans

Çetinsaya, Gökhan: II. Abdülhamit Döneminin İlk Yıllarında P.D.
'İslâm Birliği' Hareketi (1876-1878)", Yüksek lisans tezi (Da-
nışman: Doç. Dr. Sina AKŞİN), 209 s.

2274. Kısakürek, Necip F.: Ulu Hakan II. Abdülhamid Han /
Necip Fazıl Kısakürek. - 5. basım. - İstanbul : Büyük Doğu,
1988. - 692 S. - (Bütün eserleri ; 43). - (BD yayınları ; 24)
Text türk. - Im Buch fälschlicherweise »Eser 66«
23 A 18669-43

18 EKİM 1989

"ABDÜLHAMİD II"

Life of Abdul Hamid

923
PEA.L

MADDE YATIRILANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

3532. Eraslan, Cezmi: II. Abdülhamid ve İslâm birliği : Os-
manlı devleti'nin İslâm siyaseti ; 1856 - 1908 / Cezmi Eraslan.
- İstanbul : Ötüken, 1992. - 464 S. - (Yayın nu ; 239 : Kültür
serisi ; 60). - (Yayın nu ; 239)
Inhalt: Die Religionspolitik des Osmanischen Reiches zwi-
schen 1859 und 1908. - Text türk. - Zugl.: Istanbul, Univ.,
Diss., 1991
ISBN 975-437-072-9 32 A 1098

18 MAYIS 1995

OKE,

Mim Kemal (Doç. Dr.), "Jön Türkler", Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C. V,
İstanbul, (1982).

Jön Türkler
ABDÜLHAMİD II

04 SUBAT 1994

ABDÜLHAMİD II
Tez Yüksek Lisans

İSLAMCILIK

867

Abdülhamid II. döneminin ilk yıllarında "İslâm Birliği" hareketi (1876-1878) /
Gökhan Çetinsaya. -

[y.y. : y.y.], 1988.

[4], 209 29 cm.

Biyografiye_Abdülhamid II

Biyografiye_Osmanlı Devleti_Padişahlar

Tez (Yüksek Lisans). - İstanbul Üniversitesi

MADDE YATIRILANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

BAŞBAKANLIK
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI
KÜTÜPHANESİ

22 NİSAN 1995

Abdülhamid II

12 OCAK 1994

KODAMAN,

Bayram (Prof. Dr.), "Abdülhamid ve Paul Terziyan", Ondokuz Mayıs Üniversitesi,
Eğitim Fakültesi Dergisi, 2, (1987), 42-48.

11 NISAN 1994

457. Koloğlu, Orhan: Abdülhamit ve masonlar : (1905'e kadar) / Orhan Koloğlu. - 1. baskı. - İstanbul : Gür Yayınları, 1991. - 286 S. - (Gür yayınları ; 37 : Araştırma, inceleme, başvuru dizisi : 13)
Inhalt: Sultan Abdülhamit u. die Freimaurer (bis 1905). - Text türk. 31 A 15750

- Abdülhamid(II)

12 OCAK 1994

KODAMAN,

Bayram (Prof. Dr.), Sultan II. Abdulhamid Devri Doğu Anadolu Politikası, 2. Baskı, Ankara : Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1987, 160 S.

MADE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

12 OCAK 1994

2521. Örik, Nahid S.: Abdülhamid'in harem / Nahid Sırrı Örik. - İstanbul : ARBA, 1989. - 80 S. - (ARBA yayınları : 27)
Inhaltsang. d. türk. Werkes: Der Harem d. osman. Sultans Abdülhamid II., 1842 - 1918. 8 E 3755

MADE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

25 OCAK 1994

1768. Koçak, Cemil: II. Abdülhamid'in mirası / Cemil Koçak. - İstanbul : ARBA, 1990. - 167 S. - (ARBA yayınları ; 36 : Bağımsız dizi ; 8)
Inhalt: Die Hinterlassenschaft d. Sultans Abdülhamid II. auf d. türk. Republik. - Text türk. 9 E 1711

MADE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

- SIKKE
ABDÜLHAMİD II
MURAD V

Bestell-Nr.:
7 E 334

Ölçer, Cüneyt: Sultan Murad V ve Sultan Abdülhamid II dönemi Osmanlı madeni paraları / Cüneyt Ölçer [İstanbul], 1987. - 143, 28 S. : zahlr. Ill.
Parallelsacht.: Ottoman coinage during the reigns of Sultan Murad V and Sultan Abdülhamid II. - Text türk. u. engl.

29 TEMMUZ 1992

- ABDÜLHAMİD II
180731 TEPEDELENLİOĞLU NİZAMİDİN NAZİF 90-968766

Tepedelenioğlu, Nizameddin Nazif. Komitacılar : Sultan ikinci Abdulhamid ve Osmanlı imparatorluğunda / Nizameddin Nazif Tepedelenlioglu. -- Çağaloğlu, İstanbul : Toker Yayınları, 1989.

685 p. ; 20 cm. -- (Tarih dizisi ; 17) (Toker genel dizi ; 82)
Secret societies; Abdulhamid II

MADE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

16 ARALIK 1993

573. BUZPINAR, S. Tufan, 'Abdulhamid II and Sayyid Fadl Pasha of Hadramawt' (Turkey). *The Journal of Ottoman Studies* (Istanbul, Turkey), Vol.13, 1993, pp.227-39

MADE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

MADE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

16 MART 1992

ABDÜLHAMİD II
OSMANLILAR

1878 sene-yi Milâdiyesi Teşrin-i evvelinin otuz birinci ve Frengi Teşrin-i san'ının on ikinci günü Batum'da içtima eden Rusya ve Devlet-i Âliye Anadolu hudud-i cedidinin tahdidine memur muhtelit birinci komisyonun tanzim eyledikleri zabıtnameler. -- İstanbul : Daire-yi Harbiye Matbaası, 1298 i.e. 1882.

85 p.
Cover title.
French & Ottoman Turkish
I. Title: Bin sekiz yüz yetmiş sekiz sene-yi Milâdiyesi Teşrin-i evvelinin otuz birinci ...
nef 11-21403

MH / İSKODRA
BALKAN SAVAŞI

1912-1913 Balkan harbinde İskodra müdafaası / yazarlar, Abdurrahman Nafiz, Kırmettin. -- İstanbul : Askerî Matbaa, 1933.
2 v. : ill., maps, plans.
Turkish

I. Abdurrahman Nafiz. II. Kocaman, Kırmettin. III. Title. IV. Title: Bin dokuz yüz on iki--bin dokuz yüz on üç Balkan harbinde İskodra müdafaası.
CLU ned 2-4001

2485. Burun : Abdülhamit karikatürleri antolojisi / Turgut Ceviker. - 1. basım. - İstanbul : Adam Yayınları, 1988. - 175 S. : überwiegend Ill. - (Adam ; 345)
Inhaltsang. d. türk. Werkes: Karikaturen von Sultan Abdülhamid II. 1842 - 1918. 8 E 3570

07 SUBAT 1994

MADE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Abdülhamid'in Hal'i, Meşrûu, İnkılâb-ı Meşrûd-ı Osmani. ('el-Menar'dan iktibas).
S. Müstekim, II, sy. 41, s. 230-231.

Abdülhamid'in Hal'i, Hind Matbuatına Karşı Müdâfâ-i Muhikka ('el-Menar'dan iktibas).
S. Müstekim, II, sy. 43, s. 259-261.

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Abdülhamid II

19 NİSAN 2013

OSMANLI ARAŞTIRMALARI XIII

Neşir Heyeti - Editorial Board
Halil İNALCIK - Nejat GÖYÜNCÜ
Heath W. LOWRY - İsmail ERÜNSAL
Klaus KREISER

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES XIII

İstanbul - 1993

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ
GENEL TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

ABDÜLHAMİD II (211-258)

OIA işi
Tarandı

İSLAM VE TÜRK KÜLTÜRÜNÜN UZAK DOĞU'YA YAYILMASI
- KORE'DE İSLÂMIYET'İN YAYILMASI VE KÜLTÜREL TESİRLERİ -

DOKTORA TEZİ

Türkiye Diyanet Vakfı
İslam Araştırmaları
6582-2
351.9
LEE.1

CEMİL LEE, HEE-SOO

11

TEZ DANIŞMANI : DOÇ. DR. MEHMET SARAY

İSTANBUL - 1987

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PAN-İSLÂMİK POLİTİKA VE UZAK DOĞU'DA İSLÂMIYETİN
YAYILMASI (XIX.YY. SONLARI- XX.YY. BAŞLARI)

I. UZAK DOĞU'DA UYGULANAN PAN-İSLÂMİK FAALİYETLER

A. II. ABDÜLHAMİD DEVRİ VE PAN-İSLÂMİK POLİTİKANIN
UYGULANMASI

Sultan Abdülaziz (1861-1876)'in ölümünden ve Sultan Murad (Mayıs-Ağustos 1876)'ın iki ay kadar devam eden Saltanatından sonra, II. Abdülhamid (1876-1909) Osmanlı tahtına geçti. Osmanlı İmparatorluğu tarihinin en kritik döneminde iktidara gelmiş olan II. Abdülhamid, sayısız problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Ekonomik sıkıntılar, azınlıkların bağımsızlık mücadeleleri, Avrupa'nın Osmanlı Devleti'ni parçalayıp paylaşma projeleri bunların başında gelmektedir.

Avrupalılar, Türkiye'ye karşı olan müşterek gayelerinde birleşmişler ve ortaya sunî bir "Şark Meselesi"¹ çıkarmışlardı. Onların fırsat buldukça "olup-bitti"lerle Osmanlı

1. "Şark Meselesi" kısaca Avrupalıların Türkiye-Avrupa siyasî ilişkilerinin bütününe verdikleri addır. Siyasî terim olarak ilk defa 1815'de Viyana kongresinde kullanıldı, bundan sonra siyaset adamları ve tarihçiler arasında önem kazandı. Bu haliyle "Şark Meselesi" özellikle XIX. yüzyıl başlarında genel olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarının parçalanarak paylaşılması anlamında kullanılan terimdir. (E.Z.Karal, Osmanlı Tarihi C.V., 4.baskı, Ankara 1983, s.203-204./ E.Driault, Şark Meselesi (trc. Nafiz), İstanbul, 1328, s.17-19.

Abdülhamid II

Nadir Özbek

PHILANTHROPIC ACTIVITY, OTTOMAN
PATRIOTISM, AND THE HAMIDIAN REGIME,
1876–1909

This article aims to explore state–society relations during the reign of Sultan Abdülhamid II (1876–1909) through the filter of a unique conjunction of state and society—that is, various social groups' voluntary activities, especially fund-raising campaigns with philanthropic and patriotic purposes, often initiated by the palace itself. These campaigns offer fruitful case studies for the study of state–society relations and the dispositions of the public sphere in the late Ottoman era. In light of these activities and their importance for understanding late Ottoman society, the public sphere in this context may be best defined as a dynamic political realm where social and political groups pursued their particular interests; at the same time, it was “the public domain where authority is constituted as legitimate and exposed to popular review, both inside and outside the accepted terms of the given discourse.”¹ Within the parameters of this definition, which is descriptive of the multiple agencies and fragmented nature of the public sphere in this period, this article focuses on how the Hamidian regime sought to unify this fragmented social and political space by promoting public participation in voluntary activities in the broader political arena.

Ottoman historiography, until recently, has produced neither empirically rich nor theoretically informed studies on such issues as civic culture, voluntary initiative, or the public sphere in the late Ottoman context. Nor has it explored the potential that such concepts hold for meeting a political regime's need for legitimation. One cannot fully explain this negligence by citing the much lamented governmental origins of most Ottoman sources. The problem is, rather, with the paradigms and conceptual frameworks that have informed most scholarship. Even today, Ottoman historiography, influenced mostly by a Eurocentric modernization paradigm, has operated within a dualistic conception of the state–society relationship and an accompanying conceptual East–West divide. In broad terms, this historiography has depicted the East, including the Ottoman past, as a place where cultural or historical particularities, whether those of a strong state in the form of “Oriental despotism” or the peculiarities of Islamic culture, have simply prevented the emergence of civil society and the conditions for a democratic politics based on popular consent.² Such a Eurocentric modernization

Nadir Özbek is Assistant Professor in the Atatürk Institute for Modern Turkish History, Boğaziçi University, Bebek, Istanbul 34342, Turkey; e-mail: ozbekn@boun.edu.tr.

TEMEL YAYINLARI

YAYIN NO: 102

Tarih/Kültür Dizisi: 7

ISBN: 975-410-043-8

© S.K.İrtem'in yayınlanacak eserlerinin
her türlü telif hakları Temel Yayınlarına aittir

Dizgi

Temel Dizgi / Ayhan Özcan

Tashih-İndeks

Özgür Akar

Kapak

Ebru Grafik

Baskı

Özener Matbaası

1999 – İSTANBUL

TEMEL YAYINLARI

Piyerloti Cad. Dostlukyurdu Sok.
Hacıbey Ap. No. 10 Daire 5
Tel:(0-212) 516 23 52 - 517 73 20
Fax: (0-212) 517 75 96
Çemberlitaş - İSTANBUL

Süleyman Kâni İRTEM

Eski İstanbul Valisi

**Abdülhamid Devrinde
HAFİYELİK VE SANSÜR**

**Abdülhamid'e Verilen
Jurnaller**

Yayına Hazırlayan
Osman Selim KOCAHANOĞLU

Tarih: 1999-09-07	
Dem. No: 64322	
Fax. No: 936.0743	
İRT. A	

MADDE YATIRILMADIR TAN
SONRA OULAN DOKÜMAN

07 EYLÜL 1999

*Bu kitap,
Beyan Yayınları'nın
293. kitabı olarak yayına hazırlandı,
dizgi ve sayfa düzeni Hasan Demir,
kapak Yazıevi (517 82 64), baskı ve cilt işleri
Umut Matbaacılık (637 09 34) tarafından
gerçekleştirildi ve Belgelerle
II. Abdulhamid Dönemi
adıylA Ağustos 1998'de
İstanbul'da
yayınlandı.*

ISBN 975-473-228-0

BEYAN YAYINLARI

Ankara Cad. No: 49/3 34410 Cağaloğlu/İstanbul

Tel: 0.212 512 76 97 - Faks: 526 50 10

Prof. Dr. İhsan Süreyya Sırma

**BELGELERLE
II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ**

Türkiye Diyanet Vakfı İslâmî Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Den. No:	62286
Tas. No:	956.0743 SIR.B

MADDE YATIRILMISINDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN
08 HAZİRAN 1999

iran
Osmanlılar
Abdülhamid II

487. ERASLAN, Cezmi. "İslam birliği siyaseti çerçevesinde II. Abdülhamid'in ilk yıllarında osmanlı-İran münasebatları (1878-1882)", in: *Prof. Dr. Bekir Küttükoğlu'na Armağan*. İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1991, pp. 223-239.
[Les relations entre l'empire ottoman et l'Iran dans les premières années de Abdülhamid II, dans le cadre de la politique de l'unité islamique]

A partir d'une étude de documents inédits conservés dans les archives du palais de Yıldız (époque du sultan Abdülhamid II), l'auteur a tracé l'histoire des relations ottomano-persanes dans les années 1878-1882. L'auteur exploite, en particulier, les rapports de l'ambassadeur turc à Téhéran, Fahri Bey, qui avait gagné la confiance de Nâser al-Din Shâh. Le souverain persan avait eu, par son intermédiaire, la possibilité d'apprendre quel était le point de vue non officiel de l'Empire ottoman à l'égard de la Perse. L'auteur analyse également les rapports que l'envoyé spécial de Abdülhamid II à Téhéran, Süleyman Pasha, envoya au Palais et à son ambassade en Iran. Le rapprochement entre les deux Etats se faisait au nom de l'Unité islamique, mais les deux pays n'en oubliaient pas moins leurs propres intérêts, en particulier, pour Nâser al-Din Shâh, la question des tribus kurdes révoltées et postées sur la frontière, qui profitaient du manque d'entente entre les deux empires.

Abstracta Iranica (*Suppl. Studia Iranica*),
c. 15-16, 1992-1993, Tehran 1997. p. 114

D229

MADDE 211 ABZACIYAN
SONRA HELFİN CORTİMAN

27 MAYIS 2009

Abdülhamid II

YILDIZ SUİKASTİ: ERMENİ KOMİTACILARIN SULTAN ABDÜLHAMİD'E KARŞI DÜZENLEMİŞ OLDUKLARI BOMBALI SALDIRI

İhsan Burak BİRECİKLİ* Fahri MADEN**

ÖZET

Bu çalışmada Yıldız Suikasti tahlil edilmiştir ve Ermeni Sorunu hakkında bilgi verilmiştir. Taşnaklar'ın Türkiye'deki son teşebbüsleri Abdülhamid'e yapılan suikasttir. Nitekim Papazian, "Sultan Abdülhamid'in hayatına yöneltilen saldırı, Taşnakların Türkiye Ermenileri hesabına yaptıkları ihtilal denemelerinin son perdesi oldu. Bu da Taşnaksutyun'un görkemli, fakat faydasız teşebbüslerinden biriydi. Başarısı Ermeni davasına bir fayda getirmezdi, başarısızlığı her halde halkımızı büyük bir felaketten kurtarmıştır." diyerek bunu teyid eder. Olayla ilgili olarak başlatılan soruşturma sonunda Avusturya tebaasına mensup Edouard Joris isimli şahıs idama mahkum edilmiştir. Bir süre sonra hapisshaneden Saray'a getirilen Joris, Ermeniler aleyhinde çalışmak üzere 500 lira ihsanla ajan tayin edilip Avrupa'ya gönderilmiştir

Anahtar Kelimeler: Yıldız Suikasti, Sultan Abdülhamid, Ermeni Sorunu, Milliyetçilik, Taşnak

YILDIZ ASSASSINATION: THE ORGANIZE OF THE ARMENIAN COMMITTEES IS THE BOMB ATTACK OF SULTAN ABDULHAMID

ABSTRACT

In this study, Yıldız assassination attempt has been analysed and it has been given information about Armenian Issue. The last initiative of the Tashnaks is the assassination of Abdülhamid. Papazian confirms this accordingly: "The assault against Sultan Abdülhamid's life was the last try of the Tashnaks for the revolution on behalf of the Turkish Armenians. That was one of the splendid but useless initiative of Tashnaksutyun. Its success would not have contributed to the Armenian problem. Its failure saved our people from a great catastrophe." At the end of the investigations

* Tarih Öğretmeni

** Gazi Üniversitesi Yakınçağ Tarihi Araştırma Görevlisi.

TARİH YAZICILIĞINDA II. ABDÜLHAMİD

Ercüment KURAN

Türk tarihinde II. Abdülhamid'in önemi büyüktür. O, bir taraftan Fransız İhtilâli'nin ideoloji haline getirdiği Milliyetçilik cereyanının Osmanlı Devleti'nde gayrimüslim ve gayritürk tebaa üzerinde yaptığı menfi tesire, diğer taraftan Batı ve Rus emperyalizmlerinin İmparatorluğa nüfuzuna karşı direnmiştir.

Abdülhamid 1876'dan 1909'a kadar süren saltanatı yıllarına damgasını vurmuştur. Şahsiyeti ve icraatı hakkında lehte, daha ziyade aleyhte, pek çok şey yazılmış ve söylenmiştir. Saltanatı zamanında methiyeler kaleme alınmıştır. Bu kitapların başında Ahmed Midhat'ın *Üss-i İnkılâb* (İstanbul, 1295) ve *Zübdetül-Hakayik* (İstanbul, 1295)'i gelir. Abdülhamid'i ağır şekilde tenkit ve hatta itham eden yayınlar da olmuştur. Hususiyle 1890'dan itibaren Genç Türklerin yurt dışında çıkardıkları gazete, broşür ve kitaplarda ona şiddetli yermeler yapılmıştır. II. Meşrutiyet'in ilânından sonra ve 1909 Nisanında tahttan indirilmesi ardından, zamanında vazife görmüş devlet adamları kendilerini temize çıkarmak ve sorumluluğu padişaha yüklemek maksadıyla hatıratlar yayınlamışlardır. En tanınmışları Küçük Said ve Kâmil Paşalar ile Şeyhülislâm Cemaleddin Efendi'ninkilerdir. İttihad ve Terakki devrinde Abdülhamid'i kötüleyen monografyalar da basılmıştır. En önemlisi Osman Nuri'nin iki cildini yazıp onun ölümü üzerine eseri tamamlayan Ahmed Refik (Altınay)'ın *Abdülhamid-i Sâni ve Devr-i Saltanatı*'dır. Üç cilt halinde 1204 sayfalık kitap İstanbul'da 1327 H./1911 M.'de yayınlanmıştır. Bu yazıda adı geçen eser incelenerek Abdülhamid'in şahsiyet ve icraatının Meşrutiyet devrinde değerlendirilişi ortaya konulacak, daha sonra bugünkü tarih araştırmalarının ışığı altında gerçeğin aydınlatılmasına çalışılacaktır.

Yazarlar, tarafsızlık iddiasında bulunmalarına rağmen, eserlerinde Abdülhamid'in şahsiyeti ve hususî hayatına menfi bir gözle

Prof. Dr. Bekir Kötkoğlu'na ARMAĞAN

I.Ü. E.F. Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul

1991, s. 165-170.

Bergil / Kuray
Etilimhanede Mavutlar

956.07/PRO.D

24 OCAK 1994

141142

ADONIS 141142-1994
SERIALS ACQUISITION
SERIALS ACQUISITION

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN İSKÂN SİYASETİ

*Nedim İPEK***

ÖZET

Bu makalede, Sultan II. Abdülhamid döneminin iskân siyaseti incelenmektedir. Bilindiği üzere, devletler iskân politikalarını coğrafi konum ve nüfus yapılarına göre belirler. II. Abdülhamid döneminde göçmen ve konar-göçer nüfusunun iskân bölgeleri tespit edilirken stratejik noktaların ve sınır boylarındaki Türk nüfusunun çoğaltılması, ziraat üretimin artırılması, asayişin temin edilmesi ve yeni asker kaynağı oluşturulması gibi hedefler gözetildi. Takip edilen siyaset neticesinde yeni bir asker kaynağına kavuşuldu, tarım ve ticaret canlandı ve ülkedeki yerleşik Türk nüfusu arttı.

Anahtar kelimeler:

II. Abdülhamid, iskân, göçmen, konar-göçer.

İskân, en geniş manasıyla beşeri yerleşmedir. Merkezî idarenin kuvveti, nüfusun yurt çapında dengeli bir şekilde dağıtılıp yerleştirilmesi ve ekonomiye kaydırılması plânlı bir iskân siyasetine bağlıdır. Bunun için devletler değişik iskân politikaları üretilmişlerdir. II. Abdülhamid devrinin iskân siyasetini anlayıp değerlendirebilmek için çağdaş devletlerin bu alandaki uygulamalarının gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Rusya, sınırları dahilinde yaşayan ve Ortodoks olmayan yerli halkı propaganda, şiddet ve tazyik metotlarını kullanmak suretiyle mezhebini değiştirmeye, özellikle stratejik noktalara yerleştirilen Ruslara yardım etmeye zorlamak ve yerli halkın tasarrufundaki verimli araziye Rus göçmenlere vermek şeklinde özetlenebilecek olan bir iskân siyaseti izledi. Rusya, bu siyaseti ile zapt ettiği yerlerdeki kadim ahaliyi sıkıştırarak yurt-

* 20-21 Aralık 1997 tarihleri arasında gerçekleştirilen “21. Yüzyıla Girerken Sultan II. Abdülhamid Dönemini Yeniden Değerlendirmek” Sempozyumuna tebliğ olarak sunulmuştur.

²² Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

Abdülhamid II

HAMİDİYE-İ ETFAL CHILDREN'S HOSPITAL THE FIRST MODERN PEDIATRIC SURGICAL DEPARTMENT IN TURKEY

*Nil Sarı, Bedizel Z. Aydın, S.N. Cenk Büyükkünel**

11 EYLÜL 2002

Introduction

Sultan Abdulhamid II was known by Europeans as the "Red Sultan" or a sultan who was against development of democracy. However, he made enormous contributions to child health care such as: a) Foundation of the first children's hospital, "Hamidiye-i Etfal Children's Hospital" in 1886, b) Creation of a modern almshouse in Istanbul, "Darü'l aceze" in 1896, c) Foundation of the Haydarpasha Medical School in 1903 and finally, d) Continuous financial support to an orphanage for poor Greek Children in Prince Islands.

Abdulhamid II.

When his dearest and smallest daughter Hatice died of diphteria Sultan Abdulhamid II was grief struck and in memory of his daughter decided to build a modern children's hospital. In 1896 the first modern children's hospital opened in the Şişli district of Istanbul and many poor boys were

* Departments of Medical History and Ethics and Pediatric Surgery, Cerrahpaşa Medical Faculty, University of Istanbul/TURKEY.
e-mail: nilsa@turk.net

"Heretik" aşiretler ve II. Abdülhamid rejimi: Zorunlu askerlik meselesi ve ihtida siyaseti odağında Yezidiler ve Osmanlı idaresi*

EDİP GÖLBAŞI**

MADDE YAZISI AŞİRETAN
SONRA GÖLBAŞI AŞİRETAN

0 A ŞİBİ

D138

Giriş

Düzenli ordularda askerî ve idari otoritelerin yakın denetiminde olmaktan-
sa, aşiretlerin kendi üyelerinden oluşan ve bir dizi ayrıcalığa sahip bir Hami-
diye Alayı teşkil etmeyi daha uygun gördüğü anlaşılan Yezidiler, bu yönde-
ki isteklerini Şubat 1892'de Dördüncü Ordu Müşiri Mehmed Zeki Paşa ara-
cılığıyla Yıldız Sarayı'na iletirler. Bir kurul halinde bu başvuruyu değerlen-
diren Sultan II. Abdülhamid'in yüksek danışmanları, inançlarını "bir örüm-
cek ağı kadar zayıf" gördüğü Yezidilerin, askerlik hizmetini Müslümanlar-
la bir arada yerine getirmeleri durumunda, liderlerinin telkinatından uzak
kalacaklarını, sayıca azalacaklarını ve, böylece, içinde bulundukları "sapkın
yol"dan vazgeçeceklerini düşünerek, söz konusu başvurunun reddi yönün-
de görüş bildirir.¹ Onlara göre, Yezidiler mutlaka düzenli ordularda istih-
dam edilmeli ve "askerlikden vahşetlerinin bi't-tedric izâlesi" sağlanmalıydı.
Zira Abdülhamid idaresi bir süre önce, Yezidilerin askerlik hizmetini yerine
getirmesini, bu topluluğu yalnızca disiplin altına almak ve "ıslah" etmek için
değil, aynı zamanda bu yolla "inançlarının düzeltilmesi" daha kolay olduğu
için istediğini beyan etmişti. Buna göre, Yezidiler askere alındıktan sonra ta-

(*) Yazıyı değerlendiren Tarih ve Toplum'un anonim hakemine teşekkür borçluyum. Elbette tüm hatalar bana aittir.

(**) Boğaziçi Üniversitesi, Atatürk Enstitüsü; Koç Üniversitesi, Tarih Bölümü.

¹ Bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (bundan sonra BOA.) Yıldız Esas Evrakı (bundan sonra Y.EE.) 139/15, 23 Ş. 1309 (23 Mart 1892). Bu belge, ilgili bölümde detaylı bir şekilde inceleniyor.

Haz. Orhan M. Koloğlu, Orhan Koloğlu Armağanı, İstanbul 2009.

İSAM 187918

ORHAN KOLOĞLU'NUN İL. ABDÜLHAMİD
HAKKINDAKİ KİTABI MÜNASEBETİYLE¹

Ali Birinci

Sultan II. Abdülhamid (1842-1918) hâlâ Osmanlı Tarihi'nin üzerinde en çok konuşulan bir şahsiyeti olma vasfını muhafaza etmektedir. Osmanlı Devleti'nin yıkılış devrinde devletin kaderi üzerinde 33 sene (31 Ağustos 1876 - 27 Nisan 1909) söz sahibi olan Padişah hakkındaki değerlendirmeler günümüzde de ifratla tefrit arasında gidip gelmektedir. Onu, "Ulu Hakan" olarak gören küçük bir aydın topluluğu dışındakilerin yaptığı değerlendirmeler tam mânâsıyla sınır ve kayıt tanımayan suçlama şeklinde tecelli eden Jön Türk geleneğinin devamından başka birşey değildir. Hakkındaki yazılar hâlâ "Kızıl Sultan"ı cümlelerle başlamakta², kitaplar ise II. Meşrutiyet'in ilânından

¹ Bu makalenin ilk neşri için bkz., Ali Birinci, "Dr. Orhan Koloğlu'nun II. Abdülhamid hakkındaki kitabı münasebetiyle", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, sayı 14 (Şubat 1988), s. 42-46.

² Krş. Türker Acaroğlu, "Yeni Belgelere Göre; Sultan Abdülhamit II Döneminde Dış Yayın Yasaqlamaları", *Ulusal Kültür*, sayı 5 (Temmuz 1979), s. 135-154; Yazının başlığında geçen "Yeni belgeler" arşiv vesikalarını hatırlatmaktaysa da tanıtılan matbu bir matbuat yasaknamesidir. Diğer taraftan ilk paragraftaki bir soyadı çok şaşırtıcıdır: Yazar, *Abdülhamid-i Sâni ve Devr-i Saltanatı* isimli malûm kitabın yazarı olarak ünlü maarif tarihçimiz Osman Nuri Ergin'i (1883-1961) göstermektedir. Makale sahibinin de yazı kurulu üyelerinden biri olduğu *Kitap Belâten*'de verilen Ergin kitapları listesinde yer almamaktadır (Sayı 5-6, Mart-Nisan 1961, s. 19). Kaldı ki kitabın Ahmet Refik Altınay tarafından yazılan 3. cildinde, (İstanbul, 1327, s. 1203-1204) Mekteb-i Harbiye'nin genç yaşta (34) ölen Almanca Hocası Yüzbaşı Osman Nuri hakkında kâfi bilgi bulunmaktadır. Yeri gelmişken II. Abdülhamid hakkındaki bu üç ciltlik mühim kitabın Paul Fesch'in kitabının (*Constantinople aux derniers Jours d'Abdulhamit*, Paris, t.y., 673 s.) serbest bir tercümesi olduğuna dikkati çekmek isteriz. Öyle ki bazı bölümler, dipnotlarda da açıkça bildirildiği gibi bir nakilden ibarettir (Meselâ c. 3, s. 1063).

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

0107 1908 81

ERJ
K.C.

188370

FOUNDATION FOR RESEARCH ON ISLAMIC HISTORY, ART AND CULTURE

✓

ABDULHAMID II and THE MUSLIM WORLD

Caesar E. Farah

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphane	
Doc. No:	188370
Tas. No:	956.0743 FAR.A

Istanbul, 2008

İSLAMİ T. VE İSLAMİ ANLATIM
SOMMEILERİ KÜTÜPHANESİ
0102027100191

BU SAYIDA DANIŞMA KURULU

Nuri Akbayar • Erol Üyepazarıcı
• Necdet Sakaoğlu • M. Sabri Koz • E. Nedret İşli
• Ferda Anaoğlu • Raşit Çavaş

KATKIDA BULUNANLAR

Murat Koraltürk
Yavuz Selim Karakışla
Cengiz Kahraman
Mehmet Kaya

KAPAK FOTOĞRAFI

Kalem Karikatür Arşivi

Fiyatı 25 Y TL (KDV Dahil) 1Abone koşulları (Yıllık): Yurtiçi 50 YTL
Avrupa, Amerika: 100 \$ 1.Uçak posta ücreti fiyata dahildir.

Yurtiçi bedelleri İ. Lütüf Seymen adına
Yapı Kredi Bankası Kadıköy Şubesi 64163533 no.lu hesaba yatırılabilir.
Yurtdışından abone olmak isteyenler
Yapı Kredi Bankası Kadıköy şubesi 64504881 no.lu hesaba döviz olarak yatırabilirler.
Posta havalesiyle göndermek isteyenler yazışma adresine postalayabilirler.

Baskı tarihi: 2008
Baskı: Piya Matbaacılık Ltd. Şti.

Reklam: Arka kapak 1250 YTL • İç kapaklar: 750 YTL
• İç sayfalar: 300 YTL • Küçük ilanlar pazarlığı tabidir.

MÜTEFERRIKA Altı Aylık Kitabyat Dergisi 1 Güz 2008/2, Sayı: 34

Sahibi ve Yazışmaları Sorumlusu: İ. Lütüf Seymen

Yönetim yeri: MÜTEFERRIKA Dergisi, Mühürdar Cd. 66/5 Kınaytürk Apt, 81320 Kadıköy-İST.

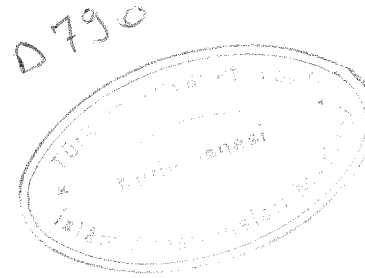
Büro Tel: (0216) 336 47 34 Fax: (0216) 346 73 52

Yazışma Adresi: Mühürdar Cad. 66/5 Kınaytürk Apt, 81320 Kadıköy - İSTANBUL

www.muteferrika.com

e-mail: lutfuseymen@gmail.com

Grafik Uygulama: Mehmet Kaya -0212 576 31 881

Özgür TÜRESAY*

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ YAYIMCILIĞI, MATBAA-İ EBÜZİYA VE BASTIĞI KİTAPLAR¹

"Selâdır ehl-i matbûâta bundan hiç bâk etmem

Ben öğrettim bu kavme tarz-ı temsîl-i nev-kârı

Şurası muhakkak ki bu beyitteki "öğrettim" kelimesini "ta'lim ettim" ma'nâsından ise "gösterdim" ma'nâsına hamledersek hakikat söylemiş oluruz. Çünkü matbaacılar hep gördüler ama hayvanlıklarından hiçbiri öğrenemedi".²

* Galatasaray Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü.

¹ Bu makale Galatasaray Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu'nun Yard. Doç. Dr. Ahmet Kuyuş yönetiminde gerçekleştirilen "II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı Yayımcılığı" başlıklı ve 08.104.003 kod numaralı araştırma projesine verdiği destekle yazılmıştır.

² Midhat Cemal Kuntay, "Ebüzziya Tevfik Bey ve Neşredilmemiş Mektupları", *Tarih Dünyası*, Sayı 4, 1 Mart 1964, s. 489.

LE SULTAN CACHÉ RÉCLUSION DU SOUVERAIN ET MISE EN SCÈNE DU POUVOIR À L'ÉPOQUE DE ABDÜLHAMID II (1876-1909)

Le 26 juillet 1908, trois jours après le rétablissement de la constitution ottomane, qui marque le début de la «révolution jeune-turque», une foule compacte se presse devant les grilles du palais impérial de Yıldız à Istanbul. Brandissant des drapeaux rouges et verts, les manifestants, au milieu desquels on reconnaît de nombreux étudiants de l'école de médecine (*Tıbbiye*), insistent pour voir le sultan apparaître à la fenêtre. À l'intérieur du palais règne la plus vive inquiétude : que veulent vraiment les manifestants ? Ne vont-ils pas prendre à parti le sultan ? Abdülhamid hésite à apparaître, il envoie le grand-vizir au devant de la foule. Rien n'y fait : celle-ci persiste, et affirme qu'elle ne partira pas avant d'avoir vu le sultan. Au bout de plusieurs heures de tergiversations, le sultan cède à la pression populaire et apparaît dans l'embrasement de la fenêtre¹. Comme il s'enquiert auprès des manifestants de leurs désirs, l'un d'entre eux, prenant la parole, s'écrie :

¹ Voir le récit de ces événements dans les souvenirs du *şeyh ül-Islam* de l'époque : *Şeyhülislam-ı Esbak Cemaleddin efendi merhumun Hatırat-ı Siyasiyesi*, Istanbul, 1920 ; éd. en caractères latins : CEMALEDDIN efendi, *Siyasî Hatıralarım*, Istanbul, 1990, p. 23-26.

François Georgeon est Directeur de recherches au CNRS. Études turques et ottomanes, 54 bd Raspail, 75006 Paris.

MADDE VATANLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

21 MİSAL 1998

D.432

INF Antlaşması'nın imzalanmasıyla birlikte, orta menzilli nükleer güçlerdeki sınırlamalar gözönüne alındığında şu sonuçlara varılabilir. NATO'nun nükleer yetenekli uçakları ile ilgili güvenilirlik sorunları INF Antlaşması'yla çözümlenmemiştir. Ancak, INF Antlaşması'yla ilgili 'Sıfır Çözüm'e gidilebilmesi Pershing II ve Cruise füzelerinin kaldırılmasından sonra, NATO envanterinde yeterince caydırıcı güç bırakıldığından telafi edilebilir bir çözüm olmuştur.

Aynı şekilde, SSCB'nin de INF Antlaşması'nı imzalayarak SS-20'leri kaldırması Sovyetler açısından çok sorun yaratmamıştır. Çünkü, SSCB'de INF Antlaşması sonrasında kaldırılmış olacak SS-20'leri telafi edebilecek menzilde, Batı Avrupa'ya karşı yönlendirilmiş yeterince nükleer güç ⁶⁶ (SS-11, SS-14, SS-19 ve SS-25 gibi) mevcut bırakılmıştır. Dolayısıyla Sovyet tarafının da teknik olarak INF Antlaşmasını imzalaması sonuçta çok da zor olmamıştır *.

Dolayısıyla, 1987 yılında NATO INF Antlaşması'nı imzaladığında MC-14/3 stratejisini (Esnek Mukabele) sürdürebilecek nitelikte, yeterli nükleer güçleri bulundurmaktadır. Dolayısıyla, NATO'nun caydırıcılık stratejisi MC-14/3 1987 yılı koşullarında bazı sorunlara rağmen hala uygulanabilmektedir.

Başta 'Pershing II'ler olmak üzere, orta menzilli nükleer güçlerin bir kısmının INF Antlaşması'yla kaldırılması bozulan kriz dengesinin yeniden sağlanması bakımından olumlu sonuçlar yaratmıştır. Anılan silahların kriz dengesini bozan etkileri dikkate alındığında, bu silahların kaldırılması silahların kontrolü teorilerinin aşmaya çalıştığı 'kriz dengesinin nasıl korunacağı sorunun çözümüne doğru atılmış önemli bir adımdır.

INF Antlaşması'nı, sadece Batı Avrupa nükleer caydırıcılığı ve silahların kontrolü teorisi yönlerinden ele almak eksik bir değerlendirme olacaktır. Çünkü, INF Antlaşması her ne kadar tek başına tam olarak bir silahsızlanma antlaşması değilse de (pek çok orta menzilli nükleer silah antlaşma kapsam dışı bırakılmıştır) niteliksel sınırlamalar bakımından, 1987 yılına kadar yapılmış antlaşmalar (SALT I, SALT II) içinde oldukça önemli bir antlaşmadır. Söz konusu bu antlaşma, gerek yerinden denetleme mekanizmaları, gerekse asimetrik indirimleri bakımından, kendisinden sonra imzalanacak antlaşmalar bakımından oldukça önemli bir adım oluşturmuştur. Nitekim CFE (Conventional Forces of Europe) antlaşmasında da, INF'lere getirilen Yerinden Denetleme ve Asimetrik İndirim tekniklerinden yararlanılmıştır. Ayrıca, uluslararası ilişkiler bakımından da, INF Antlaşması'nın imzalanmış olması, ikinci Soğuk Savaş'ın da sona erdirilmesinde önemli ilk adımı oluşturmuştur. Nitekim ABD ve SSCB liderleri (Reagan ve Gorbachev) 1979 yılından sonra (Yumuşama döneminin sona ermesinden ve SALT II Antlaşması'nın imzalanmasından sonra) ilk defa bir araya gelerek, 1987 yılında dünya barışını yakından ilgilendiren nükleer silahlarla ilgili bir konuda INF Antlaşması'nı imzalamıştır.

THE SULTAN ABD AL-HAMID II in ARAB HISTORIOGRAPHY, 1914-1991¹

Ronen RAZ

INTRODUCTION

Since the late 1970's, Arab historiography has been casting a new light on the figure of Abd al- Hamid II, the last Ottoman Sultan (1876-1908) to be the supreme authority in the Empire. In contrast to prior Arab historiography, the "new historians" conceive Abd al-Hamid and his activities in new terms and view them through new prisms. The two periods in the Arab historiography extremely differ from each other. Whereas most of the twentieth century the Sultan was considered an oppressive tyrant, in the last fifteen years he is interpreted as an ideal Muslim ruler. However, consensus over the nature of Abd al-Hamid and his reign has always been lacking. Abd al-Hamid was viewed by his Arab contemporaries in various ways: cherished by most lay people and conceived as either a good Sultan or as an obscurantist tyrant by the intelligentsia.² The following pages trace the portrayal of Abd al-Hamid in the Arab historiography in the last century and try to situate his changing image in the historical discourse and in the intellectual atmosphere of the time. Lacking any other measure to draw clear demarcation lines, the periodization in this article follows the publication years of the various books which referred to the Sultan.

1910's - LATE 1970's: THE ANTI-HERO

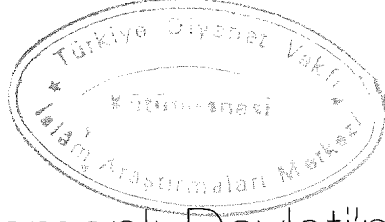
The first period of Arab historiography on Abd al-Hamid can be schematically divided into two sub-periods: first, between the early teens and the forties of this century and second, between the forties and the late seventies.

* Ronen RAZ: Princeton University, U.S.A.

1. This article is a revised paper which was presented in a graduate seminar about late Ottoman and early republican history at the Department of Near Eastern Studies in Princeton University. I am thankful to professor Şükrü Hanioglu for his helpful advice and instruction and to my friends in the department for their critical reading and illuminating remarks.
2. This variety of images is exemplified by two books by contemporary intellectuals: Shamkhan Daghestani, *Risalat al-Bayan*, (Cairo: Matba'at al-aadab, 1900) who recorded the achievements of Abd al-Hamid. The book was probably a sponsored counter propaganda of the Sublime Porte. The second book included vitriolic criticism of the Sultan and his administration: Ibrahim al-Muwayyilhi, *Ma Hunalaka*, Reprint of the 1896 edition, research by Ahmad Husayn al-Tamawi, (Cairo: Al-markaz al-'Arabi li-'ilmi 'fann wal-nashr, 1985)

66 Sheehan ve Robertson, op.cit., s.136.

* Her ne kadar Sovyet tarafı INF Antlaşmasıyla asimetrik indirime tâbi tutulmuşsa da!

II. Abdülhamit'in Osmanlı Devleti'nin İktisadi ve Mali Politikaları Üzerindeki Etkisi

* Mehmet ASLANOĞLU

Memlekette ne kadar süreğen hastalık varsa, umumi teşkilatında, hususi noktalarında, yapısında, kuruluşunda, yürüyüşünde, uçuruma doğru giden aksaya aksaya yuvarlanışında ne kadar sebep toplanmışsa hepsi o adamın şahsında birikmişti. O bir çeşit illet kaynağı diye biliniyordu ki etrafına dalga dalga, türlü türlü hastalıkların zehirle dolu havasını savuruyordu. Böyle düşünmekte, memleketin dışında ve içinde, iman eden bir fikir vardı. Memleket hiç şüphe yok, düğüm düğüm üzerine örülmüş bir iplik yumağı halindeydi, bütün düğümleri çözülecek meselelerden meydana gelen bir yumak ki, ele alınınca neresinden başlamak lâzım geleceğinde, bu birbirine dolaşmış ipliklerin ucunu nereden kurtarmak mümkün olacağına hayal gücünün olanca faraziyeleri iflas ederdi. Ve sonunda bir çözüm bulunamayınca bütün öteki düğümlerin bağlı olduğu bir düğümün, tek bir esas düğümün varlığına ve bunun da ancak ve ancak Abdülhamid'den başka biri olmadığına mail bir inanış vardı.

Halid Ziya Uşaklıgil-Kırk Yıl, s. 582.

Giriş

Bu çalışmada, 1876-1909 yılları arasında iktidarda olan II. Abdülhamit'in, sözkonusu dönemde Osmanlı Devleti'nde izlenen ya da izlenemeyen iktisadi ve mali politikalar üzerindeki etkisi araştırılarak, Osmanlı ekonomisinin gelişme dinamiklerindeki rolü tartışılacaktır.

Devlet Yönetimi Anlayışı

Osmanlı Devleti'nde Kanuni ve Orhan'dan sonra en uzun süreyle 32 yıl 7 ay 22 gün iktidarda kalan padişah olan II. Abdülhamit, otokratik bir devlet ve toplum anlayışına sahipti. Amaçlarına ancak kendi yöntemleriyle ulaşabileceğine ve devlet otoritesinin kendi şahsiyetiyle varolabileceğine inanıyordu. Bu nedenle II. Abdülhamit, Tanzimat dönemi padişahlarının aksine, görev verdiği sadrazamlara (onun yeğlediği deyişle başvekillere) ya da diğer vekillere "vekalet-i mutlaka"yı bahşetmekten çekinmiştir. Bu çerçevede, döneminde yönetim erki Bab-ı Ali'nin elinden alınıp tümüyle mabeyne (saraya) getirilerek, her alanda bir merkezileştirilmeye gidilmiştir. Böylece II. Abdülhamit, Findley'in deyişiyle (Findley, 1994:195) devleti yeniden patrimonyal bir aile haline dönüştürmüştür. Nitekim 1903-1908 yılları arasında görev yapan Sadrazam Ferit Paşa, İstanbul rıhtımındaki sırık hamallarına gıpta ettiğini söylerken (Karal, 1983:300), yedi kez göreve gelen sadrazam Küçük Sait Paşa ise anılarında kendini sadece bir icra makamı olarak gördüğünü belirtmektedir. Üstelik, 33

* Doç. Dr. Uludağ Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi.

07 AĞU 2007

makarri, çeşitli kuruluşlar, çok sayıda kiliseler, okullar, hayır işleriyle ilgili eserler vb. ne Türk himâyesinin bahşeylediği himâyeyi ve bunlara Türk idâresinin sağladığı faydaları, hiçbir idâre sağlayamaz."⁴⁶

Osmanlı Devleti'nin devâmı olan Cumhuriyet Türkiye'sinde ise, müslüman olmayan azınlıkların nasıl bir râhat, huzûr, tam bir eşitlik ve serbestiyet içinde yaşadıkları da, dünyaca bilinmektedir.

Marmara Üniversitesi

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Sayı: 7-10 Yıl: 1989-1992.

İstanbul - 1995, s. 375-405

MADDE YATIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

19 TEMMUZ 1995

- Abdülhamid II
- Sayyâdî

SULTAN ABDÜLHAMÎD II ve ŞEYH EBÜ'L-HÜDÂ es-SAYYÂDÎ*

Dr. Butros Ebü MANNEH'den
Çev. Dr. İrfan GÜNDÜZ

I- Şeyh Ebü'l-Hüdâ es-Sayyâdî'nin Yetiştirme Dönemi:

"Ebü'l-Hüdâ", merkezî Suriye'nin(Şam'ın 40 km.)¹ kuzeyinde bir köy olan Han Şeyhûn'lu Muhammed b. Hasan Vâdî'nin künyesi idi.² Ebü'l-Hüdâ, "es-Sayyâdî" nisbesini, Han Şeyhûn yakınlarında medfûn bulunan yörenin velilerinden Ahmed es-Sayyâdî (670/1271)'den alır. O, hem kendisinin hem de Ahmed es-Sayyâdî'nin soyunun Rifâiyye tarikatının pîri Ahmed er-Rifâî'ye ulaştığını söyler. Ebü'l-Hüdâ'nın çocukluğu ve yetiştirme dönemi hakkındaki bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. Bu konudaki kaynaklarımız, O'nun kendi eserleri ve risâlelerinde verdiği bilgiler ve arşiv kayıtlarına dayanan resmî biyografidir.³ Elimizde mevcut ve bilinen

* Hayfa Üniversitesi Öğretim üyelerinden XIX. asır Osmanlı Tasavvuf tarihi uzmanı Dr. Butros Ebü MANNEH tarafından yazılan ve Middle Eastern Studies'de neşredilen bu makâle, Oxford Üniversitesi St. Antony College öğretim üyelerinden Prof. A.H. HOURANI'ye 60. doğum yıldönümünde ithaf edilmiştir.

1 Muhammed Ebü'l-Hüdâ es-Sayyâdî, Eşrefü'l-vesâil fi tahkik-i edakki'l-mesâil (Nşr. Abdülhakim b. Selim Abdülbâsî), Dimaşk, 1389, 328. (Çeviren)

2 "Ebü'l-Hüdâ" künyesi burada Şeyh Ebü'l-Hüdâ'nın babasına aitmiş gibi gösteriliyorsa da, bu künyenin Ebü'l-Hüdâ'ya başkası tarafından: "sünnet-i seniyye'ye ittibâ'ını te'min" maksadı ile verildiği, babasının künyesininse "Ebü'l-Berekât" olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. Muhammed Ebü'l-Hüdâ es-Sayyâdî, Eşrefü'l-vesâil, 326; Aynı müellif, et-Tarikatü'r-Rifâiyye (Nşr. Mahmûd es-Sâmerrâi er-Rifâi), Dimaşk 1388/1969, 2. (Çeviren)

3 Ebü'l-Hüdâ'nın resmî biyografisi için bkz. H.H. al-Tuwairani, el-Kavlü'l-fasl, Cairo 1313, 41. Tuwairani, bu risâlenin zeylinde Ebü'l-Hüdâ'nın et-Tarihü'l-evhad'ını vermektedir, s. 122-142;

MADDE 1/1/1994
T.C. SAĞLIK BAKANLIĞI
İSLAM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

TÜRK TARİHİNDE ÂCİZLERİN KORUNMASINA KISA BİR BAKIŞ II KİMSESİZ SÜT ÇOCUKLARININ ÖRNEK YUVASI "DÂRÜ' L-IRZÂ"

N. SARI - I. SAVUN

19. yüzyılda ard arda gelen savaşlarla fakirlik ve sefalet artmış ve özellikle de yardıma muhtaç dul kadınlarla yetim ve öksüz çocuklar çoğalmıştı. Tekkeler bu hususta pek büyük bir görev yapmaya devam ediyordu. Sığınacak, barınacak yeri olmayan ve geçim sıkıntısına düşen kimseler tekkede yer, içer ve geceleri de orada kalırlardı (1).

19. yüzyıl yetimlerin barındırılmaları ve eğitilmeleri için önemli adımların atıldığı bir dönem oldu. 1825 tarihli bir fermandaki, "yetim çocuklar zarurî olarak bir usta yanına verilmişse, sanat öğrenmekle yetinmeyip, günde iki defa mektebe gönderilmelidir", kaydı meslek sahibi edinilen yetimlerin okutulmaları konusunda da duyarlık gösterildiğini ifade ediyordu. 19. yüzyılın ikinci yarısında açılan sanayii mektepleri ise kimsesiz çocukların düzenli bir şekilde meslek edinmesini sağlayarak "Gedik ve Lonca" geleneğinin yerini aldı. 1861'de Mithat Paşa'nın "İslahhane" adı altında açtığı yoksul çocukları esirgeme kurumu "Sınâf Mekteplerinin" ilki olacaktı. Bundan sonra Müslüman ve Hristiyan çocukları için Rumeli ve Anadolu'da bir çok İslahhane kurulmuş ve buralarda kimsesiz, yetim ve muhtaç çocuklara, "okuma, yazma, hesap gibi derslerin yanı sıra dokumacılık, demircilik, terzicilik gibi

sanatlar"da öğretilmişti. 1876'dan sonra açılan Hamidiye Sanayi Mektebi Alisi" kurumları da önceleri "Kız İslahhaneleri" olarak açılmış olan Kız Sanayi Mektepleri olup kimsesiz fakir kız çocuklarının kurtuluş yuvaları oldu (2). Kuruluşu 1873'e dayanan Dârüşşafaka ise yetim ve yoksul öğrencilerin okutulduğu örnek bir okul olarak günümüze kadar geldi (3).

Bu dönemde Haseki Dârüşşifası da âcizlerin sığınağı olmuş ve hatta "Acezehane" adını almıştı. 1868'de "Haseki Nisa (kadın) Hastanesi"ne dönüştürülen Haseki Dârüşşifası, âcizlere burada yer ayrılmasıyla, bir dârülaceze olarak kullanılmaya başlanmıştı. Ancak Haseki Acezahanesi de yetersiz kalmıştı. Nitekim 1873 tarihli bir vesikadan anlaşıldığına göre, "İstanbul, Bursa ve Edirne'de oturan her milletten âciz kadınların en çok muhtaç olanlarının açıkta kalmamasına" ancak yetebiliyordu (4).

Dârülaceze'ye ilk alınan âcizler ve çocuklar da Haseki'den nakil edilenler olacaktı (5).

Yine bu yüzyılda âcizlerin barındırıldığı bir diğer yer de Gülhane'deki "Dulhâne" idi. 1877 harbinden sonra İstanbul'a gelen binlerce göçmen arasında bakacak kimsesi ve geliri

olmayan dul kadınlarla, yetim ve öksüz çocuklar için Gülhane'deki kırmızı kışla "Dulhâne ve Eytamhâne" olarak kullanılmıştı. Ancak, gerek kolera salgını korkusu, gerekse binanın zelzeleden sonra harap olması ve buraya gelen göçmenlerin azalması gibi nedenlerle buradaki dul, âciz ve yetimleri çeşitli yerlere dağıtma kararı alınmış ve bunlardan hasta olanlar ile öğretim görme veya bir sanat sahibi olma durumunda olmayanların Dârülaceze'ye nakilleri öngörülmüştü (6).

Resim-1: Gülhane'de Dulhane binasının 1987 senesindeki iç görünümü.

Âcizlerin barındırılması için açılan Haseki Acezahanesi ve Dulhane gibi binalar yetersiz kalmıştı. Bu durum dilenciliğin giderek artmasına neden olmaktaydı. Nitekim Dârülaceze'nin kuruluşundaki esas gaye olan dilenciliğin kaldırılması Sultan Abdülhamid'in 1890 tarihli iradesinde açıkça görülmektedir:

"Geçimini sağlamak için sokaklarda dilenmekte olan ve kimsesiz bulunan çocuklarla hasta ve sakat erkek ve kadınların dilenme zilletinden, horluğundan kurtararak vücudlarının dayanabileceği ve yapabileceği

ölçüde çalışarak kendi işleriyle geçinebilmelerini sağlamak ve bunlardan işe güce yaramayanların da beslenip barındırılması ve kimsesiz çocukların eğitim ve terbiyesi için bir yer ayrılması ve bunun için de İstanbul'un ne tarafında, ne plan ve resimde ve ne büyüklükde bina yapmak ve tahsisat olarak nerelerden ne miktar şey ayırıp vermek lâzım geleceği ve sair teferruatın Şûrâ-yı Devletçe (7) hemen konuşularak ve o konuda süratle bir de nizamname yazılarak kendisine arz edilmesini padişahımız irade buyurmuşlardır" (8).

Resim-2: Hamidiye Etfal Hastanesi ile Dârülaceze'nin kurucusu Sultan II. Abdülhamid. (1842 - 1918)

Nitekim 1895'de dilenciliğin yasak edilmesine dair bir nizamname çıkarılmış ve Dârülaceze'nin açılıp âcizlerin kabulünden itibaren de yürürlüğe gireceği ilk maddede kaydedilmişti. Tanzi-

II. Abdülhamid ve dönemi için yeni bir yaklaşım...

ENGİN DENİZ AKARLI (Doç. Dr.): 1945 yılında Eskişehir'de doğdu. Robert Lisesi ve Robert Kolej Yüksek Okulları İşidaresi-İktisat bölümü mezunu (1963, 1968). Wisconsin Üniversitesi'nde Balkan tarihi (MA '72), Princeton Üniversitesi'nde Orta Doğu tarihi (MA '73, PhD '76) okudu ve aynı üniversitede "II. Abdülhamit döneminin sorunları" üzerine doktora yaptı (1976). Boğaziçi Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalıştı; 1982'de doçent oldu. 1983'de üniversiteden ayrılmaya mecbur edilince Ürdün'e gitti; Yermuk Üniversitesi'nde çalıştı. 1985-86 yılında Almanya'da Wissenschaftskollegzu Berlin'de misafir araştırmacı olarak bulundu. 1989'dan beri Washington Üniversitesi'nde (St. Louis, ABD) öğretim üyesi olarak çalışıyor.

The Long Pëace: Ottoman Lebanon, 1861-1920 adlı çalışması, Missouri Tarih Kurumu'nun en iyi kitap ödülünü kazandı (1993). **Islamic Law and Society** dergisi yayım kurulu üyesi.

■ **II. Abdülhamid ve dönemi giderek yakın devir Türk tarihinin, Türk modernleşmesinin, Türk siyasi kültürünün odak notası haline gelmeye başladı. Bu değişme nasıl ve niçin oldu; istikameti ne yönde?**

Sanırım oldukça basit bir nedeni var bu değişimin. Türkiye Cumhuriyeti'nin hemen bütün bürokratik kurumlarının temellerinin atıldığı ya da sağlamlaştırıldığı dönem, II. Abdülhamid dönemidir. Yönetim, hukuk ve sağlık teşkilatlarımızdan tutun da Devlet Malzeme Ofisi ve Devlet İstatistik Enstitüsü'ne kadar pekçok devlet kuruluşu için bu durum geçerlidir. Hatta kimi iktisadi devlet kuruluşlarının bile başlangıcını, II. Abdülhamid döneminde sayıları pekçok artan imtiyazlı şirketlerde aramak yanlış olmaz.

II. Meşrutiyet döneminde ve Cumhuriyet dönemi başlarında siyasi ve iktisadi tarihimize etkin olmuş kadrolar da Abdülhamid döneminin çocuklarıdır. Abdülhamid'e karşı bir tepki içinde olanları bile o dönemin özellik, deneyim ve kazanımlarından nasib almış, o dönemin meseleleriyle yoğrulmuşlardır.

Cumhuriyet döneminde hakim ideolojik görüşlerin belirlenip sürdürülmesinde etkin olmuş olan aydınlarımızın Abdülhamid'e karşı uzun yıllar besledikleri tepki hatta husumet malumdur. Bu tepki ve onunla beraber gelen ilgisizlik ve bilgisizlik azaldıkça, Abdülhamid döneminden günümüze uzanan süreklilikler elbette dikkat çekmeye başladı. Ayrıca, tarihi biraz daha ciddiye almaya, yani tarihe savunduğumuz dünya görüşlerini ya da ideolojileri aklama aracı olmaktan çok, bir bilgi ve bilinçlenme kaynağı olarak bakmaya başladık sanırım. Bu ciddiyet, Abdülhamid dönemi ile ilgili çalışmalarını da olumlu olarak etkileyecektir, etkiliyor.

■ **Peki, Abdülhamid'e karşı duyulan tepkinin sebebi nedir?**

II. Abdülhamid, 600 yıl sürmüş bir saltanatın son önemli padişahıdır. Bu denli köklü bir saltanatın

geleniği içinden gelip de onun yerine yeni bir devlet kurmaya giriştiğiniz zaman, eskinin gölgesinden kolayca sıyrılamazsınız. Tutulan yeni yolun haklılığını pekiştirmek için eskiyi bir takım remizlere, sembollere yükleyip sonra bunlara karşı savaş açarsınız. II. Abdülhamid işte böyle bir remiz haline getirildi ve uzun yıllar, o dönem ciddi bir şekilde incelenmeksiz, Abdülhamid'e veyansın edildi. Sebeplerden biri bu. Artık Osmanlı'nın gölgesinden eskisi kadar korkulmuyor. Bilakis, bu geçmiş yücelten yeniyeni yaklaşımlar doğdu. Onun için Abdülhamid'e ve dönemine daha bir insafla bakılmaya başlandı.

■ **Gerçekten de günümüz Türkiye'sine baktığımız zaman, iyi kötü bir geleneğe sahip birçok kurum II. Abdülhamid döneminde kurulduğu veya geliştirildiğini görüyoruz. Fakat bazı kaynaklar bu kurum ve geleneklerin başlangıcını daha geriye, Tanzimat döneminde yapılan hamlelere götürüyorlar. Ayrıca, I. Meşrutiyet'ten sonra Tanzimat hamlelerinin sekteye uğradığını, çağdaş bir devlet teşkilatının kurulmasında bir durgunluğun gözlemlendiğini yazıyorlar...**

II. Abdülhamid döneminin boş, durgun bir dönem gibi görülmesi, bir ölçüde, uzun yıllar ihmal edilmiş, çalışılmamış olmasıyla ilgili. İyi bilinmeyen şeyin yok varsayılması, meydanın rivayetlere kalması doğal. Ama olayın başka bir boyutu daha var. Aslında, sözünü ettiğiniz kaynaklar içinde az çok meslekî ciddiyete sahip araştırmacıların elinden çıkmış olanlar, Abdülhamid dönemindeki gelişmelere gözlerini kapamıyorlar. Kapayazamlar. Fakat, ilginçtir, bunların da önemli bir kısmı bu gelişmeleri Abdülhamid'e yakıştıramıyorlar da, Midhat, Said, Kâmil paşalar gibi, "ileri görüşlü," "akıllı-bilgili" saydıkları birkaç devletadaminin sultana rağmen gerçekleştirdikleri işler gibi görmek ve göstermek istiyorlar. Çizdikleri tablo, karanlık güçleri çevresinde toplamış "zalim ve vehham bir sultan" ile kendi başlarına büyük işler yapabilen

alınları öpülesi âdemler. Pek uyumlu bir tablo olmasa da ressamını rahatsız etmiyor.

Bu tür yaklaşımların arkasında, tarihçiye ve onun ürettiği bilgiyi daha da basitleştirerek kullanan kimi yazarlara yön veren bir dünya görüşü var. Sizin sorunuz, sanırım aslında bu görüşle ilgili: Hepimiz biliriz. Okullarda okuruz. Ayrıca Yakın Çağ Osmanlı tarihi hakkında yazılmış pekçok önemli kitabın belkemiğini oluşturur. Bu görüşe göre, III. Selim zamanında uyanan yenileşme istekleri, II. Mahmud döneminde ve özellikle Yeniçeriler'in yerine çağdaş bir ordu kurulması ile birlikte ivme kazanır ve nihayet 1839 Gülhane Hattı ile artık yeni bir nizamla geçilir. II. Abdülhamid istibdadı bu nizamın gelişmesini aksatmakla beraber, genç memur ve subaylarımız Tanzimat mirasını Cumhuriyet dönemine taşırlar.

Bu görüş, özünde, insanların tarihini devlet teşkilatının tarihine, onu da büyük ölçüde ordu tarihine indirgeyen bir anlayışı ifade eder. Üstelik, tarihi evriminden soyutlanarak idealize edilmiş; nerede, ne zaman, kimi içerdiği belli olmayan, mevhum bir "batı"yı model alır. Bu görüşün ifade ettiği tarih anlayışını tartışmaya girişsek, sohbetimizin sonu gelmez. Ama çok genel bir, iki hususa değinmek isterim. Bir kere, sözünü ettiğim görüş, aslında "Emperyalist" tarih döneminde, yani yaklaşık 1875-1945 yıllarında, Batı Avrupa ülkelerinde üretilip geliştirilmiş olan bir görüştür. Buna rağmen, Cumhuriyet döneminde uzun yıllar devlete ve düşünce hayatımıza hakim olmuş olan bürokrat kadrolar ve bürokrat kökenli ya da devletçi aydınlarımızca, kaçınılmaz bazı uyarlamalara tabi tutularak benimsenmiştir. Bunlar Osmanlı mirasını kendi görüşlerine göre işleyip yorumluyorlar. O mirasın beğenmedikleri, "eskimiş" ya da "geri" saydıkları özelliklerini şunun bunun ve bu arada, şeytan duvarına çevirip taşlamayı adet edindikleri, II. Abdülhamid'in sırtına sarıyorlar.

Burada ilginç olan husus şu: Cumhuriyet, dünyaya hâkim büyük Batı Avrupa devletlerinin bize biçtiği kadere karşı kazanılmış, imanlı, vakur ve örnek bir direniş hareketinin sonucudur. Mustafa Kemal başta olmak üzere bürokrat kadroların bu harekette katıyyen küçümsenmemesi gereken olumlu bir yeri vardır. Ama aynı kadrolar, daha sonra, hareketi kendi paylarını yücelterek yorumlamaya koyuldular. II. Abdülhamid ve II. Meşrutiyet dönemlerinden devralınan maddî ve manevî birikim, hazırlık; hacısı, hocası, ağası dahil her tabakasıyla hareketin esas kahramanı olan Anadolu'nun Müslüman halkı ya arka plana itildi ya büsbütün unutuldu. Çünkü Batılı devletlere karşı girişilen yaman mücadelede önderliğe gelen kadro, kendinin ve onu o mevkie yükselten insanların tarihî mirasına sırtını dönerek batılilaşmacı bir ideoloji benimsemeyi tercih etti. Gereğesi şu: Anadolu hareketinin yaşamasını, çağdaş dünyada bağımsız bir devlet olarak sürmesini istiyorsak, batılilaşmak, bunun için de batı ideolojisini kabul etmek zorundayız. O zamanın dış güç dengelerini gözönüne alırsak, gerçekçi sayılabilecek bir gerekçe. Fakat dünyanın en büyük sömürgeci devletleri olan İngiltere ve Fransa'nın başka ülkelerin insanlarını ve bu arada milyonlarca Müslümanı aynı gerekçeyle boyundurukları altına almış olduklarını unutmayalım. Bu gerekçenin arkasında "Doğu" ile "Batı"nın, siyah-be-yaz misali uzlaşmaz kimlikleri, benlikleri ifade ettiği varsayımı yatar ki bu da özünde, Emperyalist dönemde

D. 737

189 ŞUBAT 1993

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMANDergi / Kitap
Kütüphanede MevcutturTarih Dergisi, c.34, 1983-1984 İstanbul
5147-474

bombardımana tabi tutarak müdafilere ağır kayıplar verdirmişlerdir. Fakat, Türkmenlerin gösterdikleri kahramanca mukavemeti bir türlü kıramayan Ruslar, perişan bir şekilde geri çekilmek mecburiyetinde kalmışlardır. Türkistan başta olmak üzere bütün Orta Asya ülkelerinde prestijleri sıfıra inen Ruslar, büyük hazırlıklar yaparak yeniden Türkmenler üzerine yürümüşler ve 1881 Ocak ayında Türkmenleri Gök-Tepe'de mağlûp ederek hem müdafileri ve hem de sivil halkı barbarca katletmişlerdir⁵⁵.

Türkmenlere indirdikleri bu ağır darbeden sonra Aşkabad'a kadar bütün Batı Türkmenistan'ı ellerine geçiren Ruslar, bunu tâkip eden üç yıl içinde de tehdit ve entrika ile memleketin doğu kısmını teşkil eden Merv bölgesini kontrolleri altına almışlardır. Böylece, Türkistan'daki son müstakil Türk devletini de ortadan kaldıran Ruslar, Afganistan sınırına dayanarak bugünkü hududlarına ulaşmışlardır. 22 Temmuz 1887'de İngilizlerle bir andlaşma yapan Ruslar, Afganistanın kuzey hududlarına saygılı olacaklarına dair söz vermişlerdir. Böylece, bir asra yakın devam eden Türkistan'daki Rus-İngiliz rekabeti Rusların üstünlüğü ile sona ermiştir.

II. ABDÜLHAMİD'İN HUSUSİ MEKTUB VE TELGRAFLARI

Abdülkadir Özcan - İlhan Şahin

Devlet ve fikir adamlarına âit olan hususî mektub ve telgraflar, onların hayatlarını, mahremiyetlerini, etraflarıyla olan temaslarını, başka çeşit yazılardan daha samimî bir şekilde aksettirdiğinden, şüphesiz tarihin ve edebiyat tarihinin ehemmiyetli ve müstesnâ vesikalarını teşkil ederler¹. Herhangi bir ülkede elçi, askerî uzman ve danışman olarak vazife yapan kimselerin, memleketindeki âilesine ve yakınlarına gönderdiği mektuplar ise, başta o ülkenin siyasi ve askerî durumu olmak üzere muhtelif meseleler hakkında kıymetli bilgiler taşırlar. Bunun yanında muhtelif devletlerin hükümdarlarının teâtî ettikleri mektub ve telgraflar da, başta devletler arasındaki diplomatik münâsebetler olmak üzere, herhangi bir hâdise karşısında o devletin gösterdiği reaksiyonunu ve bu hususla alâkalı çeşitli intibâ ve düşüncelerini, hâdisenin yaşanıldığı anda veyahut da araya büyük bir zaman mesâfesi girmeden aksettirmesinden dolayı, tarihin kıymetli ve orijinal vesikaları arasında yer alırlar.

XIX. asırdan itibaren Osmanlı Devleti'nde haberleşme imkânlarının devrin ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde geliştirilmesi², mektub ve telgrafların yaygın bir haberleşme vasıtası olmasını sağlamış ve bu haberleşme nev'inin sayısında bir artma meydana gelmiştir. Bu durumun tabii bir neticesi olarak, bilhassa bazı edebiyatçılarına âit hususî mektuplar, müstakil birer kitap hâlinde neşredil-

1 Türk edebiyat tarihi bakımından mektupların taşıdığı ehemmiyete dâir bk. Ömer Faruk Akün, *Nâmık Kemâl'in Mektupları*, İstanbul 1972, s. I-XXI.

2 Osmanlı devrindeki haberleşme işlemleri önceleri ulak hükmü ve menzil teşkilâtı vasıtasıyla temin olunurken, 1834'de ilk Posta teşkilâtının kurulmasından sonra bu sâhada kat'edilen terakkilerle muhâbere imkânlarının daha yaygın bir hâle geldiği zikredilmelidir.

55 M.D. Skobelev, *The Siege and Assault of Dengil-Tepe*, İng. terc., London, 1881, s. 55.

larını azaltmıştır. Bu yüzden para arzını sürekli olarak artırma bir politika olarak benimsenmiştir.

Osmanlı ekonomisi kendine mahsus bir piyasa mekanizması oluşturmuştur. Bu sistemde bir yandan mümkün olduğu kadar tam rekabet şartları gerçekleştirilmeye çalışılırken, bir yandan da rekabetin rekabeti öldürmesi engellenmek istenmiştir. Bunun için etkili bir piyasa denetimi sağlanmış ve iktidar gibi tekelleri eğilimlerle mücadele edilmiştir. Fiyat istikrarının sağlanması sosyal refah için elzem görülmüştür. Yine bu amaçla üretim, dağıtım ve tüketim, makro anlamda, planlanmıştır.

Piyasalarda mal bolluğu olması için dış ticaret teşvik edilmiş, ithalat ilke olarak kısıtlanmıştır. Bununla birlikte Osmanlı dış ticaretinin XVIII. yüzyıl ortalarına kadar fazla verdiğini söyleyebiliriz. Bu arada devlet transit ticarete verilen geleneksel önemi sürdürmüştür.

Sermaye birikimi herşeyden önce Batı'nın gerçekleştirdiği tarihi bir olaydır. Yani Batı'da iç ve dış sömürü olmasaydı belki sermaye birikimi ve bunun sonucu olan sanayi devrimi de görülmeyecekti. Oysa Osmanlılar geleneksel olarak sermayenin belli ellerde toplanmasını engelleyerek ve gere-

ğinde müsadere silahını kullanarak böyle bir iç oluşuma imkan tanımak istememişlerdir. Üstelik Osmanlı ekonomisi bir 'içerici sınıfı' oluşturmadığı gibi emeğiyle geçinenlerin durumu iyi olmuş ve ücretler yüksek seviyede bulunmuştur. Bu da Osmanlı toplumunda sanayi devriminin oluşmama sebeplerinden biridir.

Dış sömürü de geleneksel İslami zihniyete yabancıydı. Bu sistemde belki daru'l-İslam ve daru'l-harp gibi ayrımlar vardır ama sömürge-anavatan ayrımı yoktur.

Osmanlı ekonomisinin bu özellikleri zamanla esnekliklerini kaybetmiş ve yerini XIX. yüzyıl boyunca Batılılaşmaya dayanan yeni bir zihniyet ve yapıya bırakmıştır. Bu yeni süreç içerisinde referans kaynağı Batı olmuştur. Bu yüzden sosyal refah kavramının yerini kalkınma; güçlü bir orta sınıf fikrinin yerini büyümenin motoru olacak bir avuç burjuvazinin oluşturulması; adil gelir dağılımının yerini servet temerküzü almıştır. Bununla beraber kültür farklılığı bu yeni zihniyet ve yapının da, Batılı anlamda, oluşmasına imkan vermemiştir. Temel ekonomik göstergeleri incelediğimizde Türkiye'nin bir zamanlar Osmanlı topraklarında bulunan başka devletler arasındaki yeri bunu ispatlamaktadır.

MADDE YATIRILAN
SONRA GELİR PREJÜMAN

10 EYLÜL 1997

İlim ve Sanat s:44-45
1997-İstanbul s:34-38

Prof. Dr. Kemal KARPAT* ile TARİH, OSMANLI ve II. ABDÜLHAMİT ÜZERİNE...

İLİM VE SANAT- Tarih sizin için neyi ifade eder?

KARPAT- Tarih bugündür, tarih yarındır. Çünkü bugün meydana gelen olaylar ve yahut yarın ortaya çıkacak olaylar dün dediğimiz tarihte meydana çıkan olaylardan farklıdır. Çünkü toplum o devirde de yaşamış, toplumun evrimi iç ve dış kuvvetler sayesinde bugünü oluşturmuş. Onun için tarihe bizde olduğu gibi, ölmüş bitmiş, tamamıyla faydasız olarak bakmak hem gayri ilmi hem de zararlı. Hem de kendisini okumuş sayan bir kimse-nin iddiası ile asla bağdaştırılamaz. Özetle herşey tarihtir.

Tarih bugüne bağlandığı zaman, bugünkü olayları açıklamakta faydası olduğu zaman mana kazanır, güncel olur. Bugüne nasıl geldiklerini, bugün içinde bulundukları olayların nasıl meydana geldiğini anımsıyor ve böylece insan bugünle dünü birbirine bağlıyor. Ve yarına hazırlıklı oluyor. Tarihi siz bu şekilde canlandırır, insanın hayatına, yaşayışına, bir yerde duygularına bağlarsanız o zaman tarihe karşı ilgi, sevgi artar.

İLİM VE SANAT- Türkiye'de tarihin bu kadar ilgisiz bir alan olarak bırakılmasının temel sebebi nedir?

KARPAT- Sebebi tamamıyla ideolojiktir. Bu yeni değildir. İttihat ve Terakki devrinde tarih, bir taraftan milliyetçiliği desteklemek, bir taraftan da Abdülhamit rejimini yemek

için kullanılmıştı. Cumhuriyet Devri'nde de baştan aşağı yeni cumhuriyetin ihtiyaçlarına göre bir "endoktrinasyon" vasıtası olarak ideolojik bir araç olarak kullanılmıştır. Okullarda okutulan kitaplar tamamıyla ideolojik bir tarih anlayışından oluşuyor. Cumhuriyetçiydi, tamam buna birşey demiyoruz ama, aynı konuları daha objektif yollardan öğretebilirsiniz. Yoksa insanlara körü körüne "Şu şudur" diye aşlamakla olmaz. Cumhuriyet'te de bir bakıma bu yapıldı. Bilhassa ilk okullarda ve ortaöğretimde bu tür bir yaklaşımla dersler verildi, kitaplar okutuldu.

Osmanlı Devleti en zayıf döneminde bile en kritik ve önemli bölge sayılan Ortadoğu'ya hakimdi. Bu hakimiyet ona çok büyük imkan veriyordu. Gerçi bunu tam olarak kullanmaktan mahrum ediliyordu, edilmişti fakat bu imkanlar mevcuttu ve bundan dolayı da Abdülhamit'in dış politikası oldukça lehte gelişmiştir.

İLİM VE SANAT- Tarihin böylesine sığlaştırılması, toplumun geleceğini nasıl etkiledi?

KARPAT- İnsanları tarihten soğuttu. Böylece kendi kültürlerini anlamaktan mahrum kaldılar. Çünkü bir yerde Osmanlı tarihine karşı bir alakasızlık, hatta olumsuz bir bakış var. O dönemde herşey kötüydü, tek iyi birşey yapılmadı, geri kafalar san'at yaratmadılar ... vb. şe-

killerde. Peki Osmanlı devri olmasaydı bugün, tarihi bakımdan bir Türk sanatından, musikisinden bahsetmek imkanı olur muydu? Bugün turistlere gösterdiğimiz büyük abideler; Süleymaniye, Sultanahmet, Kapalı Çarşı... gibi eserleri onlar yapmışlardı. Eserleri çok beğeniyoruz ama bunları yapanlara kötü gözle bakıyoruz. Gene, yanlış anlaşılmasın, bir dereceye kadar rejim değişikliğinde, belirli bir ideolojiyi yürütmek için, be-

86615

SELİM DERİNGİL

İKTİDARIN SEMBOLLERİ
VE
İDEOLOJİ

*II. Abdülhamid Dönemi
(1876-1909)*

ÇEVİREN:
GÜL ÇAĞALI GÜVEN

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	86615
Tas. No:	956.0743 DER.1

MADDE YAKINDI ANDIKTAN
SONRA GÜVEN GÜVEN

2 HAZİRAN 2003

İSTANBUL - 2002

MADE TAYINLANMIKTAN
SONRA SELEN DOKÜMAN

23 TEMMUZ 1993

T.T.K. Belleten, c. X / sayı: 40
Ekim - 1946, s. 705 - 748.

D. 137

VESİKALAR

II. SULTAN ABDÜLHAMİD'İN HA'LÎ VE ÖLÜMÜNE DAİR BAZI VESİKALAR

Ord. Prof. İ. HAKKI UZUNÇARŞILI

T. T. Kurumu üyesi, Balıkesir Milletvekili

Abdülhamid'in şahsiyeti:

Bazı kurenasının ve uzun yıllar hizmetinde bulunmuş olan Hamidiye Etfal hastahanesi başhekimisi merhum İbrahim Paşanın Abdülhamid hakkında verdikleri malûmata göre —ki bu mütalealar Abdülhamid'i yakından tanıyanlar ve ecnebi devlet sefirleri taraflarından da tasdik olunmaktadır — bu pâdişah nazik ve terbiyeli olup kendisiyle görüşenleri cezb ile hürmet telkin eder, hoşlanmadığı birisiyle görüşürken bile ona iltifat ederek sevmediğini hissettirmez, kiminle olursa olsun konuşmalarında güleryüz gösterir ve karşısındakinin kalbini kırmazmış. Hafızası pek kuvvetli imiş; verdiği emri seneler de geçse unutmaz ve bir gördüğü şahsı uzun zaman sonra tekrar görünce tanır; görüştüğü kimselerin ahval-i ruhiyesini öğrenmek için önüne dökülüp, tecrübe eder ve onun meslek ve meşrebine göre söz söylermiş. Dindar olup beş vakit namazını kılar ve hayrı severmiş. Zekâ ve dirayeti, kendisiyle görüşen ecnebler tarafından da tasdik olunmuş. İnsanı avlamağı, gönül almayı iyi bilirmiş. Kullandığı adamlar arasında iffet sahibi namuskâr olanlar bulunduğu gibi para düşkünü, hafiye ve makam harisi olanları da kullanırmış; bunların hepsinin karakterlerini bilir ve ona göre kendilerine hizmet verirmiş.

Bu hükümdarın saltanatı zamanındaki hadiselerden de anlaşıldığı üzere, Abdülhamid, hissiyyatını saklamasını bilir, sırasına göre iki yüzlü hareket ederdi; teabında vermiş olduğu emri inkâr ile kabahatı başkasına yükletmeyi ve yaptırdığı işten adem-i malûmat beyan etmesini çok iyi bilir ve bu hususta mâhirane roller yaparak karşısındakini inandırır; kendisinin karakterini bilmiyenler onun sözlerine ve sahte tavırlarına kanarlardı. Son derece vehimli ve hayatına düşkün olduğu için pâdişahlıktan hal edilmesinden ve öldü-

"MİLLET BİRBİRİNİ KIRACAĞINA BIRAKIN BENİ ÖLDÜRSÜN,,

Sultan Hamid'in hal'i sırasında birinci derecede rol oynayan Galip Paşa, hatıralarının bundan önce yayınladığımız kısmında, Hareket Ordusu'nun hazırlanışını, 31 Mart Vak'asını ve Sultan Hamid'in hal'ini anlatmıştı. Hatıraların bu sayıda son kısmında Sultan Hamid'in Selânik'e gidişini bulacaksınız.

Ben konuşmaya karışıp dedim ki:
— Efendimiz, İstanbul'da bulunmanızı ordu caiz görmüyor. Üçüncü Ordu taahhüt ettiği hayatınızı, kendi dairesinde, merkezi olan Selânik'te muhafaza edilecektir. Burada muhafazayı taahhüt etmiyor. Binaenaleyh bu teklife muvafakatle acele etmek icab eder. Menfaatinize muvafık olan bu surettir, ki bu da ittihaz olunmuş bir karardır.

Fethi Bey de atılıp:

— Efendim buradaki ahval ve harekât, sizin başka bir mahalle nakil ve muhafazanıza icab ettiriyor. Bu katiyen mukarrerdir, dedi.

Hüsnü Paşa: «Tereddüde mahal yoktur; vakit geçirmeyelim. Meclis-i Meb'ûsân ve Ayân'ca bu lüzum tasdik edilmiştir. Bu karar icra olunacak.»

Çocuk yaştaki oğlu Şehzade Abdürrahim Efendi, Hüsnü Paşa'ya: «Canım efendim, madem ki gidilecek, bari yarına kal sak, şimdi nasıl olur? Gece yarısı... Bâ-

ri sabah erken gideriz» dedi.

Hüsnü Paşa: «Şimdi tren hazırdır. Geceleyin daha iyidir. Ortalık tenhadır, kimse görmez. Yarın sabah erkenden Selânik'e varılır» şeklinde cevap verdi.

Sultan Abdülhamid, bu zamana kadar geri geri çekilmişti. Oğluna da susmasını işaret ederek: «Peki biraz düşüneyim bakalım» diyerek, paravanayı dolastı. Geldiği odaya girdi. Biz de salondan çıktık. Aralıkta biraz durduk. Cevad Bey soldaki odayı göstererek oraya girdik. Sigaralar dumanlandı. Oda çok müzeyyendi. Ortada mevcut bir masanın üzerinde kırmızı balmumu ile mühürlü su sürâhileri, henüz açılmış kolonya şişeleri, bir şamdan vardı. «Bu gece bütün sarayda mum yanıyor. Elektrik makinesi artık işlemiyor, gaz lâmbası da yoktur...» denildi.

Bu aralık içeriden kadın sesleri, hafif çığlıklar işitildi. Cevad Bey'i içeriye yolladık. Harem ağaları içeri, dışarı girip çıkıyorlar. Biz de tekrar salona dahil olma-

Sultan Reşad ve hatıralarını yayınladığımız Galip Paşa (X işaretli) bir merasim sırasında...

ğa mecbur olduk. İçeride gürültü devam ediyor. Merak ettik. Cevad Bey geldi, telâş içinde:

— Efendim, kadın-efendiler, sultanlar, müteessir olmuşlar, efendimizi şaşırtıyorlar. Hay Allah... ne olacak bilmem? Kendilerini göremedim ki... dedi.

— Görünüz efendim, vakit geçiyor. Beyefendi, size son hizmetleri ifa etmek düşer. Haber veriniz ve çabuk hazır olmalarını tavsiye ediniz.

— A canım, ben ne yapayım. Beni dinler mi? Vallâhi karışmam. Neme lâzım. Benim bir vazifem kalmadı efendim. Artık beni bırakınız, ben gideyim. Bana bir jandarma veriniz şuradan çekileyim; gideyim. İşte o, işte siz...

— Bu mütalâalara lüzum yoktur beyefendi. Haydi tekrar haber veriniz, bekliyoruz.

Cevad Bey, bir haremağasına «hadi işitiyorsun ya haber ver» dedi. Haremağası içeri girdi. İki, üç dakika sonra Abdürrahim Efendi çıktı. «Ne olacak? Niçin acele ediyorsunuz? Hem Selânik'e gitmek ne oluyor?» dedi.

Paşa: «Efendi Hazretleri, Selânik'e gitmek hayırlıdır; siz muvafakat ediniz ve ettiriniz. Burada kalmak Efendimiz için iyi olmaz,» cevabını verdi.

— Ben ne karışırım. Bana ne emrederlerse onu yaparım. Fakat bu büyük bir haksızlıktır. Pederim bu devlete ve millete bu kadar hizmet etti. Akıbet bu mu olmalıydı?

— Öyle söylemeyiniz. Allah'ın takdiri böyle imiş.

Bu sırada Şehzade'yi içeriden çağırdılar. Müteakiben Cevad Bey çağırıldı. Birkaç dakika sonra haremağası, Cevad Bey'le beraber çıkıyorlar: «Efendimiz teşrif ediyorlar» diyorlar. Hakan-ı sabık, Şehzade ile beraber çıkıyorlar. Biz de ihtiram vaziyeti alıyoruz.

Sultan Abdülhamid: «Ben gidemeyeceğim. Katiyen karar verdim. Bana Çırağan Sarayı'nı tahsis ediniz. Biraderim de orada ömür geçirmiştir. Hem Selânik'e nasıl gidilir? Yarın Meclis-i Meb'ûsân ve Ayân bir karar ittihaz eder. Ve sadrazam bu kararı bana tahriren ve resmen tebliğ eder; o vakit ben de düşünürüm. Ne yapacak isem yaparım. İşte bu kadar, başka şey bilmem...»

Hüsnü Paşa: «Efendimiz, emniyetsizlik gösteriyorsunuz. Fakat yanılıyorsunuz» dedi.

— Neden, neden? Beni görmediğim, bilmediğim yerlere niçin gönderiyorlar? Bilmem, ki bunda hüsnüniyet var mı? Hem,

ABDÜLHAMİD II (1876-1909)

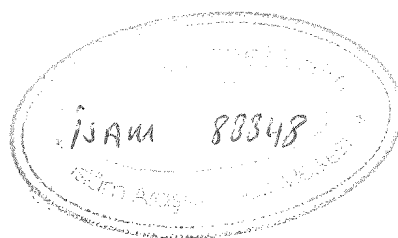
François GEORGEON*

Il faut remonter au sultan Mehmed IV, dans la seconde moitié du XVIIe siècle, pour trouver un souverain ottoman qui ait occupé plus longtemps le trône d'Osman. Abdülhamid II règne un tiers de siècle, le temps de laisser une empreinte profonde sur l'Empire ottoman et la société ottomane. D'autant que pendant une trentaine d'années, il dispose d'un pouvoir considérable, probablement tel qu'aucun de ses prédécesseurs n'en a jamais eu. Loin d'être les souverains absolus souvent décrits par les observateurs occidentaux, les sultans ottomans, en effet, voyaient leur action limitée dans la pratique par les janissaires, par les oulémas, et, pour finir, au XIXe siècle, par la bureaucratie. Or Mahmud II a supprimé les janissaires en 1826, et les oulémas ont été affaiblis par les réformes d'occidentalisation. Reste la bureaucratie devenue la force politique montante de l'époque des Tanzimat. Depuis cette époque, la vie politique ottomane peut être interprétée en termes de lutte entre la Sublime Porte et le Palais impérial. Très vite Abdülhamid parviendra à mettre au pas les bureaucrates, si bien que les contrepoids traditionnels ne s'exerceront guère sur son propre pouvoir, sans que l'on puisse dire pour autant qu'il disposait d'un pouvoir absolu.

Enfin, les trente trois années du règne de Abdülhamid correspondent à une période capitale de l'histoire. De l'histoire mondiale en

(*) Directeur de Recherche, Centre National de la Recherche Scientifique (CNRS), Paris-FRANCE

(**) The present article was previously published in *The Great Ottoman Turkish Civilization*, (ed. Kemal Çiçek), Ankara 2000, Vol: 1, pp. 612-20. Also in *Turkish, Osmanlı*, II, s. 268-74.

MADDE YAZIMLARIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

10 SUBAT 2003

Edited by
KEMAL ÇİÇEK

PAX OTTOMANA

**STUDIES IN MEMORIAM
PROF. DR. NEJAT GÖYÜNÇ**

SOTA - YENİ TÜRKİYE
Haarlem - Ankara 2001

II. Abdülhamid'in Avrupa sahnelerine müdahalesi

Dünyaya konan ambargo

Yıl 1994. Devrin Fransa Cumhurbaşkanı Mitterand, Bangladesli mürted Teslime Nesrin'e, İslâm'ı karalama gayretkeşliğini teşvik için törenle ödül veriyor. Yıl 1890. Fahr-ı Kâinat Efendimiz'e hakaret eden bir piyes, Halife'nin vetosuyla, Fransa'da kendisine bir sahne bile bulamıyor.

Bu defa, "ödüllendirilen" Fransa Cumhurbaşkanı. Yine Fransa... Yine ödül... Yine İslâm... Fakat...

Bir itibarın öyküsü ve bir lahza tefekkür...

Ahmet Uçar

Osmanlı Dışişleri Bakanlığı Arşivinde "TS-Tİ" 68 rumuzlu ve 68 no'lu dosyanın 12 numaralı fihrist defterinin 61. sayfasında şöyle yazmaktadır:

"Hz. Muhammed Aleyhisselam Hazretlerinin Nâm-ı Kudsiyelerine Karşı Tertib Olunan Oyun'a Dâir" Efendimiz (S.A.V.) aleyhine tertiplenen, İslâm düşmanlığı ve haç kını ile sahneye konulan menfur oyunlardan biri olduğu da piyesin muhtevâsından kolayca anlaşılıyor (1).

Peygamber efendimiz hakkında adice, alçakça iftiralar dolu ve hiç bir tarihî hakikâtle bağdaşmayan 1800 mısralık bu manzum ve menfur oyunu, tarihî piyesler yazmakla meşhur Fransız yazar Victonte Henri de BORNIER (1825-1901) kaleme almıştır. Daha önce "Roland'ın Kızı" (La Fille de Roland) adlı piyesiyle İslâm düşmanlığını ortaya koyan Bornier, bu oyunla Batıda meşhur olmak, yıllardır kabul edilmediği Fransız Bilimler Akademisi'ne üye olmak istemektedir. Nitekim piyesi yazdıktan kısa bir müddet sonra bu gayesine ulaşacak; sadece Fransa'da değil, Avrupa'nın birçok ülkesinde de tanınacaktır. Bornier,

1888'de eseri bitirir bitirmez, sahnelenmek üzere Fransa'nın en meşhur tiyatrosu, Comédie Française ile anlaşır. Hemen piyesin dekor elbiseleri hazırlanır ve provalar başlar (2). II. Abdülhamid tam bu safhada meseleden haberdar olur. Ancak Sayın Orhan Koloğlu'nun yazdığı gibi olay Türk Büyükelçiliğine, oradan da II. Abdülhamid'e ulaşmış değildir (3). Arşiv belgelerinden anlaşıldığına göre, meseleyi "İndependance Belge" gazetesinin kendisine gelen son nüshalarından bizzat öğrenen II. Abdülhamid, 7 Ağustos 1888'de piyesin engellenmesi için Paris Büyükelçiliğinin harekete geçmesi için, Osmanlı Hariciye Nezâreti'ne emir verir. devrin Hariciye Nâzırı Said Paşa aynı gün Paris Se-firi Esad Paşa'ya şu telgrafi çeker:

"Gazeteler Mr. De Bornier'in "Muhammed" isimli bir eserinin Comédie Française'de sahneye konulmaya hazırlandığını bildirmektedir. Bu eser İslâm aleyhtarı bir düşünceyle yazılmış olduğundan, yasaklanması için gerekli teşebbüs'üde bulunmanız ricaşıyla"(4)

Büyükelçi HAREKETE GEÇİYOR

Esad Paşa'nın ertesi gün İstanbul'a verdiği (9 Ağustos 1888) cevap hiç de

de Bornier'in Peygamber Efendimiz (S.A.V.)'e hakaret eden piyesinin, II. Abdülhamid Han'ın itirazıyla Fransa'da sahnelenmesini yasaklayan Fransa Cumhurbaşkanı Carnot

olumlu değildir. Fransa Dışişleri Bakanlığı'nun Maarif Nezâreti'ni ilgilendirdiğini, kendisinin bu hususta onunla görüşeceğini, ancak piyesin yasaklanması mümkün olabileceğini sanmadığını söylemiştir. Büyükelçimiz, âcilen gönderdiği cevapta bu olumsuz duruma işaretlerle, bu husustaki temaslarına devamla, gelişmelerden bilâhare malûmat vereceğini yazmaktadır (5). Nitekim Esad Paşa'nın ikinci cevabı da gecikmez ve 18 Ağustos 1888'de gelir. Fransa hükûmeti, Osmanlı devletinin ısrarlı taleplerini değerlendirmiş; piyesin yazarı Bornier, Maarif Nâzırının da ısrarı ile eserde bazı değişiklikler yapmayı kabul etmiş ve Fransa hükûmeti de gerekli düzeltmenin yapılması için eserin bir yıl daha sahneye konulmayacağını taahhüt etmiştir (6). Böylece mesele geçici de olsa yatıştırılmıştır. Ancak, II. Abdülhamid sonuçtan fazla memnun olmamıştır. Bu hususta Fransa'nın İstanbul'daki Büyükelçisi Kont Montebella'yı defalarca ikaz ederek, hükûmeti nezdinde girişimlerde bulunmasını istemiştir. Bunun da etkisiyle olsa gerek piyes yaklaşık bir yıl sonra yeniden gündeme gelince, Fransa hükûmeti kısa süreli tehirlerle piyesi bir müddet daha engellemiştir. Fakat II. Abdülhamid, kesin çözüm istemekte

- Yusuf, 'Ali. *Bayan fi khitat al-Mu'ayyad tujaha al-dawla al-'aliyya al-'uthmaniyya*. Cairo, 1909.
- Zawahiri, Fakhr al-Din al-Ahmadi al-. *al-Siyasa wa 'l-Azhar, min mudhakkirat Shaykh al-Islam al-Zawahiri*. Cairo, 1364/1954.
- Ziadeh, Nicola. *Origins of Nationalism in Tunisia*. Beirut, 1962.
- Zolondek, L. "Sabunji in England 1876-91: His Role in Arabic Journalism." *Middle Eastern Studies* (January 1978) 14(1):102-15.

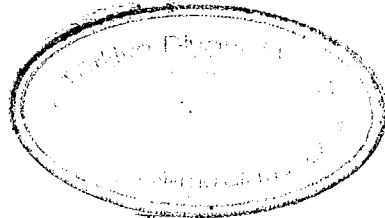
Martin Kramer

Islam Assembled

The Advent of the Muslim Congresses

New York - 1986, s. 243

DN: 39405

16 MAYIS 1996
MADDE TAYİNİNDİKTAN
SONRA BELAN DOKÜMAN

Index

- 'Abbas Hilmi, 59; patronizes Kawakibi, 33, 202n23; and Gasprinskii, 40-41; founds Alliance Musulmane Internationale, 138-39, 144
- 'Abd al-Baha', 24
- 'Abd al-Hadi, 'Awni, 135
- 'Abd al-Karim: and Cairo congress, 98-99; and Meccan congress (1926), 114-15
- 'Abdallah ibn Husayn, 63, 129
- 'Abduh, Muhammad: and Ottoman caliphate, 26; and Afghani, 27, 201n3; and *al-Manar* proposal (1898), 27-30; and Rida, 41-42; and Maraghi, 64-65; and Bigi, 96; and Blunt, 200n38, 201n2
- Abdülaziz, 5
- Abdülhamid II: 5, 12, 23, 27, 34, 38, 40; and pan-Islamic policy, 6-9; and Blunt, 18; and Afghani's proposal, 20-22; opposes congress idea, 29-30; and Gasprinskii, 43
- Abdülmejid: as caliph, 78; deposed, 79; and Jerusalem congress, 127-28; Turkish apprehension over, 129-30
- Afghani, Jamal al-Din al-: 24, 96; pan-Islamic activities, 7-8; and Arabian caliphate, 19; and congress idea, 20-22; and 'Abduh, 27; legend concerning, 39; legacy of, 42, 143, 144, 155
- Afghanistan, Afghan Muslims: 1877 Ottoman mission to, 8; 1916 Ottoman mission to, 55-56; anti-British activity in, 59-61; and Enver Paşa, 72; and Turkish caliphate policy, 78-79; as site for caliphate, 90; delegation to Meccan congress (1926), 108, 111, 114, 116
- Africa (Sub-Saharan), African Muslims: Ottoman influence in, 7; jihad in, 7; Meccan congress (1926) attempt to influence, 115
- Agha Khan, 91, 103
- Ahmad Shah, 59
- Ahmad Shahid [Brewli], 59
- Ahmed Hulûsi Efendi, 8
- Ahmed Muhtar Paşa, 42-43
- Ahmed Tevfik, 82
- 'Alawis, 141
- Algeria, Algerian Muslims: resettle in Ottoman Empire, 5; revolt of, 14; and Cairo congress, 97-98; and European Muslim Congress, 149-51
- 'Ali Aqa Shirazi [Labib al-Mulk], 47-49
- 'Ali ibn Husayn, 80, 85, 129
- 'Ali, Muhammad, 60, 70, 93, 207n7; at Meccan congress (1926), 108-9, 114-16; attacks Ibn Sa'ud, 120-21; suggests Supreme Islamic Council, 124
- 'Ali, Shawkat, 60, 141; opposes Cairo congress, 93-94; attends Meccan congress (1926), 108-9, 112-14; initiates Jerusalem congress, 124-25; complicates congress plans, 127-29; clashes with Husayni, 133-34, 136-37
- 'Ali, Zaki, 145
- Allenby, Lord, 81
- Alliance Musulmane Internationale, 138-39
- 'Alluba, Muhammad 'Ali: treasurer of Jerusalem congress, 140; and Arab congress on Palestine, 154-55
- Amrullah, Abd al-Karim [Hadji Rasul], 96
- Ansari, Mukhtar Ahmad, 94-95
- Antonius, George: on Meccan congress (1926), 117; view of Jerusalem congress, 135, 140
- Arab caliphate, *see* Caliphate
- Arabia, Arabian Muslims: *see* Mecca; Husayn ibn 'Ali; Ibn Sa'ud, 'Abd al-'Aziz
- Aras, Tevfik Rüstü, 130-31
- Arslan, Shakib, 51, 71, 87, 107, 124, 138, 167, 207n13, 217n7, 218n10; and Cairo congress, 98; secretary general of Meccan congress (1926), 118; makes pilgrimage, 121; criticizes Turks, 131; organizes European Muslim Congress,

BOĞAZICI ÜNİVERSİTESİ DERGİSİ

Beşeri Bilimler — Humanities

Vol. 7 — 1979

FRICION AND DISCORD WITHIN THE OTTOMAN GOVERNMENT UNDER ABDULHAMID II (1876-1909)

Engin Deniz Akarlı^a

ABSTRACT

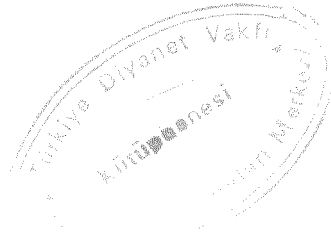
In this article, the deformation of the Ottoman structure of authority in the 19th century is discussed in the light of a set of documents from the reign of Abdulhamid II (1876-1909). The documents involve the communication between the Sultan and his Grand Viziers on the demarcation of the mutual responsibilities and duties of the organs of the governmental apparatus.

INTRODUCTION

Intra-elite power struggle is common to all polities; it is a process that enables the articulation as well as the reconciliation of conflicting interests, material and ideal. Usually, there are set political norms according to which interests are reconciled, and established institutions within which the conflicting parties operate. The absence of such norms and institutions turns intra-elite power struggle into a chaotic conflict.¹

This was exactly what happened in the Ottoman State during the last century of its existence. The Ottoman political elite (or simply the 'Ottomans'²) found themselves driven ever deeper into a political crisis resulting from the erosion of traditional norms and political institutions, and from the failure to create a new organizational basis for conflict resolution. As the existing principles of legitimacy faded, the rules of power distribution and struggle became increasingly disordered. The separation of the making of political decisions from the administration of those decisions turned into an issue of constant dispute. In short, the Ottoman "structure of authority"³ lost its coherence, just as the state crumbled, failing to keep in step with the new world order that was being built under Western domination.⁴

^a Dept. of Humanities, Boğaziçi University.

MADDE YATIRILMADIKTAN 24 EYLÜL 1996
SONRA GÖRÜŞ BÖLÜMÜ

SULTAN II. ABDÜLHAMİD'İN DİNİ VE MİLLÎ KONULARDAKİ
HASSASİYETİ FRANSA, İNGİLTERE VE İTALYA'DA
OYNANMASINI YASAKLATTIĞI PİYESLER

Ziyad EBÜZZİYA

Sultan II. Abdülhamid, batı memleketlerinde gerek dinî, gerekse millî hislerimizi incitecek yayınlara karşı son derece hassas davranır ve icap eden tepkiyi şiddetle gösterir, müdahalesinde ısrar eder ve müspet netice almadan işin ucunu bırakmazdı.

Dışişleri Bakanlığı arşivlerinde, Sultan Abdülhamid'in, bu konulardaki hassasiyeti kadar, sözünü kabul ettirmekteki kudretini ispatlayan dikkate değer belgeler vardır. Örnek olarak bu belgelerden birkaç tane-sini takdim edeceğim.

Fransa'da II. Cumhuriyet devrinde Sadi Carnot'nun Cumhurbaşkanlığı sırasında, Fransanın tanınmış yazarlarından ve Fransız Akademisi üyelerinden, Marki de Bornier «Muhammed» ismiyle manzum bir dram yazmış, bunu Komedi Franseze (Comédie Française) kabul ettirmiş (1888), programına aldirtmış ve sahne provalarına başlattırmıştır (1890).

Piyes, Hazret-i Muhammedi sahnede belirttiği gibi, Resul-ü Ekrem'in şahsiyetini ve islâm dinini aşağılatan bölümleri içermektedir. Sultan Abdülhamid'in müdahalesi, piyesi, sadece Komedi Fransez'de yasaklamakla kalmamış, Fransadaki bütün tiyatrolarda da sahnelenmesini menettirmiştir. İslâmiyete karşı beslediği düşmanlık hislerini ve dinî taassubunu, edebî bir kılığa bürüyerek açığa vurmak isteyen yazar, Marki de Bornier, emeline nail olamayınca, piyesini İngiltere'de oynatmak yolunu aramış, o devrin (1890) tanınmış İngiliz aktörlerinden İrving'le anlaşmış ve oyun Londra'nın «Lyceum» tiyatrosunda sahnelenmek hazırlığına girilmiştir. İngiltere'de Kraliçe Victoria devridir ve Lord Salisbury Hariciye Nazıdır. Sultan Abdülhamid derhal buraya da müdahale etmiş ve piyesin bütün İngiltere tiyatrolarında da oynatılmasını yasaklattırmıştır.

BESİNCİ MİLLETLER ARASI
TÜRKOLÖJİ KONGRESİ
İstanbul, 23-28 Eylül 1985
Tebliğler II. Türk Edebiyatı, cilt: 2
İstanbul -1988, s.327-368. DN:45268.

26 ARALIK 1996

19 ŞUBAT 1993

Adres: Kandilli Rasathanesi Kütüphanesi
Çengelköy-İstanbul
Tel. : 32 02 77

Milli Eğitim Bakanlığı, Kandilli Rasathanesi, Uzay ve Yer Bilimleri Araştırma Merkezine bağlı olan kütüphane, 1975 yılında yeni ve modern binasına taşınmıştır. Yazar ve eser adına göre fiş katalogları düzenlenmiş durumdadır. Kütüphanede matbu eserler dışında 574 cilt yazma eser mevcuttur. Bunların katalogu iki cilt halinde basılmıştır".

xxx) Yüksek Öğretmen Okulu Kütüphanesi

Adres: Millet Caddesi. Çapa-İstanbul
Tel. : 25 82 60

Halen Turizm ve Otelcilik Okulu olarak hizmet veren Yüksek Öğretmen Okulunun kütüphanesinde *Türkiyenin Bilgi Depoları* (Hazırlayan : E. Erkmen, Ankara, 1978) adlı eserde 6874 adet yazma eser gösterilmesine rağmen yerinde yapılan inceleme sonucunda 1977 yılında İzmir, Atatürk Lisesi'nden gönderilen 10 adet yazmadan başka yazma eser tesbit edilememiştir. Bu eserler şunlardır : *Hadikatü's-sueda*, *Fasih Dede Divanı*, *Hilye-i Hakani* (2 adet), *Takvimü't-tevarih*, *Muhammediye* (3 adet), *Ravzatü's-şüheda* (Farsça), ve *Şerhü Miftah* (Arapça)dır. Bu yazmaların Süleymaniye Kütüphanesine devredilmesi yerinde olur.

Yazımızı bitirmeden evvel 1979 yılında Taşkışla'da kurulan Bilim ve Teknoloji Enstitüsü'nden de söz etmek istiyorum. Bu enstitü yazma ihtiva etmiyor, fakat Türkiye'deki mevcut yazma kütüphanelerini tarıyarak müsbet bilimlerle ilgili yazmaların numaralarını tesbit ediyor. Bu çalışmaların sonucunda müsbet bilimlerde yazılmış olan bütün yazmaların nerede bulunduğunu, adını ve yazarını, numarasını belirtmesi açısından bir bilgi deposu görevini görecektir. İşte bu açıdan bu enstitü çalışmaları son derece ilgi çekicidir ve takdire şayandır. Teknik Üniversite Kütüphanesindeki yazma eserlerin bu enstitüye taşınması sözkonusudur.

Bu çalışmalar sırasında bana yardımcı olan tüm kütüphaneci arkadaşlarıma burada teşekkürü bir borç bilirim.

Dergi / Kitap
Kütüphanede Mevcuttur

MADDE YAYINLANDIYOR
BOMBA SELEN GÖKMAN

Tarih Dergisi, c.22, 1180-1181, İstanbul, s. 374-379
375-400

II. ABDÜLHAMİD'İN HİLAFETİ HAKKINDA YAZILMIŞ BİR RİSALE VE BUNUNLA İLGİLİ KIRK HADİS

Ihsan Süreyya Sırma

Sultan II. Abdülhamid'in iç ve dış siyaseti, bulunan yerli ve yabancı arşiv vesikalarıyla yepyeni boyutlar kazanmaktadır. Abdülhamid devri, maalesef çoğu kez hissi çalışmalara konu olmuştur. O devrin gerçek veçhesini ortaya koymaktan ziyade, ya çokça yerilmiş veya çokça övülmüştür. Özellikle bu tarih dilimi üzerinde yazılmış olan batı kaynakları, sübjektif olmaktan da öteye gitmişlerdir. Ve bu kitaplar, daha ziyade İmparatorluk'ta kargaşa çıkaran Yahudi-Ermeni çevreleri, veya bunların sempatizanları tarafından yazılmıştır. Bunun da tek sebebi, Abdülhamid'in; Filistin'i almak isteyen Yahudilerle, Doğu Anadolu'da müstakil bir Devlet kurmak isteyen Ermenilere karşı çıkmasıydı. Ve yıllardır, Osmanlı tebaası olarak yaşayan bu iki gayr-ı müslim unsurun, böyle birden bire *istiklâl* mücadelesine başlamaları, 19. yüzyıl Batı emperyalizminin bir kıskırtmasından başka bir şey değildir.

Bir taraftan İmparatorluk'tan yeni topraklar koparılmaya çalışırken, diğer taraftan da sömürge haline getirilmiş olan İslâm toprakları elde tutulmak isteniyordu. Fakat işin tuhaf tarafı, memleket içinde de adeta Batı sömürgeciliğini destekler mahiyette çalışmaların yapılmış olmasıdır. Bunlar, Batı'nın Osmanlı Devleti'ni kötüleme yöntemlerini uygulamışlar ve onların Osmanlılar için kullandıkları hakaretleri tekrarlamaktan çekinmemişlerdir. Bu cümleden olarak; Ermenilerin Sultan Abdülhamid için uydurdıkları *Kızıl Sultan* (le Sultan Rouge)¹ tabiri hemen alınmış ve Türk tarihlerine ge-

1 Bak. Gilles Roy, *Le Sultan Rouge*, Paris, 1936.

lerle 834/1430-31 ve 838/1434-35 tarihlerini zikretmiştir. Ayrıca şair İsmat-i Buhârî (öl.840/1436-37)'den hayatta bulunan bir kişi olarak bahsetmiştir. Yine şiirlerinden anlaşıl-
dığına göre, o Buhârâ ve Herat çevresinde yaşamıştır¹⁸.

Sirâci-i İsfahânî

Bu zatın adı Muham-
med Kâsim-i İsfahânî'dir.

Aslen Câcûm kasabası-
dan olup İsfahan'da yetişmiştir. Hayatı ve şahsiyeti hakkında
başka hiç bir bilgiye tesadüf edilemedi. Aktarılan bu malumat
ise, Rûz-i rûşan'de bir rubaisi ile birlikte bulunmaktadır¹⁹.

گر موی ندارد سرت ای درخشا

آزردہ مباش کمیر موزین باب

زین روکتو شعله ای و روشن باشد

کاندر سر شعله مونی آرد تاب

"Ey değerli inci: Başında saç yoksa, saçının azlığından
dolayı üzülmeye. Çünkü sen alevsin. Alev de aydınlıktır.
Saçın ise alevin başında duracak gücü yoktur."

Sirâci-i Buhârî

Adı Mirhân Hakîm
farzand-ı Mîrzâ 'Abd al-
Ra'ûf-i Buhârî'dir. Yaşa-

dığı çağa değinilmeksizin Farhang-i suhanvarânda yer veri-
len²⁰ bu şahıs için gösterilen tek kaynak eser, elde edilemedi-
ğinden dolayı her türlü bilgiden mahrumuz. Söz konusu eser,
hicrî 1332 yılında İbn-i 'Aşûr Muhammed Rahmat Allah-ı
Buhârî tarafından telif edilip Tuhfat al-ahbâb fî tazkirat al-
aşhâb adlı eserle birlikte aynı yıl basılan Macmû'a-i Salimî'dir.

¹⁸ Bu bilgiler için bkz. Karaismailoğlu, a.g.e. s.17-24

¹⁹ Muzaffâr Husayn (Mavlavî), Rûz-i rûşan, Bhopal, 1297 h., s.289

²⁰ Hayyâmpûr, Farhang-i suhanvarân, s.264.

131 EKİM 1991

II. ABDULHAMİD DÖNEMİNDE GÜNEY VE GÜNEYDOĞU ASYA OSMANLI POLİTİKASINDAN BAZI ÖRNEKLER

Yard.Doç.Dr.Selçuk GÜNAY*

Bilindiği üzere Ondokuzuncu Yüzyıl İslâm Dünyasının
tarihi gelişiminde Hindistandaki olayların ve gelişmelerin bû-
yük bir etkisi vardır. Zira bu geniş memleket o zamanki
nüfusuyla yüz milyonluk bir İslâm kütlesini taşıyordu. 1851'de
ülkeyi bütünüyle kontrol altına almayı başaran İngiltere, bu
büyük potansiyeli görmemezlikten gelemezdi. Nitekim daha
sonraki yıllarda Hind-Müslümanları arasında ortaya çıkan
siyasî ve entellektüel hareketlilik İngiltere'nin kıtada çok
dikkatli bir politika izlemesi gerektiğini adeta ihtar ediyordu¹.

Hind yolunu (Süveyş Kanalı-Kızıldeniz-Güney Arabis-
tan-Basra Körfezi) kontrolü altında tutmak suretiyle Hindis-
tan'ı muhafaza etmek isteyen İngiltere'nin özellikle bu kıtadaki
büyük İslâm kütlesine karşı çok uyanık bir siyaset izlediği bir
gerçektir². Bunda Hind-İslâm Dünyasındaki siyasî ve entel-
lektüel faaliyetlerin etkisi olduğu kadar, II.Abdülhamid
döneminde dış politikada uygulanan Pan-İslâmizm siyasetinin
büyük etkisi vardır.

1877/78 Osmanlı-Rus Savaşından sonra Osmanlı
İmparatorluğu üzerindeki politikasını değiştiren İngiltereye karşı
İslâm Aleminde Hilâfetin gücünü kullanarak etkili olmak
mümkün olabilirdi. II.Abdülhamid'in bu konuda seleflerinden
farkı İslâm Alemi üzerinde Hilâfet nüfuzunun Avrupaya ve
bilhassa İngiltere'ye karşı siyasî ve manevî bir kuvvet olarak
kullanmış olmasıdır³. Nitekim hatıralarındaki şu ifadeler

* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ İngiltere ve Hindistan münasebetleri için bkz: Lothrop Stoddart, The New
World Of Islam, Londra 1932, s.201-225, Haydar Bammât, İslâmın
Çehresi, 1958 Paris, s.488-495, H.Gazi Yurdaydın, İslâm Tarihi Dersleri,
Ankara 1971, s.316-318, Aziz Ahmed "India And Pakistan" Cambridge Of
Islam History C.II, S.97-121.

² Bu konuda bkz. Hayri Mutluçâğ, Tarihimizde Salih Münir Paşa Raporu,
İngiltere'nin Ortadoğu ve Türkiye hakkında gizli emelleri, Belgelerle Türk
Tarihi Dergisi, Sayı: 86, 1968, s.51-55.

³ İ.Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C.IV, s.352,
Y.H. Bayur, Türk inkılabı Tarihi, C.I, s.125.

MERSİYE*

Hecce vezni (6+5=11 li)

1. Tıfl-ı nâzeninim unutmam seni
Aylar günler değil geçse de yıllar
Telh-kâm eyledi firâkıñ beni
Çıkar mı hâtırdan o tatlı diller
2. Kıyılmaz iken öpmege teniñ
Şimdi ne hâldedir nâzik bedenîñ
Añdıkça gülşende gönca-dehenîñ
Yansın âhim ile kül olsun güller
3. Teğayyürler gelip cism-i semîne
Döküldü mü siyâh ebrû cebîne
Sırma saçlar yayıldı mı zemîne
Dağıldı mı kokladığım sünbüller
4. Feleğîñ kinesi yerin buldu mu
Gül yanağîñ reng-i rûyuñ soldu mu
'Acabâ çürüdü toprak oldu mu
Öpüp oğşadığım o pamuk eller

M. A. YEKTA SARAÇ
SONRA OKULU
SONRA OKULU

* Hafidesi vefatında söylemiştir.

M. 37, Y. 167a.

¹ geçerse (!) M., Y.

eyledi: etse de Y.; çıkar mı hâtırdan: hatırdan çıkar mı Y.

⁴ rengi rûyu (!) M., Y.

s. 179-192

MISIRLI BİR ARAP ŞAİRİ AHMED ŞEVKÎ
VE ŞİİRLERİNDE SULTAN II. ABDULHAMİD

Hüseyin YAZICI*

Tam adı Ahmed Şevkî Bey bin Ali bin Ahmed Şevkî Bey'dir². 1865 tarihinde³ Kahire'de zengin bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Babası Kürt⁴, anne tarafından dedesi Türk⁵, babaannesi Çerkez⁶, anneannesi ise Rum⁷ olan Ahmed Şevkî⁸, dört yaşında iken "mubtedeyân" (ilkokul'a), sonra da hazırlık okuluna girdi ve 15 yaşlarında burayı bitirdi. Küçük olmasına rağmen önce hukuk eğitimine başladı. Ancak bir süre sonra burayı terkederek⁹ tercüme bölümüne kaydoldu ve buradan mezun oldu. Hidiv Muhammed Tefvik (1852-

* İ.Ü.Edebiyat Fak. Doğu Dilleri ve Edebiyatları Böl., Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

¹ Ahmed Şevkî'nin hayatı hakkında daha geniş bilgi için şu eserlere bakılabilir: es-Sibâ'î Beyyûmî ve dğr., *el-Edeb ve'n-nusûs*, Libya 1981-1982, s.286-309; Yûsuf Es'ad Dâğır, *Mesâdiru'd-dirâseti'l-edebiyye*, I-IV, (Beyrut 1983), II, 491-501; Hannâ el-Fâhûrî, *el-Câmî' fi'l-edebi'l-arabî -el-Edebu'l-hadîs*, Beyrut 1986, s.435-461; Kâzım Hatîf, *A'lâm ve ruvâd fi'l-edebi'l-arabî*, Beyrut 1987, s.401; Ahmed el-İskenderî ve dğr., *el-Mufasssal fi'l-edebi'l-arabî*, Beyrut 1994, s.570-582; Ahmed Şevkî, *el-Mevsû'etu's-şevkiyye*, nşr.İbrahim el-Ebyârî, I-IX,(Beyrut 1994), I, s.417-530; Ahmed Kabbiş, *Târîhu's-şî'ri'l-arabî el-hadîs*, Beyrut ts., s.74-85; Yusuf Uralgiray, "Ahmed Şevkî", *Doğu Dilleri*, I, (sy.4), Ankara 1970, s.213-260; M.M.Badawî, 'Ahmad Şavkî', *A Critical Introduction to Modern Arabic Poetry*, Cambridge 1975, s.29-42, (trc. Azmi Yüksel, *AÜDTCF Dargisi, Cumhuriyetin 60. Yıldönümü Armağanı*, Ankara 1987, s.479-493); Ramazan Şeşen, "Ahmed Şevkî", *DİA*, II, İstanbul 1989, s.136-138.

² Bk. Ahmed el-İskenderî ve dğr., a.g.e., s.570; es-Sibâ'î Beyyûmî ve dğr., a.g.e., s.286.

³ Bir rivayete göre de Ahmed Şevkî, 16/10/1870'de doğmuştur. Bk. Yusuf Uralgiray, a.g.m., s.213.

⁴ Bk. Ahmed Kabbiş, a.g.e., s.74.

⁵ Dedesi Ahmed Halim, Niğde'den Mısır'a göç etmiştir. Bk. Yusuf Uralgiray, a.g.m., s.213-214.

⁶ a.g.e., a.y.

⁷ a.g.e., a.y.

⁸ Ahmet Şevkî, kendisini " Ben bir Arap, Türk, Yunan ve Çerkez'im" diye tanımlamaktadır. Bk. es-Sibâ'î Beyyûmî, a.g.e., s.286.

⁹ Bk. Hannâ el-Fâhûrî, a.g.e., s.436.

'bile'lerden 'iddialı' bir kişi olduğu görülen Bay Birinci'nin yazdıkları, akla, şu 'çok bilinmeyenli denklem'i getirmekte: "O, hangi Veli'nin kızı idi ki Kerbela'da kurtlar parçaladı?".

1. Dr. Birinci kullandığı dili ('benzetme' yakıştırması yaptığı Türkçe'den) güzel bulsa da, 'eleştiri üslubu', 'âşına' görüldüğü dil'e özgü 'zarâfet'ten henüz uzak 'seyrediyor'.

2. 'Bibliyografya'yı sadece 'kitap sonundaki yayın listesi'; 'bibliyografik bildirimi' de 'dipnot düşme' sandığı anlaşılan yazar'ın bu yüzde kitabın tür ve örgüsünü yadırgadığı belli olmakta. Nitekim, daha ilk elde eksikliğini öne sürdüğü 'bibliyografya': bir kaynak çalışması olmak nedeniyle, yayınların hem 'bibliyografik öğeler' hem bu öğelerle birlikte 'içerik' yönünden metin'de tanımlanıp gerekiyorsa 'liste' olarak da bütünleştirildiği, kitabın kendisidir.

3. "Abdurrahman Nâcim'in defterlerinin tam künyeleri bile verilmemiş (herhalde, 'künyeleri tam verilmemiş anlamına) saptaması, belki bir 'espi' olabilir. Yanılgı, 'bibliyografik tanımlama' için zorunlu öğeler metin ve dipnot'ta yer almışken, Bay Birinci'nin bunu nasılsa 'farketmeyişi'nden kaynaklanıyor. 'Bilgilendirme' ya da 'eleştiri' amacıyla yapacağı 'bibliyografik niteleme'nin daha 'disiplinli' olması, yazar'ın niyetlendiği işin özellikleri nedeniyle, düşünüldüğünden öte önem taşımakta. Dr. Birinci şu örneklerden, umarım, alınmayacaktır: başlığı, *Defter-i Küttüb-hâne-i Dâmâd İbrahim Paşa* olmak gereken 'fihrist'i, "Kütüphâne-i Dâmâd İbrahim Paşa adını taşıyan bir kitap" biçiminde betimlemek, anlamsız. 'Kitabın basılan ilk kütüphane defteri olduğu' vurgulanırken, 1858'de Flügel'ce bastırıldığının¹² belirtilmesi beklenirdi. Belin'in, Abdurrahman Nâcim Efendi'nin hazırladığı Kataloğu anışı ise, yazar'ın saptadığı tarihten önce¹³ oldu.

Bay Birinci böyle bir kaygı taşımasa da, 'bibliyografik tanımlama'da bütünlük açısından, belli durumlar dışında, kitap v.b. tür ürünün ortaya çıkışından sorumlu yayıncı/(yoksa) basan kuruluş/kurumu bildirme zorunluğu var. Gerek Damat İbrahim Paşa gerekse Ragıp Paşa Kütüphanesi defterleri Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nce 'neşrolunduğu cihetle' Abdurrahman Nâcim Efendi'nin bunları 'neşretmeyip', 'hazırlamakla görevlendirilen kişi' olduğu da unutulmamalı. Birinci, günün gazetelerinde bu yolda başka bilgilere de ulaşabilir.

4. Rusçuklu Osman Beyzade Ali Fethi BEY, bizdeki çapraşık deyişle 'eser' değil Osmanlı'da türünün bilinen ilk denemesi bir 'toplu katalog' ortaya koymuştur. Basılabilseydi, ayrıca, İstanbul kütüphanelerinin 'ilk basılı toplu kataloğu' kimliğini kazanacaktı. İç ve dış çevrelerde uyandırdığı yankı da, bu tür ve çapta bir 'bibliyografik' kaynağa duyulan ge reksinin göstergesi.

'el-Asar-ül-'Aliyye...'üzerine bu bağlamda irdelemenin ne zaman, kim tarafından yapıldığı herkesçe bilinmeyebilir. Ancak, Kütüphanecilik Tarihimiz'e ilişkin ve önemli bulunan bir olgu'ya eğilme zorunluğu duyulduğuna göre, ilkin, konuyla ilgili çalışmalar tanınmalıydı. Bu yapılmazken, üstelik 'başkalarının görmediği kaynakları sezme' gibi bir düşünceye kapılmak, 'araştırmacılık' ötesi, 'falcılık'ı çağrıştırmakta. Doğrudan 'el-Asar-ül-'Aliyye' ya da 'Abdurrahman Nâcim Efendi'ye yönelik çalışmalarda ise, Birinci'nin habersiz olduğu kaynakların gündeme gelmesi de olasıdır.

5. Son olarak, yazar'ın "Osmanlı Edebiyatına dair Almanca kitap" olarak andığı *Geschichte der Osmanischen Dichtkunst*'ta yer alan 'Liste'yi, ciddi bir çalışmada kullanılacaksa, gönderebileceğimi ekleyeyim.

Anlaşıyor ki, Ülke'nin bu çerçevede yaşadığı sorunlardan biri 'daha dağarcığındaki bilgiye erişip kullanamamaksa' diğeri de, bibliyografik kültür boşluğu'dur.

Bu örneklerin, konuyla ilgilenenler, öncelikle de, 'bilgi hizmetleri' alanında yetişenler için, en azından, 'düşünme fırsatı' yaratacağını umarım.

¹² Lexicon Bibliographicum... 7.C. (1858), 173-186.sr.

¹³ De l'Instruction Publique et du Mouvement Intellectuel en Orient (Paris, Challemeil Aine, 1866), 20.s.

Halûk Harun DUMAN*

SULTAN II. ABDÜLHAMİD VE BASIN

Siyasi tarihin olduğu kadar, basın tarihinin en önemli dönemlerinden biri Sultan II. Abdülhamid (1842-1918)'in saltanat yıllarıdır. Belgelere dayanan araştırmaların azlığı veya bilgilerin dağınıklığı yanında, "Ulu Hakan-Kızıl Sultan" ikileminin bir sendrom halini aldığı bu döneme ilişkin yazılanlar ve söylenenler meraklıları bir çıkmaza sürükleyecek türdendir. Bu bakımdan söz konusu dönem hâlâ çok yönlü araştırmaları beklemektedir.

Bilindiği gibi II. Abdülhamid'in en fazla eleştirilen yönlerinden biri, belki de başlıcası, basına karşı takındığı sert tavidir. Çoğu araştırmacıya göre sultan, kendi despot idaresini sağlamlaştırmak için baskıcı anlayışı tercih etmiştir. Ancak bu baskının gerçek anlamda boyutları ve etkisi konusunda söylenenler, günümüzde bile subjektif değerlendirmelerle dolu olan anılara dayandırılmaktadır. Gerçekten de yapılanların bizzat sultan tarafından mı, yoksa işgüzar bürokratları tarafından mı gerçekleştirildiği bilinmemektedir.

İşin ilginç yanı, bu döneme yakın yıllarda yapılan araştırmalarda da dönem hakkında tatmin edici bilgiler verilmemektedir. Aşağıya çevrimyazısını verdiğimiz Osman Nuri (ERGİN)¹ tarafından kaleme alınmış satırlarda da bunu görmekteyiz. "II. Abdülhamid'in Saltanat Devri, Özel Hayatı ve Politikası" adlı altında üç ciltlik eser hazırlamış olan yazar, basın konusundaki bilgileri, Paul Fesch² adında bir Fransız'ın anı kaynaklarına dayandırmaktadır. Bu bilgilerin

* Yard. Doç. Dr. Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi.

¹ OSMAN NURI, *Abdülhamid-i Sâni ve Devr-i Saltanatı, Hayat-ı Hususiye ve Siyaseti*, c.II, İstanbul: Kütüphâne-i İslam ve Askerî-İbrahim Hilmi, 1327 [1911], ss. 563-590. 34 yaşında vefat eden Osman Nuri'nin hayatı hakkında, eserin üçüncü cildini yayına hazırlayan Ahmed Refik [Altunay] şunları söylemektedir: 1877-78 yılında doğan Mekte-i Harbiye Piyâde Mülâzım-ı Sânilîği ile mezun oldu. Ordunun çeşitli kademelerinde görev yaptı. Harb okulunda Almanca dersleri verdi. Bu arada *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yazılar kaleme aldı. Ciddi, sözünü sakınmayan ve cesur bir karakterde olan yazar Almanca ve Fransızca'yı gayet iyi bir şekilde bildirdi. Bu nedenle askeri konularda çeşitli çeviriler yaptı. Meşrutiyetten birkaç ay evvel *Sabah* gazetesi yazı ailesine katıldı. Ayrıca *Servet-i Fünun* dergisinde yazılar yayınladı. Viyana seyahatinin ardında ani bir rahatsızlıkla 1911 yılında vefat etti.

² Paul FESCH, *Constantinople Aux Derniers Jours D'Abdul-Hamid*, New York: Burt Franklin, 1907.

the *bidun* deserve Kuwaiti citizenship. Despite this 99% of citizens call for a swift solution to this difficult matter viewing it as a potential source of danger for the future¹⁹.

Those at the heart of the discussion are in despair. They say:

We are not from another planet. We were born and brought up in Kuwait and now we are not able to obtain a job, a passport, a driving licence or even open a bank account. During the war we were assured that everyone who fought for a free Kuwait would be granted citizenship but these promises have yet to be realized²⁰.

In May 2000 the Kuwaiti National Assembly voted in amendments to the Nationality Act which were to finally clarify the conditions needed to naturalize the *bidun*. However in the June of that self same year the Ministry of Internal Affairs completed a 9-month programme during the course of which *bidun* who made a written declaration as to their willingness to accept foreign citizenship and who relinquished their rights to Kuwaiti citizenship would receive permission to stay in Kuwait for a five-year period along with other privileges. This declaration raised questions concerning a contravention of human rights.

At present Kuwait, as the main base for those forces attempting to bring stability to Iraq, is struggling with many problems including the need to tolerate American and European armed forces, the smuggling of alcohol and drugs, unemployment, consequently the problem of the 'sons of the desert' has still not found its place during parliamentary sittings and nobody knows when it will be solved. Amnesty International in their report for 2001 announced that the first court case of a *bidun* accused of illegal residency in Kuwait had taken place in September 2000, while in another 50 cases investigations were underway and that 13 individuals had been arrested. If they are found guilty they could be sentenced to 7 years imprisonment, after which they will be deported. Thousands of *bidun* find themselves in just such a situation²¹.

MAJLIDE YAYIMLANDIRILDI
SONRA GELEN DOKÜMAN

¹⁹ On the basis of an interview conducted by Andrzej Pikulski with M. AL-QADIRI in Kuwait in 1997.

²⁰ *Risalat al-Kuwayt*, Kuwait, 17th April 1993, edition 33, pp. 18-19.

²¹ (*Amnesty International Report 2001*), www.amnesty.org.

Edit. B. Michalak-Pikulski. Authority, Privacy and Public
Order in Islam, Leuven 2006, pp. 453-458 ISAM 177691

ISLAMIC FACTOR IN THE CONSOLIDATION OF THE OTTOMAN RULE IN THE ARAB PROVINCES DURING THE REIGN OF SULTAN ABDULHAMID II (1876-1908)

Dimitry R. ZHANTIEV — Moscow

There is hardly another period in the history of the last Great Islamic Empire (that is the Ottoman Empire) which has received such uncomplicated estimation as the reign of Abdul-Hamid II. The sultan himself used to be estimated by many observers and scholars as 'anti-reformer', 'Medieval-style despot', 'tyrant' etc.³ The links between the Tanzimat period and the reign of Abdul-Hamid used to be rejected for a long time. However the characteristics of the Sultan's personality should not conceal those features of his reign which testify to serious measures aimed at the preservation of Ottoman sovereignty, security and public order. Without such conditions any development (economic, social etc.) is hardly possible. Historical approach does not support such questions in conjunctive mood as "what could have happened if this or that had happened (or failed to happen)", yet it's very hard, almost impossible to imagine Abdul-Hamid II plunging the Ottoman state and nation into the World War I on the side of Germany in the first months of the War (as the Young Turks did). For such cautious and conservative person as he was waiting would be more likely until the favorable outcome of the first battles for the Triple Entente could be clearly seen. The Ottoman Empire in fact had real chance of survival if not for the tragic mistake — i.e. entering the War on the German side. So, the attempts of Abdul-Hamid II to prevent the Ottoman Empire from disintegration deserve at least serious attention.

The treaty of Berlin 1878 symbolized a downtrend in the international status of the Ottoman Empire when the leading Western powers shifted in the so called 'Eastern Question' from preserving territorial integrity of the Ottoman State to the partition of it. The threat of losing political independence induced Abdul-Hamid II to resort to the traditional Islamic principles of legitimatising the supreme authority. It might be mentioned that in this attempt Abdul-Hamid II did not invent any new ideology. On the contrary — he exploited the idea of Islamic unity, the unity of *Dar al-Islam* under one Caliph which had been one of the main

29 ARA 2008

07 ARA 2008

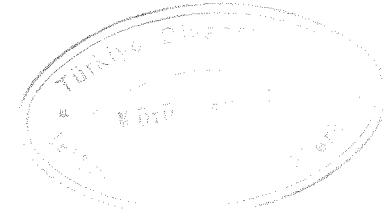
Abdülhamid II

D 810

MADDE SAİDOLANDIRAN

Sultan Abdülhamid II and Palestine: Private lands and imperial policy

Roy S. Fischel
Ruth Kark

Abstract

This paper surveys the private lands owned by of Sultan Abdülhamid II in Palestine and analyzes their spatial distribution and impact, in the context of regional imperial policy. In the last quarter of the nineteenth century, the Ottoman Empire faced serious external and internal problems. Sultan Abdülhamid II (r. 1876-1909) used various traditional and modern methods in order to increase the internal cohesion of the empire and strengthen it *vis-à-vis* external threats.

One unique measure taken by the sultan was the purchase of large tracts of land. He became one of the largest landowners in the empire. In Palestine alone, the sultan purchased around 3% of the total area and initiated measures to increase these lands' productivity for his Privy Purse. In addition to gaining economic profit, Abdülhamid II employed his private lands to solve problems which challenged the sovereignty of the empire. These included attempts to settle the Bedouins, the establishment of new towns in order to subjugate nomads in regions where they threatened rural settlements, settling Muslim refugees from the Caucasus and the Balkans, and protecting strategically sensitive lands located on the frontiers, by purchasing them and thus keeping them out of the hands of others.

Keywords: *Abdülhamid II, çiftlik / çiftlik-i hümayun, landownership, Palestine, Privy Purse / hazine-i hassa, Bedouins, Refugees*

Roy S. Fischel, Department of South Asian Languages and Civilizations and Department of History, The University of Chicago, Chicago, fischel@uchicago.edu.

Ruth Kark, Department of Geography, The Hebrew University of Jerusalem, Jerusalem, mskark@mscc.huji.ac.il.

Authors' note: This study was supported by the "Herzl Colleagues" foundation of the Cherrick Center for the History of Zionism, Jewish Settlement and the State of Israel, with the participation of the Israel National Fund and the World Zionist Organization. The authors also wish to thank Dr. Eyal Ginio of the Hebrew University of Jerusalem for his most useful comments and help.

New Perspectives on Turkey, no. 39 (2008): 129-166.

EMANUEL KARASU BİYOGRAFİSİNE KATKI II

II. ABDÜLHAMİD'İN TAHTTAN İNDİRİLMESİ

NECMETTİN ALKAN

0817

Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesine dair meclisin almış olduğu kararın kendisine takdim edilmesi için oluşturulan heyete dahil olan Emanuel Karasu. Alman gazetesi Frankfurter Zeitung'un İstanbul muhabirine bu görüşmeyi bütün tefferruatıyla anlatmıştır. Bu makalede, hal kararının II. Abdülhamid'e tebliğ edilmesine şahitlik eden Karasu'nun canlı ve geniş anlatımı ele alınmaktadır. Karasu'nun anlattıkları, döneme şahitlik eden bazı devlet adamlarının hatıratlarıyla karşılaştırılıp farklıklar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Son halife Abdülmecid Efendi'nin "Sultan Abdülhamid'in Hal'i" tablosu (MSRK 11/1270).

HAL KARARININ SULTANA İLANI

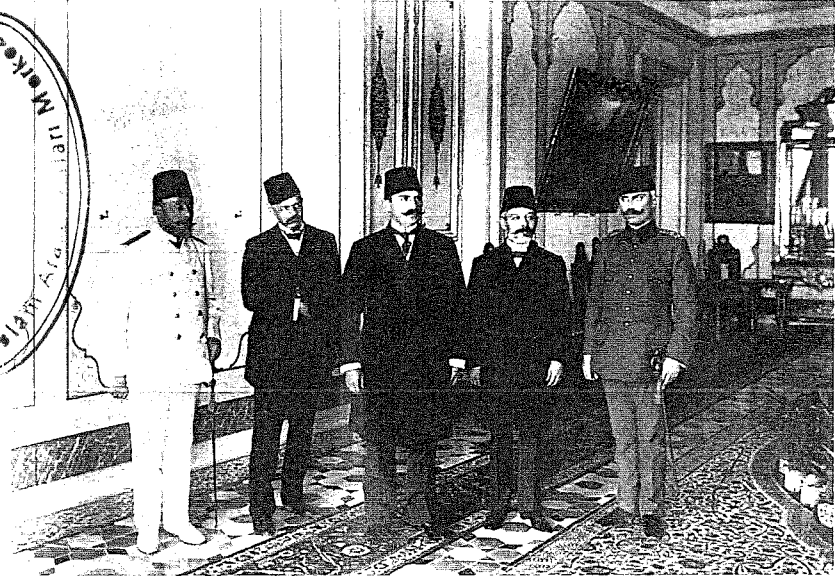
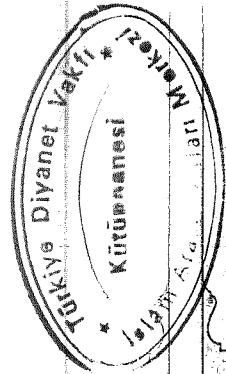
Karasu'nun Alman gazetesi Frankfurter Zeitung'a belirttiğine göre, kendisinin de dahil olduğu heyet, meclis tarafından görevlendirildikten

hemen sonra Yıldız'a gidebilmek için bir araba bulamamıştı. Heyet üyeleri, bunun üzerine Meclis-i Âyan Reisi Said Paşa'nın arabasını almak istemişlerdi. Fakat Said Paşa, sultanın en iyi arkadaşlarından biri olduğunu

ve Yıldız Sarayı'na sürekli olarak bu arabayla gidip geldiğini belirterek, arabasını vermek istememişti. Yine de bu hususta ısrar edilmesi üzerine Said Paşa geri adım atmış ve heyet bu arabayla saraya gitmişti.

23 TEM 2008

MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

"Sultan Abdülhamid'in Hal'i" tablosunda yer alan kişiler Bağlarbaşı'ndaki köşkte (MSRK 64/1155.) Mabeyn Başkâtibi Miralay Cevad Bey, Emanuel Karasu, Esad Paşa, Aram Efendi, Arif Hikmet.

Karasu, yolda oluşturulan pek çok askeri karakolda durdurulduklarını ve ancak meclisin kendilerine tevdi ettiği görevi söyleyince geçiş izni alabildiklerini belirtmektedir. Sarayda heyeti karşılayan üç subay, üyeleri askeri selamla selamladıktan ve kucakladıktan sonra heyet üyelerini içeri bırakmıştı. Bu subayların emri altında bulunan askerlerin ise, Makedonya'nın zengin Müslüman ailelerinin gönüllü çocuklarından oluştuğunu ifade etmektedir. Karasu'nun ifadesine göre, sarayda büyük bir sessizlik vardı ve kumda yürüyormuş gibi ses çıkartan sadece kendi adamlarıydı. Sanki birisi ölmüş gibi bütün köşkerlerin kapı ve pencerelerinin de açık olduğunun altını çizmektedir. Nöbetçi subaylardan Selanikli Salih Bey, heyeti sarayın bahçesinde bulunan ufak bir nöbetçi kulübesine götürerek, heyetkilerin şapkalarını ve palto-larını bırakmalarını istemişti. Karasu, Talat Paşa ile İstanbul'a geldiği ve gizli bazı görüşmeler yaptığı seyahati sırasında tutuklanarak sorgulandığı bu kulübe hakkında şu bilgileri vermektedir: "Burası benim için garip buluşma yeri idi. Aylar önce tutuklu olarak buraya getirilmiş ve tam burada sorgulanmıştım. Kanûn-ı Esâsî'nin ilan edilmesinden kısa bir süre önce,

"Abdülhamid sürekli olarak silah taşımaktaydı ve bir suikasttan korktuğu anda bunu kullanmaktan çekinmeyecekti (...) İyi bir nişancı olarak tanındığından ve kendimizi korumak için tabancamızın kınını açtık, böylelikle tabancamızı kolaylıkla çıkarabiliydik. Bu bize güven verdi. Sultan eğer bize bir silah çekerse, kendisini birkaç saniye içinde öldürecektik."

Abdülhamid'in askerleri tarafından yakalanmış buraya getirilmişim."

Heyete birlikte subayları, sultanın kaldığı köşkte Mabeyn Başkâtibi Cevad Bey karşılaşmıştı. Heyetten Esad Paşa, kendisine "bir ilanı bildirmek için Sultan'ı görmek" istediklerini belirttikten sonra, Cevad Bey içeri girmişti. Aradan uzun bir süre geçmesine rağmen içeriden bir haber gelmediğini belirten Karasu, bu bekleşim sırasındaki Mebus Esad Paşa'nın halet-i ruhiyesini şu şekilde tasvir etmektedir: "Kardeşini Galata Köprüsü'nde bir kiralık katile öldürtmesi nedeniyle, Abdülhamid'den öldüresiye nefret ettiğini biliyorum. Bundan dolayı Sultan'ın karşısında

heyecanını kontrol edemeyip, patlamasından korkuyordum. Fakat sakin görünüyordu. Abdülhamid sürekli olarak silah taşırdı ve bir suikasttan korktuğu anda bunu kullanmaktan çekinmeyecekti. Ani bir kol hareketiyle pek çok masum insanı öldürttüğünü biliyoruz. İyi bir nişancı olarak tanındığından, kendimizi korumak için tabancamızın kınını açtık; böylelikle tabancamızı kolaylıkla çıkarabiliydik. Bu bize güven verdi. Sultan eğer bize bir silah çekerse, kendisini birkaç saniye içinde öldürecektik."

Karasu bu yorumları yaptıktan sonra, kapının açıldığını ve Cevad Bey'in tekrar görünerek kendilerine, "bekleniyorsunuz" dediğini ifade

II. Abdülhamid ve Kimsesiz Çocuklar

Darülhayr-ı Âlî

NADİR ÖZBEK

II. Abdülhamid, bir yandan çeşitli ihsanlar ve atıyye-i seniyyeler (padişah hediyesi), diğer yandan da kuruluşuna şahsen vesile olduğu Darülaceze ve Hamidiye Etfal Hastahanesi¹ gibi kurumlar yoluyla fakir ve muhtaç Osmanlı tebaasını koruma altına alma arzusunda olmuş, ve daha da önemlisi böyle görünmeye ayrı bir özen göstermiştir. Gerçi Abdülhamid'in ihsanlarının, atıyyelerinin ve hatta sadaka-i seniyyelerinin (padişah sadakası) büyük oranda istihbarat ağının işletilmesi ve bendeganelerin hoşnut tutulması amacını taşıdığı doğrudur. Ancak yine de bunların önemlice bir bölümünün fakir ve muhtaç kimselere verildiği göz ardı edilmemesi gereken bir konudur.

Abdülhamid her ne kadar halk karşısına çıkıp bu hayırseverliğini bizzat gösterme yolunu tercih edememişse de bu açığı telafi etmenin yollarını bulmaktan da geri kalmamıştır. Başvurduğu en dikkate değer araçlardan birisi yeni sosyal kurumlar oluşturmak ve bunları bizzat kendi şahsıyla ilişkilendirmek olmuştur. Bunun en iyi örneği bir çocuk hastanesi olan Hamidiye Etfal Hastahanesi'dir. Hastahane'nin kuruluşu nedeninin

hikayeleştirilmiş açıklaması da bu noktayı doğrulamaktadır. Kızı Hatice Sultanın hastalık sonucu ölümünden çok etkilenen Abdülhamid, ülkesindeki fakir çocuklara hizmet verecek modern bir çocuk hastanesi kuruluması kararını alır. Bu hastahane doğrudan Abdülhamid'in denetimi altında olmuş ve mali olarak Hazine-i Hassa-i Hümayun'dan² desteklenmiştir. Hamidiye Etfal Hastahanesi dönemin koşullarına göre son derece modern bir tıbbi kurum olmuş, bu konuda Avrupalı doktorların bile dikkatini çekmiştir. İsmiyle özdeşleşen bu kurumun Sultan tarafından büyük bir prestij kaynağı olarak görüldüğüne hiç şüphe yoktur.

Abdülhamid döneminde oluşturulan bir diğer önemli hayır kurumu da Darülaceze'dir. Her ne kadar bugüne kadar Darülaceze'nin kurucusunun Abdülhamid olup olmadığı şeklinde gereksiz bir tartışma olmuşsa da, Darülaceze'nin kuruluşu için gerekli iradenin, bir ikinci irade çıkartılarak özellikle Abdülhamid'in doğum gününe rastlatılması dikkate değerdir.³

Abdülhamid, fakir ve muhtaç hal-kin koruyucusu olduğu izlenimini basın ve yayın yoluyla güçlendirmeye

özel önem vermiştir. Örneğin 1894 büyük İstanbul depremi felaketzedeleriyle bizzat ilgilenmiş, bunlardan muhtaç olanlara bir çok bağışta bulunmuş ve daha da önemlisi yaptığı yardımların özellikle gazeteler aracılığıyla duyurulmasına dikkat etmiştir.⁴ Ayrıca, 1318/1900 tarihli *Bağdat Vilayet Salnamesi*'nde Abdülhamid'in tahta çıktığı tarihten itibaren "emlak-ı seniyye ve hazine-i hassa-i şahane gelirlerinden tesisat-ı hayriye ve askeriye ihsan buyrulan meblağın" 110 sayfalık bir listesi yayınlanmıştır.⁵ Bu hayırların büyük bir çoğunluğu cami inşa ve tamiratları, çeşitli mektepler için tahsisat, Mekke-i Mükerrreme'de Misafirhane inşa masrafları gibi harcamalardan oluşmaktadır. Bu listenin içeriği Abdülhamid'in hayır faaliyetlerinin belli bir islami duyarlılığa tekabül ettiğini göstermektedir. Abdülhamid'in hayır faaliyetlerinin yöneldiği kesimler, bu hayır işlerinin aldığı şekiller, bunların sunuluş biçimleri ve hatta zamanlamaları, Sultan'ın politik öncelikleriyle sıkı bir uyum içinde olmuştur.

Abdülhamid, 'fakir ve muhtaç halkın koruyucusu sultan' imajını

II. Abdülhamid Aleyhine Almanya'da Açılan Davalar

Dr. MEHMET TEMEL

Yrd. Doç. Dr., Muğla Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
öğretim üyesi

II. Abdülhamid'in hükümdarlığı döneminde Osmanlı Devleti'nin çeşitli kurumlarında görev yapan bazı Alman vatandaşları ile ticari kuruluşlar, Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra Osmanlı Devleti'nden alacaklı kaldıkları veya hak kaybına uğradıkları gerekçesiyle Abdülhamid aleyhine Almanya'da dava açmışlardır.¹

Davacılar, Osmanlı Devleti'nde kaldığını iddia ettikleri alacaklarına karşılık olarak, Abdülhamid'in Alman bankalarındaki tüm hesaplarına da haciz koydurmuşlardır.²

Alman ve Osmanlı Sefaretleri aracılığı ile izlenen bu davalar, devletler özel hukuku hükümleri, yerli hukuk ve bazı Avrupa devletlerinin medeni hukuklarının kuralları çerçevesinde cereyan etmiştir.

Abdülhamid aleyhinde açılan davalardan ilki, 1909 yılının sonunda Lavtenşleger Ticaret-hanesi tarafından, Osmanlı hastanelerine verilen alet ve edevatın bedelinin ödenmediği gerekçesiyle açılmıştır. İkinci dava da yine aynı tarihlerde, bir devlet hastanesinde tabip olarak çalışan ve aylıklarını alamadığını iddia eden Doktor Beyr tarafından açılmıştır.

Almanya'da açılan her iki davaya ilişkin ilam suretleri, Abdülhamid'e tebliğ edilmek üzere 4 Kasım 1909 tarihinde Almanya Sefareti aracılığıyla Hariciye Nezareti'ne gönderilmiş, oradan da gerekli işlemlerin başlatılması için Umûr-u Şehbenderi Ticaret ve Hukuk-u Muhtelita Müdüri-

yet-i Umumiyyesi'ne sevk edilmiştir.³ Müdüriyet ve Hariciye Nezareti, davaların hukuki mahiyeti ve Alman mahkemelerine verilecek cevaplara ilişkin, Babı-âli Hukuk Müşavirliği'nden görüş istemişlerdir.

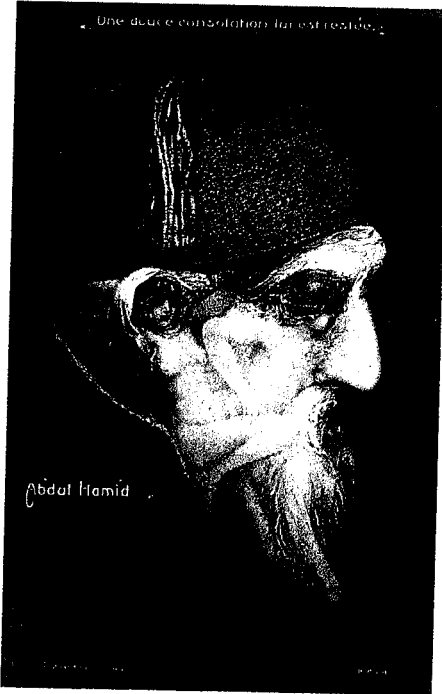
Geniş inceleme ve araştırmalara dayanan mütalaasında Müşavirlik davalara ilişkin şu görüşleri bildirmiştir:⁴

Devletler özel hukuku hükümleri gereğince bir ecnebi aleyhine açılacak menkul mallarla ilgili davanın, davalının ikamet ettiği yerdeki mahkemede görülmesi gerekir. Buna göre bir Alman tarafından, Osmanlı Devleti'nde ikamet eden bir Osmanlı vatandaşı aleyhine açılan dava, ancak Osmanlı vatandaşının ikamet ettiği yerin mahkemesinde görülebilir.

Bununla beraber, Fransa medeni kanununun 14. maddesinde, istisnâi bir duruma yer verilerek yabancı uyruklu bir kişi Fransa'da ikamet etmese bile yabancı ülkedeki bir Fransız ile ortaya çıkan taahhüdâtından dolayı hakkında Fransa mahkemelerinde dava açılacağı belirtilmiştir. Bu hüküm, her ne kadar Fransızların menfaatlerini korumak amacıyla konulmuş bir imtiyazı içeriyorsa da uygulanabilmesi için davalının Fransa'da gerektiğinde müracaat edilebilecek menkul ve gayrimenkul mallarının bulunması gerekmektedir.

Almanya kanunlarında da buna benzer kanun fıkrası var ise, Abdülhamid aleyhine alacaklıları tarafından bir dava açılmasına bu noktadan itiraz olunamaz. Fakat böyle bir hüküm mevcut olmadığı takdirde Almanya mahkemelerinin bu davayı görme yetkisi yoktur ve bu dava sırf ihtiyat tedbiri alınması ve Alman tebaasının menfaatlerinin korunması maksadıyla kabul edilmiş bir hacz-i ihtiyâtiden ibarettir. Böylece bu davanın, davalının ikametgâhının bulunduğu yerdeki yetkili mahkemede açılacak alacak davası sonuçlanıncaya kadar gecikmesi muhakkaktır.

Bununla beraber bu ikinci şık geçersiz gibi görünüyor. Çünkü Berlin Sefareti, 8 Mart 1910 tarih ve 85 numaralı tahri-

II. Abdülhamid aleyhine Batıda çok sayıda karikatür ve kartpostal yayımlandı. Tahttan indirildikten sonra hazırlanan bu kartpostalda "Ona kalan tatlı bir teselli" yazılı.

Cengiz Kahraman arşivi

EMANUEL KARASU BİYOGRAFİSİNE BİR BAŞLANGIÇ

RONİ MARGULİES

Emanuel Karasu (Emmanuel Carasso) Efendi 1908 ve 1912 meclislerinde Selânik ve 1914 meclisinde İstanbul milletvekilliği yapmış,¹ Selânikli bir dava vekili. Meşrutiyet ilânının önce ve sonrasında İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi, Talât Paşa'nın yakın dostu, Cemiyet içinde sivrilmiş 3-4 Yahudi'den biri. Selânik'te *Macedonia Risorta* Mason locasının² üstad-ı muhteremi; 1908 öncesinde İttihatçıların polisten korunabilmek için locanın binasında toplantı yapmalarına önyak olmuş. İlân-ı hürriyette Selânik'te Olimpos meydanında kaynaşan kalabalıklara hitaben konuşma yapanlardan biri.³ Milletvekili seçildikten sonra İstanbul'a taşınmış. 31 Mart Vakasını müteakiben Abdülhamid'in hal'i doğrultusundaki meclis kararını Padişaha bildirmekle görevlendirilen (ve dolayısıyla Halife Abdülmecid'in hal'in bildirilmesini resimleyen ünlü yağlıboya tablosunda görülen) dört kişilik heyetin üyesi.⁴ Milletvekilliği sırasında zenginliği dillere destan olmuş, daha sonra bu servetini kaybetmiş ve fakirlik içinde ölmüş. Karasu hakkında kesinlikle bildiklerimiz (hemen bütün kaynakların hemfikir oldukları noktalar) aşağı yukarı bundan ibaret.

İKİ YETERSİZ KAYNAK

Meşrutiyet dönemini kapsayan kaynakların hemen hepsinde Karasu hakkında bir veya iki cümle var: Bu cümlelerin aktardıkları bilgiler Selânikli, Yahudi, Mason ve İttihatçı olmasından öteye geçmiyor. Özellikle dönemin meclisleri ve/veya Yahudileri hakkındaki kaynaklarda ise⁵ verilen bilgiler birkaç cümleye çıkıyor fakat, doğal olarak, Karasu'nun hayatı değil, görüşleri söz konusu ediliyor.

Bizzat Karasu hakkında benim bulabildiğim iki kısa kaynak var.

Encyclopaedia Judaica'da "Carasso, Emmanuel" maddesinde şunları okuyoruz:

(1862-1934), Türk avukat ve siyaset adamı. Selânik'te doğan Carasso Selânik Üniversitesi'nde kri-

minoloji dersleri vermiştir. Önemli maddi katkıları bulunduğ Jön Türk hareketinin önde gelen simalarından biridir. Jön Türkler 1908'de iktidarı ele geçirdiklerinde, Carasso Selânik milletvekili seçilmiş ve Sultan II Abdülhamid'e hal'ini bildiren heyete başkanlık etmiştir. Daha sonra, 1912'de İtalya ile barışı sağlayan Uşi Antlaşmasını imzalayan meclis heyetinin üyesi olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye hükûmetine danışmanlık etmiş ve bu hizmetlerinin karşılığında kendisine Almanya'ya Türk malları ihraç etme lisansı verilmiş ve bu sayede hatırı sayılır bir servet kazanmıştır. Ancak, 1923'te Kemal Atatürk iktidara geldiğinde Carasso gözden düşmüş ve servetine el konulmuştur. Son yıllarını fakirlik içinde İtalya'da geçirmiş ve Trieste'de ölmüştür.

Karasu'nun Londra *The Times* gazetesinde çıkan ölüm ilânı ise şöyle:

Carasso Efendi - Jön Türklerin Sırtında Bir Parazit. İstanbul kaynaklı bir Reuter mesajından ölüm haberini aldığımız Emmanuel Carasso Efendi'nin ardından gözyaşı dökülenler çok olmayacak. 1908 Jön Türk Devrimini zekice kendi çıkarları doğrultusunda kullanan ve başta Fransız ve İtalyan Masonları olmak üzere birçok masum yabancıya kendini ikincil düzeydeki İbrani peygamberlerinden en az birinin çağdaş bir nüshası olarak yutturan bu Yahudi

avukat kadar Türklerin güvenmediği ve sevmediği kişi az olsa gerektir.

Carasso Efendi 1908 yılında Selânik Sefarat cemaatinin bir üyesi olup halk arasında birçok garip davayı ve müşteriye başarıyla savunan bir avukat olarak bilinmekteydi. Ancak, nüfuzu hukuki yeteneklerinden ziyade Masonluk dolayısıyla Türk devrimcileriyle arasındaki ilişkiden kaynaklanıyordu. *Macedonia Risorta* locasının üyesi olan Carasso, gizli İttihat ve Terakki Komitesi üyelerinin toplantılarını, bir İtalyan vatandaşının mülkü olan ve dolayısıyla kapitülasyonlar uyarınca polisin özel mahkeme izni olmadan arama yapamayacağı loca

Emanuel Karasu Efendi
R. Margulies koleksiyonundan

II. Abdülhamid'in İktisadi ve Mali Politikalar Üzerindeki Etkisi

Dr. MEHMET ASLANOĞLU

Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi,
İktisadi İdari Bilimler
Fakültesi öğretim üyesi

Bu çalışmada, 1876-1909 yılları arasında iktidarda olan II. Abdülhamid'in, söz konusu dönemde Osmanlı Devleti'nde izlenen ya da izlenemeyen iktisadi ve mali politikalar üzerindeki etkisi araştırılarak, Osmanlı ekonomisinin gelişme dinamiklerindeki rolü tartışılacaktır.

DEVLET YÖNETİMİ ANLAYIŞI

Osmanlı Devleti'nde Kanuni ve Orhan'dan sonra en uzun süreyle (32 yıl 7 ay 22 gün) iktidarda kalan padişah olan II. Abdülhamid, otokratik bir devlet ve toplum anlayışına sahipti. Amaçlarına ancak kendi yöntemleriyle ulaşabileceğine ve devlet otoritesinin kendi şahsiyetiyle var olabileceğine inanıyordu. Bu nedenle II. Abdülhamid, Tanzimat dönemi padişahlarının aksine, görev verdiği sadrazamlara (onun yeğlediği deyişle başvekilere) ya da diğer vekillere "vekalet-i mutlaka"yı bahşetmekten çekinmiştir. Bu çerçevede, dönemde yönetim erki Babıâli'nin elinden alınıp tümüyle mabeyne (saraya) getirilerek, her alanda bir merkezileştirmeye gidilmiştir. Böylece II. Abdülhamid, Findley'in deyişiyle (Findley, 1994:195) devleti yeniden patri monyal bir aile haline dönüştürmüştür. Nitekim 1903-1908 yılları arasında görev yapan sadrazam Ferit Paşa, İstanbul rıhtımındaki sırık hamallarına gıpta ettiğini söylerken (Karal, 1983:300), yedi kez göreve gelen sadrazam Küçük Said Paşa ise

anılarında kendini sadece bir icra makamı olarak gördüğünü belirtmektedir. Üstelik, 33 yıllık saltanat döneminde sadaret makamı, 17 sadrazam arasında 26 kez el değiştirmiştir.

Öte yandan, II. Abdülhamid de asıl sadrazamın kendisi olduğunu açıkça belirtmiştir. Bu konuda şunları söylüyor: "Her sadrazam değişikliğinde yükselen sesler tamamen lüzumsuzdur. Sadrazam, Said Paşa olmuş, Kâmil Paşa olmuş bundan ne çıkar? Gerçekte sadrazam, Yıldız'da ikamet eder ki o da benim" (Karal, 1983:273). Dolayısıyla II. Abdülhamid'in, döneminde uygulanan ya da uygulanmayan politikalarından birinci derecede sorumlu olduğu söylenebilir.

TÜCCAR VE İKTİSATÇI KİMLİĞİ

II. Abdülhamid, iktisat ve ticaretle ilk ilgilenen Osmanlı padişahı sayılabilir. Bu çerçevede, kimi kaynaklarda onun, kendi döneminde üç kez Maarif Nazırlığı yapan ve 1885'te yayınlanan *İlm-i Servet* adlı bir iktisat kitabı olan Münif Paşa'dan ekonomi politik dersleri de aldığı belirtilmektedir (Sayar, 1986:396). Ancak iktisadi salt servetin bir kaynağı olarak yorumladığı, ticaret alanında ise kapitalist tüccardan çok bir ortaçağ tüccarını andırdığı söylenebilir. II. Abdülhamid tahta çıktığında özel serveti 100 bin altını aşıyordu. Cülûs bahşişi olarak dağıtılan 60 bin altın, bu özel servetinden alınmıştır (Tahsin Paşa, 1996:10).

Bu serveti, Galata bankeri Zarifi aracılığıyla borsada esham alıp satarak ve şehzadelikinde kendisine ayrılmış olan Maslak'taki çiftlikte yaptığı işlerden elde etmiştir. Bu konuda şöyle diyor: "Şehzadeliğimde üç dört ayda bir maaş çıkar, onu da kaime veya metelik para olarak verirlerdi. Ben de koyun ticareti yapardım. Maslak çiftliğinde ekin de ektirirdim, lakin ondan fayda olmazdı. Asıl fayda koyun ticaretindeydi. Senede beş-altı yüz merinos koyun getirirdim. Bunların yavrularını, sütünü, yapagını değerlendirir; kısır

W. & D. DOWNEY Copyright LONDON & NEWCASTLE

Abdülhamid'in şehzadeligi sırasında gittiği Londra gezisinde çekilen fotoğrafı.
Cengiz Kahraman arşivi

kediliyordu⁽⁹⁴⁾. Tabiatıyla bütün bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Mesela Mısır matbuatının Osmanlı Devleti aleyhinde giriştiği neşriyat Mısır'daki Osmanlı fevkalade komiseri Gazi Ahmet Muhtar Paşa tarafından takib ediliyor ve bu hususta Dersaadet'e bilgi veriliyordu⁽⁹⁵⁾.

Ancak II. Abdülhamid'in saltanatının sonlarına doğru İkinci Jön-Türk hareketinin ve fikriyatının gelişme göstermesi Arap milliyetçi faaliyetlerini de derin etkilemiştir. Şüphesiz ki bu dönemin fikir sahasındaki en etkili şahsiyetlerinin başında Necib Azuri gelmektedir. Lübnanlı bir Maruni olan Azuri 1905'de büyük devletlere gönderdiği Manifestoda Dicle ve Fırat'tan Süveyş'e kadar uzanan hayali Arap devletinin kurulacağını beyan ediyordu⁽⁹⁶⁾. Şurası muhakkaktır ki II. Abdülhamid devletin bütün önleyici faaliyetlerine rağmen Arap ayrılıkçılığının gelişmesini kesin olarak önleyememişse de belli bir seviyede tutmağa muvaffak olabilmektedir. Ancak İmparatorlukta Jön-Türk faaliyetlerinin gelişmesine paralel olarak gelişen Arap milliyetçi aksiyonunun büyümesinin önüne geçilememiştir. Nitekim ikinci Meşrutiyetin ilanını takiben Arap ayrılıkçılarının çeşitli vasıtalarla güçlerini ortaya koymaları bunun isbatıdır. Şüphesiz ki konuyla ilgili arşiv belgelerinin ilerideki tasniflerle daha da artması ve dönemin Arap matbuatının enine, boyuna araştırılması Arap ayrılıkçılık hareketinin daha da şumüllü olarak ortaya konulması neticesini doğuracaktır. Esasen bu tür araştırmalar günümüz Ortadoğusunun bugünlere nasıl geldiğinin de bir göstergesi olabilecektir.

Ank. Üniv. D.T.C.F. Tarih Bölümü
TARİH ARAŞTIRMALARI DERGİSİ 1995
Cilt: XVII / Sayı: 28, Ankara - 1996, s. 109 - 133
D. 119

- (94) BOA, İrade-i Hus. Gen. No:387, Hus. No:46, 18 Rebiül-ahir, 1320.
(95) BOA, Yıldız Sad. Hus. Maruzat, Dosya No: 424, Sıra No:89, 21 Kanun-ı sani, 1317.
(96) "L. Recil de La Nation Arabe" adlı eserin sahibi olan Necib Azuri'nin İkinci Meşrutiyet dönemi Arap milliyetçilik hareketinin fikri önderi olduğu da malumdur. Bu hususta bkz. Zeine N. Zeine, A.g.e., s.66-67; Hourani, A.g.e., s.277-278.

II. ABDÜLHAMİT'İN HAFİYE TEŞKİLATI HAKKINDA BİR RİSALE

Yrd. Doç. Dr. İlknur HAYDAROĞLU*

Sultan Abdülhamit halâ tam açığa kavuşturulamamış, karanlık kalmış bir çok nokta bulunan bir devrin, çelişik, karmaşık, değişik ve evhamlı bir simasıydı.

Amcası Abdülaziz Han ve kardeşi V. Murat Han'ın tahttan indirilişleri bunu yapan kişilerin kendisini belli bazı şartlar altında tahta çıkarmaları, İmparatorluğun gitgide zayıflaması, bazı kişilerin artan nüfuzunun tehlikesi, Abdülhamit'in zaten zayıf olan sınırlarını olumsuz yönde etkilemişti.

Kendini her yönden yalnız ve güvensiz hissettiği bu ortamda, çözümü tüm kontrolü elinde tutmakta buldu. Merkezîyetçi bir idare için bütün şartları hazırladı. Kendisini hayli korkutan Mithat Paşa'yı bertaraf ettikten sonra, Meclis-i Mebusan'ı kapatan, Kanuni Esasi'yi de rafa kaldıran Abdülhamit İmparatorluğu Yıldız Sarayından ve tek elden idare etmeye başladı. Onu ancak şahsına karşı hazırlanabilecek her türlü komployu önleyebilmek, şüpheli bulduğu şahısları denetleyebilmek, oluşturulmaya çalışılacak bütün beraberlikleri başlamadan sona erdirmek biraz olsun rahatlatılabildi.

Hakkında iyi-kötü bir çok şey söyleyen fakat evhamlı karanlık ruh kişiliği her zaman vurgulanan II. Abdülhamit, bu mekanizmayı yürütebilmek için Hafîye Teşkilâtı kurmuştu.

Sarayın kapısından başlayan bu sıkı kontrol ülkenin sınırları dışına da taşıyor, belli kişilerin mesleği olma yanında küçük, büyük tüm memurların yükselme ya da nişan ve atıyyeler almalarını sağlayan basamaklar olarak gittikçe yaygın ve önemli bir hal alıyordu.

Abdülhamit'in bu ruh durumunu biraz da tahrik ederek kullanmaya çalışan kişiler için Jurnal padişaha kendilerini hatırlatmak, sadâkatlerini ispatlamak, hak etmedikleri bir çok rütbe, görev ve nişanı elde etmek için

* Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

- Kibris
- Abdülhamid II

Kıbrıs Antlaşmasının 100. Yıldönümü :

TTK. Bellefen, c. XLII / 168, Ekim-1978,

Orj. / Kopya
Kütüphanede mevcuttur

S. 725-741.

MADE YAYINLARDIR
KONRA GLEN DOKÜMAN

24 AGUSTOS 1993

İNGİLTERE DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI
BELGELERİNE GÖRE: OSMANLI PADİŞAHI
ABDÜLHAMİT 48 SAAT İÇİNDE ~~İNGİLİZLERE~~
İNGİLİZLERE NASIL KİRALADI

Dr. SALÂHİ R. SONYEL

Kıbrıs Antlaşması :

4 Haziran 1878'de Padişah Abdül Hamit'le İngiltere yönetimi arasında imzalanan ve aynı yıl 12 Temmuzda İngilizlerin Kıbrıs'ı işgal etmelerine yol açan "Kıbrıs Konvansiyonu" (*Cyprus Convention*) olarak anılan Savunma Antlaşmasının I. maddesi şöyle idi:

"Batum, Ardahan, Kars veya bunlardan herhangi biri Rusya tarafından (Türkiye'ye) geri verilmezse ve Rusya, Haşmetlû Padişahın Asya'da kesin Barış Antlaşmasıncı saptanan ülkelerinden bir bölümünü bile ileride herhangi bir tarihte ele geçirmek deneyinde bulunursa, İngiltere, bu ülkeleri silâh gücüyle savunmada Haşmetlû Padişaha yardımda bulunmayı üstlenir. Buna karşılık olarak, Haşmetlû Padişah, yönetimde gerekli devrimleri daha sonra iki Devlet arasında anlaşmaya varılacağı biçimde uygulayacağı ve Bâbiâli'nin söz konusu bölgelerdeki Hristiyan ve öteki uyruklarını koruyacağı yolunda İngiltere'ye söz verir. Haşmetlû Padişah, ayrıca, İngiltere'nin kendi üstlenmelerini yerine getirmesi için gerekli ölçemleri (tedbir) alabilmesi için, Kıbrıs Adasının İngiltere'ce işgal edilerek yönetilmesini kabullenir".

Görüldüğü gibi Kıbrıs Antlaşmasında siyasal açıdan oldukça önemli hükümler vardı, çünkü bu antlaşma gereğince, İngiltere, Türkiye'nin Asya'daki ülkelerinin bütünlüğünü Rusya'ya karşı korumayı resmen üstleniyordu. 1856 Paris Antlaşmasında üstlenilen Türkiye'nin ülke bütünlüğü güvencesi (garanti) geçersiz bir duruma geldiğinden, İngiltere, bu konuda tek başına davranmak zorunda

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

170734

170734

2008.07.23
2008.07.23

23 TEM 2008

II. ABDÜLHAMİT DEVRİ
OSMANLI DONANMASI

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Doktora Tezi

Hazırlayan
Şakir BATMAZ

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	170734
Tas. No:	359.095 BAT. I

KAYSERİ-2002

SELİM DERİNGİL 1951'de Ottawa'da doğdu. Doktorasını İngiltere'de University of East Anglia'da 1979'da tamamladı. Aynı yıl Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü'nde görev aldı. ABD, Fransa, İngiltere ve İsrail'de dersler verdi. Yayımlanan ilk kitabı *Denge Oyunu, İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası'dır*. Ayrıca Osmanlı son dönemi ve Cumhuriyet tarihi konusunda makaleleri vardır. *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji II. Abdülhamid Dönemi 1876-1909* (Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, 2002) başlıklı kitabının İngilizcesi olan *The Well-Protected Domains. Ideology and the Legitimation of Power in the Ottoman Empire 1876-1909*, 2001'de "Turkish Studies Association Fuad Köprülü" ödülünü kazanmıştır. Yazar halen Boğaziçi Üniversitesi'nde ders vermeye ve Osmanlı tarihi konusunda araştırmalar yapmaya devam etmektedir.

İletişim Yayınları 1216 • Araştırma-Inceleme Dizisi 208

ISBN-13: 978-975-05-0475-4

© 2007 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2007, İstanbul (1000 adet)

EDITOR Kerem Ünüvar

DIZI KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI *L'illustration*, no. 3416, 15 Ağustos 1908, s. 116

KAPAK FİLMİ Mat Yapım

DİZGİ Hasan Deniz - Nurgül Şimşek

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Serap Yeğen - Belce Öztuna

MONTAJ Şahin Eyişmez

BASKI ve CİLT Sena Ofset

İletişim Yayınları

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

165730

SELİM DERİNGİL

Simgeden

Millete

II. Abdülhamid'den
Mustafa Kemal'e
Devlet ve Millet

Abdülhamid (II) (1876-1909)

Mustafa Kemal Atatürk (1881-1938)

Türkiye Hıyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	165730
Tas. No:	320.1956 DER.S

02 OCAK 2008

MADE YATIRIM İNDEKSİ
SONRA GELİR KURUMU

i l e t i ſ i m

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BİLİM TARİHİ BÖLÜMÜ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

SULTAN II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ BİLİM İLE İLGİLİ MÜESSESELER

Tez Danışmanı
Prof.Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu

Hazırlayan
Sevil Karamustafa (Pamuk)

No:12221

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	98460
Tas. No:	509.5607 PAM.S

İstanbul - 1997

KİTABEVİ Yayın No:68

Dizgi
Dizgievi

Baskı
Bayrak Matbaacılık

Kapak
Yazievi

İstanbul, 1997

SULTAN II. ABDÜLHAMİD'İN HÂL TERCÜMESİ

Yayına Hazırlayan:

Mahir Aydın

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	49285
Tas. No:	956.0743 ALB-S

03 TEMMUZ 1997

KİTABEVİ

Çatalçeşme Sk. No: 52/A Cağaloğlu/İSTANBUL
TEL: 512 43 28 • 511 21 43 • FAKS: 513 77 26

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TARİH ARAŞTIRMA MERKEZİ

24 AĞUSTOS 1994

MADDE YATIRILARINDA
SONRA GİLEN YATIRILAR

SULTAN II. ABDÜLHAMİD ve DEVRİ SEMİNERİ

27-29 MAYIS 1992

BİLDİRİLER

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Demirbaş No:	27862
Tasnif No	956.0743 SUL. I

EDEBİYAT FAKÜLTESİ BASİMEVİ
İSTANBUL 1994

KAORI KOMATSU

FINANCIAL PROBLEMS OF THE NAVY
DURING THE REIGN OF ABDÜLHAMİD II

The reign of Sultan Abdülhamid II (1876-1909) has been called the Dark Age of the Ottoman navy. For 20 years, from the end of the Russo-Turkish War in 1878 to the outbreak of the war with Greece in 1897, the main fleet remained moored in the Golden Horn and did not perform any significant mission while its material became increasingly obsolete. This decline in Ottoman naval power has commonly been attributed to Abdülhamid II who both doubted the navy's loyalty and feared its potential for rebellion. However, this appears to be a very superficial interpretation when one considers the importance of naval power during the late 19th century. A far more likely cause of the weakening of the Ottoman navy is the series of financial crises that the Ottoman empire underwent during the Hamidian period. As rapid innovation in naval technology drastically increased the costs of naval power in this period, success in maintaining a powerful navy was closely related to the financial health of the nation.¹

In this article, the financial problems of the Ottoman navy will be examined under the following four headings: 1) Ottoman budgets and naval allocations; 2) The navy and its loans; 3) The financial crisis of the navy; 4) Countermeasures undertaken by the Sublime Porte, the Ministry of Finance, and the navy.

The analysis will demonstrate that the financial problems of the Ottoman empire played an important role in the decline of Ottoman naval power during the reign of Abdülhamid II.

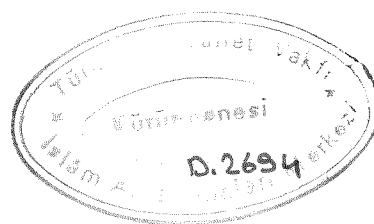
Ottoman budgets and naval allocations

Before the Tanzimat (1839-1876), the navy's budget ran a surplus,² but during the Tanzimat expenditures began to exceed revenue to the extent

1 – Here we can see the French navy's case: «In 1872, the Minister of Marine drew up a programme of reconstruction, which was submitted to and adopted by the National Assembly. The cost of the new fleet was at first estimated at \$93,735,100, but in consequence of the demand for ordnance of increased weight, thicker armour, greater engine power, and other improvements, it was ascertained in 1876 that the sum required for the work already done or contemplated in the programme would amount to at least \$121,300,000». King, J.W., *The Warships and Navies of the World*, 1880, Greenwich, 1882, p. 5.

2 – For example, in 1829, the navy's revenue was 9,128,517.16 *kuruş* and its expenditure was 8,945,451 *kuruş* which left a surplus of 183,066.16 *kuruş*, Gencer, Ali

07 EYL 2009

MADE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Abdulhamid İerinde Filistin
- Abdülhamid II
- Filistin
181570

HAMIDIAN PALESTINE:

POLITICS AND SOCIETY IN THE DISTRICT OF JERUSALEM, 1872-1908

A dissertation submitted to
the Department of History and Cultural Studies
in Candidacy for the Degree of
Doctor of Philosophy

29 Eylül 2009

by

Johann Büssow

MAKUL YAYINLANDIRILAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	181570
Tas. No:	956.0743 BÜS.H

doktora tezi

The Department of History and Cultural Studies

Institute for Islamic Studies

Free University Berlin

2008

Baydilliye

First supervisor: Prof. Dr. Gudrun Krämer

Second supervisor: Prof. Dr. Ulrike Freitag

Abdülhamid II
Mürtevelit Alellah Yek
- Yemen

رحلة أعيان اليمن إلى استانبول

د. أمة الملك اسماعيل الثور*

الوثيقة عبارة عن كراسة أو تقرير مفصل سجل فيها أحد المشاركين في تلك الرحلة الأحداث التي شاهدها وعاشها عن قرب وسجل فيها كل انطباعاته ومشاهداته في الرحلة بشكل مفصل.

كاتب الوثيقة السيد محمد بن حسين بن علي غمضان أحد الشخصيات اليمنية الذي كان عضواً في نظارة الأوقاف الداخلية أثناء الحكم العثماني الثاني، وقد تم اختياره ضمن الوفد الذي مثل اليمن إلى العاصمة العثمانية استانبول في زمن السلطان عبد الحميد الثاني.

الورقة الأولى من الوثيقة كتبها ابن صاحب الوثيقة السيد محمد بن محمد بن حسين غمضان سنة ١٣٨٠هـ/١٩٦٠م كتعريف عن الرحلة وكاتب الكراسة وفي حاشية الورقة كتب بيتين من الشعر، كان متداولاً بين اليمنيين ولا زال حتى اليوم، ولكن لا يعرف من قائله:

ليسن بإنسان ولا عالم
ومن حوى أخبار من قبله
من لم يع الأخبار في صدره
أضاف أعماراً إلى عمره

الشرح الشكلي للوثيقة

الوثيقة أو الكراسة - كما أطلق عليها ابن صاحب الوثيقة - جاءت تفصيلاتها في ٢١ ورقة، وقد سجل الكاتب بين ثناياها كل خطوات رحلته تلك بلغة عربية تخللها بعض الكلمات العامية وبعض المصطلحات العثمانية المتداولة في ذلك العصر.

ونلاحظ تأثر الكاتب بوجود الحكم العثماني وبرحلته تلك حيث يورد كثيراً من الكلمات والمصطلحات العسكرية العثمانية مثل (الياور) و(الآغا) و(الباشا) و(الميرلاي)

(*) أستاذ مساعد، قسم التاريخ، كلية الآداب، جامعة صنعاء.

و(القول) وكثيراً من المسميات، والتي حرصت على توضيحها في الهامش.

وتتشابه هذه الوثيقة مع كثير من مخطوطات تلك المرحلة التاريخية من حيث الأسلوب والأخطاء اللغوية الشائعة التي سادت كتابات ذلك العصر، وبالرغم من أن كاتب الوثيقة من الشخصيات المعروفة في صنعاء، إلا أننا لاحظنا أنه كان يمثل صورة للعصر الذي عايشه من حيث ضعف لغة العصر وإدراج كثير من الكلمات العامية في سياق الوثيقة، ولعل ذلك يرجع إلى تدني وقصور مستوى التعليم في هذه الفترة من الحكم العثماني في اليمن وانشغال الطرفين اليمني والعثماني بالحروب والقتال الدائم ومحاولة كل طرف فرض سيطرته وهيمنته وبالتالي أهمل التعليم والثقافة، واقتصرت عمل الولاة على الحرب وجباية الضرائب.

وبما أن الوثيقة قريبة العهد فقد كانت منقوطة إلا أنه لم يتقيد بعلامات الترقيم الحديثة، فقامت بإثبات الفواصل والنقاط وعلامات الاستفهام وكل الخطوات لاتي تتطلبها قواعد الكتابة الحديثة. وقد اتبع الكاتب الأسلوب الإسلامي السائد عند العرب حينذاك فأورد أسماء الأشهر والسنين الهجرية فقامت بإثبات ما يقابلها بالميلاد.

وتضمنت الوثيقة العديد من الأخطاء الإملائية التي قامت بتصحيحها في المتن بحسب قواعد اللغة العربية الحديثة مثل (قضى) أي قضاء (هكذي) أي هكذا (فهذي) فهذا (المسما) المسمى (اشترا) اشترى (دعما) دعى (غايث) غاية (الهوآ) أي الهواء (المآ) أي الماء (صنعآ) صنعاء (قرأة) قراءة.

ومن خصائص اللهجة العامية في اليمن تخفيف الهمزات التي على نبرة وكتابتها على ياء مثل (العجايب) العجايب، (القبائل) القبائل (الوسائل) الوسائل، وغيرها كثير. وقد حرصت على إيراد توضيح وشرح كل المصطلحات العامية الواردة في الوثيقة، وتحريث تشكيل أسماء المدن وبعض الكلمات، لكي يتضح نطقها للقارئ غير اليمني، إلى جانب توضيح ترجمة لكثير من المدن والقرى والأعلام من خلال كتب التراجم المختلفة المتعارف عليها في اليمن.

L'UNION EUROPÉENNE DES ARABISANTS ET ISLAMISANTS 22th
CONGRESS (BOOK OF ABSTRACTS), CRACOW, POLAND 29
SEPTEMBER -04 OCTOBER 2004.

Dimitri ZHANTIEV

-Abdulhamid II
- Osman II-

**Islamic factor in the consolidation of Ottoman rule in the Arab
provinces during Sultan Abdulhamid II's reign (1876-1908)**

The paper represents a study of the role which the «panislamic» policies of Sultan Abdulhamid II played in the context of modernization in the Ottoman Empire. Structures and activities of provincial political élites together with their relations with the Sultan's court are studied in the course of the growing role of Islam as the main factor of the legitimization of Sultan's authority. The main conclusion shows that Islam in the period considered played a very important role in the consolidation of Ottoman power in the Arab provinces which achieved during Abdulhamid II's reign security and rather high level of public order. Special attention is paid to the activities of some Arab supporters of Abdulhamid II, such as sheykh Abu-l-Huda al-Sayyadi.

of Jerusalem a centre of a large *sanjak* in 1841 was a major contribution to its future development, the raising of its *sanjak* to a separate status also contributed to the enhancement of its importance as a political centre. Whatever the reason may have been for adopting this measure, by creating a political centre in southern Syria of almost equal status to Damascus or Aleppo, one which controlled a relatively large *sanjak*, the Porte helped to lay the foundations for the emergence of Palestine in the future.¹⁹⁰

¹⁹⁰ Cf. A. Schölch, "The Emergence of Modern Palestine (1856-1882)" in H. Nashabe (ed.), *Studia Palestina, Studies in Honour of Constantine Zurayk* (Beirut, 1988), pp. 69-82. My thanks are due to Prof. A. H. Hourani for drawing my attention to this article.

25 KASIM 1988
Abdülhamid (II)

MADECE YATIRILAN DIKTAN
SONRA SELEN DOKÜMAN

THE STRUGGLE AGAINST SHIISM IN HAMIDIAN IRAQ A STUDY IN OTTOMAN COUNTER-PROPAGANDA

BY

SELİM DERİNGİL

Istanbul, Boğaziçi University

I. Introduction

Propaganda and counter-propaganda are essentially concepts which gained currency at the time of the two world wars and as such are quintessentially modern and Western concepts. Yet, the Ottoman state during the reign of Abdülhamid II (1876-1909) had made great use of this weapon, particularly as part of its new emphasis on unity based on the claim of the Ottoman Sultan to universal Islamic leadership as the Caliph of Islam or Commander of the Faithful (Emir-el-Muminîn). With the loss of most of its remaining Balkan possessions and their Christian populations as the result of the disastrous war with Russia in 1877-78, the Empire under Abdülhamid II retrenched ideologically on the basis of its Islamic identity.¹ This, however, brought new problems, because now, any challenge to Ottoman legitimacy arising from an Islamic context acquired new immediacy.

II. The Ottoman Iranian Rivalry for the Loyalty of Arab Subjects

The claim of the Sultan to caesaropapist domination both as temporal ruler and religious leader was founded on Sunni legitimization through the Emir-el-Muminîn's claim to being the rightful successor to the last Abbasid Caliph, who had allegedly transferred his office to Sultan Selim I after the Egyptian campaign of the latter (1517).

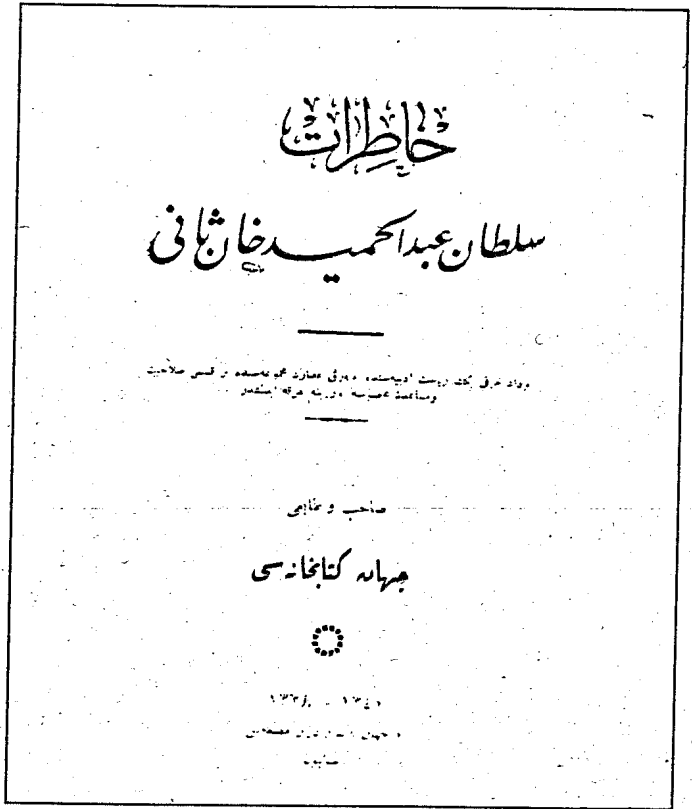
¹ Stephen Duguid, "The Hamidian Politics of Unity", *Middle Eastern Studies*, Vol. IX, No. 2 (May 1973), pp. 139-155.

Hâtîrât-ı Sultân Abdülhamid Hân-ı Sânî="Sultan Abdülhamid'in Hatıra Defteri" Üzerine

ALÂEDDİN YALÇINKAYA

Mayıs ayının son haftasında, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde düzenlenen, Sultan II. Abdülhamid ile ilgili seminer toplantılarının birinde, oturma başkanı, Abdülhamid'in hâtîrâtı ile ilgili piyasada bulunan yayınlara temas etti. Sultan II. Abdülhamid'e ait olduğu söylenen birçok hâtîrâtın ortalıkta doluştuğunu, bunların hangilerinin ne derece güvenilir olduğunun bilinmediğini, oturumda hazır bulunanların bu konuda bildiklerini söylemeleri şeklinde yerinde ve zarûrî bir istekte bulundu. Belli başlı üniversitelerin önemli profesörlerinin de hazır bulunduğu toplantıda değişik yayınlara ilgili görüşlerini, bildiklerini kısaca söyleyenler oldu. Ben de kısaca İsmet Bozdağ tarafından hazırlanmış olan *Sultan Abdülhamid'in Hatıra Defteri* ile ilgili bildiklerimi söyledim. Bu kitap hakkındaki söylentileri bir vesile ile İsmet Bozdağ'a ihsâs ettiğimde bana, inanmıyorsam *Utarid* mecmuasına bakabileceğimi, orada bir kısmının yayınlanmış olduğu şeklinde cevap verdiğini, hazır bulunanlara söyledim. Bir zat "madem ki bu mecmuada yayınlanmış da niçin kitabın sonunda küçük bir notla bu hususa işaret etmemiş?" şeklinde beni şaşırtan bir soru sordu. Ben hâfızamı kurcalarken herkes bu zâtın sorusundaki haklılığı tasdik edercesine susuyordu. Önümde oturan bir profesör de bana dönerek, samimi ve tok bir sesle, ağır ağır "kardeşim, bunlar sahtekar ve yalancıdır, bunlara hiç inanmayacaksın" dedi. Eve döndüğümde tekrar kitabı karıştırdım, kitabın sonunda küçük bir notla değil de kalın bir başlıkla "Utarid Dergisi'nde Yayınlanmış" şeklinde yazıyor ve altında bu hususta başka açıklamalar yer alıyordu.

Bu hususta yaptığım araştırma sonuçlarına geçmeden önce, kitap hakkındaki söylentileri aktararak, bu dedikodulardan haberdar olanların, sırf bundan dolayı gereksiz itirazlarma da cevap vermek isterim. Ben bu olayın üç önemli kahramanı olduğum sonucuna vardım: Biri, kitabı 1975 yılında yayınlayan yayınevinin ve bu yayınevi ile organik bağları bulunan o günlerin önemli sayılabilecek gazetesinin sahibi, ki bu yazımda polemik sebebi olmamak için sadece 'yayıncı' diye bahsedeceğim; birisi yayınlanan kitabın arkasında "Fotoğraf ve Belgeler" kısmında, zımnen Sultan II. Abdülhamid'in el yazısı şeklinde takdim olunan yazıyı yazan, aslen emekli bahriye albayı 'hattat'; diğeri ise 'hazırlayan'dır. Ben, hasbelkader bu hattatla bir müd-

Hatırat-ı Sultan Abdülhamid-i Sâni

det aynı çatı altında çalışma imkanı buldum. Zaman zaman sohbetlerinde yeri geldikçe şaka yollu "yayıncı ile kafa kafaya verdik, yazdığım yazıları bu Sultan II. Abdülhamid'indir diye millete yutturduk" dediğini birkaç kere kendi ağzından duyduk. Yıllar önce heyecanla okuduğum eserle ilgili duyduğum bu sözler üzerine, fırsat buldukça ve uzaktan yakından ilgisi olanlarla karşılaştıkça konuyu soruşturdum. Yayıncının "biz bu millete kendi uydurduğumuz yazıları, bunlar Abdülhamid'in hatıralarıdır diye yutturmaya başardık" dediğinden herkesin haberdar olduğunu hayretle müşâhade ettim. Yayına hazırlayanla aynı müessesede çalışanlar içerisinde, en olumlu diyebileceğimiz görüş, hazırlayanın bu kitabı *Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları*'na dayanarak yani oradaki güvenilir bilgileri gözönüne alarak kaleme aldığı, bu yüzden istifade edilebileceği şeklindeki sözlerdi. Değişik kişi ve kanallardan edindiğim bilgilerle yukarıda ismini zikrettiğim 'hazırlayan' ve 'hattat'a çeşitli sorular yönelttim. Her ikisi de kendileri için zor olan bu sorularımı cevaplamaktan kaçınmadılar.

Daha sonra *Utarid*' mecmuası ile Vedat Örfi tarafından 1921 (1338 R-1340 H) senesinde, İstanbul'da yayınlanan *Hâtîrât-ı Sultan Abdülhamid Hân-ı Sânî* adlı risâleyi inceledim.³ Risâlede yayınlanan metinle mecmuada tefrika edilen yazı bir bölümük istisnâ ile tamamen birbirinin aynısıdır. Zaten ilk sahifede "Vedat Örfi" Bey'in riyâset-i edebiyesinde olarak Utarid mecmuasında bir kısmı salâhiyet ve müsâade-i mahsûsa üzerine tefrika edilmiştir" şeklinde not vardır. Mecmua ve risâlede yer alan Osmanlıca metinlerle kitabı karşılaştırdığımızda, net 155 sahifelik hatıraların 47 sahifesinin mecmua ve risâlede yer alan metnin bazen sadeleştirilmiş olmakla beraber aynısı olduğunu gördüm. Demekki bu kitabın tamamı uydurma olmadığı kesinlikle ortaya çıkmış durumdaydı. Geriye kalan için tekrar hazırlayanı arayıp, kitabın sonuna doğru nasıl elde ettiklerini anlattıkları defterin aslını veya fotokopisini göstermelerini istirdik. Kendileri kitabı hazırladıktan sonra, defteri yayıncıya

Mustafā al-Maghārī (Beirut n.d.), 1:129–30; al-Wāqidi, *Kitāb al-maghāzī*, ed. Marsden Jones (London 1966), 697; al-Ya'qūbī, *Tārīkh* (Beirut 1960), 2:6; Yāqūt al-Rūmī, *Muḥjam al-buldān* (Beirut, n.d.); al-Zubayrī, *Nasab Quraysh*, ed. É. Lévi-Provençal, Cairo 1953².

STUDIES

Josef Horowitz, Early biographies of the Prophet and their authors, *IC* (1927–8), 1:535–9, 2:22–50, 164–82; Arabic translation of the above articles: 'Abd al-'Azīz al-Dūrī, *Baḥth fī nash'at 'ilm al-tārīkh 'inda al-'Arab* (Beirut 1960), 20–1; N. Ḥusayn, *al-Maghāzī al-'ulā wa-mu'allifihā* (Cairo 1949), 3–10; Ḥamad al-Jāsir, *Awwal mudawwin lil-sīra*, Abān b. 'Uthmān, *Majallat al-'Arab* 6/2 (1971), 140–7; 'Umar Riḍā Kaḥḥāfa, *Muḥjam al-mu'allifīn* (Damas-cus 1958), 1:1; L. Maṣṣūr, ed., *al-Muntaqā min sirat al-muṣṭafā of al-Kazarūnī*, (Palestine 2001), 1:36–42; Khayr al-Dīn al-Ziriklī, *al-A'lam* (Beirut 1986), 1:27.

KHALIL ATHAMINA

'Abd al-Ḥamīd II (Abdülhamid II)

'Abd al-Ḥamīd II (22 September 1842–10 February 1918) was the thirty-fourth Ottoman sultan. He was the grandson of Maḥmūd II (r. 1808–39), the second son of 'Abd al-Majīd (r. 1839–61), and the nephew of 'Abd al-'Azīz (r. 1861–76). He succeeded his brother Murād V (r. 1876) on 1 September 1876 for a reign that would last 39 years and end with his deposition, on 27 April 1909. Regardless of the assessment of his character and his actions, his reign was one of the most important in Ottoman history.

At the age of ten, the young prince lost his mother, Tirimüjgān, a Circassian, and was, from then on, raised by Perestü Kadın, one of his father's favourites. He was educated by private teachers, who instructed him in Arabic, Persian, French, history, and music; however, his education

would never rise above the mediocre. He made up for this lack by taking advantage of the freedom he enjoyed in the palace: As the third heir in line to the throne, it was unlikely that he would ever rule. He educated himself as he went along, depending on his encounters and his relationships with others. Of a prickly character, he lived a normal and frugal life and brought his farms in Maslak and Kağıthane to flourish. In 1867, he accompanied his uncle 'Abd al-'Azīz on his tour of Europe, under the pretext of visiting the World Exposition in Paris, at the invitation of Napoleon III. The imperial prince was greatly impressed by the grand European capitals and the technological progress of the West.

1. 'ABD AL-ḤAMĪD'S REIGN

The political crisis of 1876, following the uprising in Herzegovina and the bankruptcy of the state, would serve his ambitions: 'Abd al-'Azīz was removed from power in May and committed suicide not long after. Murād, 'Abd al-Ḥamīd's brother, the hope of the liberals, proved incapable of ruling due to his health, and was deposed at the end of August. With the support of the grand-vizier, Mehmed Rüşti Pasha, Midhat Pasha, and a number of confidants, the way was clear for 'Abd al-Ḥamīd, who ascended the throne on 1 September.

The prince, who had a secretive and reserved character, was totally unknown at the time of his takeover. He was believed to be liberal, which would result in policies that would favour the British. In December he appointed Midhat Pasha grand-vizier and promulgated, for the first time in the empire, a constitution (December 1876). Even so, he had inherited a difficult situation: The empire was bankrupt, it was at war with Serbia and Montenegro, and the Russians were threatening the Balkans

REVUE D'HISTOIRE MAGHREBINE

10ème Année Numéros-31-32 Décembre 1983

Fondateur

Abdeljelil TEMIMI

Professeur à la Faculté des Lettres et Sciences Humaines de Tunis

Secrétariat de Rédaction

Madame TEMIMI

Comité consultatif :

Mustapha Kraïem, Centre de Recherches Economiques et Sociales à Tunis.

A. Abdurrahman, Abdurrahim, Faculté des Lettres Al-Azhar - Le Caire.

M'hamed Ben Aboud, Institut de la Recherche Scientifique - Rabat.

Habib Sahillioğlu, İktisat Fakültesi - Istanbul - Turquie.

☆☆☆

Pour toute correspondance et abonnement, écrire à l'adresse suivante :

— 9, rue Dr. Habib Thameur - (2060 Khelreddine — (Tunisie).

☆☆☆

— 4 numéros par an qui paraîtront par numéro double au printemps et en automne de chaque année.

— Tous les numéros sont disponibles.

— Le montant de l'abonnement peut être réglé soit directement au C.C.P. 195736, soit par chèque bancaire.

JUDICIARY ORGANIZATION IN OTTOMAN LEBANON AS A
MECHANISM OF SOCIAL CONSOLIDATION, 1861-1918

By E. D. AKARLI

INTRODUCTION

When the protracted internal strife in Lebanon led to an all-out civil war in 1860, the Ottoman government and the major European powers intervened to put the Lebanese situation in order. In 1861, after long debates, they finally reached a consensus which was expressed in the *Règlement et protocole relatifs à la réorganisation du Mont Liban*. In accordance with the stipulations of this international convention, the Ottoman government shouldered the responsibility of establishing effective governmental order in Lebanon. The European powers were to act as the guardians of the *Règlement*, which defined the organizational framework of the new order, or the *Mutasarrifiyya* of the *Cebel Lubnan*, as it was called.(1)

Naturally, the Ottomans viewed the *Cebel Lubnan* as an integral part of the Ottoman Empire and hoped to end its special status in due time. Meanwhile, they genuinely strived to make the *Mutasarrifiyya* a viable regime, for they saw the establishment of a stable administration and internal peace in Lebanon as a prerequisite for the very existence of Ottoman sovereignty in Syria in general. As Lebanon had become the key to Syria, to which the Ottomans attributed an increasing importance in the second half of the nineteenth century, it was strategically crucial to establish and maintain peace and order there within the constitutional framework stipulated by the *Règlement*. Otherwise, the European powers, particularly the French, would hardly miss an opportunity to interfere in the affairs of Lebanon, and even to create excuses for an actual invasion of the area as they had attempted doing in 1860.

With these objectives and concerns in mind, the Ottomans set out to fulfill their unenviable task. The Lebanese were deeply divided among themselves into hostile sectarian camps. Besides, they had a traditional repugnance for all forms of centralized government. Virtually, the only centralized institution in the *Cebel* was the Maronite Church, which was the chief instigator of religious sectarianism and a propagator of French interests. Considering the importance of confessionalism in Lebanese society—if at that stage it could be called one—the Europeans were resolved to perpetuate their interests through the leadership of one or the other of the sects. The French backed the Maronite Church, while the British

(*) All documents referred to in the footnotes are from the TC Başbakanlık Archives. The following abbreviations are used :
GG : Bâb-ı Ali Evrak Odası, GELEN-GIDEN defterleri.
BEO-MTZ-CL : Bâb-ı Ali Evrak Odası. MUMTAZE CEBEL-İ LÜBNAN dosyaları.
AYNIYAT : Bâb-ı Asaî AYNİYAT defterleri.
YEE : Yıldız Tasnifi, YILDIZ ESAS EVRAXI.

(1) For the events leading to the reorganization of the *Cebel Lubnan* see Ceaser E. Farah, « The Problem of the Ottoman Administration in the Lebanon, 1840-1861 »; unpublished PhD thesis, Princeton University, 1958; M. Tayyib Gökbilgin, « 1840' dan 1861'e kadar Cebel-İ Lübnan Mesclesi ve Dürziler », *Belleten*, X (1946), pp. 641-763 and John P. Spagnola, *France and Ottoman Lebanon, 1861-1914*, London, 1977, pp. 1-52. Also cf. İliya F. Harik, *Politics and Change in a Traditional Society : Lebanon, 1711-1845*, Princeton, 1968. It should be noted that, when compared to the present-day Republic of Lebanon, the *Mutasarrifiyya* of the *Cebel Lubnan* excluded the cities of Beirut, Tripoli and Sidon, as well as the eastern valley plateau of the *Bika'*.

TÜRK YURDU

Türk Ocağı Merkez Hey'eti'nin
Aylık Yayın Organıdır.

7.Devre/9 Cilt/17. Sayı (363)/Haziran 1988

Sahibi:

Türk Ocağı Merkez Hey'eti adına
Prof.Dr.Orhan Düzgüneş

Mes'ul Yazı İşleri Müdürü
Dr.Cezmi Bayram

Kapak
Olcaç Okan

Grafik Düzenleme
Muharrem Terzi
Süleyman Bitiş

Yazı Heyeti

Prof.Dr.Emin Bilgiç*
Prof.Dr.Şaban Karataş* Galip Erdem
Prof.Dr.Mustafa Kafalı
Prof.Dr.Rasih Demirci*
Alâaddin Korkmaz

İdare Yeri

Sakarya Cad. Nu: 30
Yenişehir/Ankara
Tel: 33 59 81 - 33 69 09

Yazışma Adresi

Türk Ocakları İst. Şubesi
Sultan II. Mahmut Türbesi Yanı
Divanyolu Cad. Nu: 82
Divanyolu/İST.

Fiyatı: 1.000 T.L.

Yıllık Abone: 12.000 T.L.
Abone ücreti "Türk Yurdu-257311
numaralı" Posta Çekleri hesabına
yatırılarak idare yeri adresine bilgi
verilir.

Dizgi
Özen Dizgi

Film-Montaj
Klasik Ajans

Baskı
Kuşak Offset

İÇİNDEKİLER

Dr. Cezmi Bayram	3	Laf ve İş
Prof. Dr. S.Hayri Bolay	5	Peyami Safa da Din-İnkılâp ve İrtica
M.Lutfullah Karaman	10	Panislamizm, Osmanlı Hilafeti ve II. Abdülhamid
Feyyaz Sağlam	17	Divan Şiirinin Sahipsizleri
Bilgehan Atsız Gökdağ	20	Atsız'ın şiirlerinde Hasret ve Özleyiş Temi
Yard. Doç.Dr. Mehmet Tekin	23	Dokuzuncu Hariciye Koğuşu Romanında Bir İfade Vasıtası Olarak Mekan
Mehmet Önder	27	Yurt Güzellemeleri Anadoluda Pınarlar vardır.
Yard. Doç. Dr. Mahmut Coşkun Değirmencioğlu	29	Felsefe Tarihi ve Tarih Felsefesi Açısından Türk Düşüncesi Hakkında Bazı Mülâhazalar.
Mustafa Uslu	37	Hacı Bektaş'ın Ahmed Yesevî Müridi Olup Olmadığı Meselesi
Hüseyin Tuncer	40	Osmancık'taki Bazı İsimler Üzerine
Ali Fuat Bilkan	42	Osmanlı Şairleri
Hasan Küçük	44	Prens Sabahaddin
Türk Yurdundan Seçmeler	46	Türkiye Avrupa'nın Maliye Boyunduruğu Altında
Genç Kalemeler	53	Yunus Emre
Nazmi Türker	58	Ben bir Çocuk'um (Şiir)
Ali Yakıcı	59	Aşık Halil Karabulut ve "Senin Aşkınla"
İrfan Göktaş	60	Şüpheli İlim ve Amel

REKLÂM TARİFELERİ:

1. Arka kapak (Renkli) 1.500.000 T.L.
2. Kapak içleri (Renkli) 1.250.000 T.L.
3. İç sahifeler (Tam) 500.000 T.L.
4. İç sahifeler (yarım) 300.000 T.L.
5. İç sahifeler (çeyrek) 200.000 T.L.

ABDÜLHAMİD II

Siyasizim

10341 ÖKE, Bülent Kemal. Zionista and the Ottoman Foreign Ministry during the reign of Abdulhamid II (1876-1909). *Arab studies Q.* 2 (1980) pp. 364-374.

İkinci Abdülhamit döneminde (1876-1909) Osmanlı Dışişleri Bakanlığı
Siyasizim

ABDÜLHAMİD II

10319 KURAN, Ercümen. La politique d'Abdul-Hamid II dans la crise d'Orient (1876-1878). *Rev. hist. mod. contemp.* 27 (1980) pp. 37-43.

Soruk buhranında D. Abdulhamid
Siyasizim (1876-77)

ABDÜLHAMİD

4382 BENTWICH, N. Some non-legal aspects of the Sultan Abdul-Hamid land-case. *J. Middle East Soc.* 1 (1946), part I, pp. 39-45

Sultan Abdulhamid'in toprak idaresinden
biri toprak meselesi

ABDÜLHAMİD II

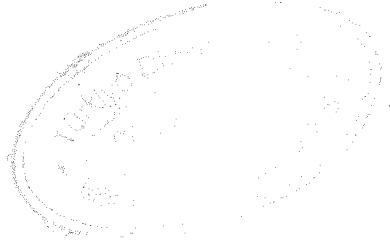
KUDUS

ERMENİLER

08852 AJAMIAN, Bishop Shahe. Sultan 'Abdülhamid and the Armenian Patriarchate of Jerusalem. *Studies on Palestine during the Ottoman period*, ed. Moshe Ma'oz, 1975, pp. 341-350.

Sultan Abdulhamid ve Kudus
Patrihanesi

fikirlerin de Türkiye Cumhuriyeti'nin temel politikalarını ve istikame-
tini destekler mahiyette olduğunu belirtmek gerekir. İkincisi, belirgin
bir "vatanperverlik" duygusuna sahip olmasıdır. Bu duygu "Şîme-i
Husûmet" makalesinin en kuvvetli sâikini oluşturmuş görünmektedir.
İttihad-ı İslâm kitabının yazılmasının temel sâiki de pek farklı değildir.
İslâm birliği, vatanı savunma duygusuyla başvurulmuş alternatif çözüm-
lerden biri olarak işlenmiş bir konudur, bir inancın ve idealin gerçek-
leştirilmesine katkı mahiyetinde bir proje değildir.

Sultan Abdülhamid'in Hâtıra Defteri meselesi

Ali BİRİNCİ

24 KASIM 2006

Hâtırat türün-
den eserler
bilhassa ya-
kın tarihin
en dikkate
değer ve aynı zamanda en çok
hassasiyet gerektiren me haz-
larını teşkil ederler. Bu türün

verdiği bilgiler çok kıymetli ve aynı derecede tehlikeli olabilir. Bu tü-
rün ürünlerinde doğrudan doğruya bütün zaafı, kaptisleri ve duy-
gularıyla beşerî olanla karşılaşılır. Bu itibarla da yarı karanlık, kaygan
ve tehlikeli bir zeminde bilgi arayışı bahis mevzuudur.¹

Hâtırat okuyucuları ve araştırmacılarının ilk işi bu türden eser sahi-
lerini tanımak olmalıdır. Çünkü bu gibi metinlerin gereği gibi anlaşı-
labilmesi ve araştırmaların malzemesi olarak doğru ve isabetli bir şe-
kilde kullanılabilmesi için bu ilk şarttır. Esasen menşei ve mahreci ge-
reği gibi tanınmayan bir bilginin tam ve doğru bir şekilde tartılması
ve değerlendirilmesi mümkün değildir. Eserden önce müessir asgarî
bir derecede irdelenmeli ve tartılıp tanınmalıdır.

Aynı muhteva veya hattâ bir cümle mahrecine göre farklı kıymeti
haizdir. Bir hâtıratın nasıl bir kaleminden çıktığı suali gündemin ilk
maddesini teşkil etmektedir. Metin yaşamış, müşahede etmiş veya
duymuş olanın kaleminden çıkmış olabilir. Metin aynı olsa bile her üç
duruma göre ayrı derecede değerlendirilir ve araştırmanın muhtevası-
na farklı değerlerde katkıda bulunur veya bulunmalıdır. Aksi takdirde
katkısının değerini doğru bir şekilde ölçmek mümkün değildir.

Bu husus birkaç örnekle daha açık bir şekilde izah edilebilir. Mese-
lâ Sultan Mehmet Reşat'a Balkan Harbi hakkında takdim ve Gazi Ah-
met Muhtar Paşa'ya (1839-1919) atfedilen *Atabe-i Bülend-mertebe-i*

¹ *Sultan Abdülhamid'in Hâtıra Defteri* hakkındaki bu yazımız dostum ve mes-
lektaşım Prof. Dr. Gökhan Çetinsaya ile yaptığımız bir sohbetten doğdu. İlk
ipucunu, yani İbnülemin'in hâtırat hakkındaki satırlarını kitapta işaret etti.
Daha sonra da meseleyi tartıştık ve olgunlaştırdık. Bu bakımdan yazımızdaki
katkısını büyük bir zevkle anıyor ve derin teşekkürlerimi sunuyorum.

ÇAMLICA Basım Yayın Kitapları: 20

Sultan İkinci Abdülhamîd Hân'ın Hayır Eserleri

© Bütün Hakları ÇAMLICA Basım Yayın ve Tic. A.Ş.'ye aittir.

Grafik / Tasarım

Çamlıca Basım Yayın ve Tic. A.Ş.

Ctp / Montaj

Fazilet Neşriyat

Baskı

Fazilet Neşriyat

ISBN: 975-9944-905-11-9

ÇAMLICA

Basım Yayın ve Tic. A.Ş.

İnciliçavuş Sok. No:27 Kat:1 Sultanahmet-İSTANBUL

Tel-Faks: 0212 512 41 01

www.camlicabasimyayin.com

Sultan İkinci Abdülhamîd Hân'ın Hayır Eserleri

Hazırlayan:

Ebul Faruk ÖNAL - Sabit BEKÇİ

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	147895
Tas. No:	956 0143 CUL.1

ÇAMLICA

Basım Yayın ve Tic. A.Ş.

İstanbul 2006

*Eylül Yayınları,
kitap dünyasının yakından tanıdığı ve takip ettiği
yazar, çizer, düşünür ve bilim adamlarımızın eserlerinin yanı sıra,
bu dünya'ya ilk kez adım atacak aynı kadroları sizlerle buluşturarak,
onları kitap dünyasının içine alma misyonunu hep sürdürecektir.
Elbette siz değerli okurlarımızın istem ve destekleri ile.
Teşekkürlerimizle...*

Genel Yayın Yönetmeni Abdülaziz Bıçkıoğlu

Teknik Koordinatör Mehmet Kaman

Yayma Hazırlayan Eylül Yayınları

Editör Ömer S. Çetin

Kapak Tasarımı Eylül Tanıtım / M.K.

Dizgi - İçdüzen Eylül Tanıtım / M.K.

Düzelti Orhan Koloğlu

Baskı ve Cilt İstanbul Matbaa ve Ciltevi

Kapak Baskısı İstanbul Matbaa ve Ciltevi

Nisan 2002

Biz Eylül Yayınları, emeği geçen herkese şükranlarımızı sunarız.

ISBN 975-6597-05-4

© Orhan KOLOĞLU - Eylül Yayınları

EYLÜL YAYINLARI®

Fatmasultan Mahallesi Kahhalbağı Sokak No: 55/A Topkapı-İstanbul
Tel: 0212. 524 75 24 Faks: 0212. 631 06 15

EYLÜL
YAYINLARI

Orhan Koloğlu

Abdülhamit ve Masonlar

Tirajın Birinci Vakti

Kütüphane	Yayın	ARGIT Bölümü
Dem.No.	120368	365-1
Tec.No.		KOL. A

11 ASIN 2002

MADDE YAYINLANDI
SONRA GELECEK DÖNÜM

Resim 7. OXFORD Ashmolean Museum 1929. 161

Resim 8. İZMİR Museum Inv. 208

Resim 9. LONDON Britisches Museum 1369.
Aus Ephesos

MADDE SAYIMLANDIRILAN
SONRA GÖLEN DOKÜMAN

ABDÜLHAMİD'İN SELANİK'TEN İSTANBUL'A ALMAN GEMİSİ İLE NAKLİ "Alman Belgelerine Göre"

Celalettin YAVUZ

31 Mart Olayı ile birlikte Abdülhamid'in hal'i için gereken çarklar hızla dönmeye başlar. Sultan Abdülhamid hakkında karar vermek üzere 26 Nisan 1909 tarihinden itibaren ayan ve mebusan gurubunun üyeleri birer birer İstanbul'da toplanmağa başlar. 27 Nisan sabahı Mebuslar Meclisi'nin başkanlık salonunda eski başkan Ahmet Rıza Bey'in de katılımıyla Meclisi Milli Reisi Said Paşa, Şeyhülislam Mehmed Ziyaeddin Efendi ve meclisin fıkah ve şeri konularda bilgi ve tecrübe sahibi elemanları bir araya gelerek görüşmelere başladılar.¹ Daha sonra bu toplantıya Şeyhülislamın daveti ile fetva emini Hacı Nuri Efendi'nin de katıldığı görüldü. Aynı gün ikindi namazını takiben toplanan meclis, meclis başkanı Said Paşa'nın meclis oturumunun gizli yapılmasını teklifini ittifakla kabul etti. Daha sonra verilen fetvaya uygun olarak Sultan Abdülhamid II'nin tahttan indirilmesine ve yerine veilahat Reşat Efendi'nin V.Mehmed ünvanıyla Osmanlı tahtına çıkarılmasına karar verildi. 32 yıl 7 ay 13 gün süren Abdülhamid'in saltanatı kendisine 7 kez sadrazamlık yapmış olan Said Paşa'nın başkanlığındaki meclis tarafından sona erdirilmişti.²

Durumu Abdülhamid'e bildirmek üzere Ayan ve Mebusan Meclisleri'nden birer heyet seçilmişti. Bu heyetin içindeki Tiran'lı Esat Paşa "Seni millet azletti!" diyerek padişahın "Hal edilişini" duyurmuştu.³ Aynı gün Abdülhamid Selanik'e gönderilmek istenir. Baş katip Ali Cevad Bey Selanik'te bir konağa yerleşeceğini ve buna göre hazırlıklar yapılması gerektiğini haber verir. Ferik Hüsnü Paşa başkanlığında ve içinde Jandarma Miralayı Galip Bey (Daha sonra Galip Paşa) ile ilerde ismi yakın tarihimizde sıkça geçecek olan Ali Fethi

1. Kutay, Cemal; Osmanlıdan Cumhuriyete Yüzyılımızda bir İnsanımız; II.Cilt; S.204-205
2. a.g.e., S.206
3. Bozdağ, İsmet; Abdülhamid'in Hatıra Defteri; S.121

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI

II. ABDÜLHAMİD DEVRİNDE ERMENİ OLAYLARI
BATI KAYNAKLARINA DAYANARAK YAPILAN ÇALIŞMALAR
VE
TARİHİ GERÇEKLER

DOKTORA TEZİ

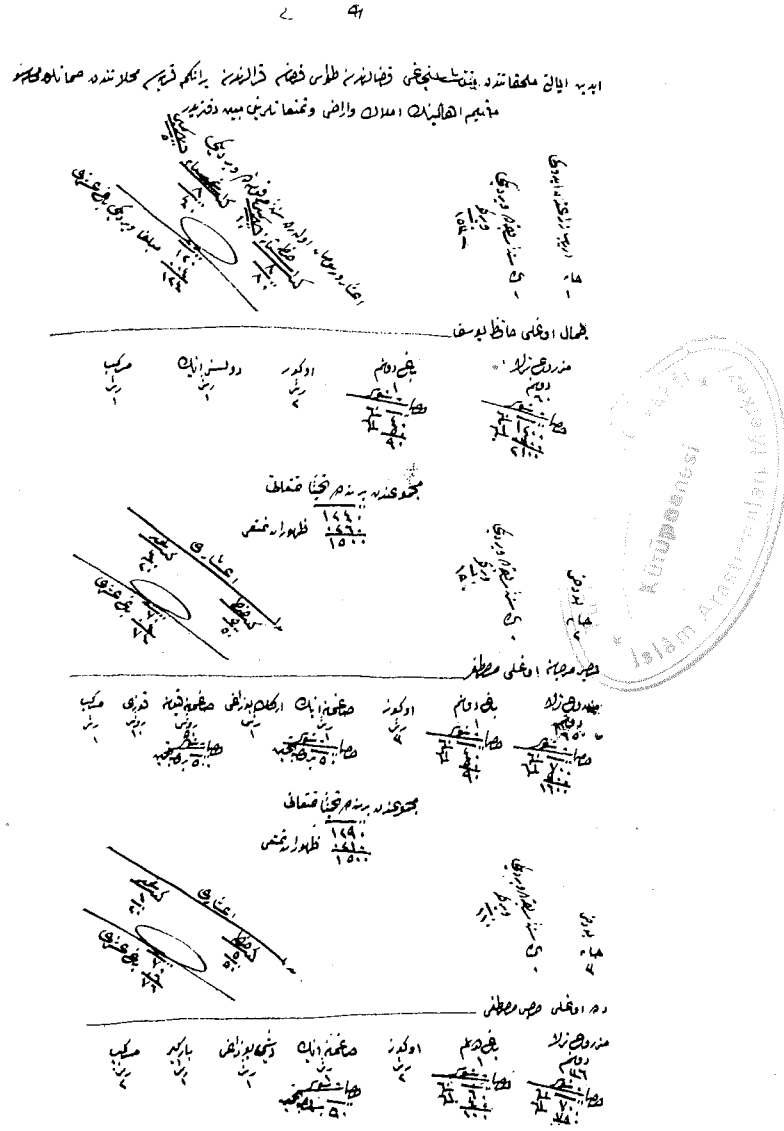
DANIŞMANI:
Doç. Dr. Hayati HAZIR

Hazırlayan:
Ramazan ÇALIK

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	80924
Tas. No:	956.0743 ÇAL.İ

KONYA - 1994

05 MART 2002
MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

6 - Tavas Kazası Yarangüme Köyü Samanlık Mahallesi Temettü Defteri'nin ilk sahifesi (1261/1845) (BOA, ML. VRD. TMT, nr. 2639).

SULTAN II. ABDÜLHAMİD'E DÜZENLENEN ERMENİ SUİKASTİ VE BU SEBEPLERLE BELÇİKA İLE YAŞANAN DİPLOMATİK KRİZ

Dr. VAHDETTİN ENGİN*

Ermenilerin Osmanlı İdaresi Altındaki Durumlarına Kısa Bir Bakış

Yüzyıllar boyunca Osmanlı idaresi altında yaşamış olan Ermeniler bu süre içinde toplumun bir parçasını oluşturmuşlar, çeşitli devlet görevlerinde bulunmuşlar, içlerinde birçoğu da ticaret, musiki, edebiyat, mimari vs. gibi alanlarda önemli işler başarmışlardır. Sosyal ve iktisadi hayatta kazanmış oldukları bu statü sayesinde Türklerle rahatça uyum sağlayarak en nüfuzlu reaya konumuna sahip olmuşlardır. Öyle ki, görev yaptığı yıllarda Ermenilerin Osmanlı Devleti'ndeki durumunu gözlemleyen Helmut von Mołtke onlar için şu değerlendirmeyi yapmıştır: "Bu Ermenilere hakikatte hristiyan Türkler denilebilir. Rumların kendi özelliklerini korumalarına rağmen Ermeniler Türk adetlerini hatta dilini benimsemişlerdir. Dinleri onların, hristiyan olarak tek kadınla evlenmelerine izin verir, fakat onlar Türk kadınından ayırmak mümkün değildir".¹ Bu konumları ile Ermenilerin "Sadık Millet" olarak vasıflandırıldıkları da bilinmektedir. Sahip oldukları ayrıcalıklar sayesinde Ermenilerin müslüman tebaadan daha zengin hale geldiği ve memuriyette de vezirlik gibi en yüksek mevkilere gelebildikleri bir vakıadır.²

Ermenilerin bütün bu avantajları elde edebilmeleri Osmanlı Devleti'nin kendilerine yönelik olarak sonsuz bir himaye ve lütuf göstermesi sayesinde olabilmıştır. Gerçekten de Osmanlı Devleti, kuruluş döneminden itibaren Ermenileri iyi niyetle himayesine almıştır. Osmanlı Devleti bu iyi niyetli tutumunu her zaman devam ettirmişse de, özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupalıların gayri müslim teba üzerindeki kışkırtıcı faaliyet-

* Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Öğretim Görevlisi.

¹ Nejat Göyünç, *Osmanlı İdaresinde Ermeniler*, İstanbul 1983, s. 50.

² Sultan Abdülhamit, *Siyasi Hatıratım*, İstanbul 1984, 4. baskı, s. 72; Azmi Süslü, *Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı*, Ankara 1990, s. 12-17; Baha Gürfırat, "II. Abdülhamid'in Ermeniler Hakkında Düşünceleri", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, yıl 1968, sayı 8, s. 32-33.

Europäische Hochschulschriften

Publications Universitaires Européennes

European University Studies

Ruth Haerkötter

98425

Reihe XXVII

Asiatische und Afrikanische Studien

Série XXVII Series XXVII

Etudes asiatiques et africaines

Asian and African Studies

Sultan 'Abdülhamîd II.
in der türkischen Publizistik
seit Gründung der Republik

Vom kemalistischen Feindbild
zur Symbolfigur national-religiöser Kreise

Bd./Vol. 56

Türkiye İslamiyet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphane	
Dem. No:	99425
Tas. No:	956.0743 HAE . S

PETER LANG

Frankfurt am Main · Berlin · Bern · New York · Paris · Wien

1996

PETER LANG

Europäischer Verlag der Wissenschaften

Özet

Kırsal/Kentsel Kesimde Eğitim ve İstihdam

Türkiye'de kırsal ve kentsel kesimde eğitim hizmetlerinin dağılımı ve yaygınlığı önemli sorunların başında gelmektedir. Eğitim olanaklarından kırsal kesim kentsel kesime oranla daha sınırlı yararlanmakta bazen de hiç yararlanmamaktadır. Eğitimdeki bu farklılıkların yansımaları pek çok sosyal alanda kendini gösterdiği gibi ekonomik koşulların belirlenmesinde de etkili olmaktadır. Kentliler kırdaki yaşayanlara nazaran görece yüksek olan eğitim durumlarıyla daha yüksek istihdam şansını yakalayabilmekte buna karşın kırsal alanlarda yaşayanlar düşük eğitim düzeyleriyle düşük istihdama ve bunun sonucunda daha az gelire sahip olmaktadır.

Bu bildiride öncelikle kırsal/kentsel kesimde eğitim alanında yaşanan farklılıklara değinilerek, bunun nedenleri tartışılacak. Resmi istatistiklerden derlenen verilerle kırsal ve kentsel alanların eğitim düzeyleri karşılaştırılacaktır. Son olarak, eğitim ve istihdam ilişkisi incelenerek, eğitimin kırsal ve kentsel kesimde istihdam üzerindeki etkileri araştırılacak, çalışma sonuç kısmıyla tamamlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, istihdam, kırsal-kentsel farklılıklar, işsizlik, toplum

Abstract

Education And Employment In The Rural/Urban Region

One of the important problems in Turkey has been the distribution and spread of educational services in both rural and urban areas. Rural areas compared to urban areas have benefited from the educational opportunities and services in a limited way, but sometimes they do not have benefited from them at all. These differences in educational opportunities and service have influenced various social areas and have also played a role in the determination of economic conditions.

The goal of this paper is to point out the educational differences in rural/urban areas and to discuss their causes. The level of education of rural and urban areas will be compared based on data gathered from government statistics. Finally, the relationship between education and employment and the effects of education on employment in rural and urban areas will be examined.

Key Words: Education, employment, rural-urban differences, unemployment, society

Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında

II. Abdülhamid Döneminde
Yahudilerin Filistin'e Yerleşim Çabaları

Mehmet Salih ARI*

GİRİŞ

Yahudiler M. Ö. 586'da önce Babil'e sürülmüşler; II. ve IV. asırlarda ise Romalılar ve Hristiyanlar tarafından ikinci defa ülkelerinden kovulmuşlardır. Böylece, Yahudiler için "Diaspora" hayatı başlamış ve bunun sonucunda da Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarına dağılmışlardır. Ancak gittikleri pek çok yerde, özellikle Hristiyan ülkelerinde daima ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmüşler ve horlanmışlardır. İş bununla da kalmamış, 1290'da İngiltere'den, 1394'de Fransa'dan (kısmen), 1492'de İspanya'dan, 1496'da ise Portekiz'den tamamen kovulmuşlardır. Bu baskılar ve sürgünler sonunda pek çok Yahudi, Doğu Avrupa'ya ve bilhassa Osmanlı Devletine sığınmıştır.¹ Fakat XIX. yüzyılın son çeyreğine kadar Yahudiler, Osmanlı Devleti için problem olmamışlardır. Yahudilerin Filistin'e göçü meselesi, şimdiye kadar değişik çalışmalara konu olmuştur. Ancak bu çalışmada, araştırmacıların daha önce ulaşamadıkları düştüğümüz Yıldız Arşivi Fonu ve diğer fonlarda bulunan çok sayıda yeni arşiv belgeleri ile konu ele alınmıştır. Bunun yanında daha önceki araştırmalarda yer alan bazı belgelerde okuma hataları tesbit edilmiş ve belgeleri okumada mukayese imkanı doğmuştur.

Çalışmamızda, bazı belgeleri özetledik; bazılarını olduğu gibi aktardık. Ancak söz konusu bütün belgeleri değerlendirmeye tabi tutmaya çalıştık. Bazı belgeleri olduğu gibi aktarmadaki amacımız, belgelerde bulunup da bizim vurgulamadığımız ve dikkatimizi çekmeyen bazı hususların okuyucu ve araştırmacılar tarafından farklı açılardan yeniden değerlendirilmesinin sağlanmasıdır.

Yahudilerin Filistin'e Göçü Meselesinin Ortaya Çıkışı

Yahudilerin Filistin'e göç etme tarihinin başlangıcı binlerce yıl öncesine kadar gitmektedir. Ancak XIX. yüzyılın son çeyreğine gelinceye kadar, Osmanlı Devletinin gündeminde Yahudi bağlantılı bir Filistin meselesi yoktu. Bu dönemde, hatta devletin yıkılışına kadar Osmanlı Devleti'nin Filistin toprakları dışında bulunan bölgelerindeki Yahudiler rahat bir azınlık olarak yaşadılar. Osmanlı Devleti sınırları içerisinde herhangi bir bölgede çoğunluğu oluşturmadıklarından ve ayrılıkçı bir hareket de geliştirmediklerinden Osmanlı tebeasından olan Yahudilerle devletin ciddi bir sıkıntısı olmamıştı.²

Filistin'de Musevîlerden oluşan koloniler meydana getirmek ve daha sonra orada bir Yahudi devleti kurmak düşüncesi, 1880 yıllarında dünya siyasetine giren Siyonizmden kaynaklanmıştır. Rusya dahil olmak üzere tüm Avrupa'da alevlenen Yahudi aleyhtarlığının (antisemitizm) aşırı boyutlara ulaşmasıyla Ya-

25 KASIM 1993
GÜR YAYINLARI
ORHAN BELEN DOKÜMAN

Abdülhamit II.

GÜR YAYINLARI:37
Araştırma/ İnceleme/ Başvuru Dizisi:13

Abdülhamit ve Masonlar
ORHAN KOLOĞLU

Kapak Tasarımı
Ahmet Nail

Dizgi
Yöntem Dizimevi

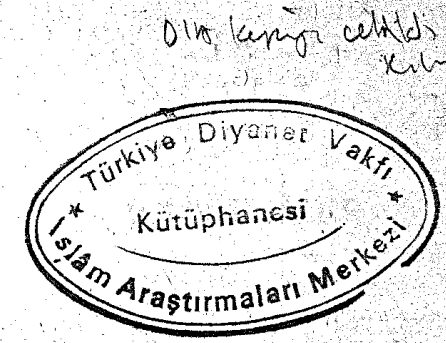
Baskı
Anadolu Matbaası
526 20 48 Cağaloğlu/İst

Kapak Baskısı
Can Matbaası
528 38 72 Cağaloğlu/İst

Cilt
Baba Mücellithanesi
511 94 54 Cağaloğlu/İst

Birinci Baskı: 1991

GÜR YAYINLARI
Çiftahavuzlar Mahur S. 8/1 Kadıköy-İstanbul
P.K. 621, Sirkeci-İstanbul

**ABDÜLHAMİT
ve
MASONLAR**
(1905'E KADAR)

ORHAN KOLOĞLU

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Demirbaş No:	22812
Tasnif No:	366.1 KOL.A

GÜR YAYINLARI
P.K.621, Sirkeci-İstanbul.

ORHAN KOLOĞLU 1929'da Kadınhan'da (Konya) doğdu. Galatasaray Lisesi ve İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Yüksek Okulu'ndan mezun oldu. Strasbourg Üniversitesi'nde doktora yaptı. 1947'de gazeteciliğe başladı. Yurt dışında basın ataşeliklerinde, 1975 ve 1978-79'da Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nde bulundu. Çeşitli üniversitelerde öğretim görevlisi olarak çalıştı. Tarih ve sosyal yapı konularında yayınlanmış 36 kitabı, yüze yakın bilimsel araştırma ve makalesi vardır. Bunlardan ödül kazananlar: Gazeteciler Cemiyeti Sosyal Araştırma Ödülü (1962) 'Doğum Kontrolü' dizisiyle; Gazeteciler Cemiyeti Araştırma Ödülü: 'Basımevi ve Basının Gecikme Sebepleri ve Sonuçları' (1987); Yunus Nadi Sosyal Araştırma Ödülü: 'İlk Gazete, İlk Polemik' (1989); Afet İnan Ödülü: 'İttihatçılar ve Masonlar' (1991); Sedat Simavi Sosyal Bilimler Ödülü: 'Türk Çağdaşlaşması' (1995).

İletişim Yayınları 478 • Tarih-Politika Dizisi 17
ISBN 975-470-602-6
© 1998 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1. BASKI 1998, İstanbul

KAPAK Ümit Kıvanç
KAPAK RESMİ *Shout* adlı bir Rus dergisinde
yayımlanan karikatür (1894).
DIZGİ Maraton Dizgievi
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Seçkin Oktay
KAPAK BASKISI Sena Ofset
İÇ BASKI ve CİLT Şefik Matbaası

İletişim Yayınları
Kloddar Cad. İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34400 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Fax: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ORHAN KOLOĞLU
**Avrupa
Kıskacında
Abdülhamit**

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Deni. No:	58492
Tas. No:	356.0743 KOLA

i l e t i ş i m

**SULTAN II. ABDÜLHAMİD'İN ÇİN'E GÖNDERDİĞİ
ENVER PAŞA HEYETİ HAKKINDA BAZI BİLGİLER (*)**

Doç. Dr. İhsan Süreyya SİRMA

Sultan II. Abdülhamid'in dış siyaseti, ortaya çıkan arşiv vesikalarıyla yepyeni boyutlar kazanmaktadır. Özellikle yabancı Devlet arşivleri, bu konuda oldukça ilginç bilgiler ihtiva etmektedirler. Bu bakımdan, bizim Türk arşivlerinde araştırma yapma zaruretimiz olduğu gibi, yabancı arşivlerde de Türk tarihi açısından araştırma yapmamızda büyük yarar vardır. Bilhassa bazı olayların daha iyi anlaşılabilmesi ve meselelerin gerçek yönlerinin ortaya konması için yerli ve yabancı arşiv vesikaları arasında bir mukayese yapmak şarttır.

Meselâ, Sultan II. Abdülhamid'in; Çin müslümanlarıyla olan münasebetleri bu konuda zikredilmeye değer. Nitekim bu konuda henüz anlaşılmayan noktalar vardır. Mesele iyice vuzuha kavuşmadığı için, insanın aklına bazı sualler takılıyor :

1. Sultan II. Abdülhamid'in Çin müslümanlarıyla temasa geçmesi, onun panislamist siyasetinin bir parçası mıdır?

2. Yoksa, İngiliz ve Fransız kaynaklarının iddia ettikleri gibi, Avrupalılara karşı Çin'de isyan eden müslümanları yatıştırmak için, Alman İmparatoru II. Guillaum'un, Sultan Abdülhamid'i teşvik etme neticesi midir ki, bunu fırsat bilen Abdülhamid orada da panislamist fikirlerini yaymıştır?

Bu soruların cevabı, ancak Alman ve Türk arşivlerinde bulunacak yeni vesikalarla belki verilecektir. Bu konudaki Çin arşiv-

(*) Bu makale, 5-9 Şubat 1979 tarihleri arasında İstanbul'da yapılan II. Milli Türkoloji Kongresine tebliğ olarak sunulmuştur.

The Hijaz, Abdulhamid II and Amir Hussein's Secret Dealings with the British, 1877-80

Ş. TUFAN BUZPINAR

The vilayet of the Hijaz enjoyed a unique religious significance, as the birthplace of Islam, the site of the two Holy Cities of Mecca and Medina, and the object of the annual hajj pilgrimage by Muslims from around the world. Its possession was of great importance to the religious legitimacy of the Ottoman Sultans, who since assuming sovereignty over the Hijaz in 1517 had styled themselves 'Servant of the Two Holy Places' (*Khadim al-Haramayn al-Sharifayn*). Above all, the possession of the Hijaz underpinned their claim to be considered Caliphs as well as Sultans, and thereby guaranteed the loyalty of their Muslim subjects. As Abdulhamid noted:

what is desired is the endurance of the state. This depends on four things: first, protection of our religion, Islam; second, endurance of the Ottoman dynasty; third, preservation of Mecca and Medina and finally keeping Istanbul as our capital.¹

Furthermore, the fact that the Hijaz had religious significance for non-Ottoman as well as Ottoman Muslims, and that thousands of non-Ottomans visited it on the annual hajj, served to raise the Sultan-Caliph's prestige among Muslims throughout the world, and offered him an opportunity to spread his influence and the notions of Muslim solidarity and unity generally characterized as 'pan-Islamism', among non-Ottoman Muslims. The role of the Hijaz in the cause of pan-Islamism was discussed in an anonymous article in the *Tercüman-ı Hakikat* in 1881.² The author, who mentions that he lived in the Hijaz for more than seven years, and was well acquainted with pilgrims from every part of the Muslim world, suggested that Mecca should be used as a distribution centre for pan-Islamic books and pamphlets. This, he argued, could easily be achieved through a pan-Islamic society, the headquarters of which would be in Istanbul. Even before the publication of this article in a semi-official newspaper, the Ottoman authorities had made attempts to use the Holy Cities for propaganda purposes. In late 1877 the Grand Vizier Ethem Paşa was instructed by Abdulhamid to send several hundred copies of a book by Ibn Nuhas *Mashari' al-'Ashwaq ila Masari al-'Ishaq* (The Paths of Longing to the Battleground of Lovers [of God]) and an anonymous pamphlet called *Mushir al-Gharam* (Guide to the love [of God]) to the

مصر صحبه محمد طويلاً، وتفقه به ولازم مجلسه، وكان الشافعي معجباً به لفرط ذكائه وحرصه على العلم حتى قال فيه: «لو أن لي ولداً مثله، وعلي ألف دينار لا أجد لها قضاء».

عُرف محمد بسجيا حميدة، إذ كان ثقة فاضلاً صدوقاً، كما عُرف بالنبل والوجاهة، قال فيه أبو عمر الصديقي: «رأيت أهل مصر لا يبعدون به أحداً، ويصفونه بالعلم والفضل والتواضع».

وفي أواخر حياته نزلت به محنة صعبة، إذ كان ممن امثحن في فتنة القول بخلق القرآن، كأخيه الأكبر عبد الحكم، وقد حُمل من أجل ذلك إلى بغداد، وجيء به إلى القاضي أحمد بن أبي دؤاد الإيادي، فلم يجبه محمد إلى ما طلب منه فردَّ إلى مصر، وتوفي محمد سنة ٢٦٨هـ، وقيل سنة ٢٦٩هـ، ودفن بجوار قبر أبيه وأخيه عبد الرحمن، اللذين كانا إلى جانب قبر الإمام الشافعي، ولحمد هذا جملة من الكتب منها: «أدب (أو آداب) القضاة»، «أحكام القرآن»، «الرد على فقهاء (أو أهل) العراق»، «الدعوى والبيّنات»، «السبق والرمي»، «الكفالة»، «الوثائق والشروط»، «الرجوع عن الشهادة»... ويقال إن له كتاباً في الرد على الإمام الشافعي في بعض المسائل.

محمود فاخوري

له أسماء أخرى قريبة من هذا، وظهرت له طبقات عدة في القاهرة وأوريا، كما ترجم للغات أجنبية عدة. وأضحى مورداً لا ينضب لمؤرخي مصر الإسلامية خاصة، ولكل من يبحث في تاريخ الفتح الإسلامي لمصر وأيامها الأولى في ظل الإسلام، وسيبقى هذا الكتاب وثيقة خالدة في بابه.

٤ - محمد بن عبد الله بن عبد الحكم (١٨٢-٢٦٨هـ):

أبو عبد الله، الابن الثالث لعبد الله بن عبد الحكم. انتهت إليه رئاسة العلم فكان فقيه عصره، ومفتي الديار المصرية، وإليه كانت الرحلة من المغرب والأندلس في العلم والفقه، ومن شيوخه: عبد الله بن وهب، وابن أبي فديك، وأشهب بن عبد العزيز، والشافعي.

وروى عنه من تلامذته: النسائي في السنن، وأبو حاتم الرازي، وابن خزيمة، وابن صاعد، وأبو العباس الأصم وغيرهم، وكان محمد في البدء مالكي المذهب، فأصبح شافعيًا، ثم رجع إلى المذهب المالكي، وكان من أعرف الناس بمذهب الإمام مالك، وقد جعله صاحب كتاب الديباج في الطبقة الثانية من أصحاب مالك من أهل مصر. إلا أنه لم يكن يحفظ الأسانيد. وعندما قدم الإمام الشافعي إلى

بمصر على الخلافة، ثم حوسبوا وطولبوا بدفع أموال طائلة فعجزوا عن الأداء، فأودعوا السجن وتوفي فيه عبد الحكم من أثر العذاب.

٣ - عبد الرحمن بن عبد الله بن عبد الحكم (١٨٧-٢٥٧هـ):

هو أبو القاسم، الابن الثاني لعبد الله بن الحكم، من أهل العلم بالحديث والرواية والتاريخ بمصر. مصري المولد والوفاة، وكانت ولادته في فسطاط مصر، وتوفي في المحرم ٢٥٧هـ، ودفن إلى جانب قبر أبيه المجاور لقبر الإمام الشافعي، وهو آخر من دون الفتوح الإسلامية الخاصة بصدر الإسلام، كما أنه أول مؤرخ دون سير الفتوح الإسلامية لمصر والمغرب بطريق التحقيق والرواية المسندة. وقد خص مصر بأكثر جهده؛ إذ اهتم بتاريخها وما كان خاصاً بفتحها وأخبارها وولاتها وقضاتها، وجمع ما استطاع مما قيل في شأنها من الأحاديث النبوية ومختلف الأنباء والسير في رواية واحدة متناسقة متعاقبة تكون تاريخاً مدوناً لمصر. وساعده على ذلك ما أحاط به من ظروف وكفايات، إذ عاش في مصر نفسها وأتيح له أن يدرس مجتمعاتها وتقاليدها ورسومها الدارسة، وقد طبع كتابه هذا بعنوان: «فتوح مصر والمغرب والأندلس». وذكرت

مراجع للاستزادة:

- ابن حجر العسقلاني، تهذيب التهذيب (بيروت دت).
- ابن فرحون، الديباج المذهب (مصر، الطبعة الأولى ١٣٥١هـ).
- تاج الدين السبكي، طبقات الشافعية الكبرى، تحقيق عبد الفتاح الحلواني وآخرين (القاهرة ١٣٨٣هـ/١٩٦٤م).
- محمد عبد الله عثان، مؤرخو مصر الإسلامية (القاهرة ١٣٨٨هـ/١٩٦٩م).

■ عبد الحميد بن باديس - ابن باديس (عبد الحميد -)

■ عبد الحميد الثاني (السلطان -)

(... - ... هـ/١٨٤٢-١٩١٨م)

عام ١٢٩٢هـ/١٨٧٦م في وقت كانت السلطنة فيه تعاني من أخرج ظروفها

أبناء السلطان عبد المجيد. تولى السلطة بعد عزل أخيه مراد الخامس

السلطان عبد الحميد الثاني ولد في اسطنبول وتوفي فيها، وهو أحد

- sity in *Official International Relations and International Law*, 2 vols. Philadelphia.
- Paqué, R. 1980. Sprachen und Sprachendienste der Vereinten Nationen, *Vereinte Nationen* 5/1980, pp. 165ff.
- Piamenta, M. 1979. *Islam in Everyday Arabic Speech*. Leiden.
- Pitamić, L. 1971. Linguistik im Völkerrecht, *Österreichische Zeitschrift für Öffentliches Recht* 21 (1971), pp. 305ff.
- Podlech, A. 1976. Rechtslinguistik, in: D. Grimm (ed.) 1976. *Rechtswissenschaft und Nachbarwissenschaften*, 2 vols. Munich, vol. 2, pp. 105ff.
- Pohl, D. 1988. *Islam und Friedensvölkerrechtsordnung*. Wien/New York.
- al-Qalqaşandī. *Ṣubḥ al-ʿaṣā fi ṣināʿat al-ʿinṣāʿ*. Cairo 1913–1919.
- Rebhan, H. 1986. *Geschichte und Funktion einiger politischer Termini im Arabischen des 19. Jahrhunderts (1798–1882)*. Wiesbaden.
- Reuter, P. 1970. Quelques réflexions sur le vocabulaire du droit international, in: *Mélanges offerts à Monsieur le Doyen Trotabas*. Paris, pp. 423ff.
- Roeder, G. 1919. Ägypter und Hethiter, *Der Alte Orient* 20 (1919), pp. 1ff.
- Rohn, P. 1984. *World Treaty Index*, 5 vols., 2nd edition. Santa Barbara.
- Rosenne, S. On multi-lingual interpretation, in: J. Moore (ed.) 1974–1991, *The Arab-Israeli Conflict*, 4 vols. Princeton, vol. 2, pp. 906ff.
- as-Saraḥsī. *Ṣarḥ kitāb as-siyar al-kabīr li-Muḥammad ibn Aḥmad aṣ-Ṣaybānī*. Cairo 1971/1972.
- Searle, J. 1969. *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge.
- Stetkevych, J. 1970. *The Modern Arabic Literary Language. Lexical and Stylistic Developments*. Chicago.
- aṭ-Ṭabarī. *Tārīḥ ar-rusūl wa-l-mulūk* (de Goeje (ed.)). Leiden 1893.
- Tabory, M. 1980. *Multilingualism in International Law and Institutions*. Princeton.
- Verdross, A./Simma, B. 1984. *Universelles Völkerrecht—Theorie und Praxis*, 3rd ed. Berlin.
- Weil, P. 1983. Towards relative normativity in international law, *American Journal of International Law* 77 (1983), pp. 413ff.
- Weisgerber, L. 1961. *Vertragstexte als sprachliche Aufgabe. Formulierungs-, Auslegungs- und Übersetzungsprobleme des Südtirol-Abkommens von 1946*. Bonn.
- Wild, S. 1969. "Das Kapital" in arabischen Übersetzungen, in: W. Fischer (ed.) 1969. *Festgabe für Hans Wehr*. Wiesbaden, pp. 97ff.
- Wild, S. 1982. Die arabische Schriftsprache der Gegenwart, in: W. Fischer (ed.) 1982. *Grundriß der Arabischen Philologie, Band I: Sprachwissenschaft*. Wiesbaden, pp. 51ff.
- Wild, S. 1994. Anfang und Ende von arabischen Texten, in: Bellmann, D. (ed.) 1994. *Gedenkschrift Wolfgang Reuschel*. Stuttgart, pp. 305ff.

08 MAYIS 2009

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

OPPOSITION TO THE OTTOMAN CALIPHATE IN THE EARLY YEARS OF ABDÜLHAMID II: 1877–1882

BY

Ş. Tufan BUZPINAR

Istanbul

Introduction

It is generally held that Abdülhamid II (r. 1876–1909) used the institution of the caliphate effectively both in his domestic policies and in his dealings with the major European powers, i.e. England, France, and Germany. It is also believed that his caliphate was accepted by the overwhelming majority of Muslims all over the world. This is not to say that his right to claim the Caliphate was never disputed. It appears that in both the early years and in the last decade of his reign the Caliphate of Abdülhamid II was the subject matter of unofficial debates among some influential Arabs and Britains. Some supported his claim and others severely criticised it advocating instead a revival of the Arab Caliphate. Yet enough attention has not been given to examining the Sultan's own concept of such an important institution and considering the debates about the caliphate at that time. Thus this article is an attempt in that direction. The first section of the article tries to clarify Abdülhamid II's view of the caliphate, while the rest of the paper examines the views held by a number of Britains and Arabs who opposed the Ottoman caliphate or the caliphate of Abdülhamid II in its early years.¹

¹ For the debates of the second period see, Caesar E. Farah, "Great Britain, Germany and the Ottoman Caliphate" *Der Islam*, Vol. 66/2 (1989), pp. 264–288; Sylvia Haim, *Arab Nationalism. An Antology* (Berkeley, 1976), pp. 25–30; S. Haim, "Blunt and al-Kawakibi" *Oriente Moderno*, Vol. 35/3 (1955), pp. 132–143; L. Hirszowicz, "The Sultan and the Khedive, 1892–1908" *Middle Eastern Studies*, Vol. 8/3 (1972), pp. 287–311; 'Abd al-Raḥman al-Kawākibī, *Umm al-Qurā* (Beirut, 1982); Elie Kedourie, *The Politics of Political Literature: Kawakibi, Azoury, and Jung* in his *Arabic Political Memoirs and Other Studies* (London, 1974), pp. 107–123;

OSMANLI ARAŞTIRMALARI XIII

Neşir Heyeti • Editorial Board
Halil İNALCIK - Nejat GÖYÜNÇ
Heath W. LOWRY - İsmail ERÜNSAL
Klaus KREISER

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES XIII

İstanbul - 1993

Abdülhamid II
Hadramut

08 MAYIS 2009

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

ABDÜLHAMİD II AND SAYYİD FADL PASHA OF HADRAMAWT An Arab Dignitary's Ambitions (1876-1900)

Ş. Tufan BUZPINAR*

One of the distinguishing aspects of Abdülhamid II's reign is the presence of Arab dignitaries such as Muhammad Zafir, Abulhuda al-Sayyadi, and Sayyid Fadl Pasha at the Yıldız Palace. It is generally assumed that these Arabs played an important role in shaping the Sultan's Arab policies and his attitudes towards religion, i.e. Islam. Yet no serious and comprehensive study has been done on the precise role of these distinguished figures. Abu-Manneh did make an attempt to explain the role of the Arab sheikhs at the Yıldız Palace especially that of Abulhuda al-Sayyadi in Abdülhamid II's regime⁽¹⁾. However, there is still much to be done in order to establish the true nature of the Sultan's relations with these Arab dignitaries. The present article on Sayyid Fadl Pasha is another attempt to contribute to our understanding of how Abdülhamid II dealt with these Arabs and why he kept them in İstanbul.

Fadl b. al-Ghaws Alawi b. Muhammad b. Sahl Mawla al-Duwayla al-Alawi al-Husayni, better known as Sayyid Fadl Pasha, was a member of the large and influential clan of Ba Alawi living in Hadramawt, more particularly in and around the town of Tarim⁽²⁾. His father Alawi Muhammad b. Sahl (d.1260/1844) had migrated to Malabar in south-west India where he

*Dr BUZPINAR is a staff researcher at the TDV Centre for Islamic Studies, İstanbul. I wish to thank Karen Wolfe, a copy-editor and TEFL teacher at the same Centre, for her editorial assistance.

(1) B. Abu-Manneh, Sultan Abdülhamid II and Shaikh Abulhuda Al-Sayyadi, Middle Eastern Studies, XV-2, (May 1979).

(2) O. Löfgren, Ba Alawi, The Encyclopaedia of Islam, New Edition, I, p. 828-830; S. Uludağ, Ale-viyye, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, II, p.370.

المقتطف

الجزء الحادي عشر من السنة الرابعة عشرة

أب (أوغسطس) سنة ١٨٩٥ الموافق ١٥ ذي الحجة سنة ١٣٠٧

جلالة السلطان عبد الحميد خان

بقلم الأستاذ اللغوي فيري الرحالة المغربي

(ادرجنا هذه المقالة أولاً في المقطع جريدتنا اليومية السياسية ثم رأينا ان نرسي صفحات المقتطف بها حرصاً عليها ونعيماً لانتشارها)

لقد مضى على قدتنا نحن الاوربيين نيف ومئة سنة ودعائه تطرق ابواب المسلمين في اسيا ثم تعود دون ان تأتي بنتيجة تذكر او تأتي بنتيجة لا تعتبر في جنب ما يتبدل عليها واسباب هذا الاخفاق عديدة ولطالما نظر الباحثون فيها غير انهم لم يفتنبوا الى السبب الذي هو اول الاسباب واعطوها اعني به علاقة الرعايا المسلمين بملوكهم في اسيا . فانها علاقة خصوصية اذ الرأي العام المطلق الحرية لا يوجد في اسيا بل الناس طوع او امر ملوكهم وامرائهم يصدعون بامرهم غير مترددين ولا يقبلون اصطلاحاً جديداً ولا اصلاحاً نافعاً مفيداً الا اذا تم على ايدي ملوكهم وامرائهم حتى لقد اصبح من الامثال الشائعة عندهم ان الناس على دين ملوكهم فانظر الى الملك تعرف رعيته . وعليه تجد ان كل ما اثره قدتنا الغربي في احوال مسلمي اسيا انما انصل تأثيره اولاً الى لاطينهم وملوكهم وامرائهم ثم سرى منهم اليهم

وبعد في مقدمة اولئك السلاطين جلالة السلطان عبد الحميد خان اذ السلطنة اعلمت سابقة لسائر ممالك الاسلام في مضمار التمدن الحديث والفضل في ذلك لجلالة سلطانها وعظيم اهتمامه . ولقد كنت منذ ثلاثين سنة نازلاً في بيت المرحوم رفعت باشا الاسفانة فأتاني طالب من لدن جلالة المرحوم السلطان عبد الحميد خان لاعلم كرمته

- (١) حقيقة الدفتيريا
- (٢) نسبة التقدين الكريين
- (٣) عين العلماء وكواكب السماء
- (٤) النجوم
- (٥) الحضرة العالم الفاضل المستر ادوارد فاندك
- (٥) الشباب والوقت
- (٦) عطار دوشوونه
- (٧) الحضرة الملكي الشهير شيايرلي الايطالي
- (٧) العرب في الفطر المصري
- (٨) هانول شهودكم
- (٩) شاي يابان وعلم الكيمياء
- (١٠) المناظرة والمراسلة * اللاتيني . لسو البرنس عماد الدولة . سفك الدم عند الاسرائيليين . لجناب سليم افندي زكي كرم . اقتراح لجناب علي افندي عروسي . آفي الدنيا راحة
- (١١) باب الرياضيات *
- (١٢) باب الزراعة * علاج ضربة الليهون . مصدر الزبدة . زيت الكاز والمحشرات . فرشاة الخيل . الخ
- (١٣) القطن في الهند زراعة الدخان في جزائر فيليبين . غلة البطاطس
- (١٤) تدوير المنزل * العبر الطويل . ذوق الناس في الجمال . اتفاق انزال . ابدال الصابون
- (١٥) باب الصناعة * سقي الفولاذ . مدرسة الصنائع والفنون . علاج المبرية . كربونات الرصاص بالكهربائية . تلوين الصور النوتوغرافية
- (١٥) باب المسائل واجوبتها * وفيو ١٥ مسالة
- (١٦) باب الهدايا والتفاريظ *
- (١٧) باب الاخبار * مدرسة الطب وامتحانها العمومي . سبب تلافيف الدماغ . كسوف الشمس . برج لندن . فائدة الحروب . الجير في ماء البحر . طعم الخمر . وفاة جبار . ساعة قيمة . نص الفتود الذهبية . صورة قيمة . الوفد المصري في المؤتمر الطبي . مدرسة جامعة بفرنسا . الانابيب الحديدية بالبرم . ييض الانكلبس . بارومتر مائي . نجمة جديدة . الاقتداء . يابان . عدوى الجذام . صادرات الكتب . نفقات بنك انكلترا . نيزك في الهار مدرسة منبلي . آكلة بقصة . الفرا . المجهعان العليان . مقتطف هذا الشهر

II. Abdülhamid Döneminin İlk Yıllarında Filistin'de Yahudi İskanı Girişimleri (1879-1882)

*Filistin
- Abdülhamid II*

08 MAYIS 2009

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Ş. Tufan Buzpınar*

* Dr. Buzpınar, TDV İslam Araştırmaları
Merkezi'nde araştırmacı-redaktör olarak çalışmaktadır.

Saltanatının ilk yıllarını 93 Harbi ve onun doğurduğu problemlerle geçirmek durumunda kalan Sultan II. Abdülhamid (1876-1909) savaş sonrasında ortaya çıkan müslüman mülteci meselesini¹ bile halledemeden Filistin'de yahudi iskanına dair etraflıca düşünülmüş bir teklifle karşı karşıya kaldı. Teklifi veren İngiliz hristiyan mistik, seyyah ve eski bir diplomat olan Laurance Oliphant'dır². Oliphant'ın teklifi yıllar sonra siyonist lider Teodor Herzl'in yaptığı ve siyonizmin ilk hedeflerinden biri olan Filistin'e yahudi yerleştirme planıyla bir çok benzerlikler arz etmektedir³. Ancak belirtilmelidir ki, bu makalenin konusu olan teklifin yapıldığı yıllarda siyasi siyonizm doğmamıştı. Bu nedenle, Oliphant'ın girişimi siyasi siyonizmden dolayı değil, aşağıda etraflıca izah edileceği üzere, İngiltere'nin siyasi ve ekonomik çıkarlarına dayalı girişimdir. Elinizdeki makalenin amacı, Oliphant'ın yahudi göçü meselesine nasıl ilgi duyduğunu, yahudiler adına yaptığı girişimleri ve Osmanlı hükümetinin bu girişimlere karşı tavrını tarihi seyri içinde ortaya koymaktır.

Maceraperest bir kişiliğe sahip olan Oliphant'ın Filistin'e yahudi göçü meselesi ile ilgilenmesi 1878 sonbaharına rastlar. Bu tarihte, Filistin tarih ve kültürü ile ilgili araştırmaları teşvik eden Palestine Exploration Fund'ın elinde oldukça yüklü miktarda para olduğunu öğrenen Oliphant bu parayı İngiltere'nin siyasi ve ekonomik çıkarları için kullanmanın yollarını düşünür. O güne kadar, sadece dini motivasyonla hareket edilmesinden dolayı para toplamaktan öte pek bir şey yapamadığını düşünen Oliphant, hem hristiyan ve yahudilerin dini duygularını okşayacak, hem de İngiltere'nin siyasi ve ekonomik çıkarlarına hizmet edecek bir formül geliştirir. Buna göre, toplanan paralarla Palestine Development Company adında bir şirket kurulacak; şirket Filistin'in münbit fakat boş olan topraklarına yahudileri yerleştirerek o topraklarda Avrupa'nın ihtiyacı olan ürünler yetiştireceği gibi, yahudiler de İngiltere'nin manevi himayesine alınarak bölgedeki İngiliz nüfuzu artırılmaya çalışılacaktır.

Oliphant, bu konudaki fikirlerini ilk olarak dönemin İngiltere başbakanı Disraeli'ye açar. Disraeli bunları yazılı hale getirerek dışişleri bakanı Salisbury'ye iletmesini söyler. Başbakanın olumlu tavrıyla umutlanan Oliphant vakit geçir-

meden düşüncelerini yazılı hale getirerek 14 Kasım 1878'de Salisbury'ye sunar. Oliphant'ın yazısı özetle şöyledir: "İngiltere'de son bir kaç yıl içinde Filistin topraklarının araştırılması amacıyla kırk bin sterlin toplanmıştır. Bu, İngiliz halkının kutsal topraklarla ilgili yardımı ne kadar hazır olduğunu gösterir. Filistin topraklarının araştırılması tamamlandığına göre, bu para Osmanlı Devleti'nin Asya topraklarının reformu ve geliştirilmesi için kullanılabilir. Şimdiye kadar Filistinle ilgili girişimler başarısız olmuştur. Çünkü bunlar siyasi ve ticari amaçlardan ziyade duygusal ve dini nedenlere dayanmıştır. Şimdi elimizde bulunan fırsatla, İngiliz kamuoyunun büyük desteği, önemli siyasi çıkarlar ve ticari menfaatler için kullanılabilir. Bu proje gerçekleştirildiğinde İngiltere, Filistin üzerinde dini nüfuzunu artırmaya çalışan Rusya'ya karşı önemli bir üstünlük elde edecek ve Disraeli hükümeti bir çok dindar hristiyanın desteğini sağlayacaktır"⁴. Para problemini hayırsever İngilizlerden toplananlara ilave olarak Romanya ve Rusya gibi ülkelerde tacize maruz kalan Yahudilerin küçük tasarruflarının yardımıyla çözeceğini düşünen Oliphant, satın alınmasını düşündüğü topraklara da adı geçen ülkelerdeki yahudileri yerleştirmeyi planlar. Bu fikirler Salisbury tarafından da olumlu karşılanır. Ancak Salisbury İngiliz hükümetinin resmen bu işe karışmayacağını, sadece gayri resmi olarak destekleyebileceğini bildirir. Dışişleri bakanı, bu çerçevede, Osmanlı topraklarında görev yapmak olup bu projeye yardımı dokunabilecek İngiliz diplomatlarına hitaben birer mektup yazar ve Oliphant'a gerekli desteği sağlanmasını ister⁵.

Kısa süre içinde geliştirdiği projeye belki de ummadığı şekilde bir destek sağlayan Oliphant, 1879 başlarında Filistin'de incelemelerde bulunmak ve proje için satın alınacak toprakları kararlaştırmak üzere İngiltere'den ayrılır. 1879 Mart'ı başında Beyrut'a ulaşır, burada İngiltere'nin Beyrut konsolosu Eldridge tarafından karşılanır. Beyrut'ta çevreyle ilgili yeterli bilgi topladıktan sonra konsolos aracılığıyla temin edilen iyi yetişmiş rehberlerle beraber Suriye ve Filistin topraklarında incelemelerde bulunmak üzere yola çıkar. Şeria ırmağının batı yakasında projeye uygun boş arazi bulamayınca nehrin doğu yakasına yönelir. Burada Balka, Aclun ve Karak kazalarında geniş boş arazileri gezdikten sonra Şeria ırmağı

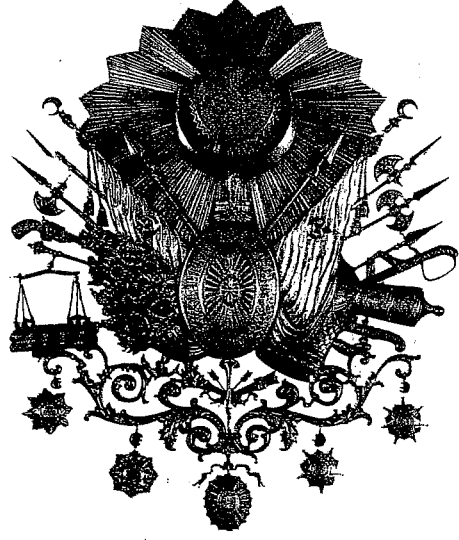
ile o günkü hac kervan yolu arasında kalan Balka'ya bağlı bir arazide karar kılar. Oliphant'a göre burası oldukça zengin bir arazidir ve pamuk, şeker, pirinç, muz, portakal, incir ve daha birçok ürün elde edilebilir. Bilindiği kadarıyla o zaman buralarda az sayıda bedevi yaşamakta ve bunlar da giderek ziraate ilgi duymaktadır. Diğer bir ifadeyle, Oliphant açısından bakıldığında bu bölgede önemli bir insangücü hazır durumdadır.

Oliphant Balka'daki incelemelerini tamamladıktan sonra Şam'a geçer. Orada zamanın Suriye valisi Midhat Paşa'nın⁶ yardımıyla Osmanlı hükümetinin kabul edileceğini düşündüğü bir teklif hazırlar. Teklif hazırlanırken Osmanlı topraklarında yabancılara yerleşmesi ile ilgili kanunlar incelenir ve teklifin kanunlara uygun olmasına dikkat edilir. Bu arada bölgede bulunan yahudi ileri gelenlerine proje hakkında bilgi verilerek onların da desteği sağlanır⁷.

Suriye'deki incelemelerini tamamlayan Oliphant, 12 Mayıs 1879'da Beyrut'tan İstanbul'a hareket etti. İstanbul'da İngiltere büyükelçisi Henry Layard'ın yardımlarıyla güçlük çekmeden yerleşti. Çok geçmeden, muhtemelen 1879 Mayıs sonu veya Haziran başında, Filistin üzerine hazırladığı planı ve planla ilgili teklifi Sultan II. Abdülhamid'e sundu.

Oliphant'ın teklifi kendisi için oldukça şanssız bir döneme rastladı. Zira o günlerde Bab-ı Ali ve Saray, yoğun bir şekilde, uluslararası bir boyut kazanan ve Hıdiv İsmail Paşa'nın azliyle sonuçlanan Mısır meselesi ile meşguldü⁸. Tabiatıyla böylesine önemli bir mesele ile uğraşılırken Oliphant'ın teklifi dikkate bile alınmadı. O da bu durumun farkındaydı. Haziran 1879 tarihli bir yazısında Osmanlı hükümetinin bir kargaşa dönemi yaşadığını ve Mısır meselesinin bu kargaşayı doruk noktasına ulaştırdığını yazıyordu. Oliphant, aynı yazıda, böyle devam ederse Sadrazamın uzun süre görevde kalamayacağı ve dolayısıyla bu Sadrazamla yapılan anlaşmanın bir kıymet ifade etmeyeceği görüşünü savunuyordu⁹. Nitekim Sadrazam Hayreddin Paşa çok geçmeden 29 Temmuz 1879'da istifa ederek görevinden ayrıldı.

Mısır meselesinin ötesinde 1879, Osmanlı Sultanı ve hükümeti için oldukça önemli problemlerin gündemde kaldığı bir yıl oldu. Bu dönemde Girit ve Yunan meseleleri gibi harici me-

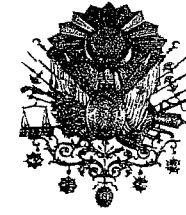
TÜRKLER

13

EDİTÖRLER

HASAN CELÂL GÜZEL
PROF. DR. KEMAL ÇİÇEK
PROF. DR. SALİM KOCA

Y E N İ T Ü R K İ Y E Y A Y I N L A R I

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DÖNÜŞ

16 8 87 2009

II. WILHELM, WELTPOLİTİK VE II. ABDÜLHAMİD

H. BAYRAM SOY

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ / TÜRKİYE

1699 Karlofça Anlaşması'ndan sonra özellikle Avrupa'da gerilemeye başlayan Osmanlı Devleti, XIX. yüzyılın başından itibaren yaptığı savaşlar ve uğraşmak zorunda kaldığı iç isyanlar süresince başındaki badireleri, o dönemde çıkarlarının uyuşturduğu bir ülke ile ittifaka girerek atlatmaya çalışmıştır. Bu ülke ise, neredeyse XIX. yüzyılın son çeyreğine kadar İngiltere olmuştur.

İngiltere, can damarı olan Hindistan'a en kısa ulaşımın Osmanlı topraklarından geçmesi sebebiyle, özellikle bugünkü Orta Doğu, Mısır ve İran topraklarının, bölgede rakibi olan Rus ve Fransızların etki alanına girmemesi için yoğun çaba sarf etmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin yıkılarak topraklarının bu ülkeler arasında paylaşılmasındansa, sözünü geçirebileceği zayıf bir Osmanlı Devleti'nin yaşamasından yana olmuştur. Fakat 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin ağır bir yenilgi alması, İngiltere'nin "Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruma politikası"ndan vazgeçerek bölgedeki çıkarlarını, o dönemde rakipsiz olan, kendi donanmasının gücü ile savunmaya karar vermesine neden olmuştur. Nitekim bu niyetinin emarelerini 1878 Berlin Konferansı'nda da göstererek, Osmanlı toprak paylaşılmasına katıldığı gibi, kendi menfaatlerine dokunulmaması şartıyla diğer büyük devletlere de, çıkarlarının olduğu toprakları almalarına itiraz etmeyeceğini bildirmiştir.¹ Bu politikasının bir neticesi olarak İngiltere, donanmasına üs olarak kullanmak amacıyla 1878'de Kıbrıs'a yerleştiği gibi, 1882'de de Hindistan yolunun en önemli geçişlerinden biri olan Süveyş Kanalı'nı güvence altına almak için Mısır'ı işgal etmiştir.

İngiltere'nin Berlin Anlaşması'ndan sonra açıkça Osmanlı topraklarının paylaşılmasına katılması, XIX. yüzyılın

lin klasik denge politikasında ihtisaslaşmış Osmanlı devlet adamlarını, Osmanlı Devleti'ni destekleyecek yeni bir güç arayışına sevk etmiştir.² Buna en büyük aday, siyasî birliğini sağlamış, ekonomisi ve endüstrisi sürekli baş döndürücü bir hızla büyüyen, güçlü bir orduya sahip ve 1871'den beri Avrupa siyasetinde ağırlığını hissettiren Almanya idi. Fakat Alman Şansölyesi Bismarck'ın "Şark Meselesi"ne neredeyse kayıtsız olması, bu yakınlaşmanın önündeki en büyük engeldi. Bu engel ise, 1888'de tahta çıkan ve artık Almanya'nın kıta kalıplarını aşarak bir dünya gücü olması gerektiğine inanan, genç ve gözüpek Alman İmparatoru II. Wilhelm tarafından bertaraf edilecekti. 1888-1890 yılları arasında, kurduğu sistemi II. Wilhelm'e rağmen devam ettirmek için elinden gelen her şeyi yapan Bismarck, 1890 yılında kendisine istifadan başka bir ihtimal bırakılmayınca görevi bırakmak zorunda kalmıştır. Böylece, II. Wilhelm'in önünde Almanya'yı bir dünya imparatorluğu haline getirmek için takip edeceği Weltpolitik³ için hiçbir engel kalmayacak ve bu tarihten itibaren Almanya, Avusturya-Macaristan ve özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun sonunu getirecek bir maceranın önü açılmış olacaktır.

1. II. WILHELM'İN TAHTA ÇIKMASI VE WELTPOLİTİK

Kayzer II. Wilhelm'in Şale Kasrı Hümayununa Gelişi (1899)

Alman siyasî birliğinin mimarı olan Bismarck, Alman İmparatoru I. Wilhelm ile çok iyi anlaşmış ve güvenini kazanmıştı. Bu sebepten dolayı İmparator, dış politikanın idaresini de Bismarck'a bırakmıştı. Bismarck da imparatorun bu güvenini boşa çıkarmayarak bu genç devleti, özellikle kıtayı ilgilendiren konularda, söz sahibi ülke haline getir-

الرحلة الحجازية

الجزء الثاني

تأليف

Abdulhamid II

محمد السنوسي

99-110

(1267 هـ / 1851 م - 1318 هـ / 1900 م)

تحقيق

MADE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

6701-2
910.4
SENK

على السنوسي

ميرز ودكتور دولة في الآداب
استاذ التعليم العالي بكلية الآداب بتونس

نشر

الشركة التونسية للنشر

1401 هـ / 1981 م

السلطان الغازي عبد الحميد خان

مجدد الدولة وفارس الميادين في كل جولة تولّى الله تدبيره وخلفه به عزّ الإسلام على ممرّ الأبد الأبيد . قد نشأ هذا السلطان نشأة حسنة واختار ما يرضي ربه وطلب بما اختاره رضى الخلق وتقدّم لسلطنة آبيه بعد خلع عمّه وأخيه في وجيز من المدّة على حين كانت السلطنة في داخلتها دغلا من اختلاف قلوب الرجال مع انتشار سوء الأعمال وهي مخوفة بأخطار خارجية من اختلاف الدول عليها بأسباب مالية وسياسية هي في الحقيقة من منابت دغل قلوب رجال الدولة وضغائن نفوسهم على سلطانهم الذي عاجلوه بما أرادوا المغفور له السلطان عبد العزيز قدّس الله روحه (ولا تتمّ نكايته الأعداء إلاّ بجناية الأصدقاء) وقد تفتّن في اللعب بمقام السلطنة أصحاب الغايات فتارة استنزّلوا لإطلاقها إلى التقييد بمجالس كانت خادمة لمقاصد الأفراد ، وتارة أغروا بها الدول المجاورة فحصلوا من إرهابها على ما يشتهون ، إلى غير ذلك من التلاعبات التي جعلت وصف الخيانة مطردا في رجال الدولة ، وإلاّ فإنّ وظيفة كلّ متوظّف توجب عليه حفظ جميع نصاب وظيفه بسياج القوة وصدق التدبير .

[39] وعند جلوس السلطان عبد الحميد / على تخت السلطنة (1) رأى تداعي سائر الجوانب مع فساد القوة وتلاشيها إلى حيث لا يمكن ردّ ما نهوى

(1) جلس السلطان عبد الحميد الثاني على تخت السلطنة العثمانية عام 1876م. (انظر ترجمته أسفله صفحة 48)

ما يبهج الناظر ويسرّ الخاطر إلى أن يصل إلى مدخل البحر الأسود في مضيق يسمى : بيد كدره (كذا) . وهناك سرايات سفراء الدول من أضخم المباني حولها القابورات [السفن] المذهبة والزوارق الجميلة . ومع وجود المراكب البرية بالمدينة من الترامواي والكراريس والخيول فإنّ طريق البحر لا يزال غاصّا بالقابورات الثقيلة والزوارق في عموم جهات البلد بحيث إنّ البلد مع اتساعه قربته الأدوات الثقيلة أحسن تقريب .

[وجوه المواصلات بالآستانة]

وهناك جميع وجوه المواصلات من البوسطة (البريد) والتلغراف والبانكات التجارية في سائر الحومات وهؤلاء الصيارفة يتولّون أمور الأغنياء وذوي الدولة في / تعجيل ما يحتاجون إليه ويتولّون قبض مداخيلهم بصفة وكيل خصوصي للشخص . وبالجملة فإنّ جميع المواصلات والتوسّعات التجارية هنالك قائمة أحسن قيام ، وحسبك أنّ هاته المدينة كانت دار ملك لدول عظيمة وصارت بمنّة الله مقرّ خلافة الإسلام ، خلّد الله بها سلطنة آل عثمان على ممرّ الزمان .

وهنا نحلّي جيدها بذكر سلطانها إنسان عينها وعين إنسانها لا زالت به وبآله سلطنة الاسلام في عزّ وتقدّم .

ROLAND BAREILLES

LE CRÉPUSCULE OTTOMAN

1875-1933
Un Français chez
le dernier grand sultan

Préface d'Alain Decaux de l'Académie française

Ouvrage publié avec le concours du Centre régional des Lettres
Midi-Pyrénées.

En couverture :
La Corne d'Or et les quartiers de Péra et de Galata vus de Stamboul (1870).
© Collection Pierre de Gigord.

Portrait de Bertrand Bareilles. Peinture à l'huile exécutée par le prince Medjid,
futur calife Abdul Medjid II (1886). © Roland Bareilles.

© 2002, Éditions Privat
BP 828 – 31080 Toulouse Cedex 6
ISBN: 2-7089-5611-6

ÉDITIONS
Privat

SOMMAIRE

PRÉFACE	13
AVANT-PROPOS	15

PREMIÈRE PARTIE DES PYRÉNÉES AUX DARDANELLES : LE MONDE DE STAMBOULINE (1880-1903)

1. La cour d'Abdul Hamid	19
Le passé familial du précepteur et du sultan	22
Les élèves de Bertrand Bareilles	28
L'art de recevoir et d'offrir des cadeaux	38
2. Aux Eaux-Douces d'Asie	43
Les premières découvertes de Stambouline	43
Escapade familiale	50
Amoureux de la langue française et de Constantinople	53
3. Constantinople la bigarrée	57
Les Grecs de Constantinople	62
Les Arméniens de Constantinople	65
4. Le mirage irakien	71
Les difficultés financières et la corruption de l'Empire	74
Le rêve pétrolier	79
Le beau-frère du sultan	84
Bertrand et ses enfants	86
La victoire des Allemands	89
Une affaire menée tambour battant	95
5. Stambouline au combat	99
Un entourage inquiétant	103
La visite de l'empereur d'Allemagne	108

TARİH

ve DÜŞÜNCE

ingiliz'den
alacağımız var

osmanlı'nın
petrol
haritası

abd'den
osmanlı'ya
haraç

kırgızistan'da
taş ribat

ilk biyolojik katliam
WASP'ın işi!..

AMERİKA'NIN "HAWAİ" MACERASI

osmanlı'nın imâm-ı rabbânî'ye bakışı

T

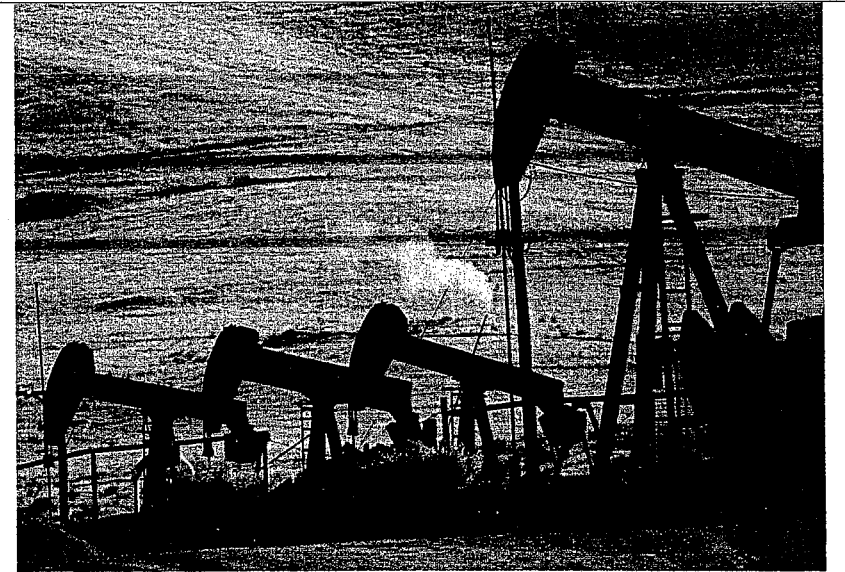
İNCELEME

Bağdat ve musul petrolleriyle alâkalı detaylı bilgilere sahip olan II.Abdülhamid, bu zenginliğin gaspını önleyebilmek adına bölgeyi kendi şahsi mülkü olarak ilan etmişti.

Osmanlı her şeyin farkındaydı, amma...

14.000 Osmanlı altınının temininde yaşanan güçlük, bölge petrolünün lâyıkıyla işletilmesine mani olmuştu. Özellikle İttihad ve Terakki iktidarının buraları devletleştirmesi akabinde ve bu sebeple bölge petrolünde gözü olan emperyalist devletlerin ısrarlı tasallutlarına karşı konulamayarak bu hazinenin kontrolü tamamen elimizden çıkmıştır.

Arzu. Terzi

M

odern dünya siyasetinin şekillenmesinde büyük pay sahibi olan petrol ve yan ürünlerinin kullanımı ve dağıtım meselesi ülkemizi de çok yakından ilgilendirmektedir. Özellikle Bağdat-Musul Petrolleri, konumu ve ehemmiyeti bakımından güncelliğini koruyan ve devletler arası siyasete yön veren bir unsur olma özelliğini sürdürmektedir. Kısa bir süre öncesine kadar Osmanlı Devleti toprakları dahilinde olan Bağdat-Musul petrollerinin

dir. Özellikle Bağdat-Musul Petrolleri, konumu ve ehemmiyeti bakımından güncelliğini koruyan ve devletler arası siyasete yön veren bir unsur olma özelliğini sürdürmektedir. Kısa bir süre öncesine kadar Osmanlı Devleti toprakları dahilinde olan Bağdat-Musul petrollerinin

I. Dünya savaşından itibaren başlayan süreçte radikal bir şekilde elden çıkışı hakkında pek çok yayın yapılmış, konuşulmuş ve halen konuşulmaya devam edilmektedir. Ancak meselenin bu boyutu kadar, konunun kaynağını teşkil eden ve düvel-i muazzamanın bu bölgedeki petrole müteveccih ilgisinin artmaya başladığı dönem olan Sultan II. Abdülhamid devri ile I. Dünya Savaşının başlangıcı arasında (1876-1914) kalan zaman dilimine ait bilgilerin de etraflıca bilinmesi, bugünkü siyasi gelişmelere bakış açısının netleşmesi bakımından fevkalade önemlidir. Zira bu dönemde, şimdiye kadar yazılanların aksine, Osmanlı devleti bir yandan bu pet-

rol yataklarının önemini kavrayarak üzerinde bizzat önemli araştırmalar yaptırmış, diğer yandan ise bu zengin kaynakları korumak için pek çok ülkeye karşı siyasi platformda ciddi bir savaş vermiştir. Elde ettiğimiz belgeler ışığında bu mesele bir kitap halinde tarafımızdan neşre hazırlanmaktadır.

Asırlardır işletiliyordu

Sultan II. Abdülhamid'in sahip olduğu emlakın kapsamına stratejik öneme sahip verimli araziler, gayri menkuller ve yine stratejik ve ekonomik öneme sahip başta madenler olmak üzere her türlü imtiyazlar girmekteydi. Bağdat-Musul petrolleri imtiyazı

-Abdülhamid II
-Bağdat
-Musul

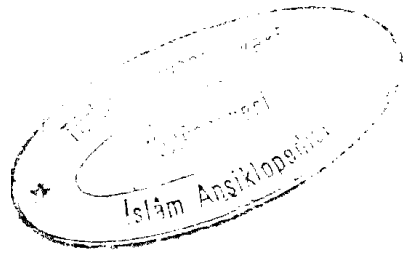
08 MAYIS 2009

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

آغا خان

ومهمته في مصر في بداية الحرب العالمية الأولى

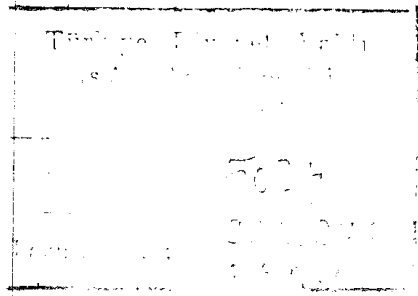
(دراسة وثائقية)

— Abdulhamid II

Ağa Hanıq IV. gene

فاروق عثمان الباطن
مدير الأبحاث - جامعة القاهرة

İMADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DÜKÖMAN

12-2-90

١٩٨١

دار المعارف

قبولهم . ويمكن لعمق هذا الانقسام الاجتماعي أن يرى في الحقيقة القائلة بأنني أنا نفسي الذي التقيت طبعاً بمصريين أبان أسفاري في أوروبا - ومعظمهم من الطبقة الأريستوقراطية وأفراد السلالة الحاكمة - نادراً ما رأيته عند زيارتي للقاهرة إلا في بيوتهم . لم يكن هناك أساس مشترك للمخالطة الاجتماعية ، واذن فوراء واجهة الاتضاع والمذلة قد تطور حتما شعور بالاستياء الكثيب المفرخ الذي كاد يكون شخصياً ، والذي سمم فيما بعد ، دونما ضرورة ، وبمرارة ، اصطدام الوطنية المصرية بمصالح بريطانيا بوصفها الدولة المحتلة . وبعد أن أنفقت نحواً من ثلاثة أسابيع في القاهرة عدت إلى الهند ^(١) .

تلك كانت انطباعات آغا خان عن زيارته لمصر في نهاية القرن الماضي . وهي تعطينا صورة واضحة عن طبيعة الأوضاع التي كانت قائمة فيها حينذاك . ويمكننا من خلال هذه الصورة تتبع حركة التغيير في المجتمع المصري في مرحلة انتقاله من القرن التاسع عشر إلى القرن العشرين .

موقف آغا خان إزاء الدولة العثمانية

يهمنا في هذه الدراسة التعرف أيضاً على موقف آغا خان إزاء الدولة العثمانية ، نظراً لأهمية ذلك في تفهم أبعاد المهمة التي سيقوم بها في مصر في بداية الحرب العالمية الأولى لصالح الامبراطورية البريطانية . ذلك أن بريطانيا قد عزلت مصر عن التبعية السياسية للدولة العثمانية بفرض الحماية البريطانية

(١) مذكرات آغا خان : المصدر السابق ، ص ١١٩ - ١٢٠ .

MODERNISM AND TRADITIONALISM IN THE
OTTOMAN EMPIRE 1790-1922

by
H. Necdet Göze

Submitted to the
Faculty of the Graduate School
of The American University
in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree
of
DOCTOR OF PHILOSOPHY
in
INTERNATIONAL RELATIONS AND ORGANIZATION

Bogazici Univ. Ktp.
11956.101
G 74 m

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

19 TEMMUZ 1995

Signatures of Committee:

Chairman: Kerim K. Key
Mr. M. H. C. C. C.
Mary E. Bradshaw
Abdul K. S. S.
Harry W. H.
Date: May 14, 1964

Sumner O. Bush
Graduate Dean

Date: May 14, 1964

AMERICAN UNIVERSITY
LIBRARY
AUG 5 1964
WASHINGTON, D. C.

#-5002

CHAPTER

P

- * The Struggle between Modernists and
Traditionalists during the Tanzimat
Period 1839-1876
- * Economic and Social Problems
- * Rise of Nationalism
- The Role of the Ottoman Press
- V. THE YOUNG OTTOMANS AND THE MIDHAT PASHA
CONSTITUTION OF 1876
- The Modernists form the Young Ottoman
Society
- The Re-emergence of the Modernists and
the Midhat Pasha Constitution of 1876
- VI. THE PERIOD OF ABSOLUTISM UNDER SULTAN
ABDUL HAMID II
- VII. THE ROLE OF THE MODERNISTS AND TRADITION-
ALISTS IN OTTOMAN POLITICAL THOUGHT
- Introduction
- Ottomanism
- Pan-Islamism
- Pan-Turanism
- Turkism
- The Ideology of the Young Turks
- VIII. THE FAILURE OF THE MODERNIST LEADERSHIP IN
THE 1908 YOUNG TURK REVOLUTION

مطبوعات مجمع اللغة العربية بدمشق

حليّة البشر

في
تاريخ القرن الثالث عشرتأليف
الشيخ عبد الرزاق البطار

١٢٥٣ - ١٣٣٥ هـ

الحزب الثاني

حَقَّقَهُ وَنَسَقَهُ وَعَلَّقَ عَلَيْهِ حَفِيدُهُ

محمد مجتبى البطار

من أعضاء مجمع اللغة العربية

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Demirbaş No:	39198-2
Tasnif No:	922.97 8A.Y.H

دار صادر
بيروت

١٩١٣/١٩٧٣

Abdulkhamid II.

8 797-821.

MADE TO BE SIGNED
SONRA GELEN DOKÜMAN

25 NISAN 1996

- ٧٩٧ -

السلطان عبد الحميد خان بن السلطان عبد الحميد خان بن
السلطان محمود خان

قال في الفتوحات الإسلامية : هو السلطان المعظم المفخم ، سلطان
سلاطين العرب والعجم ، حائز العلم والصلاح والكرم ، المنشرف بخدمة
طيبة والحرم ، صاحب السيف والقلم ، ظل الله في العالم غياث بني آدم ^(١) ،
نعمة الله على العباد ، فضله على الحاضر والباد ، ناصر الحق والدين ،
مؤيد شريعة سيد المرسلين ، المحفوف بالسبع المثاني ، أمير المؤمنين مولانا
السلطان الغازي عبد الحميد الثاني ، أعز اللهم سرير الملك والخلافة بوجوده ،
وأعد على القريب والبعيد آثار فضله وجوده ، وأنفذ في جميع البلاد
رسائل أوامره وأحكامه ، وانشر على البرايا ألوية عدله وأعلامه ،
وأيده بتأييدك وأبدته بتأييدك ، واجعل سلالة تلك السلطنة العلية العثمانية
مسلسلة إلى منتهى الدوران ، مستمرة على مرور الليالي والأيام ، باقية
إلى آخر الأزمان آمين يارب العالمين . بومع أطال الله عمره لما خلغوا
أخاه السلطان مراد في ثالث شعبان سنة ثلاث وتسعين ومائتين والـ ، فكانت
سلطنته زينة وهبة ومروراً ، وامتد بها في مشارق الأرض ومغاربها
بما ملأها نوراً ، ومما كان من الحوادث في أول ولايته انه وقع عصفان
من بعض النصارى الداخلين في رعية الدولة العلية في بلاد الروم ايلي ^(٢)
وهم طائفة يقال لهم الهرسك فجهز عليهم مولانا السلطان المذكور جيشاً
فقاتلهم ، وكانوا قوماً ضعافاً لا يحتاج الاستيلاء عليهم وقهرهم إلى كلفة
ولا إلى كثرة عساكر ، إلا أن الروسية تداخلت معهم وصارت تقوهم
بأشياء كثيرة حتى اتسعت فتنتهم وانتشرت ، وأعانهم طوائف من النصارى

(١) كان هذا الاطراء أسلوب ذلك الزمن فزالا ما .

(٢) قطعة من الممالك العثمانية كائنة في أوروبا .

- ٧٩٦ -

— وذلك ليلة السبت في ٤ رجب سنة ١٣٣٤ هـ ، و ٢٣ نيسان سنة ١٩١٦ ميلادية ،
وكان لسان حاله يقول :

يا جزع نخ وابك وانذب جنة خلقت من يوم (قالوا بلى) للضنك والحن
وحبي أهلاً وجيراناً وآونة حبي الرفاق وحبي سائر الوطن
حباً بصلحهم أصبحت فديتهم ليقطفوا ثمراً من راحتي 'جني

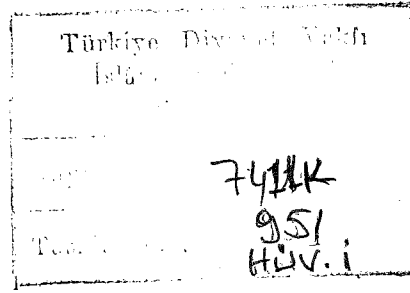
مكتوباته رحمه الله :

تحت هذا العنوان ، كتب صديقه وابن بلده (حمص) الأستاذ الشيخ أحمد نيهان ،
ما يأتي : كتب في مواضيع عديدة كلها فوائد - (منها) ما حوته جريدة الحضارة التي
أصدرها في الآستانة ثلاث سنين ، (ومنها) مقالات في الزية كان ينشرها في جريدة
ثمرات الفنون البيروتية قبل إعلان الدستور ، (ومنها) ما نشرته المؤيد والمعلومات
العربية والجريدة والنير وخلافها من الجرائد المصرية والسورية ، وكتب في مجلة النار
عدة مقالات ، وله كتاب نظام الحب والبغض ، نشر منه في النار عدة فصول ، وما
أكله لموانع سياسية ، (ومنها) رسالة في الفقه والتصوف وهي التي نوهنا بها قبل ،
(وأخرى) في الإمامة ، (ورسالة) ترجمة السيدة خديجة ، سلك فيها مسلكاً غرباً
لطيفاً ، أبدع فيه كل الإبداع ، وأتى بكل ما يستطاع ، من طالعها حق المطالعة
يقف على مقدرة هذا الترجمة وإطلاعه ، وسلامة ذهنه وسلامة نية ، ودقة فكره
ونزاهة سره ، ولا سيما الأبحاث الأخيرة منها . وقد طبعت بمطبعة النار ، وكان نيته
أن يجعلها الحلقة الأولى لسلسلة تاريخية ، فحالت دون ذلك أشغال ، قامت مانعاً عن
إخراج هذا الفكر إلى حيز الوجود . ومنها رسالة في النحو وأخرى في النطق ، وغيرها
في علوم البلاغة ، المعاني والبيان والبدیع ، وكتاب في الفقه بأسلوب قريب المأخذ
سهل العبارة ، يدعم مسائله بالأدلة الدامغة . وله محاضرات كان يلقيها في بيروت وحمص
أيام ذهابه إلى الآستانة وعودته منها . وله شعر لطيف في كل باب من أبواب الشعر ،
ومقطعات ومساجلات مع بعض أصحابه ورسائل أهله . يقول محمد بهجة كاتب هذه
السطور : كان هذا الفقيه الشهيد صفيّاً وفياً ، وكان يزور الأستاذ الجد إذ كان بدمشق ،
وقد حضرت بعض مجالسه عنده ، فكان حديثه من أروع الأحاديث وأمتعها
وأغنها رحمه الله .

ABDÜLHAMİD (II)
(104-106)

الإسلام في الصين

فهم هويدى

٤٣ - شعبان/رمضان ١٤٠١هـ - يوليه (تموز) ١٩٨١

فانه يعاقب بالموت!

يموت المسلم اذا باع حفنة من الملح.. هذه هي قيمته!

• بعثة السلطان عبد الحميد في بكين •

ويبدو انه ما إن قارب القرن التاسع عشر على نهايته حتى كان المسلمون قد انكسرت شوكتهم في الصين، بعدما هدّتهم تلك الضربات القاصمة. فلجئوا الى مهادنة الحكومة، مستخدمين «الاساليب السلمية» في ممارسة نشاطاتهم. ومن جهة أخرى، فإن حكومة المانشو لم تمنع في هذه المهادنة، وقد اطمأنت الى أنها قابضة على زمام الامور في مناطق المسلمين بيد من حديد، ممثلة في عسكر الامبراطور وعمالته وقوانينه الصارمة.

لقد رأى كل طرف مصلحة له في المهادنة لكن الجراح بقيت كما هي، غائرة وعميقة ومستعصية على الالتئام.

وتسجل السنوات الاخيرة من القرن التاسع عشر، وبدايات القرن العشرين ظاهرة توجه المسلمين الى مختلف النشاطات التربوية والتعليمية. فقد استطاع امام مسجد بكين الشيخ الياس عبدالرحمن وانغ، ان يحصل من السلطات الحكومية على موافقة لانشاء أول معهد اسلامي بالمدينة، سنة ١٩٠٣، وأول مدرسة ابتدائية لابناء المسلمين، كانت تدرس - لأول مرة - اللغة العربية الى جانب اللغة الصينية، وتتداول فيها الترجمة الصينية للقرآن الكريم والاحاديث النبوية. وكان تعليم أبناء المسلمين يتم قبل ذلك - اذا تيسر - من خلال «الكتاتيب» المنتشرة في القرى، ثم من خلال المدارس الحكومية بعد ذلك. (١).

(١) حاضرم العالم الاسلامي، ص ٢٤٠.

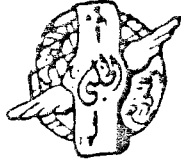
في تلك الظروف - تذكر الانسكلوبيديا الفرنسية - حاول السلطان عبد الحميد ان يقيم علاقات مع مسلمي الصين، وأن يتقصى اخبارهم. فأوفد أحد رجاله، انور باشا - وهو غير ناظر الحربية الشهير - الذي وصل الى بكين سنة ١٩٠٠، ولكن مهمته لم تنجح.

وفي الوقت ذاته زار الآستانة إمام مسجد بكين، الشيخ الياس عبدالرحمن، الذي أتيح له أن يلتقي بالسلطان عبد الحميد، واقترح عليه إرسال بعثة اسلامية الى الصين. ولقيت الفكرة قبولا عنده - وهو الذي سعى الى ذلك من قبل - فأوفد السلطان اثنين من المسلمين الاتراك، هما رضا وحسن حافظا، اللذان أسسا مدرسة ضمت ١٢٠ طالبا في مسجد (نيوجاه) القائم الى الآن في العاصمة. ولكن السلطات الصينية تعقبت المبعوثين التركيين لسبب لا تذكره الانسكلوبيديا الفرنسية. غير اننا نجد مايبرر هذا التصرف في رواية الامير شكيب ارسلان للقصة..

فالامير شكيب يقول - في حاضرم العالم الاسلامي - وهو يشير الى مهمة المبعوثين إنها «بثا روح الانضمام الى الخلافة، ورفع العلم العثماني، وزارا أعظم الحواضر الاسلامية». واذا صحت هذه الرواية، فإن الاجراء الذي اتخذ بحق هذه البعثة يعد منطقيا ومفهوما. إذ انه من الطبيعي ان تتعقب الحكومة الصينية هذين الداعيين الى تحريض مسلمي الصين للانضمام للخلافة العثمانية، في وقت ارتفعت فيه الاصوات الداعية الى «الجامعة الاسلامية». وذلك فضلا عن الملابسات والحلقات الدامية التي تحيط بعلاقة المسلمين بحكومة المانشو (١).

وتضيف الانسكلوبيديا الفرنسية ان المبعوثين التركيين - وقد شعرا بالخطر - فانها لجئا الى سفارة المانيا في بكين. وأبلغت المانيا حكومة الباب العالي بأن سفارتها في بكين ستطلب من الحكومة الصينية حماية التركيين، ولكن حكومة المانشو لم ترد على هذا الطلب، وترك الامر معلقا

(١) حاضرم العالم الاسلامي، ص ٢٣٨ و ٢٤٠.

الفتوح الإسلامية

بعد مضي الفتوح النبوية

تأليف

السيد أحمد بن زيني دحمان

منقح مكة

Abedulhamid II - 290-319

Türkiye Dişinleri Bakanlığı İstanbul Atatürk Kütüphanesi	
Sayıt No. :	10619-2
Tashih No. :	2979 DAH F

الجزء الثاني

الناشر

مؤسسة الحلبي وشركاه للنشر والتوزيع

١٤ جواد حنق - القاهرة

تليفون ٥٦١٥٥

- ٢٩١ -

الإسلام وأمر كثير منهم في بلونة ، وذلك بسبب محاصرة عساكر الروسية لهم في ذلك البلد وعدم إمكان وصول الميرة إليهم لشدة البرد وكثرة الثلج ومن أسر من كبار عساكر الإسلام الوزير عثمان باشا الغازي قوماندا ذلك الجيش في بلونة ، ثم أطلق مع كثير ممن أسروا وكان إطلاقهم بعد انعقاد الصلح وتلك الروسية كثيراً من الدائن للعظام إلى أن وصلوا إلى قريب أدرنة والكلام على هذه الفتنة طويل قد أفرد بالتأليف ، وختم الأمر أن بقية الدول توسطت في الصلح بين الدولة العلية ودولة الروسية وانعقد الصلح سنة خمس وتسعين على أن يبقى تحت يد الروسية ما تملكه من البلاد وأن الدولة العلية تدفع لهم غرامة الحرب وكان شيئاً كثيراً وتبقى للدولة أدرنة وما يليها إلى دار سلطنة الدولة العلية وكان هذا الخلل إنما دخل على المسلمين بعد خلع السلطان عبد العزيز فلا حول ولا قوة إلا بالله . وفي سنة ست وتسعين ومائتين وألف أعطت الدولة العلية جريزة قبرس للانكليز على أن تكون بأيديهم سنين مؤقتة بشروط أن يدفعوا للدولة العلية قدر الخراج الذي كان يحصل منها وقد تقدم في هذا الكتاب تكرر وضع اليد على قبرس من المسلمين والنصارى مراراً كثيرة أولها من زمن الصحابة حين افتتحها معاوية رضي الله عنه ، وبعد ذلك صار المسلمون والنصارى يتداولونها تارة تكون بيد هؤلاء وتارة بيد هؤلاء ، وفي سنة ست وتسعين ومائتين وألف خلع والى مصر اسماعيل باشا ابن إبراهيم باشا ابن محمد علي باشا وقد كان محمد علي باشا لما انعقد الصلح بينه وبين مولانا السلطان عبد المجيد سنة خمس وخمسين ومائتين وألف جعلت له مصر ولأولاده من بعده ، فلما صارت ولايتها لاسماعيل باشا أراد حصر الولاية في أولاده ومنع إخواته وأولاد إخواته منها فتوجه إلى دار السلطنة في مدة السلطان عبد العزيز سنة إحدى وتسعين ومائتين وألف فتم له مراده وجعلوا ولاية مصر له ولأولاده الأكبر فالأكثر وكان الصدر الأعظم في ذلك الوقت في دار السلطنة هو محمد رشدي باشا الشرواني ثم إن الله قضى وقدر أن عاقبة هذا الأمر الذي فعله اسماعيل باشا أول ما ظهر سوءه عليه فإنه في سنة ٩٦ ظهرت عليه كثرة ديون أخذها من الدول الأجنبية وأنفقها في غير حقها فتشاور أهل الديون على أنهم يضبطون خراج مصر ومحصولاتها لأجل استيفاء ديونهم فلما أحس بذلك أراد أن يحمل

- ٢٩٠ -

باشا فدخل عليه في دار الصدر الأعظم محمد رشدي باشا فوجدوه مع جماعة من الوزراء مجتمعين للمشاورة في بعض الأمور وكان مع حسن جركس زوج من الطبنج ذوات الأرواح المتعددة فضرب به ضرباً متعدداً وقتل جماعة من الحاضرين منهم حسين عوفى باشا الساعى في خلع السلطان عبد العزيز ولم يتم لحسين عوفى باشا شيء من مراده والله غالب على أمره ثم قبضوا على حسن جركس وقتلوه .

ذكر ولاية سلطان العصر أطال الله عمره

هو السلطان العظيم المفخم سلطان سلاطين العرب والمسلمين خاتم العلم والصلاح والكرم المشرف بخدمة طيبة والحرم ، صاحب السيف والقلم ، ظل الله في العالم غياث بني آدم ، نعمة الله على العباد وفضله على الخاضع والباد ، ناصر الحق والدين ، ومؤيد شريعة سيد المرسلين ، المحضوف بالسيف الثاني ، أمير المؤمنين مولانا السلطان الغازي عبد المجيد الثاني ، أعز اللههم سرير الملك والخلافة بوجوده ، وأعد على القريب والبعيد آثار فضله وجوده وأنفذ في جميع البلاد أوامره وأحكامه ، وأشر على البرايا ألوية عدله وأعلامه ، وأيده بتأييده واجعل سلالة تلك السلطنة العلية منسلسلة إلى منتهى الدوران ، مستمرة على مرور الليالي والأيام باقية إلى آخر الزمان آمين يارب العالمين ، بواع أطال الله عمره لما خلعوا أخاه السلطان مراد في ثالث شعبان سنة ثلاث وتسعين ومائتين وألف فكانت سلطنته زينة وبهجة وسروراً وامتد بها في مشارق الأرض ومغاربها ما ملأها نوراً ، ومما كان من الحوادث في أول ولايته أنه وقع عصفان من بعض النصارى الداخلين في رعية الدولة العلية في بلاد الروم إلى وهم طائفة يقال لهم المرسك فجهز عليهم مولانا السلطان المذكور جيشاً فقاتلهم وكانوا قوماً ضعافاً لا يحتاج الاستيلاء عليهم وقهرهم إلى كلفة ولا إلى كثرة عساكر إلا أن الروسية تدخلت منهم وصارت تقويهم بأشياء كثيرة حتى اتسعت فتحتهم وافتشرت وأعانهم طوائف من النصارى الذين كانوا قريباً منهم إلى أن صارت الحاربة بين الدولة الروسية وطوائف تلك الطوائف من النصارى مع الروسية وسادت الدولة بهذه الفتنة عساكر الكثيرين وأهفت الخزانة الوفيرة فقدر الله بأنهم جيوش

Yeni Vekil
Mühürhane
Ali Akkoyunlu

Abdulkarim II

(686-690)

نغم شقير

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

76/1988

تاريخ السجلات

تحقيق وتقديم

الدكتور محمد إبراهيم أبو سليم

ye Diyarı Vekil
Mühürhane
Ali Akkoyunlu
6955
962.4
SUK.T

دار الجليل
بيروت

بالله واعتمادي على الله وهو كفيل بنصرة من اعتمد عليه واعتصم به ومن ثم فكل من بادرننا بعداوة يقتل على يدنا بعون الله وقوته ولو كان الثقلين. فأعي ذلك جيداً ولا تغتري بما يلوح على نظرك من العدد والجنود فان ناصية كل شيء بيد الله ولن يغلب الله احد بل هو القاهر فوق عباده . وانك ان لم تسلمي لأمر الله وتدخلي في ملة الاسلام واتباع المهدي عليه السلام فاحضري بنفسك وجنودك لحرب حزب الله وان لم تحضري فاستعدي في محلك فان حزب الله سيطر دارك باذن الله في الوقت الذي يريد الله ويذيقك السوء بما صددت عن سبيل الله وفي هذا كفاية لك والسلام اه .

كتابه الى جلالته السلطان عبد الحميد : « وبعد فمن عبد ربه المعتصم به خليفة المهدي عليه السلام الخليفة عبد الله بن محمد خليفة الصديق » الى سلطان اسلامبول عبد الحميد « جعله الله من خواص العبيد وشرح صدره بنور الايمان والتوحيد آمين .

« لا يخفى عليك ان الله سبحانه وتعالى هو القاهر فوق عباده المتصرف فيهم بحسب مراده وقد أراد اظهار دين الاسلام واحياء ما اندرس من سنة خير الأنام فأظهر سيدنا الامام المهدي المنتظر خليفة سيد البشر وأنجع دعوته في العباد والبلاد وخذل اهل العناد والفساد فنهى بنهي الله وأمر وبشر وأنذر وأجاب داعيه كل سعيد وأعرض كل شقي عن الرحمة طريد . وكان فيمن أعرض عن اجابة داعية الذي هو داعي الله اهل دولتك ومن تبعهم حرصاً على فاني الملك وزائل الجاه فضربوا صفحاً عما أصدره اليهم من الانذارات وطووا كشحاً عن الهدى وابتدروا بالمحاربات فنصره الله عليهم ثلة بعد ثلة وأهلكهم على يده مع ما كان عليه من الضعف والقلة . ولا شك انك قد رويت من آثاره وسمعت من اخباره ما يكون عبرة لمن اعتبر وهدية لمن اهتدى ومقنعاً لمن اختبر . ومع كونك تدعي انك سلطان الاسلام القائم بتأييد سنة خير الأنام فيما لك معرضاً عن اجابة داعي الله الى هذا الآن ومقرراً لرعتك على محاربة حزب الله المؤمنين مع اهل الكفر والعدوان فهل أمنت مكر الله ام

MADE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

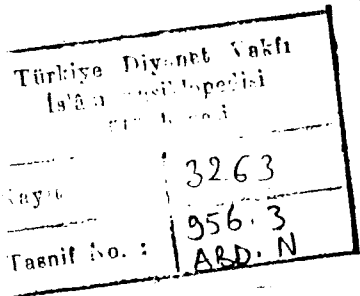
Abdülhamid 2 (59-98)
(203-209)

تكملة الألف العربية

بسقوط الخلافة العثمانية

دراسة للقضية العربية في خمسين عامًا

١٨٧٥م / ١٩٢٥م

الناشر
مكتبة وهبة
١٤ شارع الجمهورية - عابدين
تليفون ٩٣٧٤٧٠

الفصل الثاني

عرب عثمانيون

● عرب وأتراك في ظل الإسلام — بل عرب
عثمانيون — أسطورة الاستعمار التركي — تربص الدول
العربية بالخلافة العثمانية — السلطان عبد الحميد المنفرد
عليه — الفوائل المحيطة بالدولة العثمانية — عبد الحميد
والخلافة العربية — عبد الحميد والوحدة الإسلامية —
الخلافة العثمانية ملاذ الأقطار العربية والإسلامية — ضعف
مركز الخلافة — الدعوة إلى الإصلاح — العرب لا يفكرون في
الانفصال — دعاة الإصلاح — الأفغانى — محمد عبده —
رشيد رضا — الكواكبي والاستبداد — رشيد رضا وأسد
داغر يؤكدان الوحدة العربية العثمانية — سوء العلاقات
العربية التركية في عهد تركيا الفتاة — بوادر الانفصال —
ظهور الجمعيات الإصلاحية والسياسية — المؤتمر العربى
الأول — الدعوة الطورانية — كتاب « قوم جديد » — الهجوم
على الإسلام — جمال باشا السفاح — وضوح الاتجاه العربى
نحو الاستقلال — جمعية الاتحاد والترقى تكتسب عن نابها —
طبيعة الجمعية ودور اليهود فيها — وزراء صهيونيون —
الجمعية وبرنارد لويس — الجمعية تفتح الهجرة اليهودية إلى
فلسطين — مصر العثمانية — الاحتلال البريطانى — دنشواى
— مصطفى كمال — الخلافة العثمانية عضد مصر — نذر الحرب
— تشديد قبضة الاحتلال — نحو الخديعة .

— ٥٨ —

ومما يثير الدهشة أن يضع الأستاذ « هولت » آراء الكواكبي ونجيب
عازورى على قدم المساواة من حيث الأهمية ، لأن هذا الحكم اذا
صدق من بعض أئوجه على الكواكبي فانه لا يصدق على نجيب عازورى
بل يصفى على آراء هذا الكاتب أهمية لا تتفق وحقيقة ما كان يدعو
اليه ، لأن دعوة عازورى كما وصفها أنطونيوس « أثارت شيئاً من الاهتمام
فى أوروبا فى ذلك الوقت (١٩٠٤ — ١٩٠٧) ولكن أثرها فى الحركة
العربية نفسها كان ضئيلاً ، وبغض النظر عن قيمة حركة عازورى فسان
ظهورها فى عاصمة أجنبية وبلغة أجنبية كان أمراً فى ذاته يدعو الى
شلها والحد منها » (١٢٨) .

أسس عازورى فى سنة ١٩٠٤ الجمعية التى سماها « جامعة الوطن
العربى » وأعلن أن هدفها تحرير الشام والعراق من السيطرة التركية
وأصدرت الجمعية عدة نداءات عنيفة تدعو الى الثورة ، كما أصدر فى
سنة ١٩٠٥ كتاباً باللغة الفرنسية سماه « يقظة الأمة العربية » ومجلة
شهرية فى سنة ١٩٠٧ باسم « الاستقلال العربى » .
كان عازورى يدعو الى تأسيس امبراطورية عربية تشمل الجزيرة
العربية والهلال الخصيب وتستثنى مصر بوجه خاص لأن المصريين فى
رأيه — لا ينتمون الى العرب واقترح أن يختار رئيس هذه الامبراطورية
من أفراد الأسرة الخديوية على أن يمارس سلطنته السياسية فى حدود
الجزيرة العربية وحدها وتكون له سلطة روحية على جميع المسلمين .

ومن الجلى أن نظرة عازورى الى العروبة ينقصها كثير من التحقيق
والدقة لأنه لا يرى فى العروبة غير وحدة العنصر العربى وقد انتهت
هذه الوحدة — اذا صح أنها قد وجدت من قبل — منذ القرن السابع
الميلادى عندما خرج العرب من جاهليتهم ومن جزيرتهم يحملون مشعل
الإسلام فانضوت تحت لوائهم شعوب لم تربطها بالعرب صلة قرابة
أو رحم ولكنها تعربت باتخاذها لغة القرآن وبانتمائها الى مجتمع
الإسلام .

Abdülhamit II, 315-319

معادن الجواهر

نزهة الخواطر

Türkiye Diyanet İşleri İslâm Ansiklopedisi İstanbul	
Kayıt No. :	10787-2
Tashif No. :	297 Emim

الجزء الثاني

المجتهد الأكبر
السيد محسن الأمين
«رضوان الله عليه»

دارالزهد

للطباعة والنشر والتوزيع

بيروت - لبنان

MADE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELİN ÇOKUNAN

16 MAYIS

حسن خير الله أفندي وأحاط سليمان باشا ناظر المكتب الحربي قصر السلطان بتلامذة المكتب الحربي من جهة البر وأمر جنود المدرعة مسعودية بحفظ ناحية البحر وأخذ حسين عوني باشا مراداً إلى دائرة السر عسكرية بقايه الوزراء ورجال الدولة وأطلقت مدافع الجلوس فلما سمع السلطان عبد العزيز صوت المدافع لم يسعه إلا التسليم فنقل إلى قصر طوبقو ثم إلى قصر شراغان بطلب منه وهناك قطع عروق ساعديه بمقراض أخذه من إحدى جوارى القصر فنزف دمه وتوفي بعد خلعه بستة أيام سنة ١٢٩٣ ومدة سلطنته ١٥ سنة وأربعة أشهر و١٩ يوماً .

(٣٥) السلطان مراد الخامس ابن عبد المجيد

ملك سنة ١٢٩٣ ويوم جلوسه ظهرت عليه علائم الاختلال فكان يعاني الوزراء والخدم الذين يدخلون عليه ثم زاد هذا الحال معه حتى صار يلقي بنفسه من النافذة ويقفز إلى البركة باثوابه فشرعوا بمداواته وكنم الوزراء ورجال القصر أمره مدة لكنه شاع أخيراً فقرروا خلعه وأخذوا فتوى من شيخ الإسلام بوجوب خلعه فخلع وكانت مدة سلطنته ثلاثة أشهر وثلاثة أيام ويقال أنه شفي بعد مدة لكنه ظل مسجوناً في قصر شراغان إلى أن توفي سنة ١٣٢٢ وبعد جلوسه بيومين دخل حسن بك الشركسي من حجاب السلطان عبد العزيز إلى مجلس الوكلاء وأطلق مسدسه على السر عسكر حسين عوني باشا وقتل راشد باشا وجرح أحمد باشا من الوزراء فقبض عليه وقتل شنقاً .

(٣٦) السلطان عبد الحميد الثاني ابن عبد المجيد

ملك بعد خلعه أخيه مراد سنة ١٢٩٣ وحالة الدولة مضطربة جداً والدول متاظهرة بالحماية للمسيحيين فإنكثرتا تظاهر البلغار وروسيا تظاهر صربياً والجليل الأسود وكانت الحكومة ساقط جيشاً لتسكين الثورات

أربعون سنة وهو الذي عمر الحرم الشريف النبوي على ما هو عليه اليوم .

(٣٤) السلطان عبد العزيز بن محمود

ملك سنة ١٢٧٧ وعمره ٣٢ سنة فقسم المملكة إلى ولايات وألوية وأقضية ومديريات وأحدث مجلس شورى الدولة وأسس المكتب السلطاني على طرز مكاتب أوروبا واستقرض من أوروبا المال فأصلح به الجندية وعزز الأسطول حتى صار يعد في الدرجة الثانية بين أساطيل الدول وحدث إختلال في كريد وقره داغ فأصلح بسعي الصدر الأعظم عالي باشا الشهير وفي سنة ١٢٨٣ سافر السلطان عبد العزيز إلى مصر ومنها إلى أوروبا فزار معرض باريس ولوندره وفيها وكان معه فؤاد باشا الشهير وكانت السياسة الخارجية زمن عالي باشا وفؤاد باشا حسنة جداً لكن بعد وفاتها ففسدت الأحوال وكثر الرشا والأسراف وفي صدارة محمود نديم باشا صارت الوظائف تباع بالمال وكثرت الثورات في البلاد وثار أهل البوسنة والمهرسك وقتلوا كثيراً من المسلمين وامتدت الثورات إلى الجبل الأسود وبلاد الصرب والبلغار وكان سبب توسعها لإنقياد الدولة إلى سفير روسيا واتخاذها بأقواله وعدم إتخاذها التدابير لقمع الثائرين ثم ثار مسلمو سلانليك وقتلوا قنصلي فرنسا والمانيا بسبب تهريب قنصل المانيا بنتاً بلغارية أسلمت فأرسلت الدول سفنتها إلى سلانليك وطلبت تأديب القتلتين وعزل المأمورين الذين تسامحوا بهذه الحادثة فنفذت الدولة مطالبهم فهاجت أفكار الناس في الأستانة لمداخلة الاجانب في شؤون الدولة فتجمع العلماء والطلاب في ميداني الفاتح وبايزيد وطلبوا عزل محمود نديم باشا فعزل وكان السلطان الف التبدير والأسراف حتى أثقل كاهل الدولة بالديون ولم يخسر رجال الدولة على معارضته بشيء فقرروا الوكلاء خلعة وكان الصدر الأعظم محمد رشدي باشا والسر عسكر حسين عوني باشا وشيخ الإسلام

قدري قلمجي

Abdulkamid II (58-101)

مدحت باشا

ابو الدستور العثماني وخالع السلاطين

اعلام الحرية

٣

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Fotomphensel	
Yayın No. :	11070
Yıl :	923 MID

دار العالم للتلايين
بيروت

İMADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN CÜMLERİ

14 MAYIS 1991

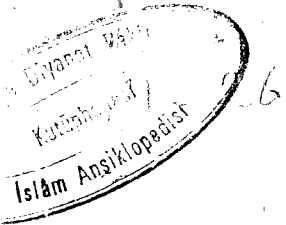
مدحت وعبد الحميد

الكبير عند هذا الحد ، اذ بات عليه وقد ظفر باعلان الدستور ، ان يظفر بصيانتته وحمايته من العبث به ، وان يعمل على تنفيذه بروحه وحرفه لئلا يظل روحا جامدا وحرفا ميتا . اذ ليس الدستور وعدا يبتهج به ، بل عملا يجب ان يحيط الدولة بأسرها ويشمل المواطنين باجمعهم من السلطان في قصره الى الفلاح في حقله المغمور . والحق ان تنفيذ الدستور ربما كان اصعب من اعلانه في بعض الاحيان ، وكثيرا ما نشب النضال الدامي في لدولة الدستورية نفسها في سبيل تحقيق المبادئ التي ينطوي عليها ، ونقلها من عالم الخيال والمثال الى عالم الواقع الحي .

لا بدع اذن ان يشتد الصراع بين مدحت وعبد الحميد ويبلغ أوجه في المرحلة التي عقيبت اعلان الدستور . فقد كان لا بد من ان تثير الاعمال التي يتصرف بها ابو الاحرار كأنه رئيس وزارة في دولة اوروبية دستورية راقية ، والتي تؤلف حوله القلوب وتجمعها على حبه والاعجاب به ، حفيظة السلطان عبد الحميد الذي ايقن بان الامر اذا استمر على هذه الحال فمعناه زوال نفوذه وفقدان سيطرته ، وكان اكثر ما يثيره على هذا الطراز الجديد من الحكم ، الحرية التي نعمت بها الصحافة فجعلت تكتب ما تريد ، فكان يطالع صحف الاستانة باهتمام ، ثم يرسل الى الصدر الاعظم مذكرة بما نشرت من امور لا يرضى عنها ، مرفقا اياها بقصاصات الصحف التي يشير اليها طالبا معاقبة كاتبها والصحف التي نشرتها . ولكن مدحت باشا لم يكن ليعير شكاي السلطان اذنا صاغية ، وقد قابل عبد الحميد وصارحه بأن الدستور يخول الصحافة حق الكتابة في المواضيع التي تريدها وانتقاد ما ترى انتقاده من شؤون الحكومة والدولة ، فهي ممثلة الرأي العام ولسانه المعبر عن حقوقه ورغباته . ولكن هذه الحجة لم تقنع الخاقان الاعظم بل زادت في اذكاء غضبه ، فظل يواصل ارسال مذكراته الاحتجاجية ، مطالبا بمعاقبة

شهدت تركيا في تلك الايام صراعا قويا بين رجلين على جانب عظيم من القوة والدهاء والحكمة ، هما مدحت وعبد الحميد . فقد كان ابو الاحرار يعد نفسه ممثل الشعب ويرى ان هذا الشعب يجب ان يكون صاحب السلطة الاولى في البلاد وان تكون ارادته فوق ارادة الحكام والسلاطين ، فكافح كفاحا دائبا في سبيل الدستور ، مؤمنا بأن اعلانه هو اول خطوة يخطوها الشعب نحو حقه اذ يجعل منه مصدر السلطات . وكان عبد الحميد يخادع مدحت باشا قبل صعوده الى العرش ، زاعما له انه يوافق على اعلان الدستور ، مصرحا بان الدولة لا تستطيع حل مشاكلها الحاضرة والخروج من وهدتها الا اذا عملت به . وقد رأى نفسه مضطرا الى مجارة مدحت في هذه الراء ، لان ابا الاحرار كان في تلك الايام الرأس المفكر في الدولة واليد التي تعمل على ادارة دفة الامور وتوجيه الفئات المختلفة من اوساط الشعب .

وقد رأينا كيف انتصر مدحت باشا على عبد الحميد بمساعدة الاوضاع الداخلية والظروف الدولية وصعود موجة الحرية في البلاد ، فأعلن الدستور الذي وضعه وان كان قد ادخل عليه كثيرا من التعديل . وكان طبعيا ان لا يقف نضال ذلك الرجل

الدكتور علي سلطان

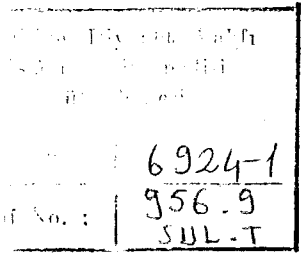
MADE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Abdülhamit II

(55-65)

تاريخ سورية

١٩٠٨ - ١٩١٨

نهاية الحكم التركي

جميع الحقوق محفوظة

لدار طلاس للدراسات والترجمة والنشر

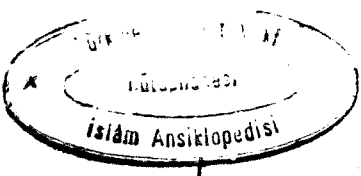
الطبعة الأولى

١٩٨٧

عبد الحميد يقرب العرب

كان المجتمع في سورية يعيش حياة طبيعية، بعيدة عن الفتن بين طوائفه الكثيرة. وكان يغلب على مجموع السكان، طابع الجهل، والامية، والتأخر، في كل ميادين الثقافة والعلم، وكانت المعارف والثقافة في تأخر شديد، وكان النادر من يعرف القراءة والكتابة، فالمدارس قليلة وأساليب التعليم متخلفة، عدا ما أنشأته البعثات التبشيرية المسيحية. ويستثنى من هذا التخلف الثقافي، العلوم الدينية والعربية، فقد كانت موجودة بدرجاتها العليا، حيث كانت تعتمد على الإمكانيات الشخصية لعلماء الدين واللغة. ورغم التأخر في الزراعة والصناعة، فقد كانت الحياة المعاشية سهلة بسيطة، يستطيع الفقير فيها أن يعيش عيشة قانعة، فالمواد الغذائية كثيرة بالنسبة لعدد السكان القليل، والتآلف الاجتماعي بين الناس، ومؤازرة الأغنياء للفقراء موجودة، والإكتفاء بالقليل وبما «يرزقهم الله»، كان يضيف طابع الحياة المقبولة للجميع، لا سيما أنه كان يمكن شراء الكثير بقطعة نقود صغيرة^(١). هذا ما يتفق عليه الأكتية ممن عاشوا وكتبوا عن هذه الفترة، من تاريخ سورية في أواخر القرن التاسع عشر، وأوائل القرن العشرين، خلال حكم السلطان العثماني عبد الحميد. وهذا ما كان يلائم السياسة الإسلامية التي

(١) العلاف، ص ٤٩ ومجلة الزهراء، مجلد ٢، ج ١، محرم ١٣٤٤، ص ٤٦. ومذكرات أحمد قدري، ص ٥
البرت حوراني، الفكر العربي في عصر النهضة، ص ٣١٤، مذكرات سعيد الجزائري ص ٢٨...

كارل بروكلمان

المسؤول
ش. ك. ك.

فَاتِحُ الشَّعْبِ الْإِسْلَامِيَّةِ

نقله إلى العربية

مير البعلبكي

نبه أمين فارس

Türkiy - Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Türbhanesi	
Kayıt No. :	10860
Tasnif No. :	299.9 BR0.T

دار العلم للملايين

1988

ص.ب ١٠٨٥ - بيروت
تلفون: ٢٢٤٥٠٢ - ٢٢١٠٢٧

Abdülhamid II, 585-592

MADE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

114 MAYIS 1991

من مقر قيادته في دليجراد. ودخل الجبل الأسود أيضاً في هذه الحرب
علائية، واشترك فيها اشتراكاً مباشراً. وفي صيف سنة ١٨٧٦، بينما
كان الصرب يلقون من الاتراك مقاومة تحول دون تقدمهم، أحرز
جنود الجبل الأسود في ٢٨ تموز، نصراً مؤزرراً على العدو.

عبد الحميد الثاني والدستور الثماني الأول

وكان اختلاط مراد العقلي قد شاع - في هذه الأثناء - وذاع، حتى
لقد أعلن شيخ الاسلام خلعه في ٣١ آب. وفي غرة أيلول رقي العرش
أخوه عبد الحميد الثاني. وما هي الا فترة قصيرة حتى تولى مدحت باشا
مقاليذ الصدارة العظمى. ثم إن القيصر ألكسندر الثاني اتفق معه على عقد
هدنة شهرين في البلقان، فلم يكن من الباب العالي إلا أن اتخذها وسيلة
الى الاستعداد وإعادة التسلح. وهنا اقترحت بريطانيا عقد مؤتمر للسفراء
في استانبول، ابتغاء توطيد السلم كرة أخرى، من طريق مقترحات
جديدة لإجراء الاصلاح. والواقع ان الدول الكبرى طالبت بأن تحتفظ
هي بحق الموافقة على تعيين حاكم بلغارية خلال السنوات الخمس الأولى،
وان تعين لجنة دولية للمراقبة. وسعى مدحت باشا الى اجتناب هذا
العدوان على سيادة السلطان بإجراء اصلاحات داخلية. فألف لجنة من
سنة عشر موظفاً مدنياً، وعشرة «علماء»، وقائدين كبيرين وعهده
اليها في وضع مشروع دستور للدولة. وبعد مصاعب بالغة أقرت اللجنة
هذه المقررات المستوحاة من الدستور البلجيكي والتي نُشرت تحت اسم
«قانون أساسي» في ٢٣ كانون الأول: إلغاء امتيازات استانبول التي
كان لها. حتى ذلك الحين ادارة خاصة والتي كان سكانها مُعَفِّين من
الخدمة العسكرية وضريبة الدخل، واطلاق لفظ «العثمانيين» على جميع

« أي لاستانبول.

وكان بينهم حسين غولي باشا وزير الخريية - الى قصر «طوله باغجه»
حيث فأجأوا السلطان وتلوا عليه فتوى بخلعه صادرة عن شيخ الاسلام.
وفي تلك الليلة نفسها رفع مراد الخامس الى العرش. ثم ان عبد العزيز
وجد ميتاً في قصره جراحاً. في ٥ حزيران. والمعتقد انه انتحر بأن
قطع أوردة معصميه بالقمص. وكان السلطان الجديد قد نُشِئ على الطريقة
الأوروبية. واشتهر بأنه رجل مستنير. ولكن صحته كانت قد تحطمت.
قبل ذلك بزمان طويل. بسبب من إدمانه الخمر. أضف الى ذلك ان
المشاهد المريعة التي رافقت ارتقاءه العرش هدمت أعصابه. وزادت
الطين بنة.

وفي بلغارية. رأى الباب العالي ان يقمع الثورة بما استطاع من قوة.
وكان قد أسكن في تلك البلاد المهاجرين الجركس الذين برحوا القوقاز
(القوقاز) الروسي بعد حرب القرم. فاذا هو الآن يطلق لهم عنان الوثوب
على انصارى. فيخربون بالاشتراك مع الفرسان غير النظاميين المعروفين
بالباش بوزق - وكانوا نصف متوحشين - مناطق بكاملها. والواقع
ان هذه الفظائع البلغارية أثارت عاصفة قوية من السخط في بريطانيا العظمى
حتى لقد طالب غلادستون. زعيم المعارضة، بطرد العثمانيين عن
بكرة أبيهم من أوروبا.

وفي بلاد الصرب انتهى حزب الحرب الى ان يكون الآن هو صاحب
الكلمة العليا. أيضاً. وفي ٢٧ حزيران وجهت حكومة بلغراد الى الباب
العالي انذاراً طلبت فيه سحب الحاميات التركية والعصابات غير النظامية
من الحدود الصربية. وتعيين الأمير ميلان - نائباً للسلطان على البوسنة.
حتى اذا كان اليوم الثاني من تموز أعلن ميلان الحرب على الباب العالي

Gladstone
Milan

العثمانيون

في التاريخ والحضارة

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الدكتور محمد عبد

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Kütüphanesi	
Kayıt No. :	10943
Tesniif No. :	956-07 HAD-0

1989 - Beirut

دار الفکر
بيروت

ولقد جعلتك السلطنة الوالدة [وهو لقب خاص بأم السلطان] . . لكني أرجوك بإصرار ألا تتدخل بأي شكل من الأشكال في أي عمل من أعمال الدولة، وانصاعت هي لهذا الأمر تماماً».

وكان عبد الحميد، قد اتهم بالاستبداد، وبدأ حكمه الفردي بافتتاح مجلس «المبعوثان» لكنه سرعان ما عطله إلى أجل غير مسمى وكان هذا التعطيل في ١٣ فبراير عام ١٨٧٨م واستمر الحكم الفردي لعبد الحميد مدة ثلاثين عاماً ونصف عام تقريباً يعني حتى ١٣ يوليو ١٩٠٨ عندما ثار عليه الجيش فاضطر إلى إعلان الحكم النيابي، وافتتح البرلمان للمرة الثانية.

لكنه كان رحيماً بالمعارضين له يستميلهم بقدر إمكانه، وإذا نفى أحداً منهم ينبغي إلى مكان بعيد بعد أن يمنحه منصباً عالياً وراتباً كبيراً، فعل هذا - على سبيل المثال - مع نامق كمال الشاعر العثماني المعروف ومع ضيا باشا الأديب العثماني الذائع الصيت.

أسوق هنا ترجمة لقصيدة نظمها الفيلسوف التركي رضا توفيق وهو من كبار الاتحاد والترقي وكان من أكبر المعارضين لحكم عبد الحميد. وهذه القصيدة لم يكتبها الشاعر إلا بعد وفاة السلطان عبد الحميد، يقول فيها:

عندما يذكر التاريخ اسمك
يكون الحق في جانبك ومعك يا أيها السلطان العظيم
كنا نحن الذين افترينا - دون حياء
على أعظم سياسي العصر

قلنا إن السلطان ظالم وإن السلطان مجنون
قلنا لا بد من الثورة على السلطان
وصدقنا كل ما قاله لنا الشيطان
وعملنا على إيقاظ الفتنة

(٧)

التعريف بالسلطان عبد الحميد الثاني

(١٨٤٢ - ١٩١٨م)

(أ)

عصره وموقفه منه

ولد عبد الحميد الثاني وهو ابن السلطان عبد المجيد صاحب فرمان التنظيمات الذي ينظم الدولة العثمانية على الطراز الأوروبي - ولد في ٢١ سبتمبر عام ١٨٤٢م، وتولى العرش خلفاً لأخيه مراد في ٣١ أغسطس عام ١٨٧٦م وماتت أمه وهو في الحادية عشرة من عمره فربته زوجة أبيه وعاملته معاملة الأم شفقة ورحمة وعناية.

درس عبد الحميد العلوم الأساسية في عهده وبجانبها تعلم اللغة العربية وأجادها والفارسية وأجادها وكان ينظم الشعر. وكان شخصية قوية منذ صغره. كان متديناً وسط جو أوروبي يعيشه أمراء القصر السلطاني وحريصاً على أداء الصلاة في أوقاتها، عفيفاً، لا يشرب الخمر، ويمنع تدخل نساء القصر في السياسة أو شؤون الدولة منعاً باتاً. وفي ذلك تروي ابنته الأميرة عائشة (نقلًا عن مصطفى مفتي أوغلو، ص ١٦٧) الحكاية التالية:

«في اليوم التالي لتنصيب والدي السلطان عبد الحميد سلطاناً على الدولة العثمانية. قابل زوجة والدي التي أحبها حباً ملاً عليه فؤاده، وقبل يدها، وقال لها:

- بحنانك لم أشعر بفقد أمي. وأنت في نظري أمي لا تفرقين عنها،

Mim Kemal ÖKE: 1955 yılında İstanbul'da doğdu. 1973 yılında İstanbul Amerikan Koleji'nden mezun olduktan sonra İngiltere'ye giderek Cambridge'de iktisat ve tarih dallarında yüksek tahsilini tamamladı. Sussex (MA), Cambridge (M. Phil) ve İstanbul (Doktora) Üniversitelerinde ihtisas yaptı. 1979'da Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu'na bağlı Filistin Dairesi'nde çalıştı. Yurt dışındaki dergilerde muhtelif makaleleri ve yakınçağ Osmanlı tarihine ilişkin üç kitabı vardır. 1984'te doçent, 1985'te TRT kurumuna "Türk Siyasal Tarihi" dalında genel müdürlük danışmanı oldu. Bu arada TRT'ye çeşitli tarihi diziler hazırladı. 1990 yılında profesörlüğe yükseldi.

Halen Boğaziçi Üniversitesinde Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsünde Öğretim görevliliğini devam ettirmekte ve günlük bir gazetede de tarihi makaleleri yayınlanmaktadır.

Abdülhamid II

55-110

Kutsal Topraklarda SİYONİSTLER VE MASONLAR İhânetler... Komplolar... Aldanmalar...

Prof.Dr.

MİM KEMÂL ÖKE

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Kütüphanesi	
Kayıt No. :	11556
Tasnif No. :	296 ÖKE.K

Çağ yayınları

İstanbul 1990

BİRİNCİ BÖLÜM

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ

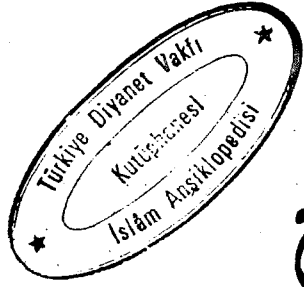
(1880-1908)

"Hakkımızda son kararı Padişah hazretleri verecektir" diye itiraf eden Herzl, II. Abdülhamid'i davasına ikna edebilmek için 1896 ile 1902 yılları arasında ikisi Hazine-i Hassa'dan olmak üzere beş defa İstanbul'a gelmiş ve ziyaretleri sırasında hem Yıldız Sarayı'nda hem de Babıâli'de Osmanlı devlet adamları tarafından kabul edilmişti. Sadrazam Halil Rıfat ve Said Paşalar ile görüşen Dr. Herzl, "huzur-u hümayûna" da alınmış, II. Abdülhamid ile iki saate yakın bir süre görüşme imkânı bulmuştu.(1) Biz, bu bölümde Siyonistlerin lideri Herzl'in İstanbul'daki girişimlerine temas ettikten sonra Osmanlı karar vericilerinin Siyonizm'i nasıl "algıladıklarını", Siyonistlere karşı davranışlarının belirginleşmesindeki etkenleri, Filistin'de Musevi kolonizasyonuna engel olmak için aldıkları tedbirleri ve bu tedbirlerin uygulanma sürecinde karşılaştığı güçlükleri açıklamaya çalışacağız.

1- Siyonistler ve Osmanlılarla İlk Temasları

Herzl'in İstanbul'a ilk gelişi 1896 Haziranına tesadüf eder.(2) Viyana'da tanıştığı Polonyalı soylu Kont Philipp de Newlinski'nin II. Abdülhamid'in Avrupa'daki hafiyelerinden biri olduğunu(3) öğrenen Herzl, ona Siyonizmden bahsederek, kendisini davasına iknâ eder. Herzl, Newlinski'nin Osmanlılarla arasında arabuluculuk yapmasını istemektedir.(4) Beraberce İstan-

(1) Herzl'in İstanbul'daki tüm temasları için, bkz: Herzl *Diaries*, I. cilt, s. 80, 366-7, 374-94, 403, 412, 419-22, 427; II, s. 435, 439-46, 467-71, 479-85, 496, 581, 588, 609-11, 813, 827; III, s. 847-8, 866-7, 899-900, 961-3, 967-73, 979, 997, 1006, 1016-18, 1079, 1086, 1092-3, 1112-17, 1121-36, 1144, 11150-66, 11187-93, 1216-30; IV, s. 1274-1310, 1314-23.
(2) Herzl'in İstanbul'a gelişi büyük bir "olay" yaratmış ve zamanın romanlarına konu olmuştur: M.C. Kuntay, *Üç İstanbul*, (İstanbul, 1976), s. 201.
(3) PRO, FO, 195/1927, Block'dan Herbert'e, İstanbul, 21 Mayıs 1896. İngiliz Büyükelçiliğine göre, Newlinski Ruslar içinde çalışıyordu.
(4) N.M. Gelber, "Philipp Michael de Newlinski," *Herzl, Year Book* (ed.R.Patai), (New York, II. cilt, 1959), s. 113-52.

سَيِّدِي

العزَّاءُ الحَدِيثُ وَالْمَعْرِفَةُ

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DÜŞÜNME

دكتور

عبد الرحمن بن عبد الله بن عبد الرحمن بن عبد الرحمن

استاذ مساعد - كلية الانسانيات
بجامعة الأزهر وقطر

الطبعة الثالثة

مزيدة ومنقحة

١٤٠٢ هـ - ١٩٨٢ م

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi	
ayıt : 5546	
asnif No. : 956.3 ABD.T	

الناشر

دار المتنبى للنشر والتوزيع

الدوحة - قطر من.ب. ٢٧٠٦

هاتف ٤١٢١٤٠ - ٤١٢١٤١

- ٢٣٥ -

الأرض ، للالتفاف حول الدولة العثمانية ، باعتبارها دولة الخلافة التي
تجاهد في الزود عن الاسلام ، وكانت النزعة الاسلامية في ذلك الوقت
هي الغالبة على العصبية الجنسية والرابطة القومية ، حتى أوائل القرن
العشرين وبصفة خاصة في مصر .

على كل فان السلطان عبد الحميد اتجه كلية الى تقوية فكرة
الجامعة الاسلامية . وكان لنشاطه في هذا المجال أثر غير يسير في اسباب
شيء من الهيبة على سلطانه ، وعلى اسم الخلافة ، وقد أثر ذلك في
جماهير المسلمين المرتبطين بالخلافة العثمانية ، ويتحمسون لها ،
ويفرحون لما تصيبه من نجاح ويحزنون مما يلم بها من ملات (٤) .

ونشر شعاره المعروف « يا مسلمي العالم اتحدوا » (٥) وساعدت
الأحداث التي كان يمر بها العالم الاسلامي آنذاك على تنمية الشعور
بالرابطة الاسلامية وتغذية الاحساس بالخطر الذي يهدد شعوبها
أمام الاستعمار المتربص بها ، فیدعوها الى التجمع حول تركيا وفي
١٨٨٣ م ، نشرت جريدة العروة الوثقى ، مجموعة من المقالات تدعو
فيها الى اتحاد كلمة المسلمين ، منها مقال عنوانه « الجنسية والديانة
الاسلامية » ، اعتبرت فيه أن كل رابطة سوى رابطة الشريعة الحققة فهي
مفقوتة على لسان المشرع والمعتمد عليها مذموم ، والمتعصب لها ملوم ،
هذا ما أرشدتنا اليه سير المسلمين من يوم نشأة دينهم الى الآن ،
لا يعتدون برباطة الشعوب وعصبية الاجناس ، وانما ينظرون الى
جامعة الدين ، لهذا ترى العربي لا ينفرد من سلطة التركي ، والفارسي
يقبل سيادة العربي والهندي يذعن لرياسة الافغاني ، ولا اشمئزاز عند
أحد منهم ، ولا انقباض ، وان المسلم في تبدل حكوماته ، لا يأنف ولا
يستنكر ، ما يعرض عليه من اشكالها ، وانتقالها من قبيل الى قبيل ،

(٤) دريزة ، محمد عزة ، المصدر السابق ، ص ١٨٢ - ١٨٧ .

(٥) حسين ، محمد ، الاتجاهات الوطنية في الأدب المعاصر ، ج ١ ،
من الثورة العربية قيام الحرب العالمية الاولى ، ص ٣ .

- ٢٣٤ -

واستمر السيد جمال الدين الأفغاني يدعو الى اتحاد المسلمين ،
وجمع كلمتهم وانه يجب على المسلمين ، أن يكتشفوا أسباب تقدم الغرب
وتفوقه ، والأخذ بهذه الأسباب حتى يتمكنوا من الدفاع عن أنفسهم ،
ووقاية بلادهم من خطر الاستعمار ، وهذا لا يتأتى الا بالنهوض
بالشعوب الاسلامية ، وتكوين وحدة شرقية اسلامية عامة تكفل
للمسلمين حريتهم واستقلالهم ، خاصة وان الدولة العثمانية ، لم يعد
في مقدورها حماية ولاياتها الاسلامية من اطماع الدول الأوروبية
المتطلعة اليها (٦) .

السلطان عبد الحميد والجامعة الاسلامية :

سار السلطان عبد الحميد (١٨٤٢ - ١٩١٨ م) ، على سياسة
اسلامية فعلم على رفع شأن الخلافة الاسلامية ، وأبرز فكرة
الجامعة الاسلامية ، كحركة مضادة لتكالب الدول الأوروبية على بلاده ،
وطمعمهم فيها . بهدف تقوية مركزه في الداخل والخارج ، وكى يجذب اليه
أنظار ملايين المسلمين - الخاضعين لحكم دول أجنبية ، كرئيس ديني ،
له سلطة روحية ، وكان عبد الحميد يدرك أهمية العرب وبلادهم ، التي
تضم الأماكن الاسلامية المقدسة ، مكة والمدينة والقدس ، لذلك قرب
اليه كثير من الاشراف ، واستمال الزعماء الدينيين وحاول الاستعانة
برجال من العناصر الأخرى ، دون الاقتصار على الاتراك ، فكانت
الوزارة والبلاط والمجالس المختلفة ، تضم أفرادا من الترك والأرمن
والألبان واليونان ، وقد أصبح عدد من العرب من المقربين اليه جدا ،
وعلى رأسهم نقيب اشراف حلب الشيخ أبو الهدى الصيادي ، الذي
أصبح مستشاره وعزت باشا العابد ، الذي أصبح سكرتيره الثاني
والاخوان نجيب وسليم ملحمة ، وعمل عبد الحميد في ذات الوقت على
اجتثاث عدة صحف ومجلات تنشر له الدعاية ، وتوجه الرأي العام
نحو سياسته الاسلامية ، وأخذ يستصرخ الأمم الاسلامية في كل بقاع

(٦) نفسه ، ص ٤٨ - ٥١ .

ABDUL-HAMID
Sultan of Turkey

جلالة السلطان عبد الحميد

أخذت هذه الصورة عن آخر رسم فوتوغرافي لجلالته لابساً ملابسه الاعتيادية

وفي الحقيقة ان السلطان عبد الحميد قد اجاب طلب مدحت باننا واقام مجلس المبعوثان الموقوفة عليه سلامة الامة وحياة الدولة وكان افتتاح ذلك المجلس في ٢٣ كانون اول سنة ١٨٧٦ فابتهجت به قلوب العثمانيين وانفتحت امامهم ابواب الامل وانتصب ميزان العدل وبرزت انوار الحرية في سماء العثمانية وضح الناس فائزين (فليحيى عبد الحميد فليحيى مدحت باننا)

خير انبياء الايام في تراجم العظام

لمؤلفه

يوسف نعمان معلوف
BY JOSEPH N. MALOOF

يا من يروم من الزمان معارفاً عن نخبة الاعيان والاعلام -
انظر الى هذا الكتاب فانه بحر النعي وخزانة الايام -

حقوق الطبع محفوظة لصاحب الكتاب

طبع بمطبعة جريدة في الايام في سب في نيويورك سنة ١٨٩٩

716.1988

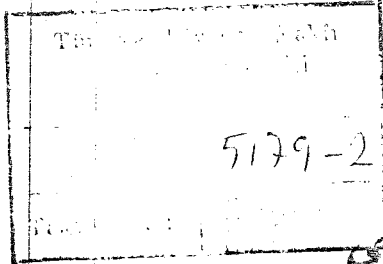
خريطة الشجرة

Abdulkhamit II

تأليف

محمد كرد علي

الجزء الثالث

الناشر
مكتبة النوري
دمشق

الخلع فطلب مقراضاً يقص به شعره فانتحر بقطع بعض عروق يديه وقيل بل قتل بيد أئمة وهو غير صحيح . وقد ساعد سفير انكلترا رجال الدولة القائمين بهذا العمل ، بأن استدعى قسماً من الأسطول الإنكليزي إلى ميناء الإستانة ليلجأوا إليه إذا انكشفت مؤامرتهم قبل إتمامها . ولما تربع مراد في دست السلطنة تنازل عن ستين ألف كيس من مخصصات القصر وترك للمالية ربع المناجم والمعامل على حين كان يرسف في قيود ديونه التي تراكت عليه منذ ولايته العهد ، وقد أنافت على مليون ليرة وليس في الخزينة من المال ما يكفي إلا لسدها وبعض زيادة طفيفة ، والجند والموظفون لم يتناولوا رواتبهم منذ أحد عشر شهراً . وكان مراد ليلة خلع عبد العزيز ارتاع فأصابه مس من الجنون لما بشروه بالبيعة له بالسلطنة ، على صورة لم يكن يتوقعها واشتد خلله بعد أيام من توليته عندما بلغه مقتل حسين عوني باشا فلم يتلطف ببلغه بالأمر وقال له إن الوزراء قتلوا فقال الآن جاءت نوبتي في القتل وبدأ معه الجنون المطبق ، فلم يسع أهل الحل والعقد إلا خلعه بعد أن سكتوا على ذلك شهرين ، فخلعوه بإثبات جنونه المطبق ونصب مكانه السلطان عبد الحميد الثاني يوم ١٦ شعبان سنة ١٢٩٣ ، بعد أن تعهد لمدحت باشا بأن ينشر القانون الأساسي ، ويؤسس في السلطنة حكومة دستورية .

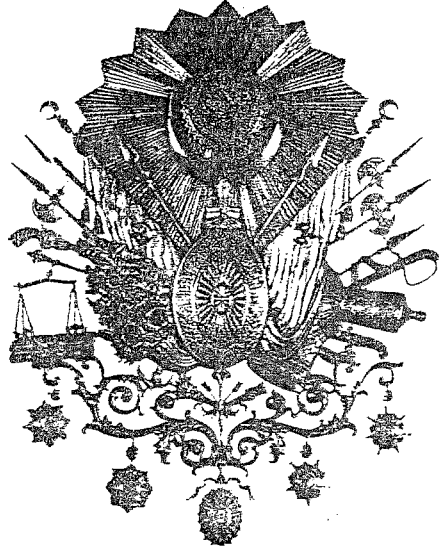
عهد عبد الحميد الثاني :

تولى عبد الحميد زمام السلطنة وروسيا تهبج ممالك البلقان ، والدولة مائلة إلى السقوط لإسراف عبدالعزیز، فألغى جانباً كبيراً من نفقات المطبخ السلطاني وكانت نفقاته على عهد عبد العزيز أربعين ألف ليرة في الشهر فأنزل مبلغاً لا يستهان به ، وقضى أن لا تخرج من المابين موائد الطعام بل أن يأكل فيه من له حق الأكل، وألغى الامتيازات التي كانت لوالدة السلطان ، لأن والدته ماتت وهو صغير فتوفر بذلك ١٥٠ ألف ليرة نفقات سنوية ، وأخذ يتولى بنفسه إدارة الشؤون ويتفنن في الجاسوسية ليطلع على الصغيرة والكبيرة . لكن روسيا أعلنت الحرب على الدولة فزعت البوسنة والمهرسك من أملاكها واستقلت الصرب والجبل الأسود ، وانهزم العثمانيون أمام الروس وخرجوا من حربهم

وهم مقدمة الصهيونية الذين كانوا يحاولون أن يقيموا بناء القومية اليهودية في فلسطين ويعيدوا للصهيون أي القدس مجدها بإنشاء المعبد الذي خرب وعرش داود .

انسيال الدروز على جبل حوران ووقائعهم :

مضت قرون على لبنان قبل منحه استقلاله النوعي عقيب حوادث الشام وهو ثورة الفتن ، ومنبعث الثورات والقلاقل ، لأنه كان فيه كتلتان عظيمتان بل دينان مختلفان الموارنة والدروز . كل منهما يريد التوسع في السلطة ، وكل منهما تعلم الطاعة لروثائه وعتاله ، يسير بقيادتهم يوم الكريهة ، أو يجتمع تحت لواء صاحب إقطاعه راضياً مختاراً ، وكل منهما يستمد من قوة غريبة . والموارنة أقدم استمداداً وصلات بالأمم اللاتينية من جيرانهم ، وجيرانهم أشد بأساً وأكثر مضاء أثبتوا ذلك في مقاتلتهم الصليبيين ، فكان قتالهم لهم أشد من مناجزة بعض الطوائف الإسلامية من سكان أرجاء الساحل لهم . فلما وقع ما وقع في حوادث لبنان عام (١٨٦٠م) قضت الطبيعة على بعض رجال طائفة الدروز أن يهاجروا إلى جبل حوران فرحلوا إليه في فريق من إخوانهم أهل وادي التيم والجبل الأعلى وصفد وعكا وغوطة دمشق وإقليم البلان وكان منهم طائفة فروا من وجه القضاء في الأصفق الأخرى ، وآخرون أتوا حوران بدافع الحاجة ، فكثروا سواد من كانوا حلوا في هذه الربوع أيضاً من أبناء مذهبهم ، وأول نزول الدروز في حوران بعد وقعة عين دارة المشهورة في لبنان سنة (١٧١٠م ١١٢٢هـ) فتألفت كتلة منهم هناك وقويت عقيب حوادث الشام ، وأخذ الدروز يرجعون إلى أخلاق البادية بعد أن أوشكوا أن يدخلوا في الحصار في اللبنانيين الغربي والشرقي . اعتر قدماء الدروز بإخوانهم الذين جاءوهم وأخذوا يجمعون شملهم على عاداتهم بإمرة قوادهم ، وكان أهمهم بنو حمدان ثم أسرة بني الأطرش التي أصبح معظم الجبل بتدبير كبيرهم لإسماعيل الأطرش خاضعاً لهم ، وسلطة هذا البيت تتناول أكثر أنحاء الجبل والأكثرية معهم على الأغلب . ومنذ نزول الدروز في حوران ما برحوا يناوشون النصارى والسنين من أهل القرى والبادية

MAADDE YATIRILANDIRILAN
SONRA KURULAN DEVLET

19 NİSAN 2009

TÜRKLER

12

EDİTÖRLER

HASAN CELÂL GÜZEL
PROF. DR. KEMAL ÇİÇEK
PROF. DR. SALİM KOCA

YENİ TÜRKİYE YAYINLARI

Abdülhamid II

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE HAFİYYE TEŞKİLATI VE JURNALLER

YRD. DOÇ. DR. MEHMET ALİ BEYHAN
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ / TÜRKİYE

GİRİŞ

Gizli istihbaratın tarihi, her halde insanoğlunun "devlet mefhumuyla tanıştığı tarih" kadar eskidir. Gerek İslâm coğrafyasında ve gerek diğer coğrafyalarda kurulan bütün devletler istihbarata önem vermişlerdir.

Zirâ bir hükümdârın "sâhib-i haber ve münhî" tayin etmesi ve bunlara sahip olması basiret ve adalete uygunluk olarak kabul edildiği gibi, aksi zaafiyete ve zulme hamledilmiştir.¹

Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren, bilhassa mücâvir devletler hakkında bilgi toplama faaliyetlerinde bulunmuştur. Bu, daha çok, devletin aleyhinde olabilecekleri önceden haber alma ve bununla "tertipleri bozma" amacına yönelik olmuştur. Osmanlı Devleti'nin başlangıçta, yabancı devletlere karşı martolosları casus olarak kullandığı ve bunlar vasıtasıyla bilgi topladığı bilinmektedir. Nitekim Sultân II. Murad'ın Kosova Savaşı (1448) sırasında Martolos Doğan'ı Macarlar hakkında bilgi toplamaya memur ettiğini biliyoruz.² Böyle bir istihbarat çalışması, Pîrî Mehmed Paşa'nın tavsiyesi doğrultusunda, Çaldıran Seferi esnasında İran Ordusu hakkında yapılmış, Osmanlı casusları İran içlerine kadar gönderilerek İran'ın askerî gücü ve durumuna dair önemli bilgiler sağlanmıştır. Yavuz'un Mısır Seferi öncesinde de bu tür istihbarî bilgilerin elde edilmesi cihetine gidilmiş, İran-Memlûk Devletleri arasında Osmanlı Devleti'ne karşı gizli münasebetlerin bulunduğu tespit edilmiştir.³

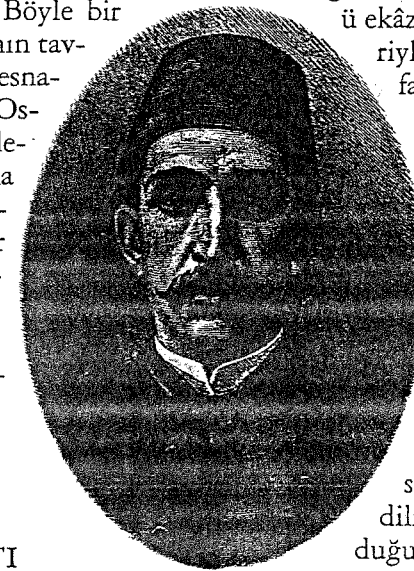
II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ'DEN ÖNCE HAFİYYE TEŞKİLATI

Arşiv vesikalarında ve kroniklerde casus ve casuslukla ilgili bilgiler mevcuttur.

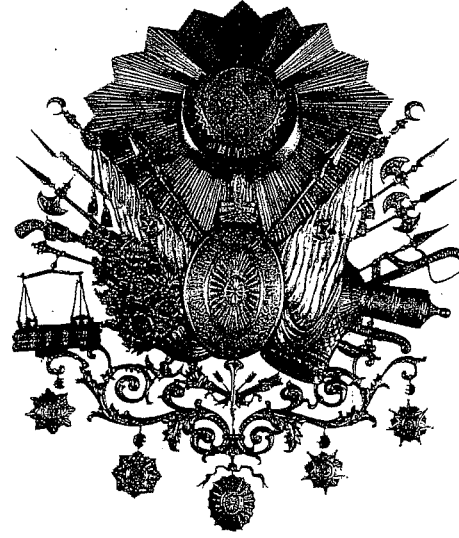
Nizâm-ı Cedîd'in tatbiki sırasında, bu hareket hakkında ileri-geri konuşmalara müsaade edilmediği, bunun için de sıkı bir tecessüs ve tarassut faaliyetinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Nitekim, İstanbul-Tophane Semti'nden Mehmed isminde bir şahıs, adı geçen semtte Çavuşbaşı Mahallesi'nde Berber Hacı Bayram'ın dükkânında, "ittifâk-ı ârâ ile tertîb ü tasvîb olunan Nizâm-ı Cedîd şurûtu" aleyhine konuştuğu, halkı bu harekete karşı tahrik edici sözler sarfettiği tespit edilmiş; bu şahıs, bu gerekçe ile "li-eclî't-te'dîb bâ-emr-i âli" Rodos'a sürülmüş ve mahal-lin kadısına, adı geçenin ikinci bir emre kadar orada gözetim altında tutulması sıkı sıkıya tenbih edilmiştir.⁴

Toplum içinde, her zaman "kefere câsusları ve erbâb-ı nifâk" in mevcut olabileceği gerçeği yöneticiler için bir endişe kaynağı olmuş, bu endişeden dolayı bazı tedbirlerle başvurulmuştur. Örnek olarak 22 Eylül 1821 tarihli bir belgede bu endişe dile getirilerek alınması gereken tedbirler belirtilmiş, özetle; "ehl-i İslâm beyninde nice kefere câsusları ve erbâb-ı nifâk mevcûd olarak dâima ortalığa nifâk u fesâd bırakmak içün dürlü dürlü erâcîf ü ekâzîb ihtirâ'îyle neşr u işâ'a eyledikleri" sözle-

riyle casusların yaptıkları dile getirilmiş ve bu faaliyetlerin doğuracağı tehlikelere işaret edilmiştir: "...her bir şeyden evvel bu güne fesâdın def'i çâresine bakılmaz ise ma'aza'llahu te'âlâ ehl-i İslâm beynine nifâk u mübâyenet hulûl ederek, taraf taraf düşmenlerimiz ayakda ve fırsat gözetmekte iken bu sûret, cümle Ümmet-i Muhammed hakkında ne derece vahâmet-i âkibeti müstelzim olacağı cümle indinde muhakkak u mec-zûm"dur. Bu gibi tehlikelerin bertaraf edilmesi için de alınması gereken tedbirler sıralanmış ve yapılması gereken işler emredilmiştir: "Mukaddem tenbîh ü te'kîd olunduğu üzere erâcîfe dâir söz söyleyenler hafî vü celî taharrî vü tecessüs olup, her kangı zümreden olur ise olsun derhal ahz ve zâbiti ma'rifetleriyle te'dîb olunacakları peşince

Sultan II. Abdülhamid,
(Russes et Turcs La Guerre
D'Orient, 1878)

THE TURKS

4

OTTOMANS

EDITORS

HASAN CELÂL GÜZEL

C. CEM OĞUZ OSMAN KARATAY

YENİ TÜRKİYE PUBLICATIONS

19 NİSAN 2009

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA

WILHELM II, WELTPOLITIK AND ABDÜLHAMİD II

H. BAYRAM SOY

HACETTEPE UNIVERSITY, INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES / TURKEY

Offering from a period of retreat, especially in Europe, in the aftermath of Karlowitz Treaty of 1699, the Ottoman Empire was also bothered by a series of wars since the early nineteenth century as well as revolts at home. The troubled empire tried to overcome all these hardships with the help of an alliance with another country with overlapping interests. And this country was Britain, up until the last quarter of the nineteenth century.

From the viewpoint of Britain, it was aware of the fact that the shortest route to its most vital colony, India, passed through the Ottoman territories. Britain spared no effort in order to prevent today's Middle East, Egypt and Iran from coming under the control of its rivals Russia and France. In addition, a weaker Ottoman Empire that would be open to its control was better, from the viewpoint of Britain, than a collapsed Ottoman Empire whose territories are divided up between different powers. But the humiliating defeat of the Ottoman Empire at the hands of Russians in a 1877-78 war marked a turning point for the British doctrine, as the policy-makers abandoned their commitment to the preservation of the Ottoman territorial integrity and opted for using the Britain's own navy, known invincible at that time, to protect national interests in the region. First signals of Britain's changing policy were visible in the Berlin Conference of 1878, where it took part in plans to divide up the Ottoman Empire and made it clear that it would have no objection to other powers' getting the piece of Ottoman territory they wanted, provided that its interests are not harmed.¹ Again as a result of the changing policy, Britain got settled in Cyprus in 1878 in order to use it as a base for its navy. In 1882, British forces invaded whole Egypt to make sure that the Suez Canal, one of the most important passage routes to India, be under its control.

Britain's open participation in division of the Ottoman territories after the Berlin Agreement left no alternative for the Ottoman statesmen, specialized on the classical policy of balance of the nineteenth century, but to look for a new ally.² And the most important candidate to be the new ally of the Ottoman Empire was Germany, which achieved its political unity, had a strong army, as well as an economy and industry developing at an unbelievable pace, and whose weight in the European political scene was growing since 1871. Perhaps the biggest obstacle for an Ottoman-German rapprochement was the indifference on the part of Chancellor Bismarck towards the "Eastern Question." And this obstacle was due to be overcome by the young and brave German Emperor Wilhelm II, rising to the throne in 1888 with the strong idea that Germany must now be a world power, going beyond the boundaries of the continental Europe. Having seen that his efforts throughout 1888 and 1890 to convince Wilhelm II to pursue a foreign policy he prefers failed, Bismarck was left with no option but to resign in 1890. Therefore, there was no obstacle left for Wilhelm II to put into force his *Weltpolitik*³ and turn Germany into a world empire. This date hence marked the beginning of a dangerous political adventure for Germany, Austria-Hungary and, in particular, the Ottoman Empire.

1. WILHELM II'S RISE TO THRONE AND WELTPOLITIK

German Kaiser Wilhelm II, entering to Şale Kasrı Humayunu, (1899)

Chancellor Bismarck, the architect of the German political unification, had very good ties with and full confidence of the Emperor Wilhelm I and therefore the emperor did not mind to leave the control of the German foreign policy to the chancellor. And by making Germany a major actor in politics of the continental Europe,

08 MAYIS 2009

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Abdülhamid II
- Filistin

TÜRKLER

13

FATİH University Library

0024625

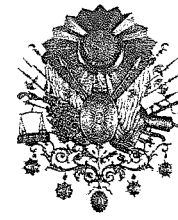
EDİTÖRLER

HASAN CELÂL GÜZEL
PROF. DR. KEMAL ÇİÇEK
PROF. DR. SALİM KOCA

YENİ TÜRKİYE YAYINLARI

Ankara, 2002

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ'NDE FİLİSTİN'E YAHUDİ GÖÇÜ MESELESİ (1878-1908)

DOÇ. DR. Ş. TUFAN BUZPINAR
FATİH ÜNİVERSİTESİ FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ / TÜRKİYE

Filistin'e Yahudi göçü tarihi, başlangıç olarak binlerce yıl öncesine kadar gitmektedir. M.Ö. 1000'li yıllardan itibaren Filistin'e yerleşen Yahudilerin buradaki varlığı, Roma ve Bizans Dönemlerindeki sürgünlere ve göçlere rağmen bir şekilde devam etmiştir. Müslümanların 634'te bölgeyi ele geçirmeleri ve Roma ve Bizans dönemlerinde Yahudilere uygulanan yasakları kaldırmalarıyla bölgedeki Yahudi nüfusunda tekrar bir artış gözlenmiştir. 1517'de Osmanlı Devleti Filistin'i yönetimi altına aldığı anda Kudüs ve civarında yerleşik bir Yahudi nüfusu uzun süredir mevcut idi.¹ Vakıa, Türklerin Yahudilerle ilişkileri bu tarihte başlamış değildi. XI. yüzyıldan itibaren Anadolu'da etkin olmaya başlayan Türkler Bizans İmparatorluğu'nda kötü muameleye maruz kalan Yahudilerle kısa sürede iyi ilişkiler kurmuşlardı. Selçukluların ve ardından Osmanlıların Anadolu'ya hakim olmaları zamanın Hristiyanlarınca bir türlü kabullenilemez iken, bölge Yahudilerince olumlu karşılanmıştı. XV. yüzyılın son çeyreğinde İspanya'dan çıkarılan Yahudilerin önemli bir kısmının İstanbul, Edirne ve Selanik gibi büyük şehirlere yerleştirilmeleriyle Osmanlı Devleti'ndeki Yahudi nüfusu bir hayli arttı. İspanya'dan gelen bir kısım Yahudi'ye ilave olarak Rusya, Litvanya, Portekiz, Sicilya ve Rodos'tan sürülen Yahudilerden bazıları Kudüs, Halilürrahman, Safed ve Taberiye gibi Filistin'in önemli merkezlerine yerleşmişlerdi. Diğer bir ifadeyle, aralıklarla da olsa Osmanlı Dönemi'nde Filistin'e Yahudi göçü devam etmişti.²

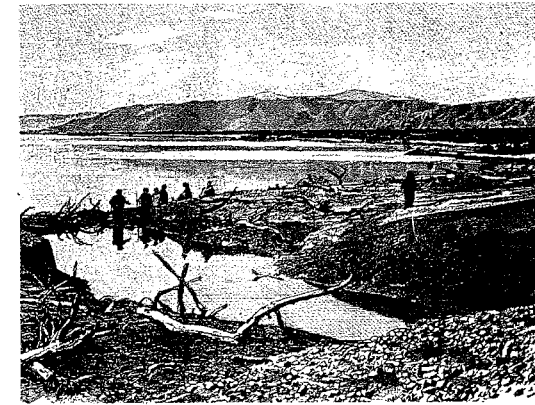
Ancak XIX. yüzyılın son çeyreğine gelinceye kadar Osmanlı Devleti'nin gündeminde Yahudi bağlantılı bir Filistin meselesi yoktu. Bu döneme, hat-

ta devletin yıkılışına kadar Osmanlı Devleti'nin Filistin toprakları dışında bulunan bölgelerindeki Yahudiler rahat bir azınlık olarak yaşadılar. Osmanlı Devleti sınırları içerisinde herhangi bir bölgede çoğunluğu oluşturmadıklarından ve ayrılıkçı bir hareket de geliştirmediklerinden Osmanlı tebaasından olan Yahudilerle devletin ciddi bir sıkıntısı olmamıştı.

Bu durum Doksan Üç Harbi'nden hemen sonra ısrarla Filistin'e yerleşmek isteyen yabancı uyruklu Yahudilerin giderek artmasıyla değişmeye başladı. Artık Filistin'e Yahudi göçü siyasi bir çehre kazanıyordu. Osmanlı Devleti bölgede tarih içinde oluşmuş cemaatler arası nüfus dengesinin bozulmasından endişe ederken Avrupa'da Yahudi aleyhtarlığının (anti-semitizm) giderek yaygın hale gelmesi, komşu ülkelerden Romanya ve Rusya'da Yahudilere kötü muamele edilmesi kısa süre içerisinde Osmanlı Devleti'ni etkilemeye başladı. Nitekim devlet, Doksan üç Harbi'nde alınan ağır yenilgi sonrasında ortaya çıkan yüz binlerce Müslüman mültecinin yanı sıra Edirne ve İstanbul'a sığınan binlerce Yahudi'ye de yardımda bulunmak zorunda kalmıştı. Dahası, aynı yıllarda Romanya ve Rusya'da kendilerine hayat hakkı tanınmayan yüzlerce Yahudi ailesi İstanbul'a gel-

mişti.³ Benzeri durumlar 1892, 1899 ve 1900 yıllarında da yaşanmış ve İstanbul'a gelen binlerce Romanya ve Rusya kökenli Yahudi ailesi Edirne, Kıbrıs ve Mezopotamya gibi Filistin'e uzak bölgelere yerleştirilmeye çalışılmıştı.

Bu tür göçlerde devletin ısrarla uygulamaya çalıştığı kural mültecilerin nereye yerleştirileceğine devletin karar vermesi gerektiği idi. Dışardan gelen her kesimden mültecinin -Müslü-

Filistin, ölü deniz

ABDÜLHAMİD II

Abdülhamit II, Sultan of the Turks, 1842-1918.

Abdülhamid anlatıyor : Abdulazizin öldürülmesini ; Hürriyetin ilânını, Mithat Paşa meselesini, 31 Mart Vak'asını, Balkanlar ve Ermeni meselelerini, Saltanatın düşürülmesini. — Ankara : Kardeş Matbaası, [n.d.]

48 p. ; 17 cm. — (Serdenceği neşriyatı ; 41)
Turkish
I. Title.

neg 3-9401

MİU

Abdülhamit II, Sultan of the Turks, 1842-1918.

Devlet ve memleket görüşlerim / Sultan II. Abdülhamid Han ; hazırlayanlar, A. Alâaddin Çetin, Ramazan Yıldız. — İstanbul : Çığır Yayınları, 1976.
320 p. : facims. ; 20 cm. — (Kül altında kalanlar ; 3) (Belgeler serisi ; 1) (Çığır yayınları ; 15)
Spine title: Görüşlerim.

Turkish
I. Çetin, A. Alâaddin. II. Yıldız, Ramazan. III. Title.
DR571.A214 1976 nef 11-29824

80-506637

DLC MİU PU

Abdülhamit II, Sultan of the Turks, 1842-1918.

(Haurat)
Haurat-i Sultan Abdülhamit Han Sani. — İstanbul : Cihan Kitaphanesi, 1338-1340 [1919-1921]
72 p.
Ottoman Turkish

neg 3-9402

NNC

Abdülhamit II, Sultan of the Turks, 1842-1918.

(Haurat)
Haurat-i Sultan Abdülhamid-i Sani / Vedat Örfi. — İstanbul : Cihan Kütüphanesi, 1340 [1924]
72 p., (1) leaf of plates.
Ottoman Turkish
I. Örfi, Vedat.

neg 3-9403

CLU MH

Abdülhamit II, Sultan of the Turks, 1842-1918.

(Haurat)
İkinci Abdülhamid'in hatıra defteri ve Mithat Paşa'nın Taif Zindanından gönderdiği sekiz mektup. — Bursa : Bozdağ Kitabevi, [1946]
69 p. ; 22 cm.
Edited by İsmet Bozdağ.
Turkish
I. Bozdağ, İsmet.

neg 3-9404

CSt-H

Abdülhamit II, Sultan of the Turks, 1842-1918.

(Haurat)
İkinci Abdülhamid'in hatıra defteri. — İstanbul : Selek Yayınevi, 1960.
199 p. : ill., ports. ; 20 cm. — (Selek yayınları)
Turkish
I. Title.
DR571.A215 1960 79-240943 neg 3-9405
DLC CLU CU ICU MH MİU WU

Abdülhamit II, Sultan of the Turks, 1842-1918.

(Haurat)
Abdülhamid'in hatıra defteri : belgeler ve resimler / yayına hazırlayan ve sadeleştiren, İsmet Bozdağ. — 5. baskı. — İstanbul : Kervan Yayınları, 1975.
257 p., (4) leaves of plates : ill. ; 20 cm.
Turkish
I. Bozdağ, İsmet. II. Title.
DR571.A215 1975 80-507089 neg 3-9406
DLC CLU

Abdülhamit II, Sultan of the Turks, 1842-1918.

(Haurat)
Abdülhamit Han'ın muhturaları : belgeler / Mehmet Hocaoglu. — İstanbul : Oynak Yayınları, [1975]
240 p. ; 20 cm.
The editor has modernized the language of the text.
Turkish
I. Hocaoglu, Mehmet. II. Title.
DR571.A213 1975 81-466103 neg 3-9407
DLC MİU

Abdülhamit II, Sultan of the Turks, 1842-1918.

Siyasi hatıratım / Sultan Abdül Hamid. — 2. baskı. — İstanbul : Dergâh Yayınları, 1975.
224 p., (2) leaves of plates : ill. ; 20 cm. — (Tarih dizisi ; 1) (Dergâh yayınları ; 2)
Turkish

I. Title.
DR571.5.A23 1975 81-450385 neg 12-3404
DLC

Abdülhamit II, Sultan of the Turks, 1842-1918.

Siyasi hatıratım / Sultan Abdül Hamid. — 3. baskı. — İstanbul : Dergâh Yayınları, 1975.
224 p. : ill. ; 20 cm. — (Tarih dizisi ; 1) (Dergâh yayınları ; 2)
Turkish

I. Title.
DR571.A22 1975 80-457960 neg 12-3405
DLC CU

Abdülhamit II, Sultan of the Turks, 1842-1918.

(Siyasi hatıratım. Arabic)
Mudhakkirât al-siyâsiyyah, 1891-1908 / al-Sultân 'Abd al-Hamîd al-Thâni. — (Beirut) : Mu'assasat al-Risâlah, 1977.
223 p. : ill. ; 20 cm.
Translation of memoranda originally written in Ottoman Turkish.

I. Title.
DR571.5.A2312 1977 nef 2-22811

79-971503

DLC ICU MH Njp OU UU

27 OCAK 1994

Baskı:
Kaya Ofset Ltd. Şti.

Cilt:
Erdoğanlar Ltd. Şti.
(Tel: 612 07 39)

Montaj:
Osmanlı Yayınevi

Resim ve Kapak:
Osmanlı Yayınevi
Mustafa Kayan

Resim ve haritalar:
Osmanlı Yayınevi Dia ve Resim Arşivi

1. Baskı:
Eylül 1999 - İstanbul

2. Baskı:
Mayıs 2000 - İstanbul

ISBN 975 - 7772 - 09 - 7

MADDE VE EŞYALARIN
SONRA GELEN DOKÜMAN

96913

Belgelerle

SULTAN İKİNCİ ABDÜLHAMİD HAN

Yazan:
Ömer Faruk YILMAZ

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	96913
Tas. No:	976.0743 YIL.B

2. Baskı

OSMANLI YAYINEVİ

Merkez: Ticarethane sok. No: 43/8 Sultanahmet /İSTANBUL
Tel-Fax : 0212- 528 17 71- 512 90 88- 511 86 26

Şube: Talat Paşa Cad. Fevzi Paşa Sok. No: 3 Ümraniye /İSTANBUL
Tel : 0216. 461 92 35 Faks: 0216. 461 92 36

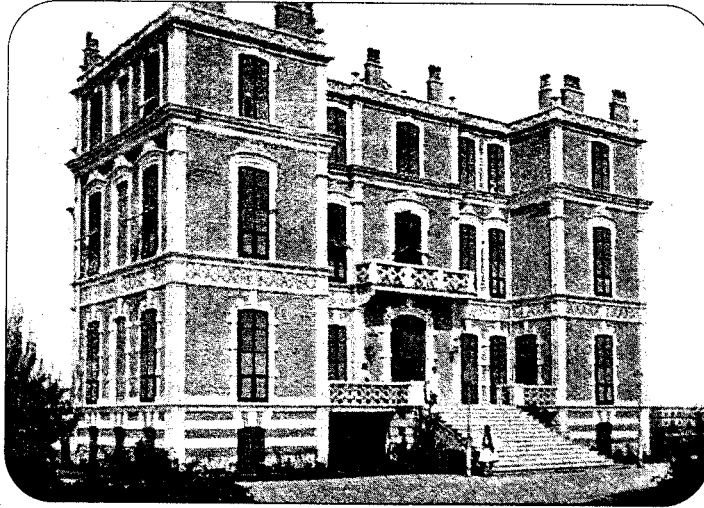
II. Abdülhamid'in Selânik'te Korunması ve

Alatini Köşkü

İDRİS BOSTAN

MAYIS 1997
SOLAK GLEN DOLU
MAYIS 1997

İkinci Abdülhamid'in hal'edilmesi ve Selânik'e sürgün edilme kararının alınması aynı günde gerçekleşmiş ve sür'atle uygulama safhasına konmuştu. İttihad ve Terakki mensubu âyan ve mebuslardan oluşan bir grup, 25 Nisan 1909 (12 Nisan 1325) Pazar günü Ayastefanos-Yat Kulüp'te toplanarak II. Abdülhamid'in hal'edilmesi ile ilgili olarak

di de Abdülhamid'in Selânik'e götürülmesine tahsis edilmişti.⁴ Sirkeci'den kalkan tren, aynı gün akşam saat onda yaklaşık yirmi saatlik bir yolculuktan sonra otuzüç yıl dünyanın en büyük imparatorluklarından biri olan Osmanlı imparatorluğunu kendine has bir siyasetle yöneten II. Abdülhamid'i sessizce Selânik'e ulaştırmıştı.⁵

müzakere açılmasını istemişler ve alınacak kararın temin edilecek hal' fetvası ile birlikte uygulanmak üzere Hareket Ordusuna bildirilmesini kararlaştırmışlardı. Bu heyet arasında Amasya mebusu Fazıl Ârif, Âyandan Ferik Şevket, Mersin mebusu Ârif Hikmet, Antalya mebusu Ebuzziya Tevfik, Ankara mebusu Mahir Seyid, Âyandan Mehmed Ali, Divaniye mebusu Şevket, Adana mebusu Ali Münif, Manisa mebusu Müfid, Canik mebusu Nâil, Antalya mebusu Mehmed, Edirne mebusu Tal'at, Ankara mebusu Kasım Nuri bulunuyordu.¹ Bu toplantıdan iki gün sonra 27 Nisan 1909'da tahttan indirilen II.

Abdülhamid, 28 Nisan'ın ilk saatlerinde Selânik'e gitmek üzere Sirkeci garına doğru yola çıkarıldı. Bütün bu gelişmeler büyük bir sür'at ve titizlik içinde yürütülüyordu. Abdülhamid Sirkeci'ye geldiğinde kendisini ve maiyyetini biri salonlu diğeri yataklı iki vagon beklemekteydi. Elektrikle aydınlatılmış bu iki vagon 1,5 milyon frank harcanarak² Sultan II. Abdülhamid'in zamanında ve onun için yaptırılmış, ancak o zamana kadar padişah tarafından hiç kullanılmamıştı.³ *İkdam* gazetesinin sürgünle ilgili haberine göre ise vagonlar, Şark Demiryolları umûmî müdürü Mösyö Gross için yaptırılmış ve şim-

Abdülhamid'in Selânik'e sürgün edilmesi ile ilgili karar, Hareket Ordusu ve aynı zamanda Üçüncü Ordu kumandanı olan Mahmud Şevket Paşa tarafından bizzat alındığı için resmîyet kazanması daha sonra gerçekleşti. *İkdam* gazetesinin 30 Nisan 1909 tarihli nüshasında yer alan bilgilere göre, Abdülhamid Selânik'e ulaştıktan sonra Mahmud Şevket Paşa tarafından "Meclis-i Umûmî-i Millî Riyâset-i Celîlesine" bir tezkire ile mesele arz edilmiş ve kararın onaylanması istenmişti. Oldukça kısa süren göstermelik müzâkerelerden sonra karar tasdik edilmiş ve sonuç 16 Nisan 1325 (29 Nisan 1909)'de

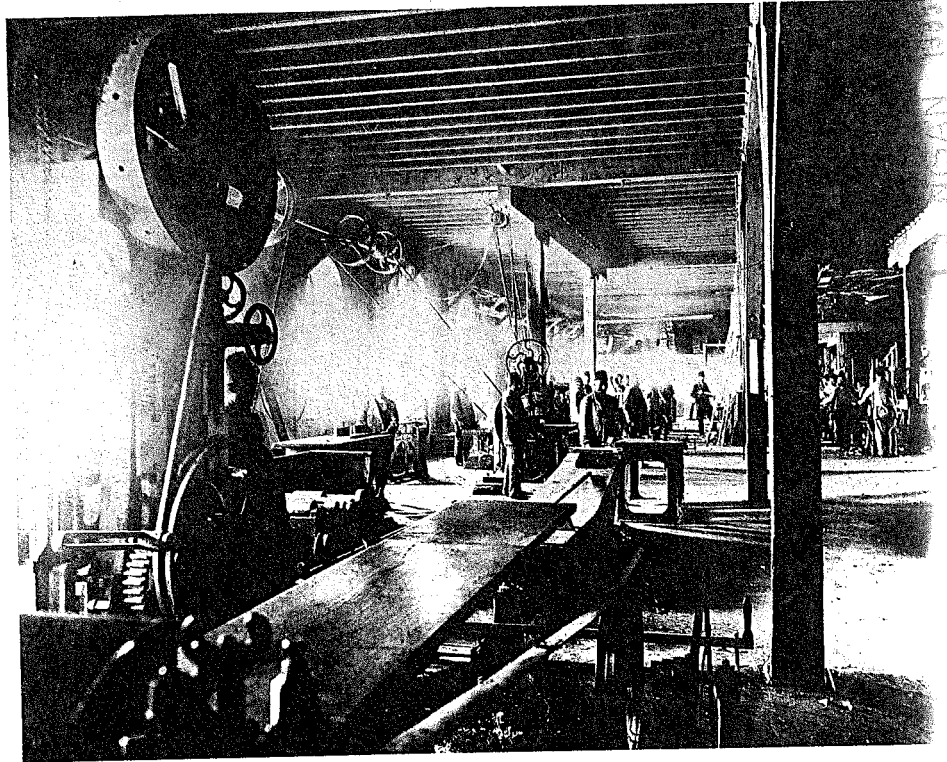
MARANGOZ PADİŞAH

SULTAN
II. ABDÜLHAMİD

Sabahattin TÜRKÖĞLU
Yıldız Sarayı Müzesi Müdürü

Il. Selim 1566'da tahta çıkmıştır. Bu tarihe kadar bütün şehzadelerin ancak beyi olarak taşraya gönderilmesi kanun gereği idi. Bu tarihten sonra genellikle ilerde padişah olacak en büyük şehzade sancağa çıkmıştır. Kaldı ki I. Ahmed (1603-1617) den itibaren bu usul de kaldırılmış, şehzadeler Saray haremının bahçesinde küçük bir köşke adeta hapsedilmiş, yani Kafes hayatına mecbur tutulmuşlardır. 18. yy sonunda bu uygulamadan da vazgeçilmiş ve nihayet padişah çocuklarının özgürce yaşanmalarına izin verilmiştir.

Bütün bunlar şu sonucu göster-

Saray Marangozhanesi, Tamirhane-i Hümayûn.

mektedir: ileride padişah olsun veya olmasın, şehzadelerin iyi eğitim görmeleri ve yetenekleri doğrultusunda bir sanat veya zanaat öğrenmeleri on-

ların özgür ve rahat bir ortamda olmalarıyla mümkün olabilmektedir.

Şehzadeler en çok Manisa, Amasya, Trabzon gibi önemli Osmanlı şe-

SULTAN ABDÜLHAMİD'E SUNULAN DOĞU TÜRKİSTAN İLE İLGİLİ BİR RAPOR

Doç. Dr. A. Rıza BEKİN

Yakub Beğ 1867 yılında Doğu Türkistan'da bağımsızlığını ilan ettikten sonra, ilk iş olarak 1872'de Türkiye'ye Sultan Abdulaziz'in huzuruna, kurmuş olduğu "Türk İslâm Devleti" nin Osmanlı İmparatorluğunca tanınması ve aynı zamanda kendisine harp malzemeleri ve askerlerini eğitmek için bir kaç subayın gönderilmesini talep etmek amacıyla yeğeni Seyid Yakub Han Töre başkanlığında bir heyet gönderdi. Sultan Abdulaziz, Yakub Beğ'in bu isteğini kabul ederek 1874 senesinde Kaşgar'a Yakub Beğ'in askerlerini eğitmek için İstihkâm Yüzbaşı Ali Kâzım ibn İbrahim başkanlığında beş kişilik bir askerî heyet ile, bir kısmı Yüzbaşı Ali Kazımın elinde kalması ve diğer kısmının da Saygıdeğer Yakub Beğ'e teslim edilmesi şartıyla, iki bin kıt'a kapsüllü tüfek ile altı kıt'a üç fondluk Kurup topu ve bir takım kapsül imaline mahsus alet ile çok sayıda askerî malzeme göndermiş ve aynı zamanda Yakub Beğ'e "Emir-ül Müslimin" unvanını vermiştir.

1874'te, Türkiye'den Kaşgar'a giden bu heyet, Yakub Beğ'in askerlerini modern yöntemle eğitmiş ve üç yıl Yakub Beğ'in askerleriyle beraber cephelerde savaşmıştır.

1877'de, Yakub Beğ'in ölümü üzerine, oğlu Beğ Kuli Beğ babasının yerine geçtiyse de, Çinlilere karşı savaşacak güce sahip olmadığı için Kaşgar'da ancak bir kaç ay durabilmiş ve sonunda Batı Türkistan'ın Hokand şehrine kaçmaya mecbur olmuştur. Bu arada, Türkiye'den Kaşgar'a giden bu beş kişilik askerî heyet, rapordan da anlaşılacağı gibi Çinlilere esir düşmüş ve türlü işkencelerle dokuz ay hapse mahkûm olmuştur. Nihayet, bunların serbest bırakılmaları için halkın ileri gelenleri Kaşgar'daki Çinli General'a müracaatta bulunmuşlardır. Onların bu müracaatı kabul edilmiş ve bunları üç nefer Çinli askerın muhafazası altında Türkistan sınırından geçirerek Hindistan'a doğru göndermiştir.

MADDE YAKUTANIT TITAN
SONRA ÇİMLA DEĞİŞİYAN

17 ARALIK 1994

Sultanım;

Yüz yerde, yüz yere koyup hâk-i pâ-yi kimyâbahçe yüz sürmek-
ten sonra inhâ-i muhibbe-i muhlise budur ki, gam bucağında ve
hasret ocağında zâr-ü nahîf ve sergedân iken, nâgâh, bâd-ı sabâ
âheste âheste esip lâtiף-cismin ve şîrin-zebânın kelâm-ı dîl-küşâsın
getürüb ahbâr-ı selâmetünüz bu mürde cismime gûya hayat-ı câvi-
dan verdi ve mahrûsa-i Edirne'ye şîkâr ederek varıldı deyü ilâm
buyurulmuş. İmdi benim devletim devlet ile Edirne'ye varıldığın-
dan birez eyleseniz deyü havf iderüz. Elden ne gelür? Hemân mu-
radımız dünyada sıhhatinizdür ve valideniz hazretleri dualar ve se-
nâlar eder ve ciğer kûşe Mehmed-Şah bihad dualar edüb iştiyaklar
arzeder. Hak alimdür, hazretiniz devletle gideliden berü Mehmed
Şah sizleri özenüb bîhuzur olur ve bulam duacınız dualar idüb hâk-i
pâye yüzler sürer.

Baki v'ed-dua
Muhibbetu'l-müşâk
El-fakir Muhsine

Ve teyzem hazretleri dualar ve senâlar ederler, ümîddir ki, mak-
bul buyurula.»

Kocasının hasreti ile ağılar gezer olduğunu, esen rüzgârın tat-
lı dilinin güzel sözlerini getirmesiyle teselli ve yeniden hayat bul-
duğunu söyleyen, validesinden (kayınvalide), bula (yenge) sın-
dan, teyzesinden selâmı ihmal etmeyen bu basit mektupta, bir
kadının sevdiği erkeğine ve evlâdının babasına yazdığı sıcak, iç-
ten ve samimi ifadeyi bulmuyor muyuz?

Diğer taraftan, Muhsine Hatun'un, «Sultan» olmadığını açıkla-
yan bir başka noktaya daha işaret etmek isteriz. Bir semtte bu-
lunan büyük ve meşhur yapıların, o semte alem olduğu, semte
ismini verdiği bilinen bir gerçektir. Süleymaniye, Fatih, Beyazıt,
Atık Valde, İshak Paşa, Sultanahmet, Ayasofya, Yerebatan ve
başkaları gibi. Muhsine Hatun, Kumkapı'da Mimar Sinan'a bir
mescid yaptırmıştır ve Kumkapı'da bir mahalle, günümüzde de
«Muhsine Hatun» adını taşımaktadır. Kumkapı'da, İbrahim Paşa
yokuşunda bulunan, 939 (1532) yılında tamamlanan yapı kârgir
duvarlı, ahşap çatı ve mimberli, tuğla minareli basit bir mescittir.

İbrahim Paşa'nın zevcesi, bir padişah kızı veya kardeşi olsaydı,
böyle küçük bir mescid değil, o da diğer sultanların yaptırdığı
gibi, büyük bir cami yaptırır. Esasen, Mimar Sinan'ın hayatını
ve eserlerini anlatan «Tuhfetu'l-Mî'mâriye Risâlesi» nda, padişah-
lara nispeti olan kimselerin yaptırdığı binalar zikredilirken, me-
selâ «Cami-i şerîf-i Haseki Sultan, Aksaray mahallesinde Osman
Şah'ın Validesi Sultan'ın cami-i şerifi, Yenibahçe kurbünde Sul-
tan Bâyezid Kerimesi Sultan'ın cami-i şerifi» şeklinde kaydedil-
diği halde, Muhsine Hatun Mescidi, «Kumkapısı kurbünde bina
olunan İbrahim Paşa zevcesi mescidi» şeklinde yazılmakla yeti-
nilmiştir. Muhsine Hatun, Yavuz Sultan Selim'in kızı, Kanunî
Sultan Süleyman'ın kardeşi veya başka bir padişahın bir yakını
olsaydı, hiç şüphesiz, bu yakın ilişki, diğerlerinde olduğu gibi
açıkça belirtilecek ve «Sultan» unvanı burada da ötekiler gibi tek-
rarlanacaktır.

Sadece bu son belge bile, Makbûl ve Maktûl İbrahim Paşa'nın
padişah damatlığı üzerine bir kırmızı çizgi çekmeye yeterken,
«damattır» diyenlerin bu tezlerini hangi belgelere dayanarak is-
patlayacaklarını merakla bekliyoruz.

Muhsine Hatun
Sultan Değildi

MAR 1900
23 MAYIS 1901

Tuhfetu'l
Mî'mâriye

Galip Paşa'nın Hâtıraları: 3

SULTAN HAMİD'İN HAL'İ

Sultan Hamid'in hal'i sırasında birinci derecede rol oynayan Galip Paşa, hâti-
ralarının, bundan önce yayınladığımız kısmında, Hareket Ordusunun hazırlanı-
şını ve 31 Mart Vak'asını anlatmıştı. Hâtıraların bu sayıda yayınladığımız kıs-
mında, Sultan Hamid'in hal'i sırasındaki olayları en küçük teferuatına kadar
bulacaksınız. Şimdi, Hareket Ordusu birlikleri Yıldız Sarayındadır. Galip Bey
(Paşa) de harem dairesini işgal etmek emrini almıştır.

Aldığım emire uyararak harem dairesini
işgal ettikten sonra, Mahmud Şevket Pa-
şa'ya bir telgraf çekerek vaziyeti bildir-
dim. Üç çeyrek sonra şu cevabı aldım:

Harbiye dairesi (müstaceldir). Saat 7,
dakika 15

Yıldız'da Jandarma Miralayı Galip Bey'e

Meclis-i Âyan ve Meb'ûsân azası'ndan
dört zat şimdi Yıldız Sarayına azimet et-
mişlerdir. Huzûr-ı Şâhâne'ye kabulleri
hususunda teshîlât iraesıyla hüsn-i muha-
fazalarına itina buyurulması mütemenna-
dır. 14/nisan/1325.

Üçüncü Ordu Hareket Ordusu
Kumandanı Birinci Ferik
Mahmud Şevket

Telgrafi alınca, Çitli köşkün önünde,
ağaç altında başkâtip Cevad Beyi buldum.
Aldığım telgrafi gösterdim. Orada otur-
duk. Havaî sözler meyanında şayanı dik-
kat bir, iki söz de geçti. Meselâ: Sultan
Hamid'in artık ne beklediğini sordum.

— Ordu veya Millet Meclisinden teklif
bekliyor, dedi.

— Cereyan etmekte olan ahval ve ha-
rekâtın artık kendisine ne teklif edi-
leceğini anlamış olmalıdır. Şu halde teklif
bekleyeceğine kendiliğinden bir şey yap-
malıdır, diyordum.

— Ne yapmalıdır?

— Feragat etmelidir.

— Ooo ona karışmam, hem benim ne-
me lâzım. Bana müsaade ediniz, bir jan-
darma veriniz, şuradan evime gideyim.

— Yook siz gitmemelisiniz.

— Hayır, hayır. Kimse kalmadı, ben de
savuşayım gideyim.

Bu sırada kısa boylu bendegânından bi-
ri geldi, kendilerini çağırdı. On dakika
sonra geri geldi.

— Ne haber? diye sordum.

— Telâş ediyor, dedi.

— Telâş edeceğine feragat etmelidirler.

Millet nazarında kendileri için faydalı bir
mevki tutmuş bulunurlar.

— Canım ben bunu nasıl teklif ederim.
Hem sizi yemin ile temin ederim ki, şu
vak'ada zerre kadar zimethal değildir.
İnkılâpdan beri meşrutiyetin muhafazası-
na son derece riayet etti. Bu son vak'anın
men'i için pek büyük gayretler gösterdi.

Staatsgebäudes seit Sultan Suleiman dem Grossen", in: *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 15 (1861) 272-332 (treatise No. 1); *idem*, "Das Naşihatnâme. Dritter Beitrag zur osmanischen Finanzgeschichte", in: *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 18 (1864) 699-740 (treatise No. 2). The second treatise has a separate variant which has also survived in several manuscripts: a) İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan 1323; b) F. R. Unat, "Sadrazam Kemankuş Kara Mustafa Paşa layihası", in: *Tarih Vesikaları* 1:6 (1941-1942), 443-480; c) S. Ünver, "XVII inci yüzyıl sonunda pâdişaha bir layiha", in: *Belleten* 33:129 (1969) 24-34 (incorrectly dated from the end of the 17th century; fragment). *Telhises* not included in treatises Nos. 1 and 2 were published by Rh. Murphey, "The Veliyuddin telhis: Notes on the Sources and Interrelations between Koçi Bey and Contemporary Writers of Advice to Kings", in: *Belleten* 43:171 (1979) 547-571 (first treatise), and by M. Ç. Uluçay, "Koçi Bey'in Sultan İbrahim'e takdim ettiği risale ve arzları", in: *60. doğum yılı münasebetiyle Zeki Velidi Togan'a armağan*. İstanbul, 1950-1955, 177-186 (second treatise).

4) A. Refik, "Sultan Murad-i rabi'in hatt-i hümayunları", in: *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası* 7:39 (1332 [1916-17]) 129-141: publication of 24 *telhises* and *hatt-i hümayuns* from the period of sultan Murad IV (1623-1640). See also the section "The Administration of *telhises* and their Preservation" above, and for other sources notes 34, 77 and 212. On the *hatt-i hümayun* genre, see also Rhoads Murphey, "An Ottoman view from the top and rumblings from below: the sultanic writs (Hatt-ı Hümayun) of Murad IV (R. 1623-1640)", in: *Turcica* 28 (1996) 319-338.

ARAB SUPPORTERS OF SULTAN ABDÜLHAMİD II: İZZET AL-ÂBİD

CAESAR E. FARAH

It had been commonly assumed by both Middle Eastern and Western scholars that the Arab element of the Ottoman empire played an important role in imparting an Islamic character to Sultan Abdülhamid's policies as a last ditch attempt to rally support of the Arabian provinces and its predominantly Islamic populace in the face of successful assaults by Balkan Christians on the European possessions, which were mostly lost to the sultan's control by 1908. Arab Muslim notables were deemed instrumental in rallying Islamic sentiment in support of the sultan as caliph of all Muslims, thus reinforcing the spiritual when the political dimension of the office had lost its impact as a rallying force. Extremist views held by the imperial powers with large numbers of Muslim subjects in North Africa and India, found it convenient to create and exaggerate a political dimension to the call for Islamic renewal by Muslims from India to Morocco, better to attack the policies of a sultan where they were most vulnerable to European criticism.

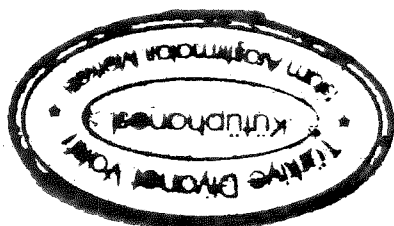
CULTIVATING ARABS

To understand fully the Arab Muslim role in maintaining and strengthening ties with the imperial Ottoman state would require a treatment of all those who played this role. In this paper, however, we shall address only the role of the most powerful Arab in the sultan's Mabeyn: İzzet Pasha al-Âbid. A study of other key personalities in the Mabeyn¹ and the Arab provinces at large will be deferred to a future broader work in the interest of placing in some objective perspective the role the Arabs played, real or imagined, in creating and sustaining a politicized Islamic policy, commonly interpreted by Western scholars as the force behind Pan-Islamism.

¹ Term used to define the immediate entourage at Yıldız palace, official residence of Sultan Abdülhamid at this time who coopted functions of government after Abdülhamid lost faith in the ministers who conducted affairs of the state.

ARCHIVUM OTTOMANICUM, 15 (1977) Wiesbaden

S. 189-219. O. 468

30 JUN 1997
BIBLIOTHEK
KUNST- UND KULTURBIBLIOTHEK

HADE YAYINLANDIRYAS
GONRA GELIN DOKOMAN

25 KASIM 1993

GÜR YAYINLARI : 24
Araştırma/Belge/Başvuru Dizisi: 9

☐
Abdülhamit Gerçeği
ORHAN KOLOĞLU

☐
Kapak Düzeni:
NAİL GÜRELİ
Kapak Uygulama:
RENK YAPIMEVİ

☐
GÜL OFSET
Birinci Baskı:
Şubat 1987
İkinci Baskı:
Nisan 1987

☐
GÜR YAYINLARI
P.K. 621, Sirkeci, İstanbul

ORHAN KOLOĞLU

Ne Kızıl Sultan
Ne Ulu Hakan

ABDÜLHAMİT GERÇEĞİ

Abdülhamit II.

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Demirbaş No:	22811
Tasnif No:	956.0743 K.O.L.A

P.K. 621, Sirkeci, İstanbul

29 TEMMUZ 1992

MADDE YATIRILDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Kayıt, Şahitler

Sultan Murad V

ve

Sultan Abdülhamid II

Dönemi

Osmanlı Madeni Paraları

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Kütüphanesi	
Kayıt No. :	9745
Tasnif No. :	737.4 619.5/3

Cüneyt ÖLÇER

TEMEL YAYINLARI

YAYIN NO: 138

Tarih/Kültür Dizisi: 30

ISBN: 975-410-061-6

Süleyman Kâni İRTEM

86896

© Tüm yayın hakları *Temel Yayınları*'na aittir.

Sultan Abdülhamid
ve
YILDIZ KAMARİLLASI

Dizgi
Temel Dizgi

Tashih
Burcu Kocahanoğlu

Kapak
Ebru Grafik

Baskı
Bayrak Matbaacılık Ltd. Şti.

2003 – İSTANBUL

*Yıldız Sarayı'nda Paşalar, Beyler,
Ağalar ve Şeyhler*

İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
em. No:	86896
is. No:	956.0743 IRT. S

Yayına Hazırlayan
Osman Selim KOCAHANOĞLU

TEMEL YAYINLARI

Piyerloti Cad. Dostlukyurdu Sok.
Hacıbey Ap. No. 10 Daire 5
Tel:(0-212) 516 23 52 - 517 73 20

Fax: (0-212) 517 75 96
Çemberlitaş - İSTANBUL

temelyayinlari@hotmail.com

2 HAZİRAN 2003
MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA İZLEN DOKÜMAN

temsilcisi yapan bürokratik, liberal şehir entelijensiyasının da yenilgi-siydi. Tutucular, hezimetli “modern” liderlerin akıl ve basiret eksikliği-nin sonucu olarak gösterirken, Abdülhamid’i savaşa karşı çıkan fakat yenilikçi-milliyetçi şahınlere sözünü geçirememiş olan akıllı bir lider olarak nitelediler. Sultan şimdi göğsünü gere gere, tahtın İmparatorlu-ğu altı yüz yıl bir arada ve ayakta tuttuğunu ve kötü niyetli modernist-ler gücüne ve otoritesine meydan okumamış olsalardı, gelecekte de ay-nı şeyi yapabileceğini ileri sürebilirdi. Osmanlı orta sınıflarının tarım-sal ve tutucu kanatları padişahı desteklediler, çünkü toprak bütünlü-ğünün ve devletin bağımsızlığının korunması kendi mevki ve çıkarlar-ının da şartı ve teminatıydı.

Sultan böylece İslâmcılığı bir ideolojiye dönüştürmek için ge-rekli toplumsal ve hukukî dayanağı bulmuştu. Ne var ki, Abdülha-mid’in ümmet anlayışı orta sınıflarındakinden çok farklıydı. Onlar üm-met’i sosyo-kültürel bir dinî varlık olarak görüyor ve evrensel kardeş-liğe biraz riya kokan bir bağlılık afişe ederken bu varlığın dünyevî öz-lemleri kucakladığını ve kendi bölgesel-kültürel geçmişlerini ifade etti-ğini düşünüyorlardı. Abdülhamid halkın her türlü maddî ilerlemeyi ar-zu ettiği görüşünü kabul ediyor ve aynı zamanda ilerlemenin devleti güçlendireceğine inanıyordu. Ama şu temel gerçeği görmezlikten geli-yordu: Halk maddî ilerleme özleminin yanı sıra, çok açık bir şekilde ol-masa da, bireyin ilerlemenin nihaî gayesini teşkil ettiğinin ve bireysel özgürlüğün ilerlemenin ayrılmaz bir parçası olarak kabulünü de isti-yordu. Abdülhamid’in 1878’den sonraki gelişme politikaları bu top-lumsal-siyasal etkenler doğrultusunda belirlendi. Tarımsal orta sınıflar Abdülhamid’in gözüne girdikçe, bölgesel ve yerel kültürlerin yukarıya doğru hareketliliğinin sağlanması, modern eğitimin aşağı sınıflara ya-yılması ve Osmanlı Devleti’nin durumunun daha iyi anlaşılması için kapılar açıldı. Ortaya çıkacak olan çatışmanın protagonistleri belli ol-muştu: Bireye karşı devletin mutlak gücü.

YEDİNCİ BÖLÜM

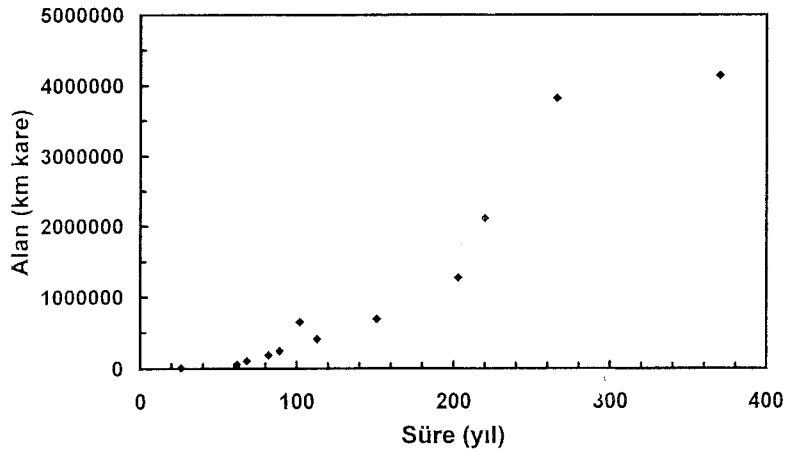
Modern Bir Müslüman Hükümdarın Zuhuru

II. Abdülhamid

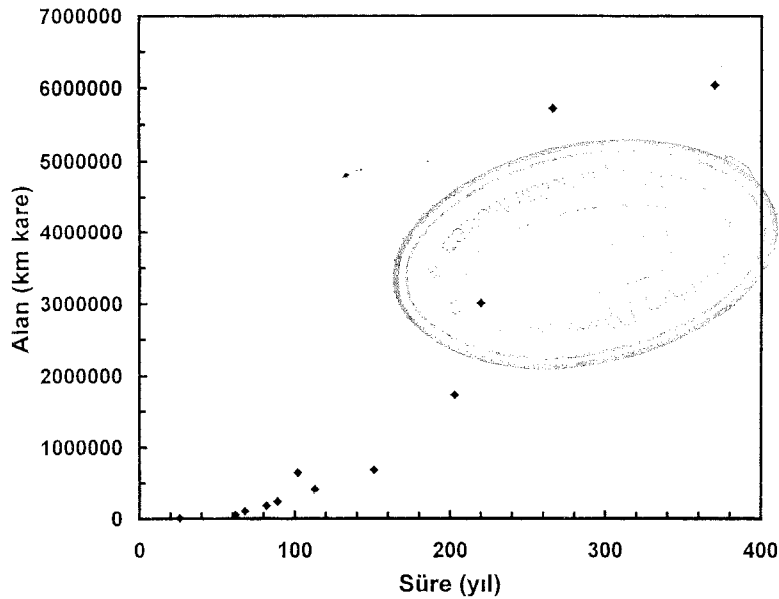
GEÇMİŞİN MİRASI

Dünya tarihinde pek az lider, toplumlarında bu kadar can alıcı bir rol oynadıkları halde, sadece yabancılar tarafından değil, kendi halefleri tarafından bile bu kadar kötülenmiş, bu kadar nefretle anıl-mışlardır. Avrupa edebiyatı Abdülhamid’i Ermeni iç isyanlarını şiddet kullanarak amansızca bastıran “kızıl” sultan olarak, Batı medeniyeti-ne karşı çıkan bir mürteci olarak ve özellikle, Müslümanlar üzerinde-ki “medenileştirici” Avrupa sultasını yıkmak için pan-İslâmizmi icat eden bir entrikacı olarak tanıtır. Abdülhamid, Jön Türkler ve Cumhu-riyet dönemlerinde, Türkiye’de büyük çoğunluk tarafından suçlanmış-tır. Arap dünyasında Abdülhamid’e, Batı’ya ve Türkiye’ye oranla da-ha sıcak bakılmıştır. Fakat 1950’de basın üzerindeki hükümet kontro-lü gevşeyince, Türkiye’de de Sultan Hamid lehinde övücü yazılar çı-ğ gibi arttı ve önceki on yıllarda yayımlanmış olan aynı nitelikteki kitap-lar yeniden basılarak piyasaya çıkarıldı.

Abdülhamid elbette İslâmcılığın terkiğine giren unsurların hep-sini kafasından icad etmedi ama o güçleri olayların baskısı altında bir sentez haline getirdi ve ortaya çıkan İslâmcılık (pan-İslâmizm) kavra-

Şekil 3. Osmanlı İmparatorluğu'nun karada büyümesi

Şekil 4. Osmanlı İmparatorluğu'nun karada ve denizler de büyümesi

XIII. Türk Tarih Kongresi
Ankara, 4-8 Ekim 1999
Kongreye Sunulan Bildiriler
III. cilt, III. Kısım, Ankara-2002, s. 2077-2082

TARİHİN "UZUN SÜRE" ANLAYIŞININ II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİNE UYGULANMASI ZORUNLULUĞU

ORHAN KOLOĞLU

Tarih, bugünde, gelecek için topluma sunulan, geçmişin değerlendirilmesidir.

Bu çabada iki tehlikenin varlığı dikkatlerden kaçmaz. İlki geçmiş hayranlığının abartılmasıyla toplumdaki değişme eğiliminin red edilmesidir. İkincisi gününü haklı çıkarmak için her şeyin kendi döneminde amacına ulaşmış olduğunu vurgulamaktır. Birincisine göre bu ikincisi daha çok başvurulan bir yöntemdir. Özellikle siyasetçilerin tercih ettikleri için tarihçileri zorladıkları bu yöntem 'Presentisme = Bugüncülük' diye anılır. Hele devrim nitelikli toplumsal oluşumların arkasından bu şekilde davranış kaçınılmaz hale gelir, zira önerilen köklü değişimin topluma kabul ettirilebilmesi için eskisinin geçersiz kalmış olduğuna kitlelerin inandırılması gerekir. Toplumsal Bellek'in doğal tutuculuğu ancak bu şekilde aşılabılır. Bu da 'kısa süre'leri dikkate alan karşılaştırma yöntemlerinin kullanılmasıyla sağlanır. Oysa, varılan noktalar daima uzun bir sürecin ürünü olduğu gibi, önerilen çözümler de ancak uzun bir süre sonucunda kök tutabilirler. Dolayısıyla, toplumu hemen ikna etme ve kısa zamanda çözümlerin gerçekleşeceğine inandırma zorunluluğuyla siyasetçinin 'kısa süre'yle sınırlı kalması doğaldır. Buna karşılık bir bilim adamı olarak tarihçi ya da sosyoloğun geçmişe 'uzun süre'yi dikkate alarak bakması, geleceğe ışık tutarken de 'uzun vade'yi hesaplaması gerekir.

Bu bildirimde kısa ve uzun sürenin özellikleri üzerinde durmayacağım¹.

Asıl amacım, II. Abdülhamit ve sonrası tarihçiliğimizin bu açıdan değerlendirilmesini inceleyerek, bugünüümüzü ve geleceğimizi açıklamakta karşılaştığımız tıkanıklıklara çözüm önermektir. Kanımca, Abdülhamit'in tarihteki yerinin objektif ve bilimsel bir şekilde belirlenmesi, daha sonraki İttihatçı ve Kemalist eylemlere yöneltilecek değerlendirmeler kadar demokrasimizin sorunlarının da daha iyi anlaşılmasına anahtar oluşturacaktır. Bu amaçla Abdülhamit'ten biraz öncesine yönelerek Tanzimat'ın ilk adımlarıyla birlikte tarih anlayışımıza getirilen değişikliklere dikkati çekmek istiyorum.

Tanzimat deyimi, 1839 Fermanı'ndan önce Osmanlı yöneticilerince kullanılmaya başlanmıştır,² ve hiç şüphesiz gerçek fiili başlangıcı 1826'da yeniçeriliğin kal-

¹ Orhan Koloğlu, "Tarih Öğretiminde Bugüncülük/Presentizm, Yanılsamalar ve Sonuçları", *Tarih Kitapları ve Ders Kitapları*, Tarih Vakfı yay., İstanbul, 1995, s.89-106.

² Tanzimat deyimine *Takvimi Vekayi*'de ilk kez 1833 başında rastlanıyor, O. Koloğlu, *Takvimi Vekayi*, Çağdaş yay., Ankara, 1981, s. 100-103.

2 HAZİRAN 2003 MADDE YAYINLANDIKTAN SONRA ÇİLEN HUKÜMAN

DN:86577

-Abdülhamid II
-Aşiret mektebi-i Hümayun

MADDE YATIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

11 TEMMUZ 1996

Eugene L. Rogan

AŞİRET MEKTEBİ: ABDÜLHAMİD II'S SCHOOL FOR TRIBES (1892–1907)

By order of Sultan Abdülhamid II (r. 1876–1909) a new school was opened in Istanbul in October 1892 to provide an Ottoman education for the sons of leading tribal notables. The Aşiret Mekteb-i Hümayun, or Imperial School for Tribes, was a five-year boarding school that admitted boys between twelve and sixteen years old. The school has been rightly interpreted as part of a broader policy pursued by Abdülhamid II of integrating the Arab provinces more closely to the Imperial center.¹ However, the school, which reached beyond the Arab provinces to recruit eastern Anatolian Kurds, was essentially an experiment in social engineering which sought to foster an allegiance to the Ottoman state within one of the most alienated segments of its society: the empire's tribes. On the precedent of urban notables whose sons were educated in Istanbul, obtained government offices, and became Ottoman loyalists,² Abdülhamid II and his advisers aimed to create a similar body of intermediaries between the state and its tribes. The experiment ran for fifteen years before the Aşiret Mektebi was closed in 1907; yet in that time the school sent waves of graduates on to higher education in special sections of the civil and military academies and thence to government office in the provinces. In all, the tribal education system represents one of the more ambitious Ottoman initiatives to integrate its tribal communities into the political life of the state.

The Ottoman state's interest in its Kurdish and Arab subjects was acute at this time. The experience of the Balkan crises and the Treaty of Berlin (1875–78), in which the Ottoman Empire lost some two-fifths of its territory and one-fifth of its population,³ clearly had persuaded Abdülhamid II of the threat which separatist national movements posed to the empire's survival. The state sought to prevent further defections of ethnic groups through the imposition of identities from above. The Tanzimat notion of Ottoman patriotism, or Ottomanism, and the Hamidian promotion of a Pan-Islamic bond were two such identities. These supranational ideologies would not have been attractive to tribesmen who conceived of community in far more discrete terms. The tribal-school experiment can thus be seen as an instrument to advance the state-sanctioned supranational identities of Ottomanism and Pan-Islamism among the marginal communities inhabiting the frontiers of its Arab and Anatolian provinces. The case is of particular interest given the subsequent history of the rise of Arab-specific loyalties in the first decade of the 20th century and the role that tribesmen would come to play in the Arab revolt during World War I.

Eugene L. Rogan is a Fellow of St. Antony's College, Oxford OX2 6JF, U.K.

paradaki Lehu ibaresi için bir mesned teşkil eder.

Bütün bu detaylardan sonra son söz olarak şunu ortaya koymak isterim ki Osmanlılar Kayı boyundan gelmemektedir. Bunun yanı sıra Bayat boyundan geldikleri hususu biraz daha ağır basıyorsa da, yine de temkinli olup işi zamanına ve yeni araştırmalara bırakmak, yeni nesillere peşin hükümleri aşılama- mak gereklidir.

Kanaatimce Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda bilhassa Osman Gazi'de Ahî- lik yönünden tetkiklerin yapılması da- ha doğru olur. Fütüvvet ve fütüvvetna- melerin, arşivlerimizde bulunan veya bulunabilecek olan belgelerin neticesini beklemek, buna göre bir sonuca var- mak, araştırma yapmak ve araştırma- ları takip etmek en doğrusu olacaktır.

S O N

Reşid Paşa'nın Öfkesi

Tanzimat devrinin bir numaralı devlet adamlarından Mustafa Reşid Paşa, cömertlik ve iyilikseverliğiyle mâruf bir zât olmakla birlikte, izzet-i nefesine fazla düşkünlüğü yüzünden, zaman zaman öfkesine mağlûp olup dostlarıyla darılır, uzun süre de konuşmazmış. Paşa'nın, hayatı boyunca daima kendisini rahatsız eden bu mizacını, aşağıdaki fıkradan da çıkarmak mümkündür:

Paşa, saderetten azledilmiş bulunduğu günlerde, bir akşam üzeri oğlu Ahmed Celâl Paşa'nın kayınpederi olan Rifat Paşa'nın Kanlıca'daki yalısına iftara gitmiş. Bunu haber alan eski adamlarından Necib Molla da (bilâhare Sultan Abdülmecid devrinde Âlimler Reisi diye şöhret bulmuş ve Rumeli Kadiaskeri iken vefat etmiştir) doğruca kayığına binip Kanlıca'ya geçmiş. Yemekten sonra ikisi birlikte deniz üzerindeki bir odaya çekilip sohbet başlamışlar. Mustafa Reşid Paşa, rakibi Kıbrıslı Mehmed Paşa'nın yalısının bulunduğu Kandilli tarafına bakarak «Acaba Kıbrıslı'ya da iftara gidenler oluyor mu?» diye sormuş.

Paşa'nın mizacını çok iyi bilmesi gereken Molla, nasılsa dalgınlığına gelip «Geçen akşam kulunuz da gitmiş idim. Orada bazı kimselere rastıadım» deyince, Reşid Paşa birden celâllenmiş:

— Molla! Molla! Benim adamlarım her türlü lûtf ve âtîfeti benden beklemelidirler. Bugün mâzûl isem de, yarın yine ikbale ulaşır ve onları ümitlerinin üzerinde nimete garkederim. Fakat hasımlarından âtîfet beklemelerine tahammül edemem. Bundan sonra bir daha gözüme görünme!...

Ve sonra çubuğunu hiddetle söndürüp, geri dönmek için kayığını hazır etmelerini bildirmiş. Rifat Paşa durumu öğrenince hemen koşup ricada bulunmuş- sa da, ne onun ricaları, ne Molla'nın yalvarmaları ve merhamet dilenmeleri fay- da etmemiş. Reşid Paşa, bu olaydan sonra, bir müddet molla ile selâmı saba- hı kesmiştir.

Sultan II. Abdülhamid'in Mabeyn Başkâtibi Tahsin Paşanın Hâtıraları:

Fuad Paşa Niçin Sürgün Edildi?

M EŞRUTİYET devrinde Âyan üyeli- ğine tayin olunan Müşir Fuad Pa- şa'nın başından, son zamanlar bir ma- cera geçmiştir. Hürriyet ilânına kadar, gözden düşmüş olarak ve mahpusluk denecek derecede sıkı bir muhafaza al- tında yaşamasını gerektiren bu macera, Sultan Hamid devrinin jurnalcılık ga- rabetlerine bir örnek olduğu için, bir- kaç satırla yazmayı münasip gördüm.

Müşir Fuad Paşa, askerî liyakatiyle, mertliğiyle, cesareti ve tok sözlülüğüyle tanınmış kumandanlardandır. Rus harbinde, Çar orduları İstanbul'a yü- rürken, başkenti müdafaa eden askerın kumandanlığında bulunmuş ve Rus ku- mandanı Şovalof ile karşı karşıya gel- miştir. Sultan Hamid Fuad Paşa'yı se- ver miydi, ondan çekinir miydi, onu ya- nında mı, yoksa uzakta mı bulundur- mak isterdi; bunu tamamiyle kestirmek kabil değildir. Yalnız şurası muhakkak- tır ki, hiç bir şeyden çekinmeyen ve sö- zünü esirgemeyen Fuad Paşa'nın bütün ahval ve harekâtını, nereye gidip kim- lerle görüşüğünü, evine kimlerin gidip geldiğini sıkı bir gözetleme altında bu- lundururdu. Diğer taraftan, muayede töreninde tahtın saçağını tutturmak gi- bi mühim bir görevi, Müşir Osman Pa- şa'nın vefatından sonra Fuad Paşa'ya vermişti. Esasen Fuad Paşa'ya hoş mu- amele edilirdi. Fransızcaya vâkîf ve Fransız şivesiyle konuşmak melekesi

bulunduğundan, kendisine dışarıda ba- zı geçici memuriyetler vermişti. Ezcüm- le, Rusya imparatoru yazın hava deği- şikliği için Yalta'daki sayfiyeye taşındı- ğı zaman, komşu devlet hükümdarları- nın Osmanlı Devleti sularına yakın bir mntakaya gelmesi vesilesiyle, «hoşgel- diniz» zımında siyasi nezaket göster- mek ve aynı zamanda dostane münase- betleri teyid etmek üzere, Çar nezdine bir hususi heyet gönderilmek âdet ol- duğundan, bu görevi birkaç defa Fuad Paşa'ya tevdi etmişti.

FEHİM PAŞA'NIN ÇEVİRDİĞİ DOLAPLAR

Fuad Paşa'nın Mısır cihetinden bir serveti olmakla beraber, refah içinde yaşaması için, Padişah tarafından ken- disine bazı maden imtiyazları da ihsan edilmişti. Bunlardan bir kısmı, şans eseri pek zengin damarlı çıktığından, Fuad Paşa bu vesileyle de külliyyetli pa- ra ele geçirmişti. Paşa çok cömert, deb- debe ve gösterişe fazla meyilli, özel ta- birıyla «hânedanca yaşamayı sever» bir zât olduğundan muhiti daima kalaba- lık, daima eğlenceliydi. Konağında top- lantılar, sohbetler, çalgı âlemleri eksik değildi. Hünkârın böyle şeylerden hoş- lanmadığını ve bu gibi toplantıları şüp- heli nazarla gördüğünü bilen gayretkeş- ler ve ezcümle o aralık pek şımarmış olan Fehim Paşa, Fuad Paşa aleyhinde

Sultan II. Abdülhamid ve Çin müslümanları

İhsan Süreyya SİRMA

Sultan II. Abdülhamid'in dış siyaseti her nedense gereği gibi araştırma konusu yapılmamış, ve maalesef bu konuda yazılanların çoğu - lehte veya aleyhte olsun - hissî olmaktan öteye gidememiştir.

Sultan II. Abdülhamid, ya batılı yazarların tesiri altında kalınarak «Kızıl Sultan» olarak gösterilmiş; veyahut bu görüşe bir reaksiyon olarak, Sultan II. Abdülhamid göklere çıkartılmıştır.

Kanaatimize göre, bu iki tutum yerine, tamamen belgelere dayalı bir ilim çerçevesi içerisinde bu konuyu ele alıp incelemek gerekir. Ancak belgelerin ışığı altında onun siyasetinin müsbet, veya varsa, menfi tarafları ortaya konabilir. Bu husus, sadece II. Abdülhamid için değil, tüm tarihî hadiselerin gerçeğe en yakın bir şekilde tesbiti için bir zarurettir.

Biz bu küçük makalemizde, Sultan II. Abdülhamid'in dış siyasetinin bir parçası olan «panislamizm» siyaseti içinde, Çin'de yürüttüğü siyasî ve dinî faaliyetlerinden bahs edeceğiz.

Öteden beri Osmanlı Devleti'ni yıkmayı gaye edinen Batı Hristiyan Dünyası, II. Abdülhamid devrinde bu faaliyetini daha da artırarak, onun için bir çıban başı olmaya başladı. 19. asra kadar Osmanlı Devleti'nde sâkin ve itaatkar tebaa olan azınlıklar, Batı'nın teşvik ve tahriki ile ve özellikle Tanzimat Fermanı'nı müteakip, yer yer isyanlar çıkartarak, bağımsızlık yaygaralarını koparttılar. Ermeniler doğu Anadolu'da bir Ermenistan, Yahudiler de Filistin'i istiyorlardı. Oysa ki Avrupalılar, Filistin için kışkırttıkları Yahudilere her türlü zulmü yapmışlar ve onları Avrupa'dan sürmüşlerdi.

İslam tethikçileri: enstitüsü deposu; 7/3-4 (1979)
S. 199-206, İstanbul

D. 1294

Genç Osmanlılar arasında hararetle tartışılmakta idi. Avrupa'dan dönen ve *İbret* gazetesinin başyazarlığını üzerine alan Nâmık Kemal (haziran 1872), bu görüşleri halk efkârına sunmağa başlayınca, geniş bir okuyucu kitlesine hitap eden *İbret*, kısa bir zaman sonra kapatılmıştır. Bu faaliyetler esnâsında, İstanbul'daki Rus sefiri İgnatiyev (1864-1877), bir yandan Midhat Paşa ve arkadaşlarının düşüncelerini tahakkuk ettirebilmelerini önlemeğe çalışırken, diğer yandan yakın münâsebette bulunduğu Mahmud Nedim Paşa'yı sadârete getirmek için elinden geleni yapıyordu. Osmanlı Devleti'ni vesâyeti altına almağa çalışan Rusya, Balkanlarda da panislavizm propagandasını devamlı olarak körükliyordu.

Osmanlı Devleti'nin çöküşünü hazırlayan 1875-1878 seneleri arasındaki iktisâdî, siyâsî ve askerî olaylar, devletin durumunu daha da zayıflatmıştır. İstanbul'da İgnatiev'in faaliyetleri neticesinde Mahmud Nedim Paşa, sadrâzamlığa getirildiği sırada (ağustos 1875), Balkanlarda büyük bir huzursuzluk ve yer yer isyânlar görülmekte idi. Bosna ve Hersek'te meydana gelen ayaklanmalar (1875 yazı) ve Sırbistan tarafından vâki olan müdahaleler karşısında ise, hükûmetin zamanında gerekli tedbirleri alarak isyânı bastıramaması, yeni bir buhranın çıkmasına yol açtı. Avusturya hâriciye vekili Kont Jules Andrassy, diğer Avrupa devletlerinin de tasvibi ile Osmanlı Devleti'ne bir nota verip bu bölgede geniş reformlara gidilerek (şubat 1876), iltizâmın kaldırılmasını, vergilerin toplandığı bölgede harcanmasını talep etmiş, ayrıca bu tedbirlerin yürütülmesine nezâret edecek bir komisyonun kurulmasını istemiştir. Bâbîâli'nin, Andrassy notasını kabûl etmesine rağmen Bosna-Hersek'deki isyânın kökü kazınamamış ve Sırbistan, Rusya'nın da teşviki ile Osmanlı Devleti'ne savaş ilân etmiş (30 haziran 1876), Karadağ da Sırbistan'ı tâkip etmiştir. Osmanlı Devleti büyük güçlükler içinde olmasına rağmen Sırbistan'ı kısa bir süre içinde kesin bir mağlûbiyete uğratmıştır. Bunun üzerine Andrassy'nin notasına, Berlin'de toplanan bir konferans ile yeni bir şekil vermeğe çalışılırken (13 mayıs 1876) bu defa da Bulgaristan'da yeni olaylar patlak vermiştir. Tuna vilâyetinin bir parçası olan Bulgaristan, Midhat Paşa'nın vâililiği esnâsında gerçekleştirdiği reformlar sayesinde çok ilerlemiş ve gelişmişti. Bulgar halkının bir kısmı, Osmanlı idâresinden memnun olmakla beraber bâzı gruplar, daha evvel kurulmuş olan Bulgar Milli kilisesinin de te'siriyle diğer Balkan milletleri gibi, kendilerini milliyetçi hareketlere kapırmışlardı.

Çoğunluğu Rusya'da okumuş aydınlar ve bâzı tüccarlar tarafından kurulan (1870-1871) ve merkezi dışarda olan Bulgar İhtilâlcî Merkez Komitesi, bu hareketin öncülüğünü yapmakta idi. Çok az üyesi olmakla beraber bu komite 2 mayıs 1876 günü Filibe

yakınlarında bir isyân çıkarmaya teşebbüs etmiştir. Birçok Türk köylüsünü öldüren ve köylerini ateşe veren Bulgar isyânı, az zaman içinde mahalli kuvvetler tarafından bastırılmış ve bu arada meydana gelen çarpışmalarda iki üç bin kadar âsi öldürülmüştür. Bu olay, Amerikan misyonerleri ve memurları, bilhassa Schuyler ve George Washburn, tarafından bütün dünyaya tek taraflı ve mübaleğâh bir şekilde duyurulmuş ve ölü sayısı yüzbin olarak verilmiştir. İngiltere'de ise, Türk dostu sanılan ve 1874'te iktidara gelen Disraeli hükûmetini yıpratmak için muhâlefet lideri William Gladstone, Bulgaristan olaylarını "Türk vahşeti" şeklinde çok hissi ve kindar şekilde kaleme aldığı bir broşüre konu yapmıştır. Türkler aleyhine İngiltere'de yaratılan menfi bir hava, Rusya'yı cesaretlendirmiş, Sırbistan'ın yardımına koşmak maksadıyla Osmanlı hükûmetine Sırbistan'daki savaşı durdurmak için bir ultimatom vermiştir. Bu arada Rusya, Avusturya ile Reichstadt'da bir anlaşmaya vararak muhtemel bir Osmanlı-Rus harbinde Avusturya'nın tarafsızlığını sağlamış bulunuyordu. Ayrıca Rusya, artık Süveyş kanalının tam kontrolünü eline geçirmiş bulunan İngiltere'nin Osmanlı Devleti lehine bir müdahalede bulunmayacağına ve 1840'tan beri Palmerston ile başlayan Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünün muhâfazasına dâir politikanın sona erdiğine inanmıştı. Rusya'nın müdahalesi yüzünden Osmanlı Devleti Sırbistan ile bir mütâreke imzalamış (30 teşrin I. 1876) ve bu sûretle Sırbistan mutlak bir mağlûbiyetten ve işgalden Rusya sâyesinde kurtulabilmiştir.

Abdülhamid II. Devri (1876-1908). Hersek-Bosna ve Bulgaristan isyânları sırasında müslim ahâlden binlercesinin öldürülmesi ve bir çoğunun göç etmek durumunda kalması, Osmanlı halk efkârında büyük bir heyecan yaratmıştır. Rus dostu olarak bilinen Mahmud Nedim Paşa, aleyhindeki gösteriler sonunda istifa etmiştir (12 mayıs 1876). Yerine Mütercim Rüşdü Paşa sadrâzam olarak tâyin edildiği gibi Midhat ve Hüseyin Avni Paşa'lar da yeni hükûmete katılmışlardır. Abdülaziz'in, devletin mâlî sıkıntısına rağmen hesapsız harcamalarda ısraretmesi, ötedenberi kendisini sevmeyen yeni iktidar grubunun da meşrûtiyeti ilân etmek istemeleri sonucu, hal' kararı alınmasına imkân sağlamıştır. Böylece 30 mayıs 1876'da tahttan indirilen Abdülaziz yerine, devrin aydınları tarafından meşrutiyet taraftarı olarak bilindiğinden çok sevilen Murad Efendi, Beşinci Murad ismi ile tahta çıkarılmıştır. Üç aylık kısa hükümdarlığı esnâsında, amcası Abdülaziz'in intihar ederek 4 haziran 1876'da hayatına son vermesi (İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Sultan Abdülaziz vak'asına dâir vak'anüvis Lutfi Efendi'nin bir risâlesi, Belleten* [Ankara, 1943], VII, 349, 373), bir müddet sonra Çerkes Hasan vak'ası ve Hüseyin Avni Paşa [b. bk.]'nın

EMANUEL KARASU BİYOGRAFİSİNE BİR DEVAM (?)

EDHEM ELDEN

02 ARALIK 1995

Meslektaş ve arkadaşım Roni Margulies'in dergimizin 21. sayısında "Emanuel Karasu Biyografisine Bir Başlangıç" başlığıyla yayınlanmış olan makalesini¹ ilgi ve zevkle okudum. Bu konu ve dönem hakkında herhangi bir ihtisasım ve dolayısıyla yetkim olmamakla beraber, başlıktaki "başlangıç" lâfzından cesaretle-nerek bu "meşhur ama meçhul" şahsiyetin biyografisine katkısı olabileceğini düşünerek ve ümit ederek, bazı bilgileri aktarmak isterim. Bunların gerçek manada bir biyografi çalışmasına katkıları eminim son derecede sathî ve marjinal olacaktır; fakat dergimizde yayımlanan makalelerin kâğıda geçer geçmez "tarih" olup gömülmemelerinin mümkün olduğunu ve belirli bir ölçüde bir birikime zemin hazırlayabildiklerini göstermek (ummak?) için bile olsa, bu "alış-veriş"e teşebbüs ediyorum.

Paylaşmak istediğim başlıca bilgi bir vesikadan ibarettir: bu vesika ise, Emanuel Karasu'nun 1926 tarihli pasaportudur.² Roni Margulies'in yayımladığı pasaport ile aynı formatta olan bu belge, ilkinden beş yıl sonra, 15 Eylül 1926 tarihinde gene İstanbul'daki İtalyan Konsolosluğu tarafından verilmiş, bir yıllık müddeti bittikten sonra da, 5 Eylül 1927 tarihinde aynı makam tarafından bir yıllığına temdit edilmiştir. Bu pasaport, 1921 pasaportunda bulunan bazı bilgileri teyit etmekle birlikte, bazı yeni bilgiler de içermektedir. Her şeyden önce, 1921 belgesinde "*di anni cinquantotto*" ibaresinden anlaşılacağı gibi 58 yaşında görünen Karasu'nun 1926 pasaportunda doğum tarihi kesin bir şekilde 1863 olarak belirtilmiştir ve

dolayısıyla *Encyclopaedia Judaica*'da verilen 1862 tarihinin³ muhtemelen 1863 olarak düzeltilmesi gerektiğini göstermektedir. 1921 pasaportunda Roni Margulies'in Asriel olarak okumuş olduğu baba ismi ise 1926 belgesinde açık bir şekilde -ve mânâ teşkil edecek surette- "fu Uziel", yani müteveffa Uziel olarak geçmektedir. Buna ek olarak da, 1921 pasaportunda yazılmamış olan annesinin adı Sunbula Assack (?) diye geçmektedir. Fakat bu detaylardan daha ilginç, iki pasaportun ön sayfalarındaki iki önemli farktan oluşuyor: 1921'de "negoziante" (tacir) olarak gözüken Karasu 1926'da asıl mesleği olan avukatlığa dönmüş, ikâmeti ise İstanbul'dan Palermo'ya naklolmuş gözükmemektedir.⁴ Refakatindeki kişilerin kaybolduğu 4. ve 5. sayfalarda, eşi, kızı ve oğluna rastlamaktayız. Eşi Bella Carasso (muhtemelen 1921 pasaportunda olduğu gibi) Selânik doğumlu ve 50 yaşında gösterilmekte, fakat iki çocuğunun kimlikleri akla bazı sorular getirmektedir. Fotoğrafı da bulunan kızı Ester Carasso (İstanbul doğumlu, 17 yaşında) ve Moisé Carasso'nun (İstanbul doğumlu, 12 yaşında) isimleri Roni Margulies'in tespitlerinin hiçbirisiyle bağdaşmamaktadır. 1921 pasaportunda Nelly isminde bir kızı görünmekte, aileden alınan bilgilerden ise, Karasu'nun üç kızının adlarının Frida, İda ve Nelly olduğu anlaşılmaktadır.⁵ Oğluna gelince, 1921 pasaportunda gözükmemekte, fakat gene aileden alınan oğullarının isimleri arasında da (David, Albert ve Matteo) Moisé'ye rastlanmamaktadır. Bu kimlik karmaşasının içinden çıkmak pek mümkün gözükmemektedir.

de, Moisé isminin David isminin üzerine yazılmış olması, çocukların belki de ikiye isme sahip olduklarını ve dolayısıyla Moisé'nin aslında David Moisé ve Ester'in de İda, Frida veya Nelly'nin ya asıl ya da göbek adı olduğunu düşündürmektedir.

Roni Margulies'in ilgisini çeken Karasu'nun hareketliliğine elimizdeki pasaportun getirdiği izahat da sınırlı kalmaktadır. Esasen 20 sahifelik olması gereken bu pasaportun ancak 8 sahifesi (1-5, 12-14) mevcut olduğundan, birçok vize ve benzeri ibarenin kayıp olduğu aşîkârdır. Kalan sahifelerde ise sadece bir Pire Limanı'na giriş damgasıyla İstanbul Bulgar Legasyonu tarafından verilmiş bir transit vizesiyle ona ilâştirilmiş bir varakcık bulunmaktadır. Bulgar vizesi 5 Şubat 1927 tarihinde verilmiş ve 45 gün içinde İstanbul'dan hareketle kullanılması gerektiği belirtilmiştir. İlâştirilmiş olan varakta ise, Karasu'nun doğum yeri (Selânik), tabiyeti (İtalyan) ve ikâmetgâhı (pasaporttan farklı olarak Tsarigrad yani İstanbul) verilmiş, vizenin de İtalya yönünde transit için geçerli olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla Karasu'nun en geç Mart 1927 sonlarında İtalya'ya müteveccihen İstanbul'dan Bulgaristan tarikiyle (vizeyi kullandığı takdirde, zira herhangi bir giriş damgası mevcut değildir) İtalya'ya gittiği anlaşılmaktadır. 17 Şubat 1927 tarihli Pire limanı giriş damgasından da seyahatinin ikinci (veya birinci) ayağının Yunanistan'dan geçmiş olduğu anlaşılmaktadır. Doğrudan doğruya Pire'ye gitmek varken neden Bulgaristan üzerinden bir güzergâh seçildiği (tekrar belirtelim, belki de Bulgar vizesini al-

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

IX. Türk Tarih Kongresi, 21-25 Eylül 1981, 1988 Ankara
s. 1111-1116.

D. 882N - 01

956.004

TBR.T

23 TEMMUZ 1983
DEĞİŞİKLİKLER
KONRA SELEN DOKÜMAN
Değiştirildi / Kısım
phane de Mevcuttur

SULTAN II. ABDÜLHAMİD'İN
ÇİN SİYASETİNE DAİR BİR VESİKA

İHSAN SÜREYYA SİRMA

Lehva 341

Arşiv kaynaklarının Türk ve dünya tarihi açısından ne kadar değerli oldukları, yeni bulunan vesikalar sayesinde her gün biraz daha açığa çıkmaktadır. Bu demektir ki, herhangi bir konuyu araştırdığımızda, imkânlar elverdiği nisbette, millî arşivlerle yetinmeyip, konuyla ilgili diğer dünya arşivlerini de gözden geçirmeliyiz.

19. yüzyıl Osmanlı - Çin ilişkilerini ilgilendiren arşiv belgeleri de bu kabilden olup, maalesef tarihçilerimiz tarafından inceleme konusu yapılmamıştır. Oysaki bu ilişkilerin araştırılmasında Türk tarihinin bilinmesi açısından faydalar olduğu gibi, bu konuyla ilgili kaynaklar da yok değildir.

İşte biz, bu mütevazı tebliğimizde, sözü geçen belgelerden sadece bir tanesi üzerinde duracağız.

Var gücüyle Osmanlı Devleti'ne yüklenen ve onu parçalayıp paylaşma fikrini¹ gerçekleştirme peşinde koşan Batı dünyasına karşı - ekonomik yetersizlikten dolayı - fiili bir kuvvetle çıkamayan II. Abdülhamid, pasif bir mücadeleye girişmiştir.

Ermeni isyanlarını bastırdığı için Abdülhamid'e "Le Sultan Rouge" (Kızıl Sultan)² lakabını takan Batı, Osmanlı bünyesindeki azınlıkları, yani gayr-ı Müslimleri isyana teşvik etmekle kalmamış, Anadolu dışındaki Müslümanlar arasında da bir ırkçılık (racisme) cereyanı başlatarak, bunları da İstanbul'dan koparmaya çalışmıştır. Batı emperyalizminin bu faaliyeti, sırf ekonomik üstünlük sağlamak olmayıp, meselenin kökeninde, Ortadoğu'da Hristiyanlığı yerleştirme düşüncesi yatıyordu ki bu, 11. yüzyılda başlatılan Haçlı savaşlarının bir devamı idi³. Bu sömürgeciler, esas gayelerini gizlemek için, bilimsel araştırmalar

¹ T. G. Djuvara, *Cent projets de partage de la Turquie*, Paris 1914.

² Gilles Roy, *Le Sultan Rouge*, Paris 1936.

³ C. Brockelmann, *Histoire des Peuples et des Etats Islamiques*, Paris 1949, s. 190.

Sultan Hamid'in Muhafızıydım

ALÂTİNİ KÖŞKÜ

MADEMEYİNDİKTAN
SONRA GÖRMEK BÜKÜMAN

Hatıraların sahibi Vasif Bey (1)
Beylerbeyi Sarayı'nda.

OTUZ Sekizinci Nizamiye Alayı'nda müstahdem bulunduğum sıralarda, bir gün kolordumuzun erkânıharbiye heyetinde bulunan Kolağası Mustafa Kemal Bey — yani Atatürk — beni dairesine davet ederek şu haberi verdi:

— Ordu köşküne nakil emrin bugün kolorduya geldi. Kâğıdını hemen alayına göndermekle beraber, seni de hususi surette haberdar etmek için buraya çağırdım, yarın resmen emrini alırsın. Yeni vazifedene muvaffakiyetler dilerim.

Bu lütüfkârlığından dolayı kendisine teşekkürler ettikten sonra yanından ayrıldım, bir gün sonra da emrimi alıp ordu köşkündeki vazifeme başladım.

Ordu köşkü, Abdülhamid'in hal'ini müteakıp Selânik'te ikamete mecbur tutulduğu binadır. Geniş bir bahçe içinde kırmızı tuğlalarla üç katlı olarak inşa edilen köşk, evvelce şehrin meşhur zenginlerinden Alâtini ailesine ait olduğu için Alâtini köşkü namıyla da yadedilir. Sultan Abdülhamid'e mesken ve mahpes ittihaz edildikten sonra ordu tarafından satın alındığı için bu isimle anılmağa başlanmıştı. Yahılar cihetinde, tramvayın son

durak yeri olan depoların takriben dört, beş yüz metre ilerisinde, Sedes caddesinin hafif bir sırta tırmandığı noktada idi. Köşk, Abdülhamid'e mesken ittihaz edildikten sonra evvelce bahçenin etrafını ihata eden zarif demir parmaklıklar kaldırılarak yerlerine harici emniyeti temin için, üç dört metre irtifanda duvarlar inşa ve etrafa da yeni ihtiyacı karşılamak üzere bazı binalar ilâve edildiği için, köşk eski manzarasını kaybetmiş bulunuyordu. Harici muhafazaya memur piyade bölüğü ile jandarma takımı için, bahçenin aşağı kısmı ile cadde üzerine yaptırılan pavyonlar ve bahçenin yan sokağa nazır kısmında bulunan muhafızlık dairesi bu ilâvelerdendir.

«ABDÜLHAMİD BALKONA ÇIKMIŞ.»

Yeni vazifeme giderken içimde garip bir merak ve tecessüs vardı. Âdeta esrarlı bir diyarı keşfe çıkan bir seyyahın heyecanını duyuyordum. Öyle ya, saltanat

(1) Geçen sayımızda Muhafız Kumandanı Rosim Bey, hatıraların sahibi olarak gösterilmiştir. Düzeltir, özür dileriz.

sürdüğü müddetçe, hayatını sarayının duvarlarıyla hafiye ve muhafızlarından müteşekkıl kalın bir perde arkasında geçiren ve vehmi sebebiyle milletine yüzünü dahi göstermek istemeyen şu garip ruhlu padişahı, şimdi bütün o kudretinden sıyrılmış olduğu halde mahpesinde yaşarken görmek bu meraka değmez miydi?

Onu ilk görüşüm vazifeye başladıktan beş, on gün sonradır. Arkadaşlardan Yüzbaşı Hakkı Bey beni nöbet odasına acele çağırarak:

— Abdülhamid balkona çıkmış, görmek istersen hemen koş, demişti.

Bunun üzerine bahçeye çıktığım zaman onu başında kırmızı fesi, üzerinde siyah uzun redingotu hafifçe bükülmüş vücudu ile köşkün ikinci kat balkonunda etrafı temaşa ederken görmeye muvaffak olmuşum. Ne fayda ki, benim mevcudiyetimi hissederek etmez balkondan çekildiği için bu görüşüm fazla devam etmemişti. Hemen hemen onu görmemle kaybetmem bir olmuştu diyebilirim.

Vazifeye başladığım sırada köşk halkını Abdülhamid'in en küçük şehzadesi Âbid Efendi zevceleri Müşfika Kadınefendi ve Naciye Hanımefendi ile başlarında haznedar ustası olduğu halde on kadar cariye teşkil ediyordu. (Naciye Hanım, Âbid

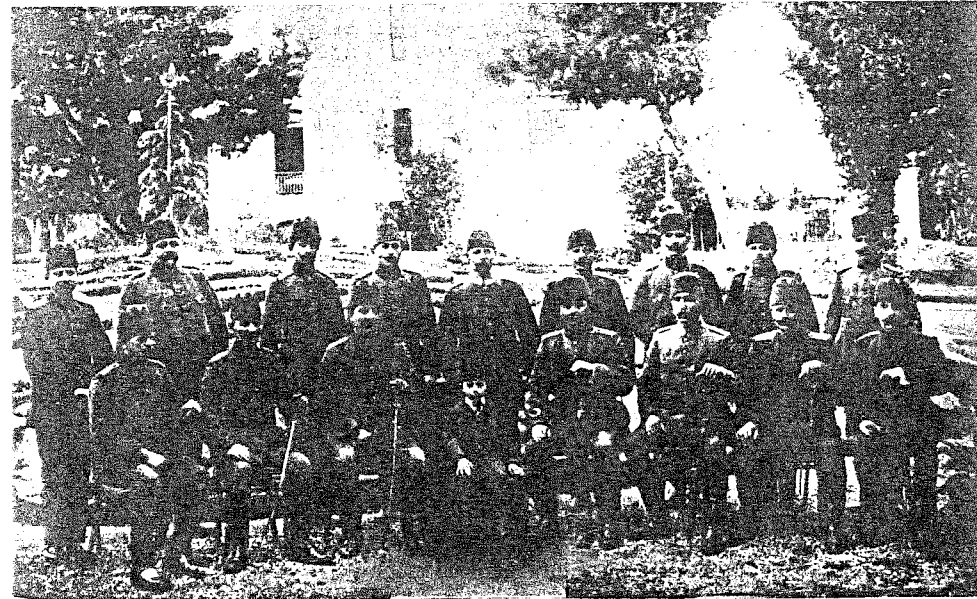
Efendi'nin validesidir). Yıldız Sarayı'nın eski musahiblerinden Nureddin Şehrûdin ve Cavid isimindeki üç harem ağasıyla Ali Bey isimindeki kahvecibaşı da velimetlerinden ayrılmayarak onu buraya kadar takip eden maiyet erkânındandılar. Raşid ve Veli isiminde iki ahçısı ile Mehmed isiminde bir de ineççisi vardı.

Köşkün muhafaza veya emniyeti harici ve dahili olmak üzere iki kısma ayrılmıştı. Bir piyade bölüğü ile bir jandarma takımı harici muhafazaya memurdular. Bahçe duvarları etrafında çepeçevre nöbet bekleyen askerler bu kıtalara mensuptu. Muhafızlık kadrosunda olup cadde üzerindeki kulübede nöbet bekleyen iki polis memurunu da bu kısma dahil etmek lâzımdır.

Vazifemiz içerdekilerin haricî temas ve münasebetine meydan vermemekti. Dışarıdan birisinin köşke girmesi icabettiği takdirde, mutlaka bizden birimiz ona refakat eder ve kendisinin köşkün sâkinleriyle yalnız kalmasına meydan vermezdik. Hariçten gelenler bilâistisna bu usule tabi idiler.

Geceleri üçe ayırmıştı. Bir arkadaş akşamdan gece yarısına kadar, diğeri saat üçe, sonuncusu da üçten sabaha kadar nöbette kalırdı. Bunlara kendi aramızda akşamcı, ortacı, sabahçı isimlerini vermiştik.

II. Abdülhamid'in son oğlu Âbid Efendi ile muhafızları. Alâtini Köşkü'nün bahçesinde.

Modernite, Tarih ve İdeoloji:

II. Abdülhamid Dönemi Tarihçiliği Üzerine Bir Değerlendirme

Nadir ÖZBEK*

İKİNCİ ABDÜLHAMİD DÖNEMİ TARİHÇİLİĞİ, son yirmi, yirmi beş yıl içerisinde önemli değişimler geçirdi. Örneğin, "İslâmi" ve "laik" çevreler arasındaki ideolojik bölünmenin gölgesinde şekillenmiş olan "Kızıl Sultan mı, Ulu Hakan mı?" kutuplaşması, akademik tarihçilikte büyük oranda aşıldı.¹ İkinci Abdülhamid ve dönemine ilişkin hayli geniş olduğunu söyleyebileceğimiz yerli ve yabancı literatürü inceleyen çok sayıda çalışma daha önce yayımlandı.² Bu yazıda sözkonusu çalışmaları tekrar etmek yerine, öncelikle döneme ilişkin akademik tarihçilikteki yeni yönelimlere kısaca değinip, ardından Osmanlı tarihini, modernleşme paradigması ışığında kurgulamanın ne gibi ideolojik ve siyasî anlamlar ifade ettiği üzerinde duracağım. Bunun için de, daha genel anlamda tarihsel düşüncenin siyasî ve ideolojik işlevleri ile akademik tarihçiliğin siyaset üstünlük ve objektiflik iddiasının siyasî anlamlarına ilişkin bir tartışmanın yürütülmesi gerekmektedir.

Son dönem Osmanlı tarihi, yakın zamana kadar Avrupa-merkezci ve modernleşmeci bir anlayışla, yani "modernleşme" ve "Batılılaşma" kavramlarıyla açıklanıyordu. Bu yaklaşım, Osmanlı siyasî elitine hem sınırlı hem de ikincil bir öznellik atfetmekteydi. Sözkonusu öznellik, Batı'nın siyasal, toplumsal ve ekonomik normlarının yerel koşullara uyarlanması ile

* Yrd. Doç. Dr., Boğaziçi Üniversitesi, Atatürk Enstitüsü.

1 Sözkonusu kutuplaşma ve politizasyon hâlâ akademi dışı popüler tarihçilikte ağırlığını sürdürmektedir.

2 Gökhan Çetinsaya, "Abdülhamid'i Anlamak: 19. Yüzyıl Tarihçiliğine Bir Bakış", *Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek: Sempozyum Bildirileri*, İstanbul: Metis Yayınları, 1998. Gökhan Çetinsaya, "Çıban Başı Koparmamak: II. Abdülhamid Rejimine Yeniden Bakış", *Türkiye Günlüğü*, sy. 58, 1999. Selim Deringil, "New Approaches to the Study of the Ottoman Nineteenth Century", Çiğdem Kafescioğlu ve Lucienne Thys-Şenocak (der.) *Abdullah Kiran İçin Yazılar*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999.

D 2512

12 0 TEMMUZ 2004

MADDE TAYİNİLANDIKTAN
SONRA GİZLİ DOKÜMAN

len, bazı müşterek düşünceler vardı. Örnekler daha da çoğaltılabilir.

...
Simav'da, "yaren meclisi ve yaren sofrası":

Şimdi gelelim, biraz da Anadolu'ya: Özbek Hanları için söylendiği gibi, "Sofra ve içki meclisi, insanların cemiyet halinde yaşamalarının bir temelidir!" Aile içindeki bu düzen üzerinde ise, aynı bir yazımız-

da duralım.

Yaren başı, köşe ihtiyarı, en yaşlı yaren ile küçük yaren'in ve mecliste bulunan diğer yarenlerin oturmaları üzerinde, sıkı töreler konmuştur. "Ayak sofrası" ile "Sini dolaştırma" için de, değişmeyen kaideler ile töreler vardır. Yemek ve içki, yaren toplantılarının vazgeçilemez iki temelidir. Görülüyor ki Türk milletinin, bu güne kadar gelebilmesinin, bazı sebepleri vardır.

LADY MARY WORTLEY MONTAGU (1689-1762)

Kocasının İngiltere elçisi olarak ülkemizde bulunduğu 1716-1727 yılları arasında dostlarına yazdığı TÜRK MEKTUPLARI ile on yedinci yüz yılda Osmanlı evini, kadını, toplum yaşayışını ayrıntılarıyla satırlaştıran tanınmış İngiliz edibes...

Yukarıda O'nu, ölümünden sonra iki cilt halinde yayınlanan hatıralarında yer alan, Üçüncü Sultan Ahmet devrinin Türk kadını kıyafetlerinden birisini görüyoruz. Çok zaman bu veya benzer kıyafetlerle uzak Osmanlı beldelerine gitmiş, o tarihe kadar sisli ve kapalı kalmış TÜRK EVİ'ne girmiş, O tarihlerde dünyayı kasıp kavuran çiçek hastalığı'nın Türk evinde gördüğü aşısını öğrenmiş, memleketine dönüşünde tatbik etmişti.

II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinin gizli kalmış yanları

Midhat SERTOĞLU

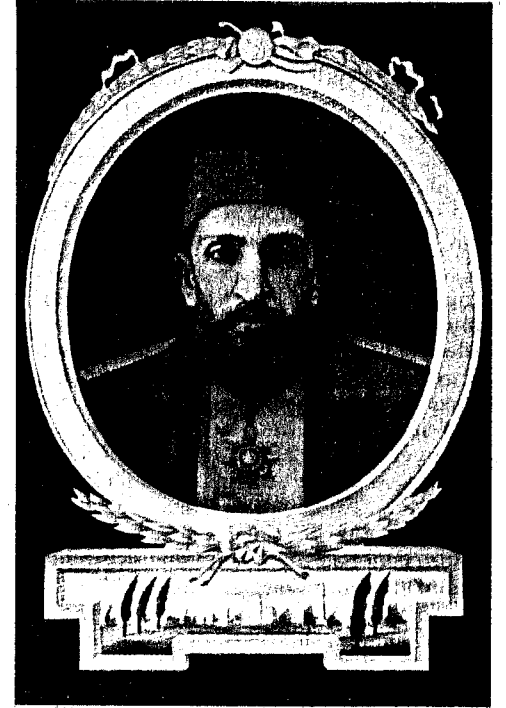

Türkiye'nin, Rusya'ya karşı giriştiği ve rastladığı Rumî yıldan dolayı 93 Harbi diye anılan 1877-78 savaşını kaybetmesi üzerine Osmanlı Parlamentosu genel durumun ve ileri sürülen çok ağır barış şartlarının görüşülmesi için toplantıya çağırılmıştı. İstanbul Millet vekili Astarçılar Kethudası Ahmet Efendi söz alıp mecliste hazır bulunan II. Abdülhamid'e hitaben sert bir konuşma yaptı ve düşüncelerinin çok geç sorulduğunu, bu yüzden de sorumluluğun kendilerine ait olamayacağını ileri sürdü.

Böylece, yenilgiden doğan sorumluluğun kendisine yükletilmek istenildiği kanaatine varan II. Abdülhamid, on ay ve yirmi beş gün evvel açılmış olan parlamento, 13 Şubat 1878 günü kapattı ve millet vekillerini memleketlerine gönderdi. Neticede ise, Birinci Meşrutiyet Dönemi bu suretle sona ermiş oldu.

Türkiye'de İkinci Meşrutiyet, bu olaydan 30 yıl, 5 ay ve 6 gün sonra, 23 Temmuz 1908 günü ilân edilmiş, daha doğrusu olayların gelişmesi II. Abdülhamid'i bunu ilâna mecbur bırakmıştı. 5 Ekim'de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Osmanlı Devleti'ne ait bulunan Bosna-Hersek'i kendi memleketine katmış, yine Osmanlı Devleti'ne bağlı bir Prenslik olan Bulgaristan, krallığa dönüşerek istiklâlini ilân etmişti. Ertesi gün de Yunanistan, Girit adasını topraklarına kattığını açıkladı.

İkinci Osmanlı Parlamentosu ise 17

Aralık'ta açıldı. Ancak, yine Rumî takvimle 31 Mart gününe rastlayan 13 Nisan 1909 günü İstanbul'da bir gerici ihtilâli patlak verdi. Bunun üzerine Selânik'teki III. Ordu, bir çok gönüllülerin de katılmasıyla "Hareket Ordusu" adı altında İstanbul'a gelerek ihtilâli bastırdı. Bu ordunun kumandanı ise Mahmut Şevket Paşa'ydı.

Aslında II. Abdülhamid'in bu hare-

REASSESSING SULTAN ABDÜLHAMID II'S ISLAMIC POLICY

CAESAR E. FARAH

Scholars with little regard for Sultan Abdülhamid II have accused him of organizing and orchestrating an Islamic movement for the purpose of achieving a defined political objective in a move to counter the assaults of European powers on Ottoman possessions and to raise Muslims already under imperial control against their masters.

The purpose of this paper is to reassess such allegations in the light of what concrete evidence is available to the objective scholar in order to evaluate more accurately what was intended by Abdülhamid in his having recourse to Islam to achieve policy objectives given the circumstances which he had inherited and the serious problems confronting his reign (1876-1909). With this in mind I would like to argue that Abdülhamid had recourse to an Islamic *response* rather than to an Islamic *objective* in what his detractors in the West termed a Pan-Islamic policy. My arguments are based on the documentation available in the Yıldız collection of the Prime Minister's Archives in Istanbul, on reports and analyses in the Ottoman press of the day, and on the writings of those who had served in the sultan's entourage as well as the oral testimony of family members of İzzet Pasha al-Abid, a key adviser of the sultan who has been listed among those who proposed and advanced the sultan's Islamic policy.

It became clear to me after researching European archives and having recourse to Western and Christian writings that the assertion was made by both Western propagandists, who had an interest in discrediting the sultan as caliph, and by mostly Christian Arab writers, who were under the influence of Western liberal secular and nationalist ideas. This is not to deny that the sultan did not fancy himself capable in his capacity as caliph of all Muslims

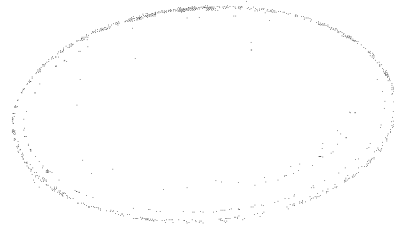
ARCHIVUM OTTOMANICUM

14 (1995/96) Wiesbaden - 1996, s. 191-212

O. 468

10 EYLÜL 1997

MADDE TATBİKİ KURUM
SONRA GELEN DOKÜMAN

them. 'This brutal and cowardly murder of a priest, and the mutilation of the body of his secretary', reported Tyrrell, 'shows the temper of the revolutionaries, the lengths to which they are prepared to go in terrorizing the people, and the rights of punishment which they arrogate to themselves. I wonder if the philanthropists in Europe, who contribute to their funds, realize the kind of crimes which they may be helping to commit?'⁴² When British Chargé d'Affaires Townley informed the Grand Vizier about this crime, Ferit Pasha took note of Ishkhan's name and promised that justice should be done with his arrest.⁴³

Meanwhile a serious conflict erupted early in May 1905 at Hars, in the Muş plain, between government forces and Armenian insurgents led by Kevork. According to the colourful statements of the Armenian women of Hars, Kevork and his band numbering 24 had arrived there on the night of 2 May, intending to go eastward. When the troops came, the headman of the village went to meet them, and asked them to allow the women and children to leave before an attack was made, but it was claimed that he was shot down at once by the order of the colonel in charge. Actually the troops were attacked in the village, and had to retaliate. As a result 7 rebels were killed, and the rest escaped under cover of darkness, but not before they had shot and killed 12 soldiers, including a captain, two army lieutenants, and two gendarmerie sergeants. According to Armenian sources, the presence of the band was reported to the authorities by the priest of the Armenian Catholic village of Frenk Norshen, through which they had passed on their way from Muş. That priest, and his Gregorian colleague from Pertag, were both later murdered by the revolutionaries in revenge for their denunciation.⁴⁴

The Armenian terrorists even sent assassination groups to Europe to murder prominent personalities if they refused to support their cause. Thus, in May 1905 the acting French vice-consul at Erzurum told the *vali* that he had been informed from Paris that the Armenian revolutionary chief Antranik was in Europe, and that he and the other revolutionary leaders on the continent were threatening prominent people in order to obtain their support. The vice-consul had been instructed to obtain a photograph of Antranik.⁴⁵

It was only the personal intervention of the Catholicos of Etchmiadzin that saved the future victims from being assassinated. In June there were rumours in Bitlis that the insurgent leaders were returning to Russia in obedience to a call from Migirditch, the Catholicos of Etchmiadzin, who advised them to abandon their fruitless policy of stirring up trouble. The Catholicos was believed to have declared that the emissaries he had sent to Europe the year before had received satisfactory promises from the Governments they had approached, and that he could hold out hope for some effective reforms if the provocation of the insurgents ceased.⁴⁶ But the Armenian terrorists were not

too keen to leave the limelight and retire behind the frocks of their priests whom they were already murdering in cold blood; they had other plans in store.

Attempt to assassinate Abdülhamit

The Armenian revolutionaries were looking for an opportunity to cause a great commotion in the Ottoman capital with the hope of provoking foreign intervention. At a meeting held in Sofia in January 1904, at which representatives of all the different committees took part, Vram Kindirian suggested that the Sultan should be assassinated. This suggestion was accepted, and elaborate measures were taken to organize the grand *coup*. On Friday, 21 July 1905, as the Sultan was leaving the Hâmiidiye mosque at the conclusion of the weekly ceremony of *Selâmlık*, an explosion took place among the crowd of spectators massed together in the space just below the mosque. Abdülhamit was too far away to be injured; but 26 people were killed and 58 seriously injured. The victims included people of various nationalities: Turks, Greeks, and Armenians, and of various ranks: palace officials, soldiers, cab drivers, and women.

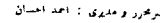
Some people believed that the bomb outrage was the work of Zionists, because Abdülhamit had refused to allow Palestine to be converted into a Jewish home; others thought that the Bulgarian revolutionaries had planted the bomb; but intensive inquiry showed that it was the work of the Armenian revolutionary committee.⁴⁷ Two special commissions tried unsuccessfully to find the perpetrators. After their failure to unravel the mystery, a third one under the presidency of Necip Melhame Pasha, a Syrian Christian, who had been Ottoman Commissioner at Sofia and had occupied other posts in the diplomatic and civil services, was more successful.

That commission discovered that the bomb had been placed in a carriage, and the clue to the identity of the vehicle was soon found. From the mark 'Nesseldorfer, Wien 11123' on the wreck of the carriage, the owner was found to be Silvio Ricci, a suspicious character, who had passed under several different names of various nationality (e.g. Köse Christidi), and who had disappeared the day before the outrage. It was later proved that this man was an Armenian named Vahan, who, three years earlier, at Philippopolis, had stolen the passport and other papers of the Italian subject Silvio Ricci. The firm of Nesseldorfer in Vienna stated that the carriage in question had been ordered from them in April by a woman called Marie Seitz (the assumed name of Lippa Ripps), who had insisted on the driver's box being made considerably larger than usual, and had instructed them to send it as soon as possible to Silvio Ricci in Istanbul.

It was found out that a Belgian named Charles Eduard Joris and his wife had been frequently seen in the company of Lippa Ripps, and he was at once

15 NISAN 1993

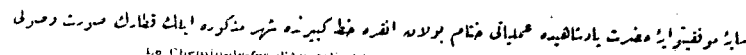
MADRID 1993
8000455571.215MAN

پیشہ — ۱۷ قانون اول سنہ ۱۳۰۸

92

23 MAYIS 2000

Le Chemin-de-fer d'Anatolie-Arrivées du premier train à Angora

23

ARAB SUPPORTERS OF SULTAN ABDÜLHAMID II: 'IZZET AL-'ĀBID

It had been commonly assumed by both Middle Eastern and Western scholars that the Arab element of the Ottoman empire played an important role in imparting an Islamic character to Sultan Abdülhamid's policies as a last ditch attempt to rally support of the Arabian provinces and its predominantly Islamic populace in the face of successful assaults by Balkan Christians on the European possessions, which were mostly lost to the sultan's control by 1908. Arab Muslim notables were deemed instrumental in rallying Islamic sentiment in support of the sultan as caliph of all Muslims, thus reinforcing the spiritual when the political dimension of the office had lost its impact as a rallying force. Extremist views held by the imperial powers with large numbers of Muslim subjects in North Africa and India, found it convenient to create and exaggerate a political dimension to the call for Islamic renewal by Muslims from India to Morocco, better to attack the policies of a sultan where they were most vulnerable to European criticism.

Cultivating Arabs

To understand fully the Arab Muslim role in maintaining and strengthening ties with the imperial Ottoman state would require a treatment of all those who played this role. In this paper, however, we shall address only the role of the most powerful Arab in the sultan's Mabeyn: 'Izzet Pasha al-'Ābid. A study of other key personalities in the Mabeyn¹ and the Arab provinces at large will be deferred to a future broader work in the interest of placing in some objective perspective the role the Arabs played, real or imagined, in creating and sustaining a politicized Islamic policy, commonly interpreted by Western scholars as the force behind Pan-Islamism.²

The question that comes to mind is this: was it in the interest of Arabs generally, especially in the wake of the cultural renaissance movement that had been gathering force since the last third of the nineteenth century, to endorse Pan-Islamism over Arabism, a movement advocated at first by Christians, and within a few decades by Muslims themselves? If so, was 'Izzet instrumental in advocating and promoting a pan-Islamic policy, which would have targeted the French with whom he had maintained good ties, culturally and diplomatically? We have attempted a partial answer to that in a previous presentation.

Al-Shinnāwī in his voluminous study of the Ottoman empire and its caliphate claims that a politicized Islamic movement in Hamidian era hindered the emergence of Arabism as a competing ideology, hence the lack of enthusiasm for it after the Young Turks deposed Abdülhamid.³ The hindrance is attributed to the sultan's policy of appeasement pursued towards

¹Term used to define the immediate entourage at Yıldız palace, official residence of Sultan Abdülhamid at this time who coopted functions of government after Abdülhamid lost faith in the ministers who conducted affairs of the state.

²See "Reassessing Sultan Abdülhamid II's Policy", in: *Archivum Ottomanicum* 14 (1995/1996), 191-212.

³The rapid rise of Arab nationalist movements within years following the triumph of the Committee of Union and Progress (henceforth C.U.P.) centralizers is attested by a flurry of publications in the Syrian region when young writers and editors gave up on the idea of reconciling Arab and Turk. For a series of articles reviewing political developments during this period see Marwan R. Buheiry (editor). *Intellectual Life in the Arab East, 1890-1939*. Beirut: American University of Beirut, 1981.

in modern life, in which religious and political institutions, closely linked together in Islam and Pan-Islam, compete with one another, the medieval Islamic theory of unity notwithstanding. The level of mobilization of Pan-Islam and the style and words used determine whether it is a more religious or more political Pan-Islam. Chapters will examine Pan-Islam in the Hamidian and Young Turk eras, then in Central Asia under the Tsarist Empire (and more briefly in the Soviet Union), and in the Indian subcontinent (but not in South-east Asia); and conclude with discussions of the inter-war period and the post-World War II generations, hopefully leading to some comparative observations. Appendices will present several original documents.

The sources of this study are archival materials in London, Paris, Bonn, the Hague, and Washington, as well as books, pamphlets, and press articles in Arabic, Turkish, Persian, Hebrew, Russian, and several West European languages. These were collected in Jerusalem, Cairo, Istanbul, Ankara, and from libraries in Western Europe and the United States. An alphabetical list of these materials by author may be found in the selected bibliography, which comprises items listed in this book only. An attempt has been made to keep footnotes as brief as possible, with the full data given in the bibliography. Because so many names of different Asian and African origins are included, no attempt at consistency in transliteration has been made; the tendency has been to keep to generally accepted usage or to the forms preferred by the persons mentioned themselves. In general, Arabic and Persian terms and names have been transliterated following accepted scholarly practice, while Turkish ones (both Ottoman and Republican) have mostly been rendered according to current usage. Those Turks, discussed in an Ottoman context, who later adopted family names (following the 1934 law), have their new family names mentioned in square brackets.

Jacob M. LANDAU
The Politics of Pan-Islam
Ideology and Organization
Oxford-New York, 1994, s. 9-72

DN: 28756 - 956.0743 / LANDAU

I. The Hamidian Era: An Imperial Ideology

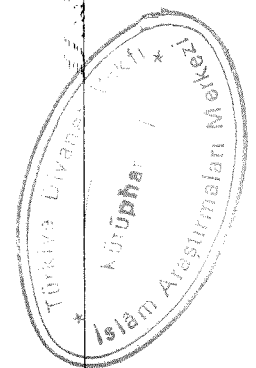
1. Early Developments

During the nineteenth century, Muslims living in territories which formed an almost continuous land mass, increasingly found themselves wedged between foreign powers and caught between the old and the new. It was their response, largely politicized,¹ to these two challenges that provided the background for Pan-Islam. To use a term of Baber Johansen, this response had (at least, initially), a character of religious anti-imperialism.²

In the Ottoman Empire, the largest independent Muslim state at the time, several major ideologies were competing with one another. During the first two-thirds of the century, the empire's élites, while searching for identity, were arguing the relative merits of modernization (meaning the introduction of Westernization) and traditionalism (implying the entrenchment of conservatism, chiefly of Turkish and Islamic values), with the associated conceptions in the areas of government and social life. In the last third of the century, other arguments were added that propounded, firstly, Ottomanism (advocating equality of opportunities for all subjects of the empire, irrespective of ethnic origin or religion, in order to ensure their loyalty); secondly, Islamism (favouring Islam and the Muslims at the expense of other religions in the empire); and thirdly, towards the end of the nineteenth century and the beginning of the twentieth, Pan-Turkism (emphasizing early Turkish values and campaigning for an alliance of all Turkish/Turkic groups, within the empire and outside it). Each school argued that its way was the best, indeed the only one, to save

¹ Cf. R. Schultze, 'Die Politisierung des Islam im 19. Jahrhundert'.

² B. Johansen, *Islam und Staat: Abhängige Entwicklung, Verwaltung des Elends und religiöser Antimperialismus*.

MADDE YATIRILAN
SONRA OKUL DOKÜMAN

- sity in *Official International Relations and International Law*, 2 vols. Philadelphia.
- Paqué, R. 1980. Sprachen und Sprachendienste der Vereinten Nationen, *Vereinigte Nationen* 5/1980, pp. 165ff.
- Piamenta, M. 1979. *Islam in Everyday Arabic Speech*. Leiden.
- Pičumić, L. 1971. Linguistik im Völkerrecht, *Österreichische Zeitschrift für Öffentliches Recht* 21 (1971), pp. 305ff.
- Podlech, A. 1976. Rechtslinguistik, in: D. Grimm (ed.) 1976. *Rechtswissenschaft und Nachbarwissenschaften*, 2 vols. Munich, vol. 2, pp. 105ff.
- Pohl, D. 1988. *Islam und Friedensvölkerrechtsordnung*. Wien/New York.
- al-Qalqašandī. *Šubḥ al-ʿašā fi šināʿat al-ʿinšāʿ*. Cairo 1913–1919.
- Rebhan, H. 1986. *Geschichte und Funktion einiger politischer Termini im Arabischen des 19. Jahrhunderts (1798–1882)*. Wiesbaden.
- Reuter, P. 1970. Quelques réflexions sur le vocabulaire du droit international, in: *Mélanges offerts à Monsieur le Doyen Trotabas*. Paris, pp. 423ff.
- Roeder, G. 1919. Ägypter und Hethiter, *Der Alte Orient* 20 (1919), pp. 1ff.
- Rohn, P. 1984. *World Treaty Index*, 5 vols., 2nd edition. Santa Barbara.
- Rosenne, S. On multi-lingual interpretation, in: J. Moore (ed.) 1974–1991, *The Arab-Israeli Conflict*, 4 vols. Princeton, vol. 2, pp. 906ff.
- as-Sarāḥsī. *Šarḥ kitāb as-siyar al-kabīr li-Muḥammad ibn Aḥmad aš-Šaybānī*. Cairo 1971/1972.
- Searle, J. 1969. *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge.
- Stetkevych, J. 1970. *The Modern Arabic Literary Language. Lexical and Stylistic Developments*. Chicago.
- at-Ṭabarī. *Tārīḥ ar-rusūl wa-l-mulūk* (de Goeje (ed.)). Leiden 1893.
- Tabory, M. 1980. *Multilingualism in International Law and Institutions*. Princeton.
- Verdross, A./Simma, B. 1984. *Universelles Völkerrecht—Theorie und Praxis*, 3rd ed. Berlin.
- Weil, P. 1983. Towards relative normativity in international law, *American Journal of International Law* 77 (1983), pp. 413ff.
- Weisgerber, L. 1961. *Vertragstexte als sprachliche Aufgabe. Formulierungs-, Auslegungs- und Übersetzungsprobleme des Südtirol-Abkommens von 1946*. Bonn.
- Wild, S. 1969. "Das Kapital" in arabischen Übersetzungen, in: W. Fischer (ed.) 1969. *Festgabe für Hans Wehr*. Wiesbaden, pp. 97ff.
- Wild, S. 1982. Die arabische Schriftsprache der Gegenwart, in: W. Fischer (ed.) 1982. *Grundriß der Arabischen Philologie. Band I: Sprachwissenschaft*. Wiesbaden, pp. 51ff.
- Wild, S. 1994. Anfang und Ende von arabischen Texten, in: Bellmann, D. (ed.) 1994. *Gedenkschrift Wolfgang Reuschel*. Stuttgart, pp. 305ff.

OPPOSITION TO THE OTTOMAN CALIPHATE IN THE EARLY YEARS OF ABDŪLHAMID II: 1877–1882

BY

Ş. Tufan BUZPINAR

Istanbul

Introduction

It is generally held that Abdülhamid II (r. 1876–1909) used the institution of the caliphate effectively both in his domestic policies and in his dealings with the major European powers, i.e. England, France, and Germany. It is also believed that his caliphate was accepted by the overwhelming majority of Muslims all over the world. This is not to say that his right to claim the Caliphate was never disputed. It appears that in both the early years and in the last decade of his reign the Caliphate of Abdülhamid II was the subject matter of unofficial debates among some influential Arabs and Britains. Some supported his claim and others severely criticised it advocating instead a revival of the Arab Caliphate. Yet enough attention has not been given to examining the Sultan's own concept of such an important institution and considering the debates about the caliphate at that time. Thus this article is an attempt in that direction. The first section of the article tries to clarify Abdülhamid II's view of the caliphate, while the rest of the paper examines the views held by a number of Britains and Arabs who opposed the Ottoman caliphate or the caliphate of Abdülhamid II in its early years.¹

¹ For the debates of the second period see, Caesar E. Farah, "Great Britain, Germany and the Ottoman Caliphate" *Der Islam*, Vol. 66/2 (1989), pp. 264–288; Sylvia Haim, *Arab Nationalism. An Antology* (Berkeley, 1976), pp. 25–30; S. Haim, "Blunt and al-Kawakibi" *Oriente Moderno*, Vol. 35/3 (1955), pp. 132–143; L. Hirszowicz, "The Sultan and the Khedive, 1892–1908" *Middle Eastern Studies*, Vol. 8/3 (1972), pp. 287–311; 'Abd al-Rahman al-Kawākibī, *Umm al-Qurā* (Beirut, 1982); Elie Kedourie, *The Politics of Political Literature*: Kawakibi, Azoury, and Jung" in his *Arabic Political Memoirs and Other Studies* (London, 1974), pp. 107–123;

1419/1999-Rigod/s 73-82.

- ٢- تآكل طلاء معظم جدران الحرم المكي، وأنه لا بد من إعادة طلائها من جديد.
- ٣- أن الحجارة المفروشة على أرض صحن المطاف قد تكسرت لدرجة أنها أصبحت تعيق حركة الطائفين وتزعج المصلين، وأن الحاجة تدعو إلى ضرورة إعادة تركيبها بأسرع وقت ممكن لسلامة الطائفين والمصلين وراحتهم.
- ٤- المطالبة بإعادة بناء بعض مباني المقامات حول الكعبة المشرفة وترميمها، وخاصة المقام الحنفي، وترميم مبنى باب السلام، وإطار الحجر الأسود.
- ٥- الحاجة الماسة إلى تغيير أحجار البازلت المستطيلة السوداء تحت منطقة ما تحت القباب في بعض أروقة المسجد الحرام، وذلك بأحجار أخرى من أحجار تريستا.
- ٦- أن الكعبة المشرفة تحتاج إلى مشروع إصلاح وتعمير، وخاصة الجدار الواقع في الناحية الشرقية للكعبة.
- ٧- زيادة الأسبلة المقامة داخل مبنى بئر زمزم وخارجه لتسهيل الشرب منها، مع العمل على تنظيف بئر زمزم من وقت لآخر.
- ٨- إقامة مكان للأغوات وخزن للوازمهم.
- ٩- إحضار عدد (٢١٠) أعمدة رخامية، وصناعة (٢١) باباً من الخشب بأطرها القوية وأعمدتها الجديدة.
- ١٠- استبدال حصى الساحات الداخلية ورملها بأخرى جديدة.
- ١١- تحديد أماكن صلاة النساء وإحاطتها بشبك حديدي.

١٢- عمل حجر يكتب عليه اسم السلطان عبدالحميد الثاني بن عبدالمجيد الأول الذي تم البناء والترميم في عهده، وتاريخ البناء.

وينتهي التقرير بتقدير التكلفة الكلية لهذه الأعمال حسب تقدير الكاتب بمبلغ ألفين وثمانمائة وثمان وأربعين ليرة عثمانية^(١).

ويظهر أن هناك استجابة سريعة من السلطان عبدالحميد الثاني ولكنها كانت محدودة لعمل العمارة والترميمات اللازمة في المسجد الحرام - نظراً للموقف السياسي الذي كان يحيط بالدولة العثمانية - وعلى الرغم من ذلك فإنه قام بإصلاحات عديدة كان من أهمها: إزالة بناء سقاية العباس، وبيت المحفوظات اللذين كانا قائمين بجوار مبنى بئر زمزم، مما تطلب نقل كتب مكتبة الحرم التي كانت في مبنى سقاية العباس إلى مبنى ملاصق للمسجد الحرام عند باب السليمانية^(٢).

وفي ٢٣ من ذي الحجة سنة ١٣٢٧هـ/١٩٠٩م دخل المسجد الحرام سيل عظيم فملاً المسجد بكامله، وبلغ ارتفاعه إلى عتبة باب الكعبة المعظمة، وغطى الحجر الأسود وحجر إسماعيل عليه السلام، ومكث الماء على هذا الشكل يوماً وليلة حتى تم تصريف المياه عبر منافذ خاصة في الأقبية. وقد أدخل هذا السيل بنحو (٢٢) أسطوانة رخامية، وسبب أضراراً كبيرة في مباني المسجد، وسمي ذلك السيل بسيل (الخديوي)؛ وذلك لأن عباس حلمي خديوي مصر السابق قد حجَّ في ذلك العام.

(١) محمد حرب: العثمانيون في التاريخ والحضارة (الطبعة الأولى، دمشق، دار القلم، ١٤٠٩هـ/١٩٨٩م)، ص ٥٩-٦٢. وسعيد بن سعد بن سفر الغامدي: الأوقاف الخيرية والجوامع والمساجد في الدولة العثمانية (مجلة التاريخ والمستقبل، جامعة المنيا، كلية الآداب، يوليو، ١٩٩٦م)، ص ٢٢١-٢٢٢.

(٢) حسين باسلامة: عمارة المسجد الحرام، ص ٢٧٧، وأحمد السباعي: تاريخ مكة، ص ٥٩٢-٥٩٣.

them. 'This brutal and cowardly murder of a priest, and the mutilation of the body of his secretary', reported Tyrrell, 'shows the temper of the revolutionaries, the lengths to which they are prepared to go in terrorizing the people, and the rights of punishment which they arrogate to themselves. I wonder if the philanthropists in Europe, who contribute to their funds, realize the kind of crimes which they may be helping to commit?'⁴² When British Chargé d'Affaires Townley informed the Grand Vizier about this crime, Ferit Pasha took note of Ishkhan's name and promised that justice should be done with his arrest.⁴³

Meanwhile a serious conflict erupted early in May 1905 at Hars, in the Muş plain, between government forces and Armenian insurgents led by Kevork. According to the colourful statements of the Armenian women of Hars, Kevork and his band numbering 24 had arrived there on the night of 2 May, intending to go eastward. When the troops came, the headman of the village went to meet them, and asked them to allow the women and children to leave before an attack was made, but it was claimed that he was shot down at once by the order of the colonel in charge. Actually the troops were attacked in the village, and had to retaliate. As a result 7 rebels were killed, and the rest escaped under cover of darkness, but not before they had shot and killed 12 soldiers, including a captain, two army lieutenants, and two gendarmerie sergeants. According to Armenian sources, the presence of the band was reported to the authorities by the priest of the Armenian Catholic village of Frenk Norshen, through which they had passed on their way from Muş. That priest, and his Gregorian colleague from Pertag, were both later murdered by the revolutionaries in revenge for their denunciation.⁴⁴

The Armenian terrorists even sent assassination groups to Europe to murder prominent personalities if they refused to support their cause. Thus, in May 1905 the acting French vice-consul at Erzurum told the *vali* that he had been informed from Paris that the Armenian revolutionary chief Antranik was in Europe, and that he and the other revolutionary leaders on the continent were threatening prominent people in order to obtain their support. The vice-consul had been instructed to obtain a photograph of Antranik.⁴⁵

It was only the personal intervention of the Catholicos of Etchmiadzin that saved the future victims from being assassinated. In June there were rumours in Bitlis that the insurgent leaders were returning to Russia in obedience to a call from Migirditch, the Catholicos of Etchmiadzin, who advised them to abandon their fruitless policy of stirring up trouble. The Catholicos was believed to have declared that the emissaries he had sent to Europe the year before had received satisfactory promises from the Governments they had approached, and that he could hold out hope for some effective reforms if the provocation of the insurgents ceased.⁴⁶ But the Armenian terrorists were not

too keen to leave the limelight and retire behind the frocks of their priests whom they were already murdering in cold blood; they had other plans in store.

Attempt to assassinate Abdülhamit

The Armenian revolutionaries were looking for an opportunity to cause a great commotion in the Ottoman capital with the hope of provoking foreign intervention. At a meeting held in Sofia in January 1904, at which representatives of all the different committees took part, Vram Kindirian suggested that the Sultan should be assassinated. This suggestion was accepted, and elaborate measures were taken to organize the grand *coup*. On Friday, 21 July 1905, as the Sultan was leaving the Hamidiye mosque at the conclusion of the weekly ceremony of *Selâmlık*, an explosion took place among the crowd of spectators massed together in the space just below the mosque. Abdülhamit was too far away to be injured; but 26 people were killed and 58 seriously injured. The victims included people of various nationalities: Turks, Greeks, and Armenians, and of various ranks: palace officials, soldiers, cab drivers, and women.

Some people believed that the bomb outrage was the work of Zionists, because Abdülhamit had refused to allow Palestine to be converted into a Jewish home; others thought that the Bulgarian revolutionaries had planted the bomb; but intensive inquiry showed that it was the work of the Armenian revolutionary committee.⁴⁷ Two special commissions tried unsuccessfully to find the perpetrators. After their failure to unravel the mystery, a third one under the presidency of Necip Melhame Pasha, a Syrian Christian, who had been Ottoman Commissioner at Sofia and had occupied other posts in the diplomatic and civil services, was more successful.

That commission discovered that the bomb had been placed in a carriage, and the clue to the identity of the vehicle was soon found. From the mark 'Nesseldorfer, Wien 11123' on the wreck of the carriage, the owner was found to be Silvio Ricci, a suspicious character, who had passed under several different names of various nationality (e.g. Köse Christidi), and who had disappeared the day before the outrage. It was later proved that this man was an Armenian named Vahan, who, three years earlier, at Philippopolis, had stolen the passport and other papers of the Italian subject Silvio Ricci. The firm of Nesseldorfer in Vienna stated that the carriage in question had been ordered from them in April by a woman called Marie Seitz (the assumed name of Lippa Ripps), who had insisted on the driver's box being made considerably larger than usual, and had instructed them to send it as soon as possible to Silvio Ricci in Istanbul.

It was found out that a Belgian named Charles Eduard Joris and his wife had been frequently seen in the company of Lippa Ripps, and he was at once

AN EGYPTIAN PETITION TO 'ABDŪL ḤAMĪD II
ON BEHALF OF AL-AFGHĀNĪ

The latter years of Jamāl al-Dīn al-Afghānī, spent in Istanbul in what amounted to gilded captivity, are among the least-known of his checkered life. Even Dr. Kudsi-Zadeh's annotated bibliography¹ lists less than a dozen items for that period, out of nearly seven hundred.² The meager and fragmentary information³ available will hopefully be augmented by the following note, based on MS. A 4960 in the Istanbul University Library. The manuscript, written in Arabic in beautiful *ruk'a* script, comprises a title page and 12 pages of twelve lines each (written text: 15×10.50 cms.). No colophon is appended and neither author nor date are mentioned. One may only surmise that a cover page with the author's name was not included in the bound manuscript.

The title reads: *Radjul al-sharq al-Sayyid al-ḥabr al-ʿallāma al-mifdāl Jamāl al-Dīn al-Ḥusaynī al-Afghānī*, that is, "The Man of the East, the expert, learned and virtuous Sayyid Jamāl al-Dīn al-Ḥusaynī al-Afghānī." What follows is a petition regarding al-Afghānī, presented to the Sultan 'Abdūl Ḥamīd II. More than half the petition (pp. 1-7) is taken up by laudatory phrases addressed to the Sultan. 'Abdūl Ḥamīd is described as a paragon of wisdom and virtue and his reign is praised as a great one for his subjects and for Muslims everywhere (an evaluation duly supported by Quranic quotes and Arabic verse). The name of al-Afghānī is introduced diplomatically: 'Abdūl Ḥamīd had distinguished himself by inviting scholars to Istanbul and supporting them there. It was perfectly natural for him to invite al-Afghānī as well (p. 4, lines 6-9), as the Sultan's intention had obviously been to further the interests of Islam, *ta'mīm naḥḥ al-Muslimīn* (p. 10, l. 7-11). In this context, there are several broad hints at Pan-Islamism. 'Abdūl Ḥamīd had transformed Istanbul into a world-center: "And we, the people of Egypt, India, China, of East and West — all benefit equally from his sagacity!" (*Fa-lā naḥnu ahl Miṣr wa-ahl al-Hind wa-ahl al-Šīn wa-ahl al-Sharq wa-ahl al-Gharb jamī'an fī 'l-*

¹ A. A. Kudsi-Zadeh, *Sayyid Jamāl al-Dīn al-Afghānī: An Annotated Bibliography* (Leiden: Brill, 1970).

² *Ibid.*, items 153, 179, 185, 232, 234, 236, 254, 493, 502 and, perhaps, one or two others.

³ See, e.g., Niyazi Berkes, *The Development of Secularism in Turkey* (Montreal: McGill University Press, 1964), pp. 265-270. Homa Pakadaman, *Djama'at al-Din Assad Abadi dit Afghani* (Paris: Maisonneuve et Larose, 1969), pp. 171-192. Osman Keskiöglu, "Cemâleddin Efgâni," *İlâhiyat Fakültesi Dergisi* (Ankara), 10 (1962), 91-102.

istimtā' bi-nūr hikmatih sawā'an!; p. 11, l. 7-8). Al-Afghānī, an honored guest of the Sultan (p. 11, l. 3-4) shared in the above campaign: "He serves Islam and overall unity" (*Yakhdim al-Islām wa-nuḥḥat al-waḥda al-jāmi'a*; p. 10, l. 8).

Having acknowledged the Sultan's general merits and his wisdom in inviting al-Afghānī to Istanbul and conferring upon him various Islamic (Pan-Islamic?) tasks, the petitioners came to the real purpose of their request — at the end of their petition: Al-Afghānī had spent several years in Egypt, imparting important teachings (p. 7, l. 11-p. 8, l. 9), but the Egyptians had not been clever enough to benefit from his advice, as they were only human (p. 10, l. 1-3). Now, however, they realized how much they needed his wisdom (p. 10, l. 4-6). The Egyptian petitioners had just been to Istanbul to express their fervent loyalty to the Sultan (p. 11, l. 8-p. 12, l. 1). Upon their return to Egypt, they thanked the Sultan and praised him (p. 12, l. 1-3). Finally, (in the last eight lines of the petition, p. 12, l. 3-10), the crux of the matter was brought up: "[The petitioners] desire their Sovereign, the Caliph, to favor them by permitting al-Sayyid [al-Afghānī] to return to them in order to complete the work which he had commenced: to educate their souls, enlighten their minds, spread the spirit of truth and fill their hearts with affection for their Sultan, Protector of their religion and Lord of their bounty." (*Wa-hum yawaddūn law yamunn Mawlānā 'l-Khalīfa 'alayhim bi-'l-idḥn li-'l-Sayyid an ya'ūd ilayhim li-yukammil mā bada'a fīh min tahdhīb nufūsihim wa-tanwīr 'uqūlīhim wa-bathth rūḥ al-ḥaqīqa fīhim wa-ta'mīr qulūbihim bi-maḥabbat Sulṭānīhim wa-ḥāfiḥ dīnīhim wa-waliyy ni'matihim.*) This act, the petitioners asserted, would constitute a striking indication of the Sultan's consideration for them and of his wish to improve their situation — thus increasing even further their loyalty (*ikhlaṣ*) towards the Sultan. They concluded by declaring that al-Afghānī, with his knowledge of Egypt's affairs, was the best-suited person to promote such loyalty among the Egyptians.

At present, it is difficult to ascertain much concerning the origins of the manuscript. The petition found its way to the Sultan's library and was eventually incorporated into the Istanbul University library. Although undated, it was obviously written between July 1892, when al-Afghānī settled in Istanbul definitively, and 9 March 1897, when he died. Actually, the period may be narrowed down. In attempting to do this, one should first consider the background. The connection between al-Afghānī and 'Abdūl Ḥamīd II had commenced earlier, of course. Professor Keddie has uncovered an appeal from the former to the latter, *circa* 1885,⁴ while I have found and published an

⁴ N. R. Keddie, "The Pan-Islamic Appeal: Afghani and Abdülhamid II," *Middle Eastern Studies*, 3, no. 1 (Oct. 1966), 46ff.

1.02
- Pan-Islamism
- Abdulhamid II

Abdeljelil Temimi, Notes du VIe
Congrès du C.I.E.P.O tenu à Cambridge sur:
Les provinces Arabes à l'époque Ottomane,
Zaghouan 1987. 12 pages

PAN-ISLAMISM AND THE BROTHERHOODS DURING
THE REIGN OF ABDULHAMID II :
NOTES ON OTTOMAN — SANUSI RELATIONS

Michel LE GALL
Dept. of Near Eastern Studies
Princeton University

The Pan-Islamic movement of the time of Sultan Abdulhamid II (r.1876-1909) offers itself to study in a number of ways. One can analyze the Pan-Islamic ideology, examine the contacts and activities of leading *shaykhs* in the Sultan's entourage at Yildiz Palace, or look at Ottoman relations with Muslim communities outside the Empire. Another interesting facet of the movement was the role played in it by the sufi brotherhoods. The present paper seeks to contribute to the understanding of this last facet of Pan-Islamism by examining the relations between Yildiz Palace and the Sanûsiya, an influential revivalist brotherhood which, since its establishment in the 1840's, had flourished among the bedouin of the province of Benghazi.

The role of the brotherhoods in the Pan-Islamic movement was the subject of some debate at the turn of the century. The opinion of French scholars, notably Duveyrier (1886), Le Chatelier (1887) and Depont and Coppolani (1897) was shaped by the resistance to French colonial endeavors in North Africa and the Sahara (1). They believed that this resistance was carried out largely by the brotherhoods and was ultimately orchestrated from Istanbul, where two prominent sufi *shaykhs*, Muhammad Zâfir al-Madani from Misurâta in Libya and Abû al-Hudâ al-Sayyâdi, head of the Rifâ'iya order based in Syria, served as close confidants and advisers of the Sultan (2). The French explorer Henri Duveyrier, an early exponent of this view, asserted in a monograph on the Sanûsiya that both the Palace and Ottoman authorities in Benghazi were engaged, rather successfully, in courting this « fanatical » brotherhood to the detriment of French interests (3).

(1) Henri Duveyrier, *La confrérie musulmane de Sidi Mohammed ben Ali Es-Senousi* (Paris, 1886); A. Le Chatelier *Les confréries musulmanes du Hedjaz* (Paris, 1887); Octave Depont et Xavier Coppolani, *Les confréries religieuses musulmanes* (Paris, 1897).

(2) Depont et Coppolani, p. 257 ff ; Le Chatelier, pp. 112 — 26.

(3) Duveyrier, pp. 23 — 9 and p. 43 where he speaks of « les tendances senousiennes » of the followers of Shaykh Muhammad Zâfir.

切ったと強調している。そもそも、この "istitâr" は、ファーティマ朝の立場からみて、ザクラウィフとその子の反乱がウバイドゥラーに対する反逆だと宣伝することを目的としており、信頼できる歴史記述ではない。

(この研究は、昭和62年度東京経済大学個人研究助成費の一部を使用している)

Annals of Japan Association for
Middle East Studies, no. 3-1
(1988), s. 175-194.

D. 826

Dergi / Kitap
Kütüphanesi / Koleksiyonu

アブデュル・ハミド2世の 専制政治構造

設 楽 国 広*

- I. はじめに
- II. 専制政治
- III. ユルドゥズ宮殿
- IV. ハズィーネ=イ=ハッサ
- V. まとめ

Summary

The Structure of the Autocratic Regime of Sultan Abdulhamid II

SHIDARA Kunihiro

This paper intends to investigate the power structure of the late Ottoman Empire by focusing on the autocracy of Sultan Abdulhamid II (1876-1909), which is characterized by a dual ruling mechanism; that is, while building up a strong ruling mechanism by strengthening the Sultan's Palace treasury (Hazine-i Hassa) from State Treasury appropriations, his autocratic regime also preserved a ruling system regulated under the First Constitution.

Sultan Abdulhamid II is known for his autocratic regime (istibdad). His autocracy, which terminated the short-lived First Constitutional regime that began with the enactment of a Western-influenced Constitution, continued from 1878 to 1908, a period of confrontation with the imperialistic European Powers. However, the

* 東京都立千歳高等学校

السلطان عبد الحميد الثاني

حياته وأحداث عهده

20 EKİM 1906

A. J. Green

MADDE 7 A YERİNDEN
SONRA KİTAP
MAN

بقسم
أورخان محمد علي

Abdul Hamid (II)

190

Türkiye Eşyaları Vakfı İslâmî Eşyaları Merkezi Müdürlüğü	
Derece	16404
Tasnif No:	3.29 188

Baykal, 1407/1987

begründet
von
Klaus Schwarz

herausgegeben
von
Gerd Winkelhane

**MADDE TAYİNİNDEN
SONRA GELEN DOKÜMAN**
05 MART 2002

KLAUS SCHWARZ VERLAG · BERLIN

Claudia Kleinert

Die Revision der Historiographie des Osmanischen Reiches am Beispiel von Abdülhamid II.

**Das späte Osmanische Reich im Urteil türkischer Autoren
der Gegenwart (1930–1990)**

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	80091
Tas. No:	956.0743 KLE.R

KLAUS SCHWARZ VERLAG · BERLIN · 1995

01 MAYIS 1991

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DÜKÜMAN

Abdulhamid II (59-69)

Dr. Mehmet Saray
A. Saray

KAFKAS ARAŞTIRMALARI I

Prof. Dr. MEHMET SARAY

Muzaffer Ürekli-Sema Işıktan
İbrahim Yüksel-Ali Arslan-Mustafa Budak
Cezmi Eraslan-Alaeddin Özer

Türkiye Diyanet İşleri İslam Araştırmaları Kütüphanesi	
Kayıt No. :	11148
Tasnif No. :	956.072 SAR. K.

ACAR YAYINLARI

السلطان عبد الحميد الثاني والشيخ أبو الهدى الصيادي (*)

بطرش أبو منته

I - الفترة الأولى من حياة الصيادي:

أبو الهدى هي الكنية التي اختارها لنفسه محمد بن حسن وادي من خان شيخون، وهي قرية بشمال سورية الوسطى. كما اختار تلقيب نفسه بالصيادي نسبةً إلى ولي محلي (مدفون في خراج قريته) ادعى الانتساب إليه، كما ذكره في سلسلة شيوخه بالطريقة الرفاعية، وأطلق اسم «الصيادية» على فرع الرفاعية الذي أسسه. ومعلوماتنا عن أصول الشيخ أبي الهدى وحياته الأولى ضئيلة للغاية. فلا نملك معلومات عن أصوله وطفولته إلا عن طريق «ترجمته الرسمية»^(١)، وما ذكره في كتبه ورسائله. أما حديث الآخرين جمعتهم من أصدقائه والمعجبين به، فيبدو أن مصدره أيضاً الترجمة، والكتب والرسائل. وهناك

(١) توجد ترجمة أبي الهدى «الرسمية» في كتاب الطويراني: القول الفصل (القاهرة ١٣١٣ هـ). ورسالة الطويراني هذه صدرت ملحقة بكتاب أبي الهدى الصيادي: التاريخ الأوحى (القاهرة، بدون تاريخ)، ص ١٢٣ - ١٤٢. وانظر أيضاً عبد القادر القدسي: الكوكب المنير في ترجمة... أبي الهدى... الشهير (لا تاريخ للطبع، أو لكان الطبع)؛ والبطار: حلية البشر في أعيان القرن الثالث عشر، ٣ أجزاء (دمشق، ١٩٦١ - ١٩٦٣)، ٧٨ - ٧٢/١. وكتب الترجمة هو عمر الحريري أحد أتباع أبي الهدى من حماة؛ وعبد الله الصيادي: تنوير الأبصار (القاهرة، ١٣٠٦ هـ)، ص ١ - ٨ وما بعدها؛ ومحمد سليم الجندي: تاريخ معرة النعمان، مجلدان، (دمشق، ١٩٦٤)، ٢١٥/٢ - ٢٢٩. ويبدو أنه كان هناك عرف في أوساط الوجهاء أن تكون لهم ترجمة رسمية عليها توقيعات من وجهاء الناحية أو المدينة. فقد كانت ترجمة أبي الهدى «مضمونة» بموافقة رسمية، وفرمانات؛ قارن بالطويراني، ص ٤١. وانظر عن خبر عن ترجمة رسمية لعبد الرحمن الكواكبي عند الطباخ في إعلام النبلاء بتاريخ حلب الشهباء، ٧ مجلدات، (حلب، ١٩٢٦)، ٥٠٨/٧.

(*) B. Abu-Manneh: Sultan Abdulhamid and Shaikh Abulhuda Al-Saygadi, in Middle Eastern Studies, May 1979, pp. 131-153.

Abdulhamid II
- Ebu'l-Hüda

2/5
el-ittihad, 2/4, 1989 Beirut.
Makale 59-89 sayfa/11 orasindadir.

D. 50

Dergi / Kitap
Kütüphanede Mevcuttur

Edited by Sıvan KUNERALP

Studies on Ottoman Diplomatic History. I,

Istanbul-1987, s. 97-102.

96

Dimitris LOULES

DN: 14092

956.07

STU.0

22 ARALIK 1992

MADE YAYIN IKTAR
SONRA GELEN DOKÜMAN

Selim DERİNGİL

SOME COMMENTS ON THE CONCEPT OF LEGITIMACY IN THE FOREIGN POLICY OF ABDULHAMID II

All states with established foreign policies have always had recourse to "legitimizing mechanisms" and ideologies in the ordering of their foreign relations. The Ottoman State was no exception to this rule.

The originality of the Ottoman Empire lies in the fact that it was the first non-Western state to fully adopt and assimilate the rules and institutions of Western Diplomacy. The relations of the Ottoman State and the West passed through three successive stages; clear superiority vis-à-vis the West, obligatory and grudging admission of equality, and finally attempts at the recovery of equality when confronted by clear Western superiority. Just as Europe was successfully imposing its own system on the rest of the world from the early 1500's onwards it was constantly haunted by this alien and hostile presence in its very own 'back garden':

It thus represented a reversal of what was becoming in the sixteenth and seventeenth centuries the 'normal intercontinental — projection of power. European influence was radiating in all directions around the globe; in this one instance Asian influence had penetrated deep into Europe and refused to be shoved back...¹

But by the 1700's the Sublime Porte was clearly on the defensive and by the early 1800's seemingly in mortal danger. The story of the integration of the Ottomans to European diplomacy unfolds within this context.

As Şerif Mardin has indicated the first European diplomatic term to be used in Ottoman transcription was "status quo" (*istatüko*). It was used by Selim III's advisor Tatarcık Abdullah Molla in drafting the 1789 treaty after the disastrous war against Austria and Russia. The next two words to

¹ J.C. Hurewitz; "Ottoman Diplomacy and the European State System", *Middle East Journal*, Vol. 15 (1961) pp. 141-153.

In the meantime Russia had not abandoned the Greeks. The greatest part of the Greek volunteers, who had fought with the Russians in Sebastopol, managed to return to Greece unmolested; but a number of them were taken prisoners and were later released, following the demarches of the Russian Ambassador to Turkey Boudienne³¹. A greater service, however, was offered to Greece by the Russian government during the Congress of Peace in Paris. During the negotiations the Russian delegation relied mainly on a memoir of Persiany to the Russian Foreign Ministry, in which he noted that, as a result of the foreign military presence, Greece ceased to be an independent state and that foreign interventions from England and France produced serious obstacles for Greece to follow a national external policy. Henceforth Greece should be relieved from the consequences of the Anglo-French antagonism. This could only be achieved — the Russians believed — if a) British and French troops immediately evacuated Greek territory, b) foreign intervention to stop and every unilateral act of each 'Protective Power' concerning Greece should be avoided without first consulting the other two Powers and c) Greece should be given financial assistance in order to remedy the consequences of the foreign occupation.³²

It was thanks to the Russian insistence that Greece was finally released from the British and French troops, on the condition that, in future, she should follow a policy of peace towards the Ottoman Empire and abandon any activity which was likely to disturb the 'balance of power in the Balkans'. This decision was in practice enforced to Greece — until the end of the reign of King Othon and long afterwards — although the problems between the Kingdom and the Ottoman Empire could not be solved, since the areas claimed by the Greeks were heavily populated by their compatriots. In the present case, however, the Crimean War may be characterised as the first occasion when the Greek state attempted to promote the principles of the Great Idea through and by the antagonism of the Great Powers in the Balkans.

Persiany to Nesselrode 3.6.1855). On September 1854 the Ottoman government insisted on receiving financial compensation from Greece, because of the considerable damage in the Aegean Sea trade, before agreeing to resume diplomatic relations with the Kingdom, (*Ibid*, F. 5, Persiany to Nesselrode 26.9.1854).

31 A.R.F.P. Secr F. 7b (1856) Persiany to Gortchakov, 17.2.1856. In another occasion, on April 21st 1855 in Paris, the Great Duke Nicolas, expressed Russia's gratitude for the Greek volunteers to King Othon's aide de camp, Colonel Botzaris by the following words: "Nous sommes heureux, mon frère (Tzar Alexander II - Tzar Nicolas had died on 18.2.1855) et moi de témoigner notre reconnaissance aux braves légions de volontaires Grecs, qui ont prêté leurs concours dans les Principautés Danubiennes contre les Mussulmans, et qui payent de leur vie ou de leur liberté, leur dévouement à cause du Redempteur. Nous les avons vu à l'œuvre, les Grecs sont des véritables lions", (A.R.F.P. Secr F. 10-1855- Persiany to Nesselrode 3.6.1855).

32 *Ibid*. F. 8 (1856) Persiany to Gortchakov 3.6.1856. See also Driault- Lhéritier *op. cit.* p. 411.

REASSESSING SULTAN ABDÜLHAMID II'S ISLAMIC POLICY

Scholars with little regard for Sultan Abdülhamid II have accused him of organizing and orchestrating an Islamic movement for the purpose of achieving a defined political objective in a move to counter the assaults of European powers on Ottoman possessions and to raise Muslims already under imperial control against their masters.

The purpose of this paper is to reassess such allegations in the light of what concrete evidence is available to the objective scholar in order to evaluate more accurately what was intended by Abdülhamid in his having recourse to Islam to achieve policy objectives given the circumstances which he had inherited and the serious problems confronting his reign (1876-1909). With this in mind I would like to argue that Abdülhamid had recourse to an Islamic response rather than to an Islamic objective in what his detractors in the West termed a Pan-Islamic policy. My arguments are based on the documentation available in the Yıldız collection of the Prime Minister's Archives in Istanbul, on reports and analyses in the Ottoman press of the day, and on the writings of those who had served in the sultan's entourage as well as the oral testimony of family members of Izzet Pasha al-Abid, a key adviser of the sultan who has been listed among those who proposed and advanced the sultan's Islamic policy.

It became clear to me after researching European archives and having recourse to Western and Christian writings that the assertion was made by both Western propagandists, who had an interest in discrediting the sultan as caliph, and by mostly Christian Arab writers, who were under the influence of Western liberal secular and nationalist ideas. This is not to deny that the sultan did not fancy himself capable in his capacity as caliph of all Muslims of awakening resistance by appealing to an Islamic *jihād* should he find himself able to do so and the circumstances right for it.¹

It is my contention that Abdülhamid preferred to use the sword of Islam, like the sword of Damocles, to frighten and intimidate his enemies, more specifically to scare off the vultures of imperial Christendom, rather than to combat them when his military power was far from adequate for the task.

But first, let us examine the political climate facing Abdülhamid upon his assumption of the throne before analyzing the underlying assumptions made by those authors who for one reason or another found it politic to ascribe a defined Islamic policy to Abdülhamid, which Professor Landau in his recent work on Pan-Islamism characterized as an "Imperial Ideology" in reference to the whole Hamidian Era.²

¹In his *Hatırat* (Ar. transl., p. 175) he concedes that Islamic unity is essential to counter Britain, France, Russia and Holland. "One word from the caliph is enough to proclaim a *jihad* in Islamic countries under their control", argued Abdülhamid. "The day will undoubtedly dawn", stated the sultan, "when the faithful shall rise as one man and break their chains; 250 million Muslims, 30 of whom under Dutch, 10 under Russian and 85 under English rule, the rest in Asia and Africa under France and England, all pray to God for victory as they direct their attention and hopes towards the caliph of Muslims. Is it right for us under such conditions to remain silent before the great powers?"

²See chapter I of Landau's *The Politics of Pan-Islam*, Oxford, 1989.

DN. 85941

CAESAR E. FARAH, ARABS AND OTTOMANS: A
CHECKERED RELATIONSHIP, ISTANBUL 2002. ss. 359-373.

⁸⁵MAE (Nantes), Bey 872, "Information no. 2844," 13 August 1934, "Information no. 2865," 17 August 1934, and "Pétition à la société des nations," 9 November 1934.

⁸⁶MAE (Nantes), Bey 872, "Information no. 3314," 27 September 1934.

⁸⁷Khoury, *Mandate*, 426, 474.

⁸⁸MAE (Nantes), Bey 960, "Information no. 3277," 22 September 1934.

⁸⁹Tahmaz, *al-'Allama al-mujahid*, 18; Faris, *Man huwa fi Suriya*, 233.

⁹⁰Sa'id al-Jabi, *Hidayat al-'asriyin ila mahasin al-din* (Hamah: Matabi' Abi al-Fida', n.d.).

⁹¹Ishaq Musa Husaini, *The Moslem Brethren: The Greatest of Modern Islamic Movements* (Beirut: Khayat's, 1956), 75–76; Reissner, *Ideologie*, 97–101; Thompson, *Colonial Citizens*, 277. Siba'i's Salafism was displayed for the first time in his struggle against the Sufi Spring Festival of Homs: see Mustafa al-Siba'i, "Rajul faqadnahu: Husni al-Siba'i," *Hadarat al-Islam* 2, 5–6 (1961), 106.

⁹²Mitchell, *Society of the Muslim Brothers*, 14.

⁹³*Ibid.*, 2–8, 214–16, 322–23.

⁹⁴Umar F. Abd-Allah, *The Islamic Struggle in Syria* (Berkeley: Mizan Press, 1983), 95.

⁹⁵Jabir Rizq, *al-Ikhwan al-Muslimun wa-l-mu'a'mara 'ala Suriya* (Cairo: Dar al-F'tisam, 1980), 116–17; Sa'id Hawwa, *al-Ljabat* (Cairo: Dar al-Salam, 1984), 97–99.

⁹⁶The principal sources for the life and work of Muhammad al-Hamid are Tahmaz, *al-'Allama al-mujahid*, 9–49; and *Hadarat al-Islam* 10, 3 (1969), an issue dedicated to his memory. See also Itzhak Weismann, "Sa'id Hawwa: The Making of a Radical Muslim Thinker in Modern Syria," *Middle Eastern Studies* 29 (1993), 607–11.

⁹⁷On Badr al-Din al-Hamid, see Sami al-Kayyali, *al-Adab al-'Arabi al-mu'asir fi Suriya, 1850–1950*, 6th ed. (Cairo: Dar al-Ma'arif, 1968), 316–25; al-Jundi, *A'lam al-Adab wa-l-fann* 2:54–56.

⁹⁸See particularly Muhammad al-Hamid, *Rudud 'ala abatil wa-tamhisat li-haq'iq diniyya* (Damascus: Matba'at al-'Ilm, 1385/1965); idem, *Majmu'at rasa'il* (Hamah: al-Maktaba al-'Arabiyya, 1390/1970).

⁹⁹Abd-Allah, *Islamic Struggle*, 104.

¹⁰⁰Sa'id Hawwa, *Hadhihi tajribati... wa-hadhihi shahadati* (Cairo: Maktabat Wahba, 1987), 23, 30, 39; idem, *al-Ljabat*, 86, 97–98; emphasis added.

¹⁰¹Hinnebusch, *Authoritarian Power*, 49–57.

¹⁰²See esp. Jonathan P. Owen, "Akram al-Hourani: A Study of Syrian Politics, 1943–1954" (Ph.D. diss., Johns Hopkins University, Baltimore, 1992).

¹⁰³Rizq, *al-Ikhwan al-Muslimun*, 127; Hawwa, *Hadhihi tajribati*, 27–28, 31.

¹⁰⁴For al-Siba'i's inveighing toward the Salafi stand in his later years, see his anti-Sufi strictures in Mustafa al-Siba'i, "Hawla al-tasawwuf wa-l-Sufiyya," *Hadarat al-Islam* 1 (1961): 72–73. This tendency was intensified under his successor, 'Isam al-'Attar: see Abd-Allah, *Islamic Struggle*, 102–103.

¹⁰⁵Reissner, *Ideologie*, 301–302; J. Salt, "An Islamic Scholar-Activist: Mustafa al-Siba'i and the Islamic Movement in Syria 1945–1954," *Journal of Arabic, Islamic and Near Eastern Studies* 3 (1996): 103–15.

¹⁰⁶Faris, *Man huwa fi-Suriya*, 233.

¹⁰⁷See Muhammad Dib Salih, "Rajul faqadnahu: 'Abd al-Karim 'Uthman," *Hadarat al-Islam* 13, 5–6 (1972): 117–19.

¹⁰⁸See Muhammad al-Hamid, *Nazarat fi kitab ishtirakiyyat al-Islam* (Damascus: Matba'at al-'Ilm, 1382/1963). For an analysis of al-Siba'i's book and its importance, see especially Hamid Enayat, *Modern Islamic Political Thought* (London: Macmillan, 1982), 144–49.

¹⁰⁹For a recent summary of the various challenges that Sufism has to face in the contemporary world, see Carl W. Ernst, *Sufism: An Essential Introduction to the Philosophy and Practice of the Mystical Tradition of Islam* (Boston: Shambhala Publications, 1997), chap. 8.

¹¹⁰See, for example, Michael Gilsenan, *Saint and Sufi in Modern Egypt: An Essay in the Sociology of Religion* (Oxford: Oxford University Press, 1973); Serif Mardin, *Religion and Social Change in Modern Turkey: The Case of Bediuzzaman Said Nursi* (Albany: State University of New York Press, 1989); Arthur Buehler, *Sufi Heirs of the Prophet: The Indian Naqshbandiyya and the Rise of the Mediating Sufi Shaykh* (Columbia: University of South Carolina Press, 1998); Donald B. Cruise O'Brien, *The Mourides of Senegal: The Political and Economic Organization of an Islamic Brotherhood* (Oxford: Clarendon Press, 1971).

Nadir Özbek

PHILANTHROPIC ACTIVITY, OTTOMAN PATRIOTISM, AND THE HAMIDIAN REGIME, 1876–1909

This article aims to explore state–society relations during the reign of Sultan Abdülhamid II (1876–1909) through the filter of a unique conjunction of state and society—that is, various social groups' voluntary activities, especially fund-raising campaigns with philanthropic and patriotic purposes, often initiated by the palace itself. These campaigns offer fruitful case studies for the study of state–society relations and the dispositions of the public sphere in the late Ottoman era. In light of these activities and their importance for understanding late Ottoman society, the public sphere in this context may be best defined as a dynamic political realm where social and political groups pursued their particular interests; at the same time, it was "the public domain where authority is constituted as legitimate and exposed to popular review, both inside and outside the accepted terms of the given discourse."¹ Within the parameters of this definition, which is descriptive of the multiple agencies and fragmented nature of the public sphere in this period, this article focuses on how the Hamidian regime sought to unify this fragmented social and political space by promoting public participation in voluntary activities in the broader political arena.

Ottoman historiography, until recently, has produced neither empirically rich nor theoretically informed studies on such issues as civic culture, voluntary initiative, or the public sphere in the late Ottoman context. Nor has it explored the potential that such concepts hold for meeting a political regime's need for legitimation. One cannot fully explain this negligence by citing the much lamented governmental origins of most Ottoman sources. The problem is, rather, with the paradigms and conceptual frameworks that have informed most scholarship. Even today, Ottoman historiography, influenced mostly by a Eurocentric modernization paradigm, has operated within a dualistic conception of the state–society relationship and an accompanying conceptual East–West divide. In broad terms, this historiography has depicted the East, including the Ottoman past, as a place where cultural or historical particularities, whether those of a strong state in the form of "Oriental despotism" or the peculiarities of Islamic culture, have simply prevented the emergence of civil society and the conditions for a democratic politics based on popular consent.² Such a Eurocentric modernization

Nadir Özbek is Assistant Professor in the Atatürk Institute for Modern Turkish History, Boğaziçi University, Bebek, Istanbul 34342, Turkey; e-mail: ozbekn@boun.edu.tr.

Shaikh al-Ra'is and Sultan Abdülhamid II: The Iranian Dimension of Pan-Islam

Juan R. I. Cole

The question of whether individual identity is singular or plural has serious implications for how we write Middle Eastern history, particularly cultural and intellectual history. Even canny studies of Middle Eastern thinkers often assume that the individual demonstrates a certain consistency in his or her views about basic issues in reform, modernity, and tradition. Social scientists have long recognized, however, that everyone's identity is situational and is influenced by one's particular social environment at any one time.¹ The Pan-Islamic project of Sultan Abdülhamid II, which involved, in part, attempting to cobble together an alliance of Ottomans and Iranians from various forms of Islam to stand against Western imperialism, is a promising venue for considerations of multiple identity. This project openly assumes that it is possible to be a Shiite and yet a supporter of the Sunni sultan, to be Turcophone Sunni and yet an ally of Persian-speaking Twelvers (the main group of Shiites). Moreover, Shiism itself was in a state of flux in the nineteenth century, throwing up schools like the esoteric Shaikhis and even new religions like Babism and the Baha'i faith, and many of the intellectuals involved in the movement had such heterodox origins. The layered and somewhat fluid character of their identities is exemplified by Abu al-Hasan Mirza "Shaikh al-Ra'is" Qajar (1848–1921), a prince, a poet, a Shiite clergyman, a political activist, and a secret member of the heterodox Baha'i religion.

The idea of an Ottoman-Iranian political and cultural alliance against European encroachments, which was intensively explored by Istanbul around 1886–1894, on the surface had much to recommend it. The Ottomans lost Tunisia to the French in 1881 and Egypt to the British in 1882, on top of major losses to the Russians in 1878. The Qajars watched

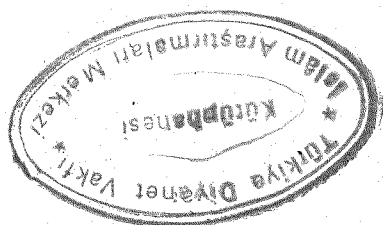
*Edited by Israel Gershoni, vol., Histories of the Modern
Middle East, London 2002, s. 167–185.*

ISAM 14385

csics)¹¹¹ chez les Hongrois, ou un Piotr Ściegienny¹¹² (chez les Polonais), et la chose en restait là. On avait assez de besognes d'initier la noblesse aux secrets des sciences nationales.

* * *

On reprochera à cette étude d'avoir mis en relief les traits communs ou au moins parallèles de l'évolution et d'en avoir négligé les traits spécifiques. (Il serait très facile de compléter la liste de noms propres et des œuvres de quelque nation que ce soit.) Mais tel était justement notre but principal. Nous pensons qu'il faut des recherches comparées pour pouvoir mieux saisir les traits nationaux.

MADE IN TURKEY
SOMERCELESTAN
17 ARALIK 1996

¹¹¹ Mihály Révész, Táncsics Mihály és kora. 1799—1857, I—II, Budapest 1948.

¹¹² Czesław Wycech, Ks. Piotr Ściegienny, Zarys programu społecznego i wybór pism, Warszawa 1953; Marian Tyrowicz, Sprawa ks. Piotra Ściegiennego, Warszawa 1948; Zygmunt Młynarski, W kręgu sprawy ks. Piotra Ściegiennego, Warszawa 1961; Mięczyński, Historiozofia Ściegiennego, Przegląd Historyczny 1951, pp. 392—403.

Božidar Samardžiev

TRAITS DOMINANTS DE LA POLITIQUE D'ABDŪLHAMID II RELATIVE AU PROBLÈME DES NATIONALITÉS (1876—1885)

Le problème des nationalités était l'un des problèmes de politique intérieure les plus ardues et les plus compliqués dans l'Empire ottoman au cours du dernier quart du XIXe s. Nous ne nous proposons pas ici d'étudier dans toute sa complexité et sous tous ses aspects l'ensemble de ce problème et toutes ses implications. Nous nous contenterons d'examiner de plus près les principaux procédés, les méthodes les plus typiques auxquels recourait le pouvoir féodal et absolu du sultan Abdülhamid II pour résoudre le problème des nationalités tel qu'il se posait dans l'Empire ottoman.

L'historiographie connaît un nombre considérable d'ouvrages, consacrés aux luttes nationales des peuples de l'Empire ottoman de la fin du XIXe et du début du XXe s.¹ Ces études n'examinent que certains côtés et certaines mani-

¹ A la situation et aux revendications des masses populaires et de l'exarchat bulgare en Macédoine et en Thrace après le Congrès de Berlin est consacrée l'étude approfondie, munie d'une très riche documentation, du Patriarche Kiril, intitulée: Българската Екзархия в Одринско и Македония след Освободителната война 1877—1878 (I, n° 1, 2, София 1969—1970). La lutte de libération de la population bulgare en Macédoine est étudiée dans l'article du professeur Hristo Hristov, Освобождението на България и Кресненско-Разложкото въстание, Исторически преглед, XXIV, 1968, n° 6). Certaines données sur cette question peuvent se trouver dans l'ouvrage du même auteur Аграрните отношения в Македония през XIX в. и началото на XX в. (София 1964). L'état où se trouvait le problème des nationalités sur les territoires européens de l'Empire ottoman à la fin du XIXe s. et au début du XXe s. est étudié entre autres par l'historien grec connu L. S. Stavrianos dans ses ouvrages: Balkan Federation. A History of the Movement toward Balkan Unity in Modern Times (Northampton, Mass., 1944); The Balkans since 1453 (New York 1958), etc. En dehors de l'ouvrage bien connu, en plusieurs volumes, de E. Driault et M. Lhéritier, Histoire diplomatique de la Grèce de 1821 à nos jours. Suite du règne de Georges Ier jusqu'à la Révolution turque (1878—1908). Hellénisme et Germanisme (Paris 1926), dans une série d'études plus récentes sont examinés, tantôt très en détail, tantôt d'une manière succincte, la politique des Etats balkaniques et leurs luttes pour la Macédoine entre 1878 et 1912, l'insurrection de Crète, ainsi que beaucoup d'autres questions se rapportant à certains aspects du problème des nationalités tel qu'il se posait à cette époque dans les possessions européennes du sultan: D. Dakin, The Greek Struggle in Macedonia, 1897—1913, Thessaloniki 1966; idem, British sources concerning the greek struggle in Macedonia, 1901—1909, Balkan Studies (Thessaloniki), 2, 1961, n° 1, pp. 71—84; G. Zotiades, The Macedonian Controversy, Thessaloniki 1961; E. Kofos, Nationalism and Communism in Macedonia, Thessaloniki 1964, etc. En ce qui concerne la situation de la population arménienne dans l'Empire ottoman après le Congrès de Berlin, ainsi que la politique d'extermination, entreprise par le gouvernement du sultan à son égard, de nombreuses données peuvent être puisées dans le recueil Геноцид армян в Османской империи (éd. M. Г. Нерсисян, Ереван 1966), ainsi que dans les ouvrages de С. В. Овнанян, Армяно-болгарские исторические связи и армянские колонии в Болгарии во второй половине XIX в., Ереван 1968, et de Е. К. Саркисян, Аграрная политика османского правительства в Западной Армении во второй половине XIX века, Ереван 1957. Pour ce qui est du problème national albanais comme un des aspects du problème des nationalités dans l'Empire ottoman,

206
23 TEMMUZ 1993Türk Kültürü,
3.316-325MABDE TAYINLANMIKTAN
SONRA SELEN DÖKÜMAN
Dergi / Kuop
Kütüphanede Mevcutlu
A. ÇETİN
SAYI 253, 1994

YIL XXII

II. ABDÜLHAMİDE SUNULMUŞ BEYRUT VİLİYETİNDEKİ YABANCI
OKULLARA DAİR BİR RAPOR

Atilla ÇETİN

Osmanlı İmparatorluğu'nda yabancı ve azınlık okullarının adetleri, çalışmaları, öğretmen ve öğrenci sayıları, tebaa üzerindeki müsbet veya menfi tesirleri hakkında fazla bir bilgimiz olmadığı gibi, yazılmış maârif tarihleri yeterli malûmâtı pek sunmamaktadır. Bu hususta yapılmış belge neşirleri de fazla değildir. Bu önemli konuya ciddi ve ilmi yaklaşımın, arşivlerimizdeki çok değerli ve önemli belgelerin ortaya konulması ve yayını ile olduğuna inanmaktayız.

Husule Sultan II. Abdülhamid devrinde, yabancı okulların tebaa üzerinde pek fazla ve menfi tesirler icrâ ettiği bir hakikattir. Balkanlarda, Anadolu'da ve Araplarla meskûn olan vilâyetlerde yüzlerce yabancı, misyoner, cizvit okulları açılmış, gayr-i müslim ve müslim tebaa çocukları üzerinde, bunları açan devletin ve cemâatin propaganda ve tesirleri kendisini göstermiştir. Emperyalizmin ve hususile kültür emperyalizminin en katı metodlarıyla mücadele ettiği bu dönemde, bunlara karşı Sultan II. Abdülhamid ve Osmanlı maârifi elinden geldiği kadar karşı koymaya çalışmıştır. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasında, siyasi unsurlar yanında, yabancı okullar ve yabancı kültür emperyalizminin büyük katkıları olduğu şüphesizdir. Konunun, sözle değil, şimdiye kadar yayınlanmamış, arşivlerimizde binlercesi bulunan, yeni belgelerin gün ışığına çıkarılması ile açıklığa kavuşacağına inanmaktayız.

22 Safer 1309-15 Eylül 1307/27 Eylül 1891 tarihli olan rapor, Mekteb-i Mülkiye mezunlarından olup, Beyrut Vilâyeti Kudüs-ü şerif mutasarrıflığı maiyetinde çalışan kaimakam mülâzımlarından Mihran Boyacıyan adlı ermeni asıllı bir Osmanlı devlet görevlisi tarafından II. Abdülhamid'e sunulmuştur.

I. RAPORUN YAZARI

Mihran Boyacıyan, bezzaz (bezci) Tomas Boyacıyan'ın oğludur. 1278/1861'de Diyarbekir'de doğdu. İstanbul - Kadıköy Ermeni mektebinde orta, Mülkiye'nin idâdi

- (1) Osman Ergin, Türkiye Maarif Tarihi, İstanbul 1941, III, s. 841-858.
- (2) Nisbeten yeni iki belge yayını: Dr. Yahya Akyüz, "Abdülhamid devrinde Protestan okulları ile ilgili orijinal iki belge", Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, C. 3, No. 1-4 (Ankara 1970), s. 121-128; Atilla Çetin, "Maârif Nâzırı Ahmed Zühdi Paşa'nın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yabancı okullar hakkında raporu", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, 10-11 (1983), s. 189-219.

kısmında lise öğrenimini tamamladı, 1887'de Mülkiye'nin yüksek kısmını bitirdi. Aynı yıl Beyrut Vilâyeti, 1890'da Kudüs sancağı maiyyet memurluklarına gönderildi. Bu arada, Beyrut idâdisinde coğrafya-tarih muallimliklerini ek vazife olarak yürüttü. Kaymakamlık stajını tamamlayarak, 19 Şubat 1893'te Pınarhisar kaymakamlığına atandı, 1895'de azledildi. Bir yıl kadar ma'zul kaldıktan sonra, Temmuz 1895'te Enez, 1896'da Sofulu, 1897'de Kegan, 1898'de Mürefte kazaları kaymakamlıkları yaptı. 1902'de Mürefte kaymakamlığından azledildi, 1909' Mels ve sonra Laros kazası kaymakamlıklarına getirildi. Mutasarrıflığa terfi ettirilerek, 1912'de Limni sancağı mutasarrıfı oldu. Balkan Harbinde Yunanlıların adayı işgali üzerine, esir edilerek Pire'ye götürüldü. Sulh üzerine 1913'te serbest bırakılıp, İstanbul'a geldi. 1913'te Ergani Sancağı mutasarrıflığına getirildi. 1914'te 1. sınıf mülkiye müfettişliğine yükseldi, 1915'te azledildi, 1916'dan itibaren emekli edildi. Şurâ-yı Devlet'e açtığı dâvayı kazanarak, emeklilik işlemi kaldırıldı, 1919'da Tekirdağ mutasarrıflığına tayin edildi, 1934'te emekliye sevk edildi. 1938'de İstanbul'da vefat etti. Madam Debiruhi ile evli idi. Ana dili Ermeniceden başka, Türkçe, Fransızca, İngilizce, Almancaya vakıf olduğu, Arapça konuştuğu memur sicilinde kayıtlıdır. 1889'da "sâniye" rütbesine yükseltildi. Shakespeare'den bazı tercümeleri ve diğer eserleri basılmıştır.

II. RAPORUN TAHLİLİ

Rapor, iki ana bölümden teşekkül etmektedir. Birinci bölümde, Mihran Boyacıyan'ın dört seneden beri Beyrut vilâyetiyle, Kudüs-i şerif mutasarrıflığı maiyetinde görevli olduğu sürede, vukubulan tahkikat ve tedkikatının sonucu olarak raporun düzenlendiği ifade edilmektedir. Raporun yazarının, ek görev olarak Beyrut idâdesi coğrafya-tarih muallimliğinde bulunması, Beyrut maârifi ile yakinen ilgisinin delilidir. Beyrut'un ilim ve fen bakımından fevkalâde yüksek bir seviyede olduğu, fakat "Maârif nâmı altında intişar ve takarrür eden te'sirât-ı ma'nevîyye-i ecnebiyye hadde-i tedkikden geçirildikten bir muhibb-i vatan için eşki teessür dökmemek kabil olmaz" denmektedir. Fuad Paşa'nın 1861'de Cebel-i Lübnan'daki islâhat çalışmalarının sağladığı huzurlu ortamdan sonra, Fransızların yavaş yavaş kendi fikirlerini ve mekteplerini açma girişimleri, menfaatleri, Cizvitlerin ve ruhbanın çalışmaları, Fransız lisanının intişarı, Cebel-i Lübnan'daki muhtelif cins ve dinden guruplar üzerindeki etkileri açıklanmaktadır. Fransa'nın bu maârif politikasına karşı, önce İngiliz, rekabeti ve sonra Almanların mücadelesi gösterilmektedir. Genelde, Fransız, İngiliz, Alman okulları, bunların tesirleri, tebaa üzerinde müsbet olmayan faaliyetleri, maârif adı altında Osmanlı devleti aleyhindeki zararlı etkileri, devlete çıkardıkları zorluklar incelenmektedir. Bunlara karşı, devletin almasında yarar gördüğü önerileri on maddelik bir plan dahilinde sunulmaktadır. Bu maddeler; devletin daha şuurulu bir şekilde hareket etmesi gerektiği, Türkçe lisanına önem verilmesi, maârif tahsisâtının artırılması, Beyrut vilâyeti'nin önemli kazalarında süratle birer Osmanlı okulunun açılması, iyi öğretmenlerin tayini, Türkçeye âşina olmayanların devlet memuriyetlerine alınmaması ve bütün yazışmaların Türkçe lisanı ile yapılmasına dikkat edilmesi gibi görüşlerdir.

- (3) Mücellidoğlu Ali Çankaya, Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler, Ankara 1968-69, III, s. 279-281.

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi	
Kitap No : 11084	
İshif No : 923	280

أَعْلَمُ الْمَسْمُومِينَ
٢٠

السُّلْطَانُ عَبْدُ الْحَمِيدِ الثَّانِي

آخِرُ السُّلَاطِينَ الْعُثْمَانِيِّينَ الْكِبَارِ

١٢٥٨ - ١٣٣٦ هـ

١٨٤٢ - ١٩١٨ م

بقلم
الدكتور محمد صبر

دار الفقه
دمشق

Abdulhamid - II

MADE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

14 MAYIS 1991

Ma'rad al-kitab bi Dimishq
25.10.1999
1580 ; 14\$ (47)

طه الرجل اطريض

و
الشيخ طاهر بن محمد النعماني
و
الشيخ طاهر بن محمد النعماني

3 TEMMUZ 2002
MADRE KAYITLANDIKTAN
ZUNDA BILIM DOKUMAN

1984
Kavey

who was taken to see him in Mosul in December 1875. Entering an old, dark house, the visitors found the Mir lying on a sickbed in a large, unheated room. There is no record of any conversation, but the haunting expression in his eyes convinced the diarist that there was truth in the reports that Hussein Beg, embittered by the disloyalty of his family and his community, was devoting his dreary existence to drink and sensuality in a vain effort to banish his fear of being killed by his enemies.⁶²

After three years of internment Hussein Beg was released, but his authority was reduced. The power of life and death was taken away from the Mir; in his place an Ottoman administrator was installed at Baadri and criminal cases were adjudicated in the regular court system. Broken down by too much drinking, Hussein Beg died in 1879 at the age of fifty.⁶³

Ali Beg, the eldest son, yielded the succession to the third son, Mirza Beg. The second son was less accommodating and after much discussion the two brothers, fully armed, rode up the hill above Ain Sifni and disappeared behind the crest. After a while Mirza Beg returned alone and was acclaimed Mir. Fearful as to the Ottoman government's view of these proceedings, Mirza Beg withdrew to the Sinjar but eventually, after payment of a suitable indemnity, he was confirmed as Mir.⁶⁴

Throughout this interregnum Abdi Beg governed the Yezidis, assisted by the faithful Sheikh Nasr.⁶⁵

*John S. Guest, The Yezidis; A study in Survival,
London 1937*

DSA 30759

MAR 21 1995
BOSTON PUBLIC LIBRARY

118

28 MAR 1995

Chapter Nine

Abdul Hamid and the Yezidis

In August 1876 Abdul Hamid II, aged thirty-three, was proclaimed sultan of the Ottoman empire. Known chiefly for piety and abstemious conduct befitting his second title — caliph and servitor of the holy cities of Mecca, Medina and Jerusalem — carried down from his ancestor Selim the Grim, the slight, reserved monarch inherited an empty treasury, revolt in the Balkan provinces and, even more menacing, the lengthening shadows of the Great Powers of Europe.

The last quarter of the nineteenth century was dominated by five super-powers representing the greatest concentrations of wealth and arrogance the world had ever seen. Foremost was Britain, paramount in finance and trade, with ships and colonies girdling the globe. France, a republic since 1870, was almost as rich; its investors and engineers had built the Suez Canal. Russia's vast land masses were being unified by a spreading railway network. The venerable Hapsburg empire, now styled Austria-Hungary, still challenged Russian expansion in the Balkans. Newest to reach the first rank was the German Empire, created after three swift, victorious wars waged by Helmuth von Moltke, the Prussian chief of staff.

Like majestic beasts in the jungle, the rulers of these five states observed each other constantly, ever ready to pounce on a weaker denizen or dispute another's spoil.

In 1877 the Russian government saw an opportunity in the Balkans. After a ritual declaration of war, the czar's armies marched through Romania and Bulgaria, overcame stiff Ottoman resistance and halted on the shores of the Sea of Marmara ten miles from the walls of Istanbul. In the east the Russians took Kars and laid siege to Erzurum. The sultan's ministers quickly made peace on Russian terms. But the other powers, moving belatedly to assert their

119-40

مكتبة
التَّوْبَاتِ

Yukarıda aldığımız bazı mit ve destanlardan da anlaşılacağı üzere evrenin, dünyanın, insanın ve eşyanın yaratılışını konu alan "Mitler", "Ergenekon", "Oğuz Kağan", "Bozkurt", "Alp Ertunga", "Manas", "Türeyiş", "Göç" gibi büyük destanlar; Türklük açısından oldukça önemli olan "Dede Korkut" taki edebî metinlerdeki motifler; Türklüğün en önemli yazılı tarihleri olan Bilge Kağan, Kül Tegin, ve Tonyukuk adına dikilmiş bengu taşlar gibi maddi kültür varlıklarındaki edebî metinlerin yanı sıra yer alan resimler ve damgalar hiç şüphesiz Türk Sanatının en önemli kaynaklarıdır.

Sanatın bütün kollarında faaliyet gösteren sanatkarlar, geçmişin bu zengin kültüründen çıkarımlar yaparak milletlerin tarihi hafızalarını canlı tutmaktadırlar.

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,
Sayı 8, 2002 Konya, s. 169-192

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE İLKÖĞRETİM KONULU LÂYİHALAR (1876-1908)

Gülmişâl EMİROĞLU*

Özet

II.Abdülhamid döneminde eğitim problemleri devrin devlet adamlarının üzerinde yoğunlaştığı bir konudur. Genel olarak devlet sorunlarının çözümüne yönelik tavsiyeler içeren lâyiha türü belge takdiminin gelenekleştiği bu dönemde özellikle ilköğretim kademesinin problemleri ele alınmıştır. Lâyihalarda ilköğretim kademesine temelde iki misyonun yüklendiği görülmüştür. Müsterek bir program çerçevesinde Türkçe eğitim yapan ilköğretim okulları sayesinde siyasî birliğin devamını sağlamak bu kademenin birinci görevi kabul edilmiştir. Diğer ise ülke genelinde eğitim seviyesi en düşük grup olması sebebiyle Türklerin eğitim seviyelerini yükseltmektir. Lâyihalarda söz konusu kademeye yönelik olarak tespit edilen başlıca konular ise şunlardır; yeni öğretim usûllerinin (usûl-i cedid) uygulandığı ilköğretim okullarının yaygınlaştırılması, yeni malî kaynakların bulunması, öğretmen ihtiyacının karşılanması.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, İlköğretim, Lâyiha, Usûl-i Cedid

Abstract

In the II.Abdülhamid period education problems were the subject to which the statesmen of that period attached importance. In this period where the documents including the presenting of "lâyihas" became traditional in general, particularly the problems of the primary school have been examined. In "lâyihas", it has been understood that two main mission were loaded into the primary school level. In the framework of a common programme, it is accepted that providing the continuity of political union thanks to the primary schools having Turkish teaching system is the first duty of these schools. The other duty is to ensure the development of Turkish people's education levels because they have been the group having the least education level. In "lâyihas" the main subjects related to this subject are as follows; making the primary schools in which

* Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Araştırma Görevlisi

Mahmut Nedim Bey

Arabistan'da Bir Ömür:

Son Yemen valisinin hatıraları,
veya Osmanlı İmparatorluğu
Arabistan'da nasıl yıkıldı?

Derleyen: Ali Birinci

İSİS - İstanbul - 2001

İÇİNDEKİLER

Ali Birinci, Mahmut Nedim Bey: Osmanlı Devleti'nin Son Yemen Valisi.	VII
Önsöz	XI
1. Cihan Harbinde Yemen ve Hicaz.	1
2. Meşrutiyet Döneminde Yemen Meselesi	7
3. Asir ve Seyit İdris	15
4. Abdülhamid ve Yemen	19
5. İmam Yahya ve Hilafet	29
6. Ebulhüda Efendi	35
7. Çölde bir İsyan	47
8. Abdülhamid ve Ebulhüda	61
9. Şerifler ve Valiler	71
10. Hürriyet ve İtilaf Fırkası ve Arabistan	79
11. Yemen'de Osmanlı Hakimiyeti	85
12. İttihatçılar ve Meclis-i Mebusan	105
13. Yemen'de İsyan ve Seyid İdris	121
14. İmam Yahya ile İtilâfname	135
15. Hüdeyde-San'a Demiryolu	147
16. İstanbul ve Yemen	151

DN: 8223B

MADE YAYINLANDI
SONRA GELEN OKUNAN

05 MAR 2002

herausgegeben von

Klaus Schwarz

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

17 MAYIS 1994

1994/1055
Kütüphane-i Evvelce

KLAUS SCHWARZ VERLAG · BERLIN

Turki Mugheid

Sultan Abdulhamid II. im Spiegel der arabischen Dichtung

he def . ayna

Q. r. q. p.

Eine Studie zu Literatur und Politik in der
Spätperiode des Osmanischen Reiches

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Demirbaş No:	25645
Tasnif No:	892.7 MUG.S

YUN

KLAUS SCHWARZ VERLAG · BERLIN · 1987

- المصطلحات النحوية : نشأتها وتطورها / لسعيد أبو العزم إبراهيم / رسالة ماجستير مقدمة إلى كلية دار العلوم بالقاهرة سنة ١٣٩٧ هـ .
- معجم الأدباء لياقوت بن عبدالله الحموي / نشر : أحمد فريد الرفاعي القاهرة دار المأمون ١٩٣٦ - ١٩٣٨ م .
- وفيات الأعيان وأنباء أبناء الزمان لأحمد بن محمد بن أبي بكر بن خلكان ت ٦٨١ هـ ، تحقيق إحسان عباس / دار صادر - بيروت .

موقف السلطان عبدالحميد الثاني من اليهود في فلسطين

إعداد

الدكتور / سعيد بن سعد الغامدي

الأستاذ المساعد في قسم التاريخ والحضارة

شعبة التاريخ الحديث والمعاصر

بكلية العلوم الاجتماعية بالرياض

جامعة الإمام محمد بن سعود الإسلامية

Seyfi Kuran
New York 1997

168414

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

168414

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

EDUCATION FOR THE EMPIRE: OTTOMAN STATE SECONDARY
SCHOOLS DURING THE REIGN OF SULTAN ABDÜLHAMİD II (1876-1909)

Abdülhamid II (010420)
Tahim ve Terbiye (190253)

A DISSERTATION SUBMITTED TO

THE FACULTY OF THE DIVISION OF THE HUMANITIES

IN CANDIDACY FOR THE DEGREE OF

DOCTOR OF PHILOSOPHY

DEPARTMENT OF NEAR EASTERN LANGUAGES & CIVILIZATIONS

BY

BENJAMIN CARR FORTNA

CHICAGO, ILLINOIS

JUNE 1997

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphane	
Dem. No:	168414
Tas. No:	373.95607 FDR.E

- . *The Struggle for Arab Independence*. New York, 1977.
- Zirikli, Khayr al-Din. *Al-a'lam: qamus tarajim li ashbar al-rijal wa al-nisa' min al-'arab wa al-musta'ribin wa al-mustashriqin*. Cairo, 1954–59.
- Zürcher, Erik Jan. *The Unionist Factor: The Role of the Committee of Union and Progress in the Turkish National Movement*. Leiden, 1984.

Hasan Kayali

Arabs and Young Turks;

Ottomanism, Arabism, and Islamism
in the Ottoman Empire, 1908–1918

Berkeley–1997.

DN: 51583

24 HAZİRAN 2003
MADDE YATIRILMADIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Index

- Ababil* (Beirut), 179
- Abbas II. *See* Hilmi, Abbas
- *Abd al-Ilah, Sharif, 146, 148, 245n19
- *Abd al-Mahdi (deputy, Karbala), 71, 97, 104
- *Abd al-Muttalib, Grand Sharif, 166
- *Abd al-Qadir (deputy, Medina), 67, 151–52, 155, 247n44
- *Abd al-Rahman (deputy, Mecca), 247n46
- *Abduh, Muhammad, 23, 36
- Abdülhamid II, Sultan (r. 1876–1909): appropriation of Arabo-Islamic past by, 36; as caliph, 31, 35, 36, 40; constitutionalist movement against, 13–14, 25, 50, 52–53, 208; diversification of bureaucracy under, 35; expansion of state authority in Arab areas by, 32–33, 156; and Husayn, 148, 149; Islamism of, 31–32, 36; journalistic dissent against, 39–41, 42, 222n122; preferential treatment policies of, 43, 49, 57, 226n11; press censorship by, 39, 222n116; recruitment of Arabs by, 44–45, 58, 224nn153,154; suspension of First Parliament by, 29–30; Young Turks' opposition to, 41, 42–43, 45–47
- Abdülkadir, Seyyid (Kurdish leader), 108
- *Abdullah, Sharif (Husayn's son): British ties of, 170, 181–82; court martial of, 199, 259n159; as Hijaz deputy, 152, 155, 169; in military campaigns, 162, 164, 250n128; and pilgrim caravan (1909), 150–51
- Abdullah Pasha (*müşir*), 146
- al-'Abid, 'Izzat Pasha: British ties of, 128, 240n57; CUP's attack on, 57, 226n14; and donations to Islamist organizations, 177, 254n29; and Husayn, 198; as second secretary of Abdülhamid, 224n153; and Yemen rebellion, 237n114
- Abou-el-Haj, Rifā' 'Ali, 9
- Abu Manneh, Butrus, 217n30
- al-Afghani, Jamal al-Din, 36
- Agayev [Ağaoğlu], Ahmed, 90
- Al-'ahd* (Covenant), 178, 186, 254–55n36
- Ahmad, Feroz, 231n113, 232n11, 233n6
- Ahmed Ferid (Tek), 137
- Ahmed Hamdi Pasha (grand vizier), 30
- Ahmed İzzet Pasha. *See* İzzet Pasha, Ahmed
- Ahmed Muhtar Pasha, Gazi (grand vizier), 122, 169
- Ahmed Rıza, 42, 43, 44, 54, 67, 223n133
- Ahmed Vefik Pasha (president of Parliament; grand vizier), 29
- Ahrar* (Liberal Party), 58, 62, 72, 96, 97, 231n113
- al-'Ajlani, 'Abd al-Qadir, 73
- Akçura, Yusuf, 38, 90, 205
- Akşin, Sina, 226n12, 231n113
- Albanians: in civil service, 20; and decentralization, 51, 119; as ethnic category, 85–86, 88; language, 93; nationalist movement, 75, 97, 109, 111–12, 235n49, 237n110; in Young Turk movement, 4, 45

Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari
Bilimler Fakültesi Tez Özetleri, s. 134,

1981.

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELİŞEN EDİTÖR

19 ARALIK 1991

Doçentlik Tezi

ABDÜLHAMİD DEVRİ EĞİTİM SİSTEMİ

Dr. Bayram KODAMAN*

II. Mahmud ve Tanzimat devirlerinde modern eğitim ve öğretim alanında yapılan çalışmalar 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesiyle yeni bir safhaya girmiştir. Bu Nizamname ile maarif teşkilâtı, ilk-orta öğretim, öğretmen temini ve maarifin mali yönü gibi hususlar, modern bir anlayışla, bir takım esaslara bağlanmıştır. Fakat uygulama alanında aynı başarı elde edilememiştir. Bu bakımdan 1876'dan önceki yıllar, bazı önemli uygulamalara rağmen, daha ziyade kararlar ve kanunlaştırmalar dönemi olarak kabul edilebilir.

II. Abdülhamid devri ise Tanzimat yıllarında alınan kararların ve yapılan kanunların uygulandığı devirdir. Meselâ Maarif Nezareti bünyesinde, her öğretim derecesi için genel müdürlükler ve müfettişler meydana getirilmiştir. Yine aynı devirde, her vilâyet merkezinde birer maarif müdürlüğü ve meclisi teşkil edilmiştir. Sancak ve kazalarda ise maarif meclisi şubeleri açılmış ve ayrıca vilâyetlerde müfettiş kadroları artırılmıştır.

II. Abdülhamid dönemine girildiği zaman ilk ve orta öğretimde, genel olarak maarif alanında, reform hareketleri geriye dönüşü imkânsız kılacak kadar yol almış bulunuyordu. Bu gerçeğin farkında olan devrin maarifçileri hızlı veya yavaş, tam veya eksik de olsa ilk ve orta öğretimi modernleştirmek ve yaygınlaştırmak için reform çabalarına devam etmişlerdir. 33 yıllık gayretlerin sonunda, pek çok şeyler başardılar. Nitekim rüşdiyeler 250'den 600'e idadiler 5'ten 104'e, Darülmuaalliminler 4'den 32'ye çıkarılmıştır. Yine 1876'da sayıları 200 olan iptidai okullarına, 4000-5000 civarında, yenileri eklendiği gibi 10.000'e yakın sıbyan okulu usûl-ü cedide tahvil edilmiştir. Bütün bu gelişmeler aksaklıklarıyla birlikte, daha sonra yapılacak maarif reformlarının temelini oluşturmuşlardır.

Bunların yanında modern mânada ilk merkezi ve taşra maarif teşkilâtı bu devirde kurulmuş ve günümüze kadar esasını muhafaza etmiştir. Bu devirde tanzimatçıların İstanbul'u hedef alan maarifciliği terk edilmiştir.

Tez Tarihi : 1976

* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü.

Grenzen der Zusammenarbeit mit den jungtürkischen Bürokraten betrachten wert. Die deutschen Professoren hatten im Dienst den Fez zu tragen, konnten jederzeit entlassen werden und verfügten über keine Pensionsansprüche. Wegen der Kürze ihres Aufenthalts, letztlich war ihnen zwischen Herbst 1915 und Ende 1917 nur ein volles Unterrichtsjahr möglich, konnten sie sich auch nicht über Schüler Nachwirkung verschaffen. Das sollte erst der Emigranten-Generation bzw. anderen in der Ära Atatürks berufenen deutschen Professoren möglich sein⁴⁰.

AN EGYPTIAN PETITION TO 'ABDŪL HAMĪD II ON BEHALF OF AL-AFGHĀNĪ

by Jacob M. Landau (Jerusalem)

The later years of *Djamāl al-Dīn al-Afghānī*, spent in Istanbul in what amounted to gilded captivity, are among the least-known of his checkered life. Even Dr. Kudsi-Zadeh's annotated bibliography¹ lists less than a dozen items for that period, out of nearly seven hundred². The meager and fragmentary information³ available will hopefully be augmented by the following note, based on Ms. A 4960 in the Istanbul University Library. The manuscript, written in Arabic in beautiful *ruk'a* script, comprises a title page and 12 pages of twelve lines each (written text: 15 x 10.50 cms.). No colophon is appended and neither author nor date are mentioned. One may only surmise that a cover page with the author's name was not included in the bound manuscript.

The title reads: *Radīul al-sharq al-Sayyid al-ḥabr al-'allāma almiṣḍāl Djamāl al-Dīn al-Ḥusaynī 'l-Afghānī*, that is, „The Man of the East, the expert, learned and virtuous Sayyid *Djamāl al-Dīn al-Ḥusaynī 'l-Afghānī*“, presented to the Sultan 'Abdūl Hamīd II. More than half the petition (pp. 1–7) is taken up

40 Der Verfasser untersucht in Zusammenarbeit mit Martin Strohmeier im Rahmen eines von der Deutschen Forschungsgemeinschaft geförderten Projekts die Geschichte des türkischen Hochschulwesens im 20. Jahrhundert.

1 A.A. Kudsi-Zadeh, *Sayyid Jamāl al-Dīn al-Afghānī: An Annotated Bibliography*, Leiden, Brill, 1970.

2 Ibid., items 153, 179, 185, 232, 234, 236, 254, 493, 502 and, perhaps, one or two others.

3 See, eg., Niyazi Berkes, *The Development of Secularism in Turkey*, Montreal, McGill University Press, 1964, pp. 265–270. Homa Pakadaman, *Djamāl-Ed-Dīn Assad Abadi dit Afghani*, Paris, Maisonneuve et Larose, 1969, pp. 171–192.

by laudatory phrases addressed to the Sultan. 'Abdūl Hamīd is described as a paragon of wisdom and virtue and his reign is praised as a great one for his subjects and for Muslims everywhere (an evaluation duly supported by Quranic quotes and Arabic verse). The name of al-Afghānī is introduced diplomatically: 'Abdūl Hamīd had distinguished himself by inviting scholars to Istanbul and supporting them there. It was perfectly natural for him to invite al-Afghānī as well (p. 4, lines 6–9), as the Sultan's intention had obviously been to further the interests of Islam, *ta'mīm naf' al-Muslimīn* (p. 10, l. 7–11). In this context, there are several broad hints at Pan-Islamism. 'Abdūl Hamīd had transformed Istanbul into a world center: „And we, the people of Egypt, India, China, of East and West – all benefit equally from his sagacity!“ *Fa-hā nahnu ahl Miṣr wa-ahl al-Hind wa-ahl al-Šīn wa-ahl al-Sharq wa-ahl al-Gharb djamī'an fi 'l-istimtā' bi-nūr hikmatih sawā'an!* (p. 11, l. 7–8). al-Afghānī, an honored guest of the Sultan (p. 11, l. 3–4) shared in the above campaign: „He serves Islam and overall unity“, *Yakhdim al-Islām wa-nuqāt al-waḥda al-djāmī'a* (p. 10, l. 8).

Having acknowledged the Sultan's general merits and his wisdom in inviting al-Afghānī to Istanbul and conferring upon him various Islamic (Pan-Islamic?) tasks, the petitioners came to the real purpose of their request – at the end of their petition: Al-Afghānī had spent several years in Egypt, imparting important teachings (p. 7, l. 11–p. 8, l. 9), but the Egyptians had not been clever enough to benefit from his advice, as they were only human (p. 10, l. 1–3). Now, however, they realized how much they needed his wisdom (p. 10, l. 4–6). The Egyptian petitioners had just been to Istanbul to express their fervent loyalty to the Sultan (p. 11, l. 8–p. 12, l. 1). Upon their return to Egypt, they thanked the Sultan and praised him (p. 12, l. 1–3). Finally, (in the last eight lines of the petition, p. 12, l. 3–10), the crux of the matter was brought up: „[The petitioners] desire their Sovereign, the Caliph, to favor them by permitting al-Sayyid [al-Afghānī] to return to them in order to complete the work which he had commenced: to educate their souls, enlighten their minds, spread the spirit of truth and fill their hearts with affection for their Sultan, Protector of their religion and Lord of their bounty“. *Wa-hum yawaddūn law yamunn Mawlānā 'l-Khalīfa 'alayhim bi-'l-iḍḥn li-'l-Sayyid an ya'ūd ilayhim li-yukammil ma bada'a fih min tahdīb nufūsihim wa-tanwīr 'uqūlihim wa-baḥḥ rūḥ al-ḥaqīqa fihim wa-ta'mīr qulūbihim bi-maḥabbat Sulṭānihim wa-ḥāfiẓ dīnihim wa-waliyy ni'matihim*. This act, the petitioners asserted, would constitute a striking indication of the Sultan's consideration for them and of his wish to improve their situation – thus increasing even further their loyalty (ikhḷāṣ) towards the Sultan. They concluded by declaring that al-Afghānī, with his knowledge of Egypt's affairs, was the best-suited person to promote such loyalty among the Egyptians.

At present, it is difficult to ascertain much concerning the origins of the manuscript. The petition found its way to the Sultan's library and was eventually incorporated into the Istanbul University library. Although undated, it

XXIII. Deutscher Orientalistentag: vom
16.–20. September 1985 in Würzburg.
Hrsg. von Einar von Schöler, Stuttgart–1989.

Dergi / Kısve
Kitaplıca / Kısve

Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen
Gesellschaft, Supplement VII, s. 218–222.

**Solda
«başfalakacı»
diye anılan
yeniçeri,
yanında
polis komiseri
görevi yapan
salma
başçuhadarı.**

«... 1878 - 1880 arasında 15 - 17 yaşlarında idim; benden üç yaş kadar büyük Yusuf Şah adında güzelliği dillere destan olmuş bir delikanlı vardı ki, Üsküdar'ın Doğancılar yangın tulumbası sandığının uşaklarındandı. Yosma hanımlardan biri güzel oğlana göz koymuş, fakat oğlanın yoluna saldıgı kılavuzlar, çöpçatanlarla Yusuf Şah'ı kandırarak evine getirememiş, muradına erememiş, muhabbeti गया, kine çevrilmiş. Bir gün çarşı boyundan araba ile geçerken, gençlik, zıprılık, bıçkılık şânından tulumbacı şehbazı da gâfllet ile kadına lâf atmış:

«— Hanımın yüzüne pek bakma, işmarını aldım, ama bir altın saat ile bir elmas yüzük almadan gelemem, demiş.

«Yosma da fırsatı kaçırmamış, hemen karakola şikâyet etmiş. Koca çarşı boyu, yizlerce şahit. Irz ehli hâtuna pervasızca lâf atma, o zamanın tâbiri ile «harfendazlık» suçundan Yusuf'u çarşı karakoluna almışlar. Karakol kumandanı bu gibi vakalar üzerinde titiz, asabiyetle durur ve dayağı ile meşhur bir amansız, gaddar adam idi ki, halk tarafından takılmış lakabı ile cellâd Cüleyman diye anılırdı.

«Yusuf Şâh'ı hemen falakaya yatırmış.

Hiç unutmam, bir cuma günü idi, vakayı gözümle gördüm. Dayak sahnesini görmedim, görmedim amma, delikanlının feryadını karakol önünde biriken halk arasında dinledim, sesi hâlâ kulaklarımdadır. Önce avazı çıktığı kadar bağırdı. Sonra sesi perde alçaldı ve bir inilti hâlinde kesildi. Tam o sırada karakola bir asker paşa girdi, onun da:

«— Karakol kumandanı mısın cellâd mısın, alçak herif! Diye gürlediğini ve Allah'a sığınarak atılmış bir şamar sesi duyduk. Bu paşa kimdi bilemiyordum. Sonra öğrendik ki, Yusuf Şâh'a kırk değnek vurmuşlar. Destancılığa ustam Aşık Râzî, Yusuf Şâh'a dayak atan zaptiye çavuşunu şu manzume ile hicvetmişlerdi:

«Koşardı ayakla o hü mâ - pervâz
Yavru pelen misâl yangıncı şehbâz
Ne revâ dayakla enin ü âvâz
Bûsegâhım iken o şâhda ayak
Nasıl kıyarsın da atarsın dayak

Lânetle yâd olsun kahbenin adı
Bir nigârın şerri, fitne fesadı
Dayağa yıkdırdı kadd-i şimşâdı
Bûsegâhım iken o şâhdı ayak
Nasıl kıyarsın da atarsın dayak».

Sultan Hamid'in Siyaseti

18 EYL01 2002

Yazan: Gıyasettin Gökken

MADE IN THE U.S.A.
SONRA DOLBY BOMBA

1890-1905 seneleri arası, dünyamızda ki zayıf devletlerin, Avrupa- lı büyük devletler tarafından (İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya - Macaristan, Rusya, İspanya, İtalya) yağma edilircesi- ne yutulmaları ve ortadan silinmeleri se- neleriydi. Britanya İmparatorluğu, Mısır ve Hindistan'ı aldıktan sonra, Afrika'da sırayla doğu Sudan, Kenya, Rodezya'yı da imparatorluğuna katmış, Atlas ve Hind okyanuslarının birleştiği Ümit bur- nundan, Akdeniz'de Mısır'a kadar olan yer- leri ellerine geçirmek için Holandalı çift- çi muhacirler tarafından kurulmuş olan Transvaal ve Orange cumhuriyetlerine harp ilân etmişlerdi.

Fransızlar'ın iştahları da günden güne artmış, Cezâyir ve Tunus'u aldıktan sonra henüz istiklâlini muhafaza etmekte olan Fas Sultanlığı'nı ele geçirmeye başlamıştı. O zamanki Almanya imparatorluğu da Fas Sultanlığı'na göz dikmişti. Fransa ve Almanya, Fas Sultanlığı'nı birbirlerinden daha evvel ele geçirebilmek için aralarında gizli siyasî bir harbe başlamışlardı. Fransa, Büyük Sahra, Senegal, Çad, Orta Afrika, Batı Sudan, Ubangi - Şariyi de müstemleke imparatorluğuna katmıştı.

İspanya, Akdeniz kıyısındaki Kuzey

Fas'tan bir parçayı, Mauritanya'nın Atlas okyanusu sahillerini, Portekiz, kendisinden 20 - 30 defa büyük olan Angola ve Mozambik'i almış, Almanya ise Güney Batı Afrika'yı ve Tanganika'yı ellerine geçirmişti. Avusturya - Macaristan İmparatorluğu bir oldu - bitti ile Osmanlı İmparatorluğu'nun Türkler'le meskün Bosna ve Hersek vilâyetlerini yutmuştu.

Rusya'ya gelince, Hıyve ve Buhara Emîrlikleri'ni (himayesi altına) almış, bütün Sibiry'a'yı topraklarına katmıştı.

Avrupa devletleri, Çin'in en büyük limanı olan Şang - Hay şehrini işgal etmişler ve kendi aralarında bölgelere tahsis etmişlerdi. Rusya'nın bu dev iştihasını, ancak Japonya, Kore'yi ele geçirmek ve 1905'te Rusya'yı büyük bir mağlubiyete uğratmakla o zamanlık durdurabilmişti. Bütün bu işgal, yutma yutulma, ilhak, himaye gibi karanlık işler olurken, yalnız Birleşik Amerika hükümeti, «sonradan lazım olur» kaydıyla, Alaska'yı Rusya'dan pazarlık ve peşin ödenen milyonlarca altın dolar mukabilinde satın almıştı!

GÖZLER TÜRKİYE'YE ÇEVİRİLİYOR

İşte dünya durumu böyle iken, pek az pay kapabilen ve ancak Kızıldeniz'deki

21 ABDÜLHAMİD II. (1842—1918), Osmanlı padişahlarından Abdülmecid'in ikinci oğlu olup, Tîr-i Müjgân adındaki cârîyeden 21 eylül 1842'de doğmuştur. 1849'da veremden ölen annesinin, Abdülmecid'in basit bir odalığı iken tesâdüfen bir şehzâde dünyaya getirmiş olması, sonraları Abdülhamid'i tezyif için muhâliflerine vesile teşkil etmiştir.

Annesinin vefatından sonra sarayın nüfuzlu ka-

ABDÜLHAMİD II.

Küçük Türk-İslam Ans.
(2-1), s. 21-24, 1974 (İSTANBUL)

ırken, Abdülhamid Efendi bu mevzuda aynı ilgiyi göstermedi. Çağdaşlarının ifâdesine göre Abdülhamid Efendi babasının sevgisine pek nâil olamadığı gibi, saray halkı tarafından da sevilmemiştir. O, ancak Sultan Abdülaziz devrinde Pertevniyal Kadın'a hulûl ederek pâdişâha yaklaşmayı başarmıştır. Sultan Abdülaziz Mısır ve Avrupa seyahatlerine giderken, Abdülhamid ile Murad Efendileri de beraberinde götürmüştü. V. Murad'ın saltanatı sırasında ortaya çıkan rahatsızlığın faydalanmasını bilen Abdülhamid, hükûmet âzasını ve İstanbul halkını kendi tarafına kazanmaya muvaffak oldu. Hattâ, Maslak çiftliğinde sadrâzam Mehmed Rüştü ve Midhat Paşa'ya kendini hürriyet taraftarı bir kimse olarak göstermeyi başardı. V. Murad'ın şuuru gittikçe bozulup, hastalığı saklanamaz bir hâle gelince, devlet ricâli Kubbe-âltı'nda toplanarak, onun tahttan indirilmesine ve yerine Abdülhamid Efendi'nin getirilmesine karar verdi. Böylece II. Abdülhamid, 27 ramazan 1294 (5 ekim 1877) 'te tahta çıktı.

Abdülaziz'in son zamanlarında başlayan Bosna, Hersek ve Bulgaristan isyanlarına ilâve olarak, V. Murad zamanında ortaya çıkan Sırbistan ve Karadağ savaşları da bu sırada devam etmekte idi. Türk ordusunun Sırbistan'da zafer kazanmasına rağmen, Rusya'nın bu devlet ile sulh yapılması hakkındaki ultimatomuna karşılık İngiltere'nin İstanbul'da şark mes'alesini gözden geçirmek üzere bir konferans toplanması teklifini kabûl etmek mecbûriyeti hâsıl olmuştu. II. Abdülhamid, bu dış te'sirler yüzünden, yaradılışı itibânıyla keyfi idâre taraftarı olmasına rağmen, Kanun-ı esâsi'nin kabûlü için istemeyerek verdiği sözü yerine getirmek zorunda kaldı. İstanbul konferansı açılırken Kanun-ı esâsi ilân edilmişti (23 aralık 1876). Buna göre iki meclisten meydana gelen parlamenter bir sistem kurulmuş olup, Mebûsan Meclisi 80'i müslüman, 50'si gayri müslim olmak üzere 130 mebustan meydana gelecekti. II. Abdülhamid, tahta geçer geçmez Balkan milletlerini himâye sûretiyle nüfûzunu artırmak isteyen Rusya'ya karşı Osmanlı devletinin

amayacağını an- devlet büyükle- meclis, İstanbul lazırlayıp verdik- dağılması üzeri- sadâretten azledil- si'ye koydurmuş ki sadrâzamı sınır pâdişah, Kanun-ı yarak mebus seçi- Meclis ilk defa uçuk ay faaliyetle ra tekrar iki bu- zarfında 86 top-

savaş açmasına toplanan konfe- üsan Meclisi'ne arın yaptığı tek- smanlı devletine n müttefiki olan plar ve Karadağ usu Doğu Ana- lar ve zaferler ırma ve ikmâl orlğından uzak ebepler yanında lkişılması, neti- virdi. Rus or- önlere kadar den onbinlerce ırken, II. Ab- ara başvurmuş, i'ni 13 şubat nıştı. Bununla sâsi'yi kaldır- ve resmi devlet eti beyân edil-

letin iç ve dış ştır. İlk olarak mütâreke yap- ı Marmara'ya astafanos (Ye- yastafanos ant- ou antlaşma ile arâzi terk edi- n Ege'ye uza- süyük bir Bul- rsek'in muh- rmenilerle mes- Ayrıca bu ant- rdahan, Batum ki ile harp taz- du. İngilizlerin atılması üzerine

Almanya'nın aracılığı ile bunun tetkiki için Berlin'de bir konferans toplanmasına karar verildi. Burada, Ayastafanos antlaşmasının bazı maddeleri bırakılmakla beraber, ıslâhât yapılmak şartıyla, Makedonya ve Batı Trakya Osmanlı devletine geri verildi. Balkan dağlarının güneyinde, hristiyan bir vâli ile idâre edilmek sûretiyle Doğu Rumeli vilâyeti teşkil edildi; Romanya, Sırbistan ve Karadağ'a bir miktar arâzi verilerek bunlar istiklâllerine kavuştular; Rusya Kars, Ardahan, Batum ile Besarabya ve Tuna munsabını aldı. Böylece Berlin antlaşması (13 temmuz 1878) ile Rusya ve Balkan devletlerinin kazançları sınırlandırılmış oluyordu. Bununla beraber Ayastafanos'a itiraz eden devletlere de bazı tâvizler tanındı. Bosna-Hersek geçici olarak Avusturya'ya bırakıldığı gibi, Yunanistan'a da Teselya'nın büyük bir kısmı verildi. Ayrıca, Ermenilerle meskûn vilâyetlerde yapılacak ıslâhât için de bazı maddeler vardı. Diğer taraftan İngiltere, Berlin konferansı başlamadan evvel Kıbrıs adasının işgaline müsaade edilmek şartıyla tedafîi bir antlaşma imzâ ettirmeyi de başarmıştı.

II. Abdülhamid, dış siyâsetteki ihtiyatlı ve uysal tutumunu saltanatının sonuna kadar sürdürmüştü de, iç siyâsette bunun tamamen aksini yapmıştır. İlk önce, Abdülaziz'in intihar etmeyip öldürüldüğü ileri sürülerek, Yıldız'da husûsî bir mahkeme teşkil edildi; Abdülaziz'in muhafazasına memur edilmiş bazı şahıslar katil, Midhat Paşa, Damad Mahmud ve Nuri Paşalar da bu katlin tertipçisi olarak muhâkeme edildiler. Taraf tutan bir şekilde geçmiş olan bu mahkemede Midhat Paşa, kendisini delillere dayanarak savundu ise de, mahkeme onu ve diğerlerini idama mahkûm etti. Ancak bu karar sürgüne çevrilerek, hükümlüler Taif'e sürüldüler (1881). Şahsi idâresini emniyete almak için geniş bir hafiye teşkilâtı kuran Abdülhamid, imparatorluğu Yıldız sarayından idâreye başladı. Dış felâketler birbirini tâkipte gecikmedi. Bu arada Fransızlar Tunus'u 1881'de, İngilizler Mısır'ı 1882'de, Bulgaristan prensliği de Doğu Rumeli vilâyetini 1885'te işgal ettiler. Bu işgalleri kabûl zorunda kalan II. Abdülhamid, Yunanistan'ın Girit'teki Rumlara yardım etmek istemesini kabûle yanaşmadı. Yunanlılarla 1897'de vuku bulan savaşta Türk ordusu büyük bir başarı kazandı. Atina'ya girmek üzere iken, büyük devletlerin Yunanistan lehine müdâhaleleri bu zaferi neticesiz bıraktı. Girit adası da muhtariyetinin tanınması ile elimizden çıkmış oldu.

II. Abdülhamid kendisini tahttan indirip, V. Murad'ı tahta çıkarmaya mâtuf Ali Suâvî vak'asının bertaraf edilmesinden sonra daha müsâmahakâr bir yol tuttu. Bu devrede basın nisbî bir serbestlik kazandı. Fakat Birinci Meşrutiyet'in getirdiği hürriyet havasının yüksek okullara kadar yayılması,

II. Abdülhamid'in Millete, Mebuslara, Askere En Son Hitabı Ve Serveti Hakkında Yeni Belgeler

MİTHAT SERTOĞLU

XIX. yüzyılın dünya olayları, siyasi, sosyal, iktisadi ve kültürel gelişmeleri günümüz araştırmaları bakımından önemli bir ağırlık ve etkinlik göstermektedir. Tarihçiler, siyaset bilimcileri, iktisatçılar, sosyologlar kısaca tüm sosyal bilimciler ve araştırmacılar bugünün dünyasında karşılaşılan birçok önemli sorunun nedenlerini özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra meydana gelen olaylarda, fikir hareketlerinde ve siyasi kararlarda aramaktadırlar. Ayrıca, çağımıza en yakın bir yüzyılın bulunması yanında bol miktarda araştırma malzemeside günümüze kadar gelmiş, ancak bunların çok az bir kesimi incelenebilmiştir. Denebilir ki, her bilim dalında XIX. yüzyıl kolayca bitmeyecek bir araç yığını içersinde düzenlenmesi zor, fakat vazgeçilmesi imkânsız başlıca labratuarlardan biridir.

XIX. yüzyıl Türk Tarihi ve Türkiye sorunları açısından da çok ilgi çekicidir. Bugün. A.B.D. lerinde, Sovyet Rusya'da, İngiltere'de ve Fransa'da, İtalya'da daha bir çok ülke araştırma ve ilim kurumlarında Türk Tarihi ve Türkiye üzerindeki çalışmalarda XIX. yüzyıla çok büyük önem verilmekte, yüzlerce tez, araştırma ve kitap yayınlanmaktadır. Çağın en ilginç ve günümüze kadar etkilerini devam ettiren dönemi II. Abdülhamidin saltanat yıllarıdır.

II. Abdülhamid ve Saltanat yılları ülkemizde değişik yaklaşımlarla ele alınmıştır. Günümüzde bu devrin ve II. Abdülhamid'in gerçeklerini, kişiliğini, güçlü ve zayıf yanlarını tam olarak açıklığa ulaştıracak, tutarlı bir esere veya çalışmaya rastlamak zordur. Ancak, yapılan çalışmaların, toplanan belgelerin, araştırmaların yakın bir gelecekte daha tarafsız, daha bilimsel ve gerçekleri gün ışığına çıkaracak sonuçlar alacağına inanıyoruz. Hemen belirtelim ki, II. Abdülhamid'in kişiliği üzerinde yapılan spekülasyonların hiç biri temelde Türk tarihinin ve Türklüğün yararına olmamıştır. II. Abdülhamid ne kıvılcık bir sultan ne bir Türk düşmanı ve saltanatı için her şeyi göze alabilecek bir hükümdar ne de bir haindir. II. Abdülhamid, devrin çok ağır siyasi, iktisadi koşulları içersinde Vatanını ve milletini uzun bir süre parçalanmaktan, dağılmaktan korumasını bilmiş ayrıca XX. yüzyılın çok ağır dünya koşullarına seçkin kadrolar yetiştirecek temelleri atan müesseselerle, parçalanmaktan koruduğu Anadolu ile karşı koyabilecek güçlü insanların yetişmesini sağlamış, Anadolu'nun bölünmezliğini hazırlamıştır. Bazı çevrelerin hissi davranışlarla, Cumhuriyet ve Lâik Cumhuriyete karşı II. Abdülhamidi bayrak yapmaları da yersiz ve gerçeklerden uzaktır.

Sayın Mithat Sertoğlu'nun ciddi araştırmaları sonunda yayınlanan ve asılları arşivlerimizde bulunan belgelere dayanarak okuyucularımıza sunduğunuz bu makalede, Abdülhamid'in en son dilekçeleri yer alacaktır. Millete, Mebuslara, Askere hitabını taşıyan ve ilk defa yayınlanan bu belge ve servetile servetinin tahsisine ile ilgili diğerleri II. Abdülhamid devri ve kişiliği hakkında bazı gerçekler ortaya koyacak güçtedir. Özellikle 31. Mart ve sonrası hakkında çok peşin yargılar ve yabancı görüşlere yer verilerek yapılan yayınlar karşısında bu makalenin değerini okuyucularımıza bırakmaktayız. Sayın, Sertoğlu'nun akıcı tarihçi uslubu sunduğumuz belgeleri daha ilginç bir duruma getirmektedir.

Prof. Dr. BAYRAM KODAMAN - Yrd. Doç. Dr. NEDİM İPEK

YAHUDİLERİN FİLİSTİN'E
YERLEŞTİRİLMELERİYLE İLGİLİ OLARAK
II. ABDÜLHAMİD'E 1879'DA SUNULAN LÂYİHA

Belleten, C. LVII, Ağustos 1993, Sayı : 219'dan ayrışım

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ—ANKARA
1 9 9 4

Yıldız Sohbetleri

YILDIZ SARAYI MÜZESİ KONFERANS SALONU
DIŞ KARAKOL BİNASI SAAT : 14.30

● 27 Mayıs Salı Saat : 14.30

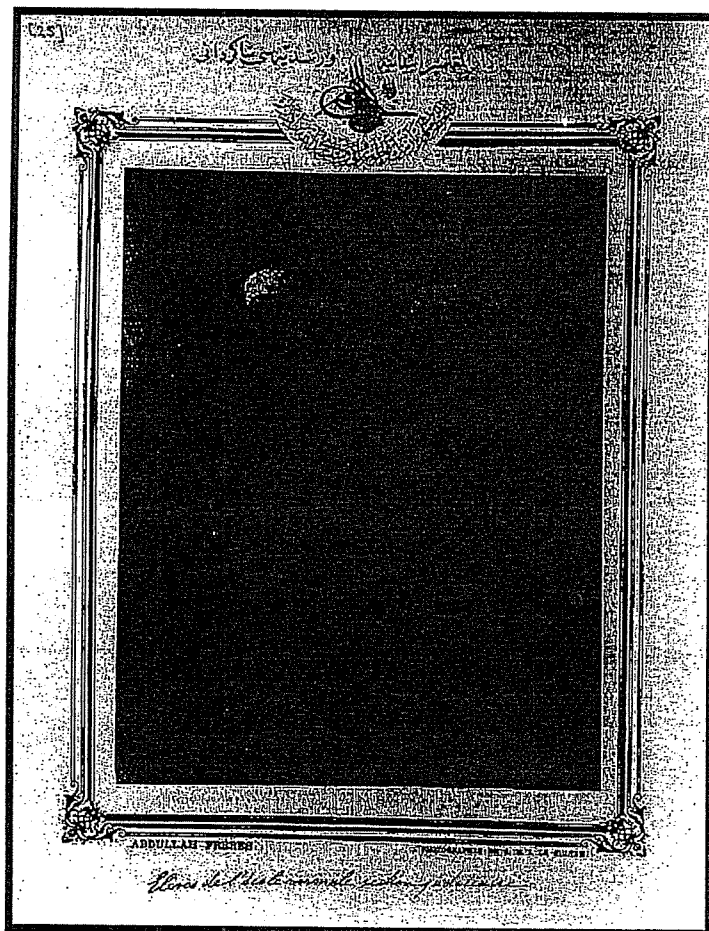
II. Abdülhamit'in Bağdat-Musul Petrolleri Politikası

Doç.Dr.Arzu Tozduman Terzi

Yıldız Sarayı Vakfı

•Katkılarıyla

DÜZENLEYEN : YILDIZ SARAYI MÜZESİ MÜDÜRLÜĞÜ
YILDIZ-BEŞİKTAŞ / İSTANBUL
İLETİŞİM TEL : 0212 260 89 60

2.3 Two students in ulama dress from *Darülmüallimin-i İbtidai ve Rüşdiye* (the Teachers College for Primary and Secondary Schools) in Istanbul (c.1890). (Source: Library of Congress at <http://hdl.loc.gov/loc.pnp/cph.3b28383>).

CHAPTER 4

DISCIPLINE, STATE CONTROL AND HAMIDAN APPROACH TO MADRASA EDUCATION

✓ - madrese 130536
✓ - Abdülhamid II 010420

After defining a madrasa student in Istanbul, this chapter will examine their activities, which often were found to be unpleasant and even criminal by the state authorities. By doing so, we will examine the social limits of madrasa students in the capital. This will be followed by an analysis of the approaches that the state developed to deal with madrasa education. In this part, it will be seen how the state attempted to control and manipulate madrasa students.

State policies on madrasa students were inspired by several factors that went from fully social ones to political ones. Whereas madrasa students tended to be viewed by state authorities in terms of security concerns in the early nineteenth century—due to their criminal activities such as fighting and carrying guns—political and moral concerns became relatively more dominant during the Hamidian era.

Crime among students did not disappear entirely, but it is clear that the subject of madrasa students turns out to be a more complex issue by the late Ottoman period. This trend had strong affinities with the transformation of Ottoman society, for madrasa students appear to have undergone some of the same socio-cultural changes as those that affected the wider Ottoman society. This subject will be

010420

Abdülhamid II

1968 FROM, Aimée E. The Sultan and the Kaiser: gift exchange between Abdülhamid II and Wilhelm II. *Gifts of the sultan: the arts of giving at the Islamic courts*. Linda Komaroff with contributions by Sheila Blair ... [et al.]. Los Angeles: Los Angeles County Museum of Art; New Haven & London: Yale University Press, 2011, pp.168-169.

هر یک از این سلاطین گاه از یک پاراگراف تا یک صفحه فراتر نمی‌رود.

در بیان شرح حال سلطان سلیم سوم، او را که قصد انجام اصلاحات جدید در عثمانی را داشته، «هارون الرشید» خطاب می‌کند. هرچند در اثر جنگ‌ها و سیاست‌های دولتین روس و انگلیس، سلطان سلیم سوم دچار مشکل شده و زمینه سقوط او فراهم می‌گردد.

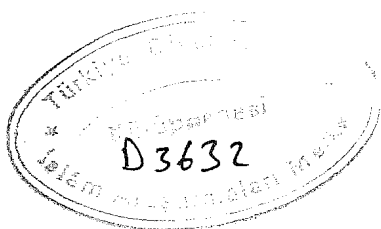
در دوره پادشاهی سلطان عبدالحمید، حق عبور دولت عثمانی از دارنابل به امضا می‌رسد و دولت‌های عثمانی، انگلیس، روس و فرانسه متعهد می‌شوند که اجازه عبور هیچ کشتی جنگی را از آن تنگه ندهند. به اختصار اشاره‌ای به جنگ ۱۸۷۰ میلادی بین آلمان و فرانسه می‌کند و صدمات و لطماتی را که در سایه این جنگ در دوره پادشاهی سلطان عبدالعزیز متوجه دولت عثمانی گردید، توضیح می‌دهد.

در خصوص سلطان مراد پنجم، فقط به این جمله اکتفا می‌کند که «سلطان مراد پنجم به جای او نشست. چون حماقتش معلوم شد، در اگست معزول شد و برادرش عبدالحمید دوم به سلطنت نشست».

مهمترین خصیصه و امتیاز این رساله، آرایش‌های زیبا و تصاویر سیاه قلم سلاطین مزبور است که بسیار ماهرانه و زیبا به تصویر کشیده شده‌اند.

پس از آن‌که گروه دیجیتال‌سازی نسخه‌های خطی مجمع ذخائر اسلامی اقدام به عکسبرداری از مجموعه صارم‌الدوله نمود، این رساله شناسایی و ضمن انتشار فهرست نسخ خطی این مجموعه معرفی گردید.

این رساله در ابعاد ۲۱/۵*۱۴ در ۲۲ صفحه، با کاغذ خانبالغ، جلد مخمل سبز، با سرلوحه مذهب و مصور که در قرن سیزدهم هجری با خط نستعلیق زیبا کتابت شده است، در کتابخانه صارم‌الدوله (فرهنگ اصفهان) نگهداری می‌شود.

Abdullah
Munad
Selim
Munad
Mahmud
Abdullah
Abdullah

02 EKİM 2012

MADDE YAYINLANDIYAN
SONRA ÇELEN DOKÜMAN

معرفی رساله نفیس:

شرح حال مختصر هفت تن از سلاطین عثمانی

(از مجموعه صارم‌الدوله - اصفهان)

به کوشش:

مسعود غلامیه

یوسف بیگ باباپور

درآمد:

«شرح حال مختصر هفت تن از سلاطین عثمانی»، رساله‌ای است نفیس به شماره ۹۷۶ که در بخش نسخ خطی کتابخانه صارم‌الدوله نگهداری می‌شود. در هیچ جای رساله نامی از مؤلف یا شارح آن دیده نمی‌شود. اساس محتوای رساله بر شرح و توضیح مختصر بیوگرافی هفت تن از سلاطین بزرگ دولت عثمانی می‌باشد. اختصار بیش از حد این رساله علاوه بر آن که چیزی از اهمیت آن نمی‌کاهد، بلکه وجود و اختصاص این رساله در شرح احوال سلاطین کشور دوست و همسایه، آن هم در دوره قاجار بر ارزش آن بیشتر می‌افزاید.

در این رساله، مؤلف سعی در ذکر احوال هفت تن از سلاطین عثمانی را دارد که اسامی آنان به ترتیبی که در رساله دیده می‌شود، به شرح زیر است:

۱. سلطان سلیم سوم؛ ۲. سلطان مصطفی چهارم؛ ۳. سلطان محمود دوم؛ ۴. سلطان عبدالحمید؛ ۵. سلطان عبدالعزیز؛ ۶. سلطان مراد پنجم؛ ۷. سلطان عبدالحمید دوم.

نحوه روی کار آمدن و به قدرت رسیدن هر یک از این سلاطین، اقدامات و اندیشه‌های اصلاحی این سلاطین، فتنه‌ها و نقشه‌های دول بیگانه در سرکوب و تجزیه دولت عثمانی، وضعیت سیاسی داخلی عثمانی از جمله مواردی است که در این رساله به آن به زبان ساده و مختصر پرداخته شده است. توضیح در مورد

play *Vatan* extols the heroic defense of the fatherland. Other writers would have to go beyond him to imagine full participation for women. Later generations would discover the costs of militaristic nationalism in an empire where Islam did not inspire everyone to fight for an Ottoman future. As stirring as Namik Kemal's works were, they give evidence that the elite males who founded Ottoman cultural modernity still had far to go in discerning how to mobilize all their "others" as defined in terms of gender, class, religion, and ethnicity.

THE SIGNIFICANCE OF THE TANZIMAT

The Tanzimat stands out as a paradoxical but decisive period in Ottoman and Turkish history. On the one hand, the recurrent crises pushed the empire toward the territorial losses that followed the Russo-Turkish War. On the other hand, Ottoman determination to defend the empire made this one of the most dynamic periods of modernizing reform. Those reforms were controversial. Some Turkish conservatives still consider them the start of the degradation of everything Ottoman and Islamic.¹¹⁵ Defined chronologically by the shift in political initiative from the palace to the Sublime Porte in 1839 and back to the palace in 1876, the period was marked by innovations in elite formation and education, prolific legislation, new governmental interventions in society, and a transformation in the political process that far exceeded anything the leading statesmen could control. The economy, despite its dependent position in the world and the lack of control in state finance, developed appreciably in trade, agriculture, and manufactures, as Bulgaria's woolens, Bursa's silk, and Nablus's olive-oil soap all exemplify. With the old equilibria among the empire's peoples disturbed by accelerating change, social and cultural tensions intensified on many fronts. At the same time, however, the expansion of literacy and the advent of "print capitalism" facilitated the rise of new forms of bourgeois subjectivity and alternative literary cultures for the empire's different peoples. New social collectivities also emerged, not only new senses of ethnic and religious identity, but also new class identities. For Ottoman Muslims, differences in education, interests, and values made it difficult for the elements of the emerging middle strata to perceive common interests between those with cultural and those with economic assets. For the literary intelligentsia, this was hardly the only challenge to overcome in creating a new Ottoman culture and society. They had to expound the essential ideas and mobilize all the others who could participate in this great transformation. So foundational were their cultural innovations that Ottoman works produced long after the Tanzimat ended politically continued to be described as Tanzimat literature.

3

THE REIGN OF ABDÜLHAMID

— Abdülhamid II (010420)

During Abdülhamid II's reign (1876–1909), the differentiation between the two great currents of change in Ottoman society sharpened, despite continuing commonalities. Politically, this period was distinguished by the sultan's reconcentration of power in his hands. In one of the most decisive reigns in Ottoman history, Abdülhamid wrested power from the bureaucrats who had dominated it since 1839. The contrast between the First Constitutional Period (1876–1878) and the autocracy that followed added drama to the shift in the center of power, until 1908 when the Young Turk Revolution restored constitutional rule.

No Ottoman ruler left a more controversial legacy. A bloodthirsty tyrant to some, to others Abdülhamid was the most legitimate, prestigious Muslim sovereign of his day. Muslims from far beyond Ottoman borders revered him. These contradictory images imply how difficult it was to hold the Ottoman Empire together by his time. They invite reassessment of his reign, which was especially significant for the conservative, Islamically committed forces for change. A consideration of major political issues provides a basis on which to examine economic and social developments as well as their refractions in two neglected literary works of 1890–1891. One is by a man sometimes hailed as the first Ottoman novelist, Ahmed Midhat. The other is by a woman often overlooked as the first female Ottoman novelist, Fatma Aliye. The authors' symbiotic relationship resonates in their novels' titles, his *Müşahedat* (Observations), her *Muhazarat* (Debates), a resemblance worth pursuing into the imaginative realm where the two writers constructed their visions of Ottoman Islamic modernity.

BİR BÜYÜK DÜŞÜNCE: PEKİN HAMİDİYYE ÜNİVERSİTESİ*

Cetin Aykurt**

Özet

Türkler ile Çinliler arasındaki münasebet milattan önceki devirlere kadar dayanmaktadır. Türklerin tarih boyunca siyasi birlik oluşturdıkları topraklar içinde Kuzey Çin sahası da bulunmaktadır. Osmanlı padişahı II. Abdülhamid (1876-1909), İslamcılığı iç ve dış siyasette bir sistem haline getirmeyi hedeflemişti. Dünya İslam birliği gayesiyle, Afrika, İran, Hindistan ve Çin'e ajanlar göndermiştir. Eğitime ayrı bir önem veren II. Abdülhamid ülke içindeki çalışmaları yanında Çin Müslümanları'nın da eğitilmesi amacıyla Pekin'de Hamidiyye Üniversitesi'nin diğer adıyla Dâr'ül- Ulûm'ül-Hamidiyye'nin teşekkül etmesini sağlamıştır. Bu durum II. Abdülhamid' in etki alanını göstermesi bakımından büyük önem arz etmektedir. Çünkü 1908'de II. Abdülhamid'in adına açılan bu eğitim kurumu o günkü şartlarda çok büyük bir olaydır ve bu oluşum, adım adım gerçekleşmiştir.

Anahtar Kelimeler: II. Abdülhamid, Çin, Osmanlı Devleti, Pekin Hamidiyye Üniversitesi, Dâr'ül-Ulûm'ül-Hamidiyye

Abstract

Beijing Hamidiyye University: A Great Manner of Abdulhamid 2nd

Relationships between Turks and China descended to since BC times. Turkish states' sovereignty reaches to North China territories beyond the history. Ottoman sultan Abdulhamid 2nd (1876-1909) aims to be a system Panislamism in both inner and outer policies. He has sent spies to Africa, Iran, India and China to create of World Islamic Association. Abdulhamid, who considers especially to teaching, finds of Hamidiyye University in Beijing, that's Dâr'ül- Ulûm'ül-Hamidiyye, for teaching of China's Muslims. This situation that shows the effect area of Ottoman sultan is very important. Because the opening school of Abdulhamid is greatest activity in bad conditions in 1908. This activity was to be step by step.

Keywords: Abdulhamid 2nd, China, Ottoman Empire, Pekin Hamidiyye University in Beijing, Dâr'ül-Ulûm'ül-Hamidiyye

* Bu yazı, Sinop Üniversitesinin ev sahipliğinde, Sinop'ta 1-3 Ekim 2012 tarihinde gerçekleştirilen Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Eğitim Bilimleri Araştırmaları Sempozyumu'nda sunulan bildirinin makale haline getirilmiş şeklidir.

** Yrd. Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Artvin. dr.cetinaykurt@gmail.com

- Abdülhamid II

205405

معجم
المدينة المنورة
بني العمارة والتاريخ

الجزء الرابع

تاريخ وعمارة المساجد الأثرية القديمة
بالمدينة المنورة

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Den. No:	205405
Tas. No:	253,8 KAK.11

المجلد الرابع

دكتور مهندس

عبد العزيز بن عبد الرحمن بن إبراهيم كعكي

مراجعة وتدقيق

الدكتور وليد بن عبد الرحمن كعكي
الأستاذ بكلية الهندسة - جامعة طيبة

الأستاذ محمد بن عبد الوهاب العباسي
الباحث والمؤرخ في آثار ومعالم المدينة المنورة

1432 / 2011
Beirut

الدكتور أحمد محمد محمد شعبان
الباحث بمركز بحوث ودراسات المدينة المنورة

Abdül hamid II
010420

تاريخ وعمارة مسجد العنبرية
المعروف بمسجد
السلطان عبد الحميد
أو ما يعرف بمسجد الحميدية

العنبرية

ss. 301 - 326

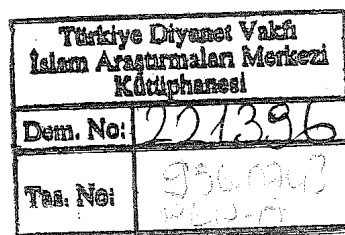
COLLECTION TURCICA

Vol. XIX

Penser, agir et vivre dans l'Empire ottoman et en Turquie

Études réunies pour François Georgeon

Nathalie CLAYER et Erdal KAYNAR

PEETERS
PARIS - LOUVAIN - WALPOLE, MA
2013

22 Subtil 2014

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Abdülhamid II (010420)

À LA TABLE DU SULTAN ABDÜLHAMID (1876-1908)

Özge SAMANCI

Au XIXe siècle, la cuisine du Palais ottoman possède des caractéristiques qui la distinguent très nettement de celle des époques précédentes. C'est la période où nouveautés et traditions s'y rencontrent. Plus généralement, les pratiques alimentaires et les manières de table des élites ottomanes évoluent dans les dernières décennies de ce siècle, alors que deux styles de cuisine, l'une « traditionnelle », l'autre « européenne », émergent. Le déjeuner à la fourchette devient la norme. De nouveaux ingrédients importés d'Europe et du continent américain arrivent sur leurs tables. De nouveaux mets de style européen sont introduits dans les livres de recettes. Parallèlement, les anciennes pratiques subsistent.

Dans cet article, nous nous attacherons aux pratiques alimentaires du sultan Abdülhamid II, dont le règne (1876-1909), coïncide avec des bouleversements sans précédent. Quels étaient les aliments et les mets présents à sa table ? Son alimentation différait-elle de celle de ses prédécesseurs ? Avait-il adopté les nouvelles manières de table à l'euro-péenne ? En répondant à ces questions, il s'agira de cerner un des aspects déterminants du quotidien du sultan Abdülhamid, mais aussi de considérer les usages diplomatiques qu'il a pu faire de l'alimentation.

La cuisine et les cuisiniers du sultan au palais de Yıldız

Le sultan Abdülhamid succéda à Murad V en 1876 et établit sa résidence de Yıldız. Le nouveau palais impérial était constitué d'un groupe de pavillons construits sur les flancs de la colline qui se trouve derrière les palais de Beşiktaş et de Çırağan. Le palais comprenait trois parties principales : le bâtiment impérial, le jardin intérieur et le jardin extérieur. Ce dernier renfermait une basse-cour, des potagers, des vergers, des vignes et une bergerie où les produits laitiers étaient transformés pour la

Özge Samancı, université de Yeditepe (Istanbul)

333-352

aspects of the shrine's architecture, Morton's article in *Iran* is still a vital source. But Rizvi is, for the most part, interested in the bigger picture. She has provided a very full account of the chronology, uses, patronage and meanings of the Shrine over an extended period, enriched with comparative material, both textual and illustrative, from a wide range. It will remain the definitive account of the Ardabil Shrine for a long time to come.

Bernard O'Kane
The American University in Cairo
E-mail: bokane@aucegypt.edu
doi:10.1093/jis/ett046
Published online 6 August 2013

- Abdülhamid II - 10420
- Kudüs 11/330

Hamidian Palestine: Politics and Society in the District of Jerusalem, 1872-1908

By JOHANN BÜSSOW (Leiden and Boston, MA: Brill, 2011), xxiv + 620 pp., appendices, glossary, bibliography, index. Price HB €177.00. EAN 978-9004205697.

by, Mustafa Minawi.

Johann Büssow's *Hamidian Palestine, Politics and Society in the District of Jerusalem*, is a meticulously researched, highly detailed, and expansive study of approximately four decades of Ottoman Palestine between 1872 and 1909. Geographically, Büssow limits his study of 'modern Palestine' to the District of Jerusalem, which included the cities of Gaza, Jaffa, Jerusalem, Hebron and their hinterlands. He does this as a reflection of the Ottoman state's archival records, which mirror the late Ottoman administrative divisions. This organization of the archival records, Büssow explains, made it 'not feasible to examine the relevant material for south and north Palestine together' (p. 5). He sets himself the goal of offering a contribution to the '... history of modern Palestinian society that takes into account all the inhabitants of the country' (p. 3), which he comfortably accomplishes.

The book is arranged in four parts and eleven chapters. The first part traces events leading to the creation of the District of Jerusalem in 1872 and its political, economic, social transformation throughout the period of Sultan Abdülhamid II's rule. Here Büssow successfully argues that the events of the early 1870s leading up to the creation of the District of Jerusalem have, in the past, been given very little scholarly attention, despite the fact that they help to expose the telling debates that were taking place between the various invested parties on the very Ottoman *raison d'état*. More specifically, he highlights the roles played by three competing interests that ultimately led to the formation of this administrative and political unit of the District of Jerusalem—namely, European interests, central Ottoman interests and finally local interests. Part I of the book is one of its shortest and strongest parts making the case that by the beginning of the Young Turk period, the District of Jerusalem already constituted a fully integrated Ottoman administrative and political unit, 36 years in the making.

In contrast to Part I, Part II of the book is its longest and possibly its densest, full of statistical data and descriptive narratives. It is divided into two chapters and four sections covering each of Jerusalem, Hebron, Jaffa and Gaza. The structure replicated in each of the four sections reflects the two categories of sources used. Each section is divided into two parts; the first relies heavily on several Ottoman censuses conducted over the years in question, and the second part relies on memoirs of members of local prominent families. The level of detail provided gives the reader a solid picture of the interaction between members of the local elites and the Ottoman state and members of other confessional groups, as well as the social and economic relationships between the cities and their hinterlands during a period when the urban elites become increasingly integrated into a centralized Ottoman political structure. The rich empirical data presented here in descriptive, tabular and diagram forms offers the student of the region a great deal to work with, but demands much from the non-specialist reader. In keeping with a continental tradition of writing, readers are left with the task of drawing their own larger qualitative conclusions and formulating a binding central argument—a minor detraction from the value of this new research that otherwise is eminently detectable.

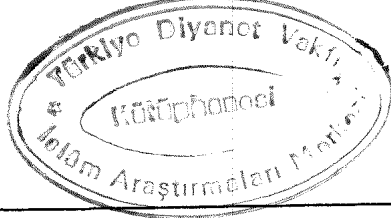
Part III is a study of the social, economic, and most importantly, political life of the elites in the District of Jerusalem. Even though Büssow admits that 'in retrospect' the divide between 'local' and 'central' elites was not as clear as the structure of this part of the book might suggest, he nevertheless divides this section of the book into two: one dealing with local powerful elites' lives and another dealing with those of the central elites. The earlier deals with local families that had direct influence over political decision-making in the District, while the latter examines high-ranking administrators directly appointed by Istanbul. Büssow pays special attention to commonly used terminology, and offers a nuanced understanding of the term "*ayān*". He proposes a subdivision of the category of '*ayān*' into political elites, the oligarchy and the aristocracy, which would highlight the various dimensions of the term and would allow for a more accurate utilization of the term reflecting the lived experiences on the local and imperial levels (pp. 310–15). Büssow argues that by the time of Abdülhamid II's state-building efforts in the District of Jerusalem, the local elite had already gone through a transformation from a local power structure characterized by traditional factionalism, to an urban-centered and fully incorporated imperial power structure that thrived during the Hamidian period. This incorporated power structure allowed for a mostly harmonious relationship between the local and central elites, even though the competition between the two was not entirely absent. Finally, Büssow weighs in on the debate in the historiography of the Ottoman Empire which investigates the colonial nature of Ottoman rule in the Arab lands, suggesting that attitudes of superiority that appeared in the personal memoirs of central elite figures did not necessarily translate into an institutionalized rule of difference, as was the case with European colonialism (p. 429).

In the fourth and final part of the book, Büssow widens the scope of his study to discuss thematic concerns as varied as the expansion of infrastructural projects

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

03 Şubat 2014

II. ABDÜLHAMİT'İN JÖN TÜRK SİYASETİ: İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ'NE KARŞI ÖNLEMLER

MADE KAYITLANMIŞTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Taner ASLAN*

ÖZET

Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin amacı, Abdülhamit'in 'istibdat' idaresini yıkmak, meşrutiyeti ilan etmek ve herkese eşitlik vermektir. Kanun-ı Esasi'nin yürürlüğe girmesi ve Meclis-i Mebusan'ın yeniden açılıp, tüm Osmanlı tebaasının temsil hakkı elde etmesiyle devletin kurtuluşu ve devamı sağlanabilecekti. Bu maksatla, Mekteb-i Tıbbiye'de birkaç tıp talebesinin bir araya gelmesiyle gizli bir Cemiyet kuruldu. Abdülhamit idaresine karşı ağır ithamlarda bulunan Cemiyet'in varlığından 1892'de Abdülhamit yönetimi haberdar oldu. Bu tarihten itibaren Saray, bu gizli Cemiyet'in varlığını ortadan kaldırma siyaseti takip etti. Abdülhamit, Jön Türklerin yıkıcı faaliyetlerinin önüne geçebilmek için bir dizi önlemler aldı. Bunlar; yakalananların tutuklanmaları ve sürgüne gönderilmeleri, Cemiyet merkezlerinin kapatılması, basın yayın faaliyetlerinin durdurulması ve yasaklanması, Cemiyet üyeleri için aff-ı şahanenin çıkarılması. Abdülhamit'in aldığı bu önlemler, Cemiyet'in varlığını ortadan kaldırmaya yetmemiştir. Balkanlarda genç subayların da içinde bulunduğu bir grup hürriyet taraftarı Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ni kurdular. Paris merkezli Terakki ve İttihat Cemiyeti ile Selanik merkezli Osmanlı Hürriyet Cemiyeti aynı maksada hizmet etmelerinden dolayı birleşerek, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti adını almıştır. Sivil ve askerî kesimin birlikte hareket etmesi neticesinde baskı altına alınan Saray, meşrutiyeti ilan etmek durumunda kalmıştır. Meşrutiyetin ilanı sonrasında Abdülhamit, dengeli bir siyaset takip etmiştir. Ancak 31 Mart İhtilali'ni bahane eden Cemiyet, Abdülhamit'i tahttan indirerek yerine Sultan Mehmet Reşat'ı padişah yaptı. Abdülhamit'i de Selanik'e yolladı. Böylece, Abdülhamit - Jön Türk siyasi mücadelesi Abdülhamit'in tahtan indirilmesiyle son bulmuştur.

Anahtar Kelimeler: II. Abdülhamit, Jön Türk, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Meşrutiyet.

ABSTRACT

The aim of the Ottoman Ittihat Terakki Association was to knock down the ruling despotism, announce the constitutional monarchy (meşrutiyet) and granting equality for everyone. The salvation and the existence of the state would have been ensured after Basic Law of the Ottoman Empire (Kanun-ı Esasi) had been put into force and through the reopening of the parliament and finally the representation of all Ottoman citizens would have been reached. In order to realize this purpose, a secret association was established by a group of students attending Medical School. The administration of Abdülhamit II became aware of this association, which had been accusing Ab-

dülhamit's regime severely, in 1892. From this date on the Palace followed the policy of eliminating this secret association. Abdülhamit implemented some precautions so as to obstruct the destructive organization of Young Turks (Jon Turk). These were arresting the members and sending them into exile, closing the headquarters of the association, shutting off and banning publications and granting royal amnesty (aff-ı şahane) for the members of the association. However the measures taken by Abdülhamit II were not sufficient to eradicate the association. A group of freedom supporters, among them there were some young military officers as well, founded the Ottoman Liberty Association in Balkans. Since the Ittihat Terakki Cemiyeti located in Paris and the Ottoman Liberty Association located in Salonika had been functioning for the common purposes, they were united and formed a unique organization named the Ottoman Ittihat and Terakki Association. The palace, which was under the pressures brought by military and civilian groups acting together in harmony, had been forced to announce constitutional monarchy. After the announcement of the constitutional monarchy, Abdülhamit II adapted a balanced policy. Nevertheless, using the insurrection of March 31st as an excuse, İttihat ve Terakki Cemiyeti dethroned Abdülhamit II and enthroned Sultan Mehmet Reşat as the new sultan. Finally they sent Abdülhamit to Salonika to live in exile. Thus, the struggle between Abdülhamit and the Jon Turks was concluded by the deposition of Abdülhamit II.

Key Words: II. Abdülhamit, The Young Turks, The Ottoman Committee of Union and Progress, Constitutional System of Government.

Giriş

17. yüzyılda devletin idarî, iktisadî ve askerî problemlerine dair ortaya konan layihalar, devletin sorunlarına bir çözüm üretmemiştir. Ardarda gelen askerî mağlubiyetler, Osmanlı devlet adamlarında zihni bir zafiyet meydana getirmiştir. Lale Devrinin devlet adamları, Avrupa'dan alınacak basit bir askerî teknoloji ile devletin eski gücünü yeniden elde edebileceğine inanmıştır. Bu amaçla, Batı'nın bilim ve teknolojisi ile mücehhez bir askerî teşkilat oluşturma siyaseti takip edilmiştir.

18. yüzyıl devlet adamları, yenileşmeyi salt askerî alanla sınırlandırmıştır. III. Selim Döneminde bu alan biraz daha genişletilmiş, II. Mahmut Döneminde ise tedrici olarak farklı sahalara indirgenmeye başlanmıştır. Bu dönemde yapılan ıslahatlar, Tanzimat Fermanı'nı ortaya çıkartmıştır. Tanzimat Dönemi, ıslahatın istikametinin Batı'ya çevrildiği bir süreç başlatmıştır. Ancak Batı'nın bilim, felsefe ve dünya görüşünden çok, pratik ihtiyaçları karşılayan askerî, idarî ve teknik yönlerine ilgi gösterilmiştir (Ortaylı, 1994: 19). Ancak Batı'nın mükemmel kanunlarının gelişmenin sebebi olmaktan çok bir semeresi ve neticesi olduğu gerçeği tüm Batılılaşma boyunca bir türlü anlaşılamamıştır (Birinci, 1999: 603).

* Yrd. Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, Tarih Bölümü (taner.aslan@aksaray.edu.tr)

- 13 Lekesiz, "Öykücülüğümüzde Dönemler", s. 23-25.
 14 Durali Yılmaz, "Roman Kavramından 1983'ün Romanlarına", *Yazarlar Birliği, Türkiye Kültür Sanat Yılı*, Ankara, 1984, s. 259-272.
 15 Durali Yılmaz, "Soruşturmalar", *Hece* (Roman Özel Sayısı), S. 65-66-67, Mayıs-Haziran-Temmuz 2002, s. 737-738.
 16 Durali Yılmaz, *Dansedebilmek*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1997, s 18.
 17 *Age*, s. 23.
 18 *Age*, s. 51.
 19 *Age*, s. 54.
 20 *Age*, s. 49.
 21 *Age*, s. 102.
 22 *Age*, s. 16.
 23 *Age*, s. 181.
 24 Ahmet Kabaklı, "Durali Yılmaz", *Türk Edebiyatı*, c. 5, İstanbul, 1994, s. 656.
 25 Lekesiz, Ömer, *Modern Türk Edebiyatında Öykü*, Kaknüs Yayınları, c. 4, İstanbul, 2001, s. 374
 26 Yılmaz, *Dansedebilmek*, s. 68.
 27 *Age*, s. 79.
 28 *Age*, s. 145.
 29 *Age*, s. 37

KAYNAKÇA

- Ayvazoglu, Beşir, "Kültürel Sürekliliğe ve Geleneğe Dair", *Türk Edebiyatı*, S. 260, Haziran 1999.
 Doğan, D. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1988.
 Duymaz, Dr. Ali, "Halk Hikâyeciliği Geleneğinin 1980 Sonrası Türk Hikâyeciliğine Yansımaları", (80. Sonrası Türk Hikâyesi Sempozyumu), 19-20 Ekim 2007.
 Eliot, T. S., *Edebiyat Üzerine Düşünceler*, (çev. Sevim Kantarcıoğlu), Paradigma Yayınları, İstanbul, 2007.
 İslam, Dr. Ayşe Külahlıoğlu, "Cumhuriyet Dönemi Türk Hikâyesi", *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007.
 Kabaklı, Ahmet, "Durali Yılmaz", *Türk Edebiyatı*, c. 5, İstanbul, 1994.
 Lekesiz, Ömer, *Modern Türk Edebiyatında Öykü*, Kaknüs Yayınları, c. 4, İstanbul, 2001.
 Lekesiz, Ömer, "Öykücülüğümüzde Dönemler", *Hece* (Öykü Özel Sayısı), S. 46-47, Ekim-Kasım 2000.
 Macit, Muhsin, *Gelenekten Geleceğe, Modern Türk Şiirinde Geleneğin İzleri*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2005.
 Su, Hüseyin, "Öykümüzün Hikâyesi", *Hece* (Öykü Özel Sayısı), S. 46-47, Ekim-Kasım 2000.
 Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1977.
Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, "Yılmaz, Durali", Dergâh Yayınları, c. 8, İstanbul, 1998, s. 597-598.
 Topçu, Nurettin, *Büyük Fetiş*, 5. bs., Dergâh Yayınları, İstanbul, 2008.
 Yılmaz, Durali, *Dansedebilmek*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1997.
 Yılmaz, Durali, "Soruşturma: Roman Kavramından 1983'ün Romanlarına", *Yazarlar Birliği, Türkiye Kültür Sanat Yılı*, Ankara, 1984.

II. ABDÜLHAMİD'E DAİR MANZUM BİR OYUN: *LIBERTE*

Gürkan Yavaş*

Özet: 19. yüzyıl Türkiye tarihinde önemli bir yeri olan II. Abdülhamid, Türk edebiyatında da kendisine yer bulabilmiş kayda değer bir tarihî kişiliktir. Yaşadığı devrin sosyal ve siyasî olaylarına kayıtsız kalmayan şair ve tiyatro yazarı Abdülhak Hamid, *Liberte* isimli manzum tiyatro oyununda, Türk tarihinin bu önemli hükümdarı II. Abdülhamid'i merkeze alır. Uzun yıllar sansür nedeniyle yayımlanamayan bu oyununda Hamid, alegori yöntemiyle, hem II. Abdülhamid'in şahsını, hem o dönemdeki yönetimi ve bazı devlet adamlarını, hem de uğruna mücadele verilen fikirleri sade bir şekilde işler. Hamid, sade bir Türkçe kullandığı bu oyununda, Sultan Hamid Türkiye'sinin dikkat çekici bir panoramasını da gözler önüne serer.

Anahtar Kelimeler: Abdülhak Hamid, manzum tiyatro, *Liberte*, II. Abdülhamid.

A VERSE DRAMA ABOUT ABDÜLHAMİD II: *LIBERTE*

Abstract: Abdülhamid II, having an important place in 19th century's Turkey, is a considerable historical person who also played an exceptional role in Turkish Literature. Abdülhak Hamid, a poet and playwright, who never remained indifferent to social and political events of his time, put Abdülhamid II, the most important ruler of the Turkish historical period, in the centre of his verse drama *Liberte*. In this play, not published for a long time because of censorship, Hamid processes, using the allegory method, both Abdülhamid's personality and his administration, and some statesmen and some ideas for the sake of which we struggled in that time. Hamid, who partly used simple Turkish vocabulary in this play, exhibits a remarkable panorama of Sultan Hamid's Turkey.

Keywords: Abdülhak Hamid, verse drama, *Liberte*, II. Abdülhamid.

GİRİŞ

Abdülhak Hamid, her ne kadar şiir sahasında temayüz etmiş bir edebî şahsiyetse de aynı zamanda o, Tanzimat sonrası Türk edebi-

* Arş. Gör., Kocaeli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

3 (010420)
The reign of Abdülhamid II

BENJAMIN C. FORTNA

Introduction

The place occupied by Sultan Abdülhamid II in late Ottoman and Turkish history is as important as it is controversial. As the only reign in the late Ottoman period to be known by the name of its sultan, the 'Hamidian' period (1876-1908) stands out among the other eras of the nineteenth- and twentieth-century Turkish history. Opinions of Abdülhamid's legacy reveal a striking degree of contradiction; some authors have criticised the sultan for being 'undemocratic' and authoritarian, while others have lionised him as 'democratic' and a builder of consensus; he has been both vilified as the 'red sultan' and lauded as the 'last' or 'great sultan'. Debate over his place in history continues today, especially in Turkey where it has been the focus of a fascinating and ongoing re-evaluation. Even the subsequent fate of the sultan's library at Yıldız palace became a subject of controversy, with staunch Kemalists attempting to disperse its collections so as to remove 'an embarrassing monument to Abdülhamid's memory'.¹ Whether Abdülhamid is vilified as a reactionary despot or lauded as a key moderniser of the Ottoman Empire and the last defender of Islam from the encroachments of the West, his reign was crucial to many critical developments affecting Turkey and the modern Middle East.

Given the importance of Abdülhamid's reign, it is hardly surprising that a vast literature has developed around it. Beginning while he was still on the throne, the stream of writings has been joined by a number of other sources to produce a veritable flood. Much of the result, particularly that produced after his downfall, has been quite negative in its assessment. During the Second Constitutional or 'Young Turk' Period (1908-18), and especially the early decades of the Turkish Republic, historians tended to be extremely critical of his reign, an unsurprising stance given that the strident secularism of the era

¹ Kemal H. Karpat, *The Politicization of Islam: Reconstructing Identity, State, Faith, and Community in the Late Ottoman State* (New York: Oxford University Press, 2001), p. 169.

was antithetical to the perceived Hamidian posture. During the 1960s, scholars began to reconsider Abdülhamid's reign. The process of rehabilitation has in some cases veered into advocacy, as his legacy has been claimed by Islamists who nostalgically favour the return of a sultan-caliph in the Islamic world and by proponents of the Islamist political movement in Turkey. In the early 1990s when political Islamism was on the rise, the name of Abdülhamid II would sometimes appear on the walls of some conservative districts in Istanbul next to campaign posters for the Islamist Refah (Welfare) Party. The subsequent polemical appropriation of Abdülhamid underscores both his importance as a historical figure and his continued relevance to historical and ideological change in Turkey. In this chapter, I place Abdülhamid's reign in the context of both the historical development of the late Ottoman Empire and the subsequent historiographical turns, but focus mainly on the events and currents of the Hamidian era itself.²

Abdülhamid and the preceding Tanzimat era:
continuation or deviation?

Histories of the Tanzimat era (1839-76) have tended to emphasise the Western sources of emulation for Ottoman reforms and the passive reception of Western influence. Recently, historians have challenged this interpretation, focusing on the indigenous desiderata of Ottoman officials during the crucial period in which major attempts were launched to overhaul the Ottoman state and place it on a rational administrative footing.³ Recent scholarship has credited Abdülhamid with continuing and in many cases actually implementing reforms that had only been partially realised in the Tanzimat era. Yet the Hamidian era nevertheless represented an important shift away from a more hopeful and trusting attitude towards Western interaction with the Ottoman state. As we shall see, given the European powers' shift in approach towards the empire and the changing demographic, economic and military circumstances of the Ottoman territories, it is not surprising that Hamidian policy differed from that pursued during the Tanzimat.

Abdülhamid's use of Islam and his attempts to raise the hopes of Ottoman Muslims have been received with hostility by Europeans and subsequent

² For a thorough review of recent scholarship on the Hamidian period, see Nadir Özbek, 'Modernite, tarih ve ideoloji: II. Abdülhamid Dönemi tarihçiliği üzerine bir değerlendirme', *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 2, 1 (2004), pp. 71-90.

³ See, for example, Butrus Abu Manneh, 'The Islamic Roots of Gülhane', *Die Welt des Islams* 34 (1994), pp. 173-203.

28 HAZ 2010

(010420)

- 2101 KLEIN, Janet. Conflict and collaboration: rethinking Kurdish-Armenian relations in the Hamidian period, 1876-1909. *International Journal of Turkish Studies*, 13 i-ii (2007) pp.153-166.

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

- 2293 FORTNA, Benjamin C. The reign of Abdülhamid II. *Turkey in the modern world*. Ed. Reşat Kasaba. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, (The Cambridge History of Turkey, 4), pp.38-61.

Abdülhamid II

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

29 HAZ 2010

(010420)

- R306 Sultan 'Abdülhamid II. in der türkischen Publizistik seit Gründung der Republik / Haerkötter, Ruth. Lang, 1996. Neumann, Christoph K. *Orientalistische Literaturzeitung*, 93 iv-v (1998), pp.546-552 (G)

Abdülhamid II

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

(010420)

- 2556 ZAJĄC, Grażyna. Problemy przekładu dokumentów sultańskich schyłku Imperium Osmańskiego na materiale "Sultan Abdülhamid ve İstanbul'u". *Oriental languages in translation No 2*. Ed. Barbara Podolak, Andrzej Zaborski, Grażyna Zajac. Cracow: Polish Academy of Sciences Press, 2005, (Polish Academy of Sciences - Cracow Branch: Publications of the Oriental Committee, 26), pp.203-214. [With English summary entitled "Problems in the translation of Sultans' documents at the decline of the Ottoman Empire on the basis of the material of "Sultan Abdülhamid ve İstanbul'u""]

Abdülhamid II
- İstanbul

(010420)

- ÖZCAN, Azmi. Egypt in the "caliphal policy of Sultan Abdulhamid II". *Les Ottomans et le monde méditerranéen: nouvelles approches*. Al-'Uthmānīyūn wa-'l-'ālam al-mutawassīfī: muqarrabāt jadīda. Coord.: A.Moudden, A.Benhadda / Tansīq: 'Abd al-Rahmān al-Mu'adhhdhīn, 'Abd al-Rahīm Makhādda. Rabat: Faculté des Lettres et des Sciences Humaines, 2003, (Serie: Colloques et Séminaires, 109), pp.21-30.

Abdülhamid II

05 ARA 2010

ansiklopedisi, 1/199.

شیدایی

عبدالباقی عارف، فرزند محمد ← عارف افندی

عبدالحق حامد ← حامد طرخان

عبدالحمید انگوری (ab.dol.ha.mid-e-an.gu.ri)، فرزند عبدالرحمان انگوری، ز ۷۶۳ ق، ادیب و نویسنده عثمانی. از زندگی اش جز این دانسته نیست که از مردم آنکارا بود. از آثارش: سلک جواهر که فرهنگ منظوم عربی به فارسی به تقلید از نصاب الصبیان ابونصر فراهی و نصیب الفتیان حسام خویی است. مؤلف این اثر را در ۷۵۷ ق با دیباچه‌ای به نثر و سی و پنج بند در پانصد و پنجاه بیت، به انجام رسانده است. نسخه‌هایی از سلک جواهر به شماره ۲۷۶۷/۲ در کتابخانه ملی تبریز و به شماره ۲۷۲۱ در کتابخانه ماگنسیا نگهداری می‌شود؛ مئة الواعظین که تألیف آن در ۷۶۳ ق به پایان رسیده است.

منابع: زبان و ادب فارسی در قلمرو عثمانی، ۱۴۰؛ فهرست کتابخانه ملی تبریز، ۸۳۱/۲-۸۳۲؛ فهرست نسخه‌های خطی فارسی، ۱۹۹۱؛ فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی، ۳۵۱/۱؛ فهرست نسخه‌های خطی فارسی کتابخانه مغنسیا، ۱۰۲؛ فهرست نسخه‌های خطی فارسی کتابخانه‌های قویه، ۲۰۸/۱-۲۰۹؛ کشف الظنون، ۹۹۷/۲؛ معجم المؤلفین، ۱۰۰/۵-۱۰۱؛ هدیة العارفین، ۵۰۶/۱

Mevlana müzesi, 4/78.

رسولی

عبدالحمید دوم عثمانی (ab.dol.ha.mid-e.do.vom-e.os.mā.ni)، ملقب به غازی، فرزند عبدالمجید یکم، ۱۲۵۸ - ۱۳۲۶ ق/ ۱۸۴۲ - ۱۹۰۹ م، سی و چهارمین پادشاه امپراتوری عثمانی (۱۲۹۳ - ۱۳۲۶ ق/ ۱۸۷۶ - ۱۹۰۹ م). مادرش تیرمژگان، از زنان صیغه‌ای حرم عبدالمجید یکم، بود. وی در کودکی زیر نظر مربیان خصوصی زبان فارسی و عربی را فراگرفت و با آثار شاعران ایرانی آشنا شد. عبدالحمید شاهزاده‌ای زیرک، جاه‌طلب و بسیار اهل مطالعه بود و با اندیشه‌های آزادی خواهانه آشنایی

داشت. در ۱۲۹۳ ق، در پی اقدامی به رهبری مدحت پاشا و به فتوای شیخ الاسلام، مراد پنجم (برادر عبدالحمید که مدت کوتاهی به تخت نشسته بود) از پادشاهی برکنار شد. عبدالحمید بر این باور بود که می‌تواند امپراتوری را از خطر فروپاشی رهایی بخشد. وی برای جلب پشتیبانی مدحت پاشا متعهد شد که اگر او اداره کشور را در دست گیرد با تصویب قانون اساسی جدید موافقت و تنها بر اساس پیشنهادهای وزیران کار می‌کند و کسانی را به دبیری دربار می‌گمارد که آن‌ها بخواهند. بدین ترتیب، عبدالحمید دوم به کوشش مدحت پاشا به تخت نشست. سپس برای جلوگیری از دخالت‌های کشورهای اروپایی، با همکاری مدحت پاشا که به وزارت منصوب شده بود، همایشی بین‌المللی در استانبول برگزار کرد و در روز گشایش آن (۱۲۹۳ ق) بر اساس یک فرمان (خط همایون)، نخستین قانون اساسی عثمانی را که در آن نظام پارلمانی دو مجلسی پیش‌بینی شده بود، اعلام کرد (پارلمان در ۱۲۹۴ ق تشکیل شد، اما از ۱۲۹۵ ق به مدت سی سال تعطیل بود). قانون اساسی در صد و نوزده ماده و دوازده بخش و در راستای اراده سلطان عبدالحمید، تدوین شد؛ چنان‌که، عزل و نصب وزیران، ضرب سکه، ایراد خطبه‌های نماز جمعه، انعقاد قراردادهای اعلام جنگ و صلح، فرماندهی نیروهای مسلح، اعلام رسمی قوانین عرفی، نظارت بر اجرای احکام شریعت و تغییر احکام قضایی، تشکیل و انحلال مجلس و تنظیم مقررات مربوط به انتخاب نمایندگان از جمله اختیارات سلطان دانسته شد. بنابراین، عبدالحمید با اقتدار اداره امور کشور را به دست گرفت و مدحت پاشا، خود نخستین قربانی این قانون اساسی شد. عبدالحمید چندان علاقه‌ای به مدحت نداشت و از این‌که اصلاحات به او نسبت داده می‌شد و همچنین از آگاهی وی از اهداف سیاسی قانون اساسی، ناخشنود بود. سرانجام، عبدالحمید به تحریک محمود جلال‌الدین و زنش جمیله سلطان (خواهر عبدالحمید) به بهانه این‌که مدحت پاشا مسئول شکست کنفرانس بین‌المللی استانبول بوده است (مدحت پاشا از دخالت دولت‌های خارجی بیم داشت، به همین سبب، به خلاف خواسته عبدالحمید، از پذیرفتن پیشنهادهای نمایندگان اروپایی حاضر در کنفرانس، سر باز زد و در نتیجه کنفرانس در رسیدن به خواسته‌هایش ناکام ماند)، وی را از کار برکنار و به اروپا تبعید

27 MARIS 2011

- 1544 LÉVY, Noémi. Une institution en formation: la police ottomane à l'époque d'Abdülhamid II. *European Journal of Turkish Studies*, 8 (2008) [Online journal without page- numbering. With abstract in English.] *Abdülhamid II*

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

010620

26 TEM 2011

1699 DERINGIL, Selim. "The Armenian question is finally closed": mass conversions of Armenians in Anatolia during the Hamidian massacres of 1895-1897...
Comparative Studies in Society and History: an International Quarterly, 51 ii (2009) pp.344-371.

M.A. HAMIDIAN
SONRA ELLEN DOKÜMAN

28 HAZ 2010

(010420)

- 2101 KLEIN, Janet. Conflict and collaboration: rethinking Kurdish-Armenian relations in the Hamidian period, 1876-1909. *International Journal of Turkish Studies*, 13 i-ii (2007) pp.153-166.

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

- 2293 FORTNA, Benjamin C. The reign of Abdülhamid II. *Turkey in the modern world*. Ed. Reşat Kasaba. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, (The Cambridge History of Turkey, 4), pp.38-61.

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

- R306 Sultan 'Abdülhamid II. in der türkischen Publizistik seit Gründung der Republik / Haerkötter, Ruth. Lang, 1996. Neumann, Christoph K. *Orientalistische Literaturzeitung*, 93 iv-v (1998), pp.546-552 (G)

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

(010420)

- 2556 ZAJĄC, Grażyna. Problemy przekładu dokumentów sultańskich schyłku Imperium Osmańskiego na materiale "Sultan Abdülhamid ve İstanbul'u". *Oriental languages in translation* No 2. Ed. Barbara Podolak, Andrzej Zaborski, Grażyna Zajac. Cracow: Polish Academy of Sciences Press, 2005, (Polish Academy of Sciences - Cracow Branch: Publications of the Oriental Committee, 26), pp.203-214. [With English summary entitled "Problems in the translation of Sultans' documents at the decline of the Ottoman Empire on the basis of the material of "Sultan Abdülhamid ve İstanbul'u""]]

Abdülhamid II
- İstanbul

(010420)

- ÖZCAN, Azmi. Egypt in the "caliphal policy of Sultan Abdulhamid II". *Les Ottomans et le monde méditerranéen: nouvelles approches*. Al-'Uthmānīyūn wa-l-'ālam al-mutawassīlī: muqarrabāt jadīda. Coord.: A.Moudden, A.Benhadda / Tansīq: 'Abd al-Rahmān al-Mu'adhdhin, 'Abd al-Rahīm Makhādda. Rabat: Faculté des Lettres et des Sciences Humaines, 2003, (Serie: Colloques et Séminaires, 109), pp.21-30.

Abdülhamid II

05 APR 2010

27 MAYIS 2011

- 1544 LÉVY, Noémi. Une institution en formation: la police ottomane à l'époque d'Abdülhamid II. *European Journal of Turkish Studies*, 8 (2008) [Online journal without page- numbering. With abstract in English.]

Abd. (Hamid II)
(1876-1909)

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

11 SUBA: 2005

NYMIRAG: 01 128 71005
NYLYXIONTOM: 01 128 71005

- 2232 AKYILDIZ, Ali. The working system and the ruling perception of Abdülhamid II and his relations with the Sublime Porte (government). *The great Ottoman-Turkish civilisation*. Vol. 1: *Politics*. Editor-in-chief Kemal Çiçek. Ankara: Yeni Türkiye, 2000, pp.621-633

- 2227 ADANIR, Fikret. Ottoman misgivings regarding the acquisition of land by foreigners during the reign of Abdülhamid II. *The great Ottoman-Turkish civilisation*. Vol. 1: *Politics*. Editor-in-chief Kemal Çiçek. Ankara: Yeni Türkiye, 2000, pp.634-642 (European capital.)

Abdülhamid II
(1876-1909)

ŞEHİNŞAH HAZRETLERİLE ATATÜRK

İngilizce The Economist gazetesi Şehinşah Hazretlerinin Türkiye'yi ziyareti dolayısıyla yazdığı bir makalede diyor ki :

"İran Şehinşahı Atatürk'ü ziyaret etti. Memleketlerini asrileştirmekte olan bu iki Şark lideri arasındaki görüşmeler büyük bir samimiyetle geçti. Bu ziyaretin ter-tibindeki maksat, iki milletin yeni liderlerinin idaresi altında Garp milletlerine yaklaştığını, sanayilerinin ilerlediğini ve birbirine mültekabil menfaatler temin ederek terakki edeceklerini dünyaya göstermektir.

Şah Hazretleri yeni Türkiye'nin her tarafını gezmek arzusunu gösterdi. Atatürk de misafirine Ankara'dan İzmir, Çanakkale ve İstanbul'a kadar refakat ederek fabrikaları, tayyare merkezlerini ve muharebe meydanlarını gezdi. Her iki liderin asker ve inkılâpçı ruhları onları birbirine daha ziyade yaklaştırdı.

Mülâkatın bir de siyasî ve iktisadî cephesi vardır. Siyasî cepheden eski rejimler zamanındaki ihtilâfata nihayet vermişler ve yakın şarktan Orta Asya'ya kadar uzanan bir refahın tesisi için Rusya ile faydalı münasebetler temin ederek biri-birle teşriki mesaiye karar vermişlerdir.

İktisadî cepheden Türkiye demiryollarını İran demiryollarına bağlayarak İran ticaretine Mersinde ve Trabzonda birer mahreç temin etmek ve bu suretle İran'ın garp memleketleri ile ticarî temasını kolaylaştırmak meselesi görüşülmüş ve bu esaslar, prensip itibarile kararlaştırılmıştır.

TÜRKİYE - İRAN

12 Temmuz tarihli Near East gazetesi Şehinşah Hazretlerinin Türkiye'yi ziyareti dolayısıyla aşağıdaki makaleyi yazmıştır.

Şehinşah Rıza Han Pehlevinin Türkiye'yi ziyareti kadar hiçbir hükümdarın bir ecnebi memleketini ziyareti bu derece memnuniyet ve meserreti mucip olmamış-tır. Türkiye-İran dostluğunun salâbetini müeyyet en bariz misal her iki millet efradında uyandırdığı memnuniyetbahş telâkkilerdir. İran'lıların beynelmîl işleri anlamaktaki iktidarı Şah Hazretlerinin haricî siyasetini kavrayacak derecede ilerlemiştir. Bu ziyaret Rusya ile büyük Büyük Britanya'ya karşı aynı hisleri besleyen İran'lıların millî izzetinesislerine kuvvetli bir teşvik vazifesini görmüşür İran'da, Pehlevî rejimile başlayan yeni idarenin muvaffakiyetleri İran tarihinde olduğu kadar dünya faaliyetinde de mevkiî olduğu kanaati besleniyor; fakat bu kanaat İran haricinde cari değildir. Türkiye'nin Şah Hazretlerine karşı gösterdiği yüksek misafirperverlikle İran'lılar kıymetli Şahlarının şahsında yabancı memleketlerinin kendi kıymetlerini tanıdıklarını anlamışlardır. Binaenaleyh Türk-lere karşı besledikleri muhabbete had ve payan yoktur.

Şah Hazretleri hakkında şimdiye kadar cidden yazılmış hissini veren methiyeler intişar etmişti; fakat kendilerinin prestiji hiçbir menfaatle çarpışmayan ve hiç-bir teşâfme sebebiyet vermiyen yüksek bir mevki ihraz etmiştir. Diğer taraf-tan Türk milleti Türk haricî siyasetinin her gün artan muvaffakiyetlerle iltihar etmektedir. Son senelere kadar İran Türkiye tarafından ezeli bir düşman adde-dildi. İki memleket arasındaki münasebet, dostane de olsa İran tarafından daima bir müşkülâtın zuhuru beklenirdi. Türkler refahın temini için sulhün devamı lâ-zımgeldiğini takdir ettiklerinden İran'lı komşularile kendi aralarında dostluk bağ-larını görmekten memnun oluyorlar ve Şah Hazretlerinin ilk fırsatta Türkiye'yi ziyaretini kendilerine karşı gösterilmiş bir teveccüh addediyorlar.

Şahinşah Türkiye'yi ziyaretindeki muvaffakiyet umumiyet itibarile biliniyorsa da müspet neticeler hakkında henüz kat'î malûmat yoktur. Türkiye, Irak, İran ve Afganistan arasında yapılacak Dört Şark Devleti paktine ait haberlerin teeyyüt edeceği hiç zannedilmiyor. Muhtelif memleketler arasında bugünkü münasebetlere kıyasen böyle bir anlaşmanın hiçbir kıymeti olamaz. Sulh uğrunda gösterilecek müşterek arzuların bir pakta istinat etmesine lüzam yoktur. (Bilhassa Irak için memleketin bu inkişaf devresinde, tasvir edilen şe-kilde resmî taahhütlere girmek hükümetin siyasetine uygun düşmez). Diğer ta-raftan Şahın Ankara'yı ziyareti iki memleket arasında iktisadî mahiyette birkaç kat'î anlaşmayı temin etmezse Türkiye için cidden bir inkisarı hayal

17 ARALIK 1994

- 1 BETÜL KÜBRA BAĞCE, II. Abdülhamid'in kızı Naime Sultan'ın hayatı, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2008
- 2 FİKRİYE PINAR ALTINER, II. Abdülhamid Dönemi'nde İstanbul bahçeleri (1876-1909), İstanbul Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2008
- 3 HAMZA ALTIN, II. Abdülhamid ve II. Meşrutiyet Devirlerinde öğretmen yetiştirme meselesi, Ankara Üniversitesi, Doktora, 2009
- 4 HASAN DOĞAN, Döneminin şairlerinin kaleminden II. Abdülhamid medhiyeleri, Ordu Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2014
- 5 MAHMUT AYBİ, II. Abdülhamid'in Ortadoğu politikası, Muğla Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2009
- 6 MEVLÜT GÜLMEZ, 2. Abdülhamid dönemi (1876-1908) basınının dili, Selçuk Üniversitesi, Doktora, 2013
- 7 MUSTAFA DURUSOY, Sultan II. Abdülhamid'e sunulan layihalar ışığında dönemin iktisadi özellikleri, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 1995
- 8 NAİM ÜRKMEZ, II. Abdülhamid'in modernleşme anlayışı, Atatürk Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2006
- 9 RAHMAN ADEMİ, II. Abdülhamit döneminde Makedonya Müslümanları, Ankara Üniversitesi, Doktora, 2006
- 10 ŞEVKET KAMİL AKAR, 1876-1908 bütçelerine göre II. Abdülhamid Dönemi maliyesi, İstanbul Üniversitesi, Doktora, 1998
- 11 VEYSEL DOĞANER, II. Abdülhamit Dönemini anlatan romanlardan hareketle Sultan Abdülhamit, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2010
- 12 VEYSEL İPEKÇİ, II. Abdülhamit dönemi İstanbul sanayii, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2012
- 13 NESLİHAN HURİ YİĞİT, Cumhuriyet Dönemi Türk romanında II. Abdülhamid ve eğitim, Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2012

Abdülhamid II 010420

OTTOMAN ENGINEERS: THE REDEFINITION OF EXPERT IDENTITIES DURING THE REIGN OF ABDÜLHAMID II AND THE EARLY YEARS OF THE SECOND CONSTITUTIONAL PERIOD

D124

23 Mars 2015

MADE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

In 1907, Mustafa Şevki, a young engineer who worked in the Public Works (*nafia*) provincial administration of Prishtina, was approached by two young army officers who proposed him to join the Committee of Union and Progress (*İttihat ve Terakki Cemiyeti*, CUP).¹ The CUP was a secret organisation that channelled the opposition against the autocratic rule of the sultan Abdülhamid II. Its ranks were full of Muslim (and some non-Muslim) students, officers and civil servants educated in “new-style” schools. Its members were united by their concern for the fate of the Ottoman Empire and their conviction was that the Empire could not be saved and restored to its former glory by using old ways and measures. They believed that only a thorough modernisation could save the Empire,

Darina Martykánová, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Instituto de Filosofía, Calle Albasanz, 26-28, 28037 Madrid, Spain.
darina.martykanova@cchs.csic.es, darinamartykanova@yahoo.es

¹ This article develops some of the ideas briefly outlined in my book *Reconstructing Ottoman Engineers* (see bibliography at the end), using new primary and secondary sources. My thanks go to Feza Günergun for providing me with photocopies of the engineers’ journals from the Second Constitutional Period. I am also grateful to Emmanuel Szurek, Juan Pan-Montojo and Ana Romero for their thought-provoking comments and criticisms. The “Research in Paris” programme of the City of Paris supported my research stay at Cetobac (CNRS – EHESS – Collège de France), during which this article was written.

Paris

233696

Abdülhamid II
010420
Tarih-Tarbiye
1302531980 Sonrasında Taşra Maarifi ve Gayrı Müslim
Mekteplerinin Historiyografik Bir Analizi:
Abdülhamit Devri Eğitim Tarihçiliğine Bir Bakış

Selçuk Akşin Somel,* İstanbul

Hedda Reindl-Kiel – Seyfi Kenan (Hg.)

Deutsch-türkische Begegnungen
Alman Türk TesadüfleriFestschrift für Kemal Beydilli
Kemal Beydilli'ye Armağan

23 Mayıs 2015

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	233696
Tas. No:	956.07 DEL.T

Berlin 2012

EBVERLAG

Giriş

Bu makalenin amacı 1980 sonrası Türkiye'deki Osmanlı eğitim tarihi yazınında taşra maarifi ve Gayrı Müslim okulları konulu eserleri irdeleyip tartışmak olacaktır. Öncelikle belirtmeliyiz ki gerek taşra eğitim kurumları, gerekse Gayrı Müslim mekteplerinin tarihi Türkiye eğitim tarihçiliğinin âdeta birer üvey evladı niteliğinde olup daha özel olarak Gayrı Müslim ve misyoner kurumları neredeyse "parya" muamelesi görmüş konularıdır. Oysa Üsküp, Manastır, Selanik, Yanya, Hanya, Edirne, Bursa, İzmir, Ankara, Trabzon, Samsun, Adana, Antep, Kayseri, Merzifon, Sivas, Harput, Erzurum, Diyarbakır, Mardin, Halep, Şam, Beyrut, Kudüs, Musul, Bağdat gibi Osmanlı taşrasının önemli merkezlerinde birer yerel kültür ocağı işlevini gören çeşitli Müslim ve Gayrı Müslim okulları mevcuttu. Ne var ki Türkiye'deki Osmanlı maarif tarihçiliği esas olarak Anadolu merkezli bir yaklaşım sergilemiş, Balkanlar ve Arap vilayetlerindeki eğitim konularına çoğunlukla bigâne kalınmış, genelde Cumhuriyet sınırları içerisinde kalan okullar üzerinde yoğunlaşmıştır. Bundan ötürüdür ki bu makale "ister istemez" ağırlıklı olarak Anadolu'daki taşra okullarına ve Gayrı Müslim kurumlarına ilişkin eserler üzerinde odaklanacaktır.

Taşra eğitimine ve Gayrı Müslim mekteplerine olan genel ilgisizliğin ideolojik diyebileceğimiz bir nedeni daha önceki bir makalemden üzerinde durmuş olduğum ulusçu-cumhuriyetçi tarih yazım paradigmasıdır.¹ Mahmud Cevâd, Aziz Berker, Nafi Âtuf [Kansu], Osman Nuri Ergin, Faik Reşit Unat, Hasan Ali Koçer, Bayram Kodaman ve Yahya Akyüz'ün belirleyici

* Yrd. Doç. Dr., Sabancı Üniversitesi.

¹ Bu konuda bkz. Selçuk Akşin Somel, "II.Abdülhamid dönemi eğitimine genel bakış ve 1980 sonrası ikincil kaynakların kısmi bir değerlendirmesi", haz. Ali Akyıldız, II.Abdülhamid'in 90.Ölüm Yıldönümü Sempozyumu. İstanbul: Klasik Yayınları (henüz basılmadı).

571-592

Abdülhamid II 010420
Alevis — 011382

D219

Abdülhamid and the 'Alids: Ottoman patronage of 'Shi'i' shrines in the Cemetery of Bāb al-Ṣaghīr in Damascus

Stephennie Mulder
The University of Texas at Austin

At the southern terminus of one of Damascus' ancient streets there is a gate known since medieval times as the Small Gate, or the Bāb al-Ṣaghīr. It was the old Roman gate of Mars, and was the main southern entrance to the city at that time. Around 550/1156, it was refortified by the great medieval general Nūr al-Dīn, and once again, a bit later, by the Ayyūbid sultans. Their renovation notices are still clearly visible on the interior of the gate in the tympanum of the arch. Exiting the city by passing through this gate, and moving south and then eastward through narrow market streets, a traveler will find that a cemetery comes into view on the left. This cemetery, eponymously named Maqbarat Bāb al-Ṣaghīr, is one of the oldest continuously-used burial places in Damascus (Figs. 1, 2). It contains within its boundaries numerous important sites of *ziyāra* (pious visitation), and among the eclectic mixture of graves—which include those of Umayyad caliphs, revered Sufi shaykhs, prodigious scholars, wealthy merchants, and other prominent figures from Islamic history—are a number of shrines devoted to some of the most venerated holy figures in Islam: the 'Alids, or the descendants of the Prophet Muḥammad through his cousin and son-in-law, 'Alī.

Simple in architectural conception and repeatedly restored over the years, many of these shrines have an illustrious medieval pedigree, and several have architectural or decorative elements that date to the Seljuk or Fatimid eras.¹ However, for reasons not entirely clear, at the end of the Ottoman period a number of them were either renovated, or in some cases,

¹ Stephennie Mulder, *The Shrines of the 'Alids in Medieval Syria: Sunnis, Shi'is, and the Architecture of Coexistence* (Edinburgh: Edinburgh University Press, forthcoming 2013), Chapter Three.

apparently created *ex nihilo*, by the Ottoman Sultan Abdülhamid II (r. 1876-1909), as evident from foundation inscriptions still visible on their facades and further confirmed by interviews conducted with their historical caretakers, the Murtaḍā family. In this study, we will examine two of these acts of late Ottoman patronage. Of the eight shrines in the cemetery renovated by Abdülhamid, and others possibly also patronized by the Sultan, these two in particular stand out for having apparently been completely reinvented as 'Alid shrines: transformed from their former status as ordinary tombs into holy sites for devotion and pilgrimage. The question explored here is how and why these additional 'Alid shrines were transformed, or built anew, within the already-rich landscape of 'Alid shrines in the cemetery.

The graves of the 'Alids have been beloved from the earliest days of Islam, by Muslims of all sectarian persuasions. As Teresa Bernheimer demonstrates in this volume, 'Alid holy figures were venerated from at least the third/ninth century, as reflected in the patronage of tombs and shrines from that period by donors representing a broad cross-section of medieval Muslims.² As is well known, these shrines held a particularly important place within the realm of Shi'i piety, and the performance of acts of visitation (*ziyārāt*) to these holy sites and the activities carried out there such as repentance, requests for intervention (*shafā'a*) or renewal of vows to the Shi'i Imams—all of whom are descendants of the Prophet—have a central position in Shi'i religious and theological experience. This is because the 'Alids are the foundational figures in the common Shi'i narrative of persecution and suffering at the hands of unjust rulers, a narrative that culminates at the Battle of Karbalā' in Muḥarram 61/680, when the Sunni Umayyads dashed hopes for the rightful succession to the Caliphate by ordering the murder and decapitation of 'Alī's son al-Ḥusayn. Ever after, reverence for the descendants of the Prophet and a desire for empathetic remembrance of their tragic fate have formed a fundamental aspect of Shi'i identity and religious practice.

And yet, such devotion was by no means restricted only to Shi'i practitioners. Indeed, some of the most ardent devotees of these holy sites have

² Teresa Bernheimer, "Shared Sanctity: Some Notes on the *Ahl al-Bayt* shrines in the early Ṭālibid genealogies", in the present volume. Oleg Grabar, in "The Earliest Islamic Commemorative Structures, Notes and Documents", *Ars Orientalis* 6 (1966), pp. 15-16, catalogued commemorative structures in order of their date of foundation. The third known shrine which can be historically verified is the Shrine of Fāṭima, the sister of 'Alī al-Riḍā (descendant of the Prophet and the eighth Shi'i Imam) at Qumm, apparently built in the second half of the 9th century.

23 Mayıs 2015

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

42812
2. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Devleti Asya politikası. TURGUT, Bekir. Doktora. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1995. 170 s., 91 ref.
Danışman: Prof. Dr. Aydın Taneri. Dili: Tr.

Abdülhamid II 010420

SONRA GELEN DOKÜMAN

MADDE YAYIMLANDIKTAN

22 Haziran 2015

42271
Sultan II. Abdülhamit'e sunulan layihalar ışığında dönemin iktisadi özellikleri. DURUSOY, Mustafa. Yüksek Lisans. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1995. 210 s., 56 ref.
Danışman: Prof. Dr. Ahmet Tabakoglu. Dili: Tr.

Abdülhamid II 010420

SONRA GELEN DOKÜMAN
MADDE YAYIMLANDIKTAN

22 Haziran 2015

1608 MOUMDJIAN, Garabet K. From Millet-i Sadıka to Millet-i Asiya: Abdülhamid II and Armenians, 1878-1909. War and diplomacy: the Russo-Turkish War of 1877-1878 and the Treaty of Berlin. Ed. M. Hakan Yavuz with Peter Sluglett. Salt Lake City: University of Utah Press, 2011, pp. 302-350.
"Abdülhamid II's policies vis-à-vis the Armenian question".

Ermeniler
051056
Osmanlılar
150100
Abdülhamid II
010420

22 Haziran 2015

1591 KODAMAN, Bayram. The Hamidiye light cavalry regiments: Abdülhamid II and the eastern Anatolian tribes. War and diplomacy: the Russo-Turkish War of 1877-1878 and the Treaty of Berlin. Ed. M. Hakan Yavuz with Peter Sluglett. Salt Lake City: University of Utah Press, 2011, pp. 382-426.

Abdülhamid II
010420

SONRA GELEN DOKÜMAN
MADDE YAYIMLANDIKTAN

22 Haziran 2015

Süleyman (I) (181395)
Abdülhamid (II) (010420)

26 Ağustos 2015

D1281

OLIVIER BOUQUET

HADEDE YAYIMLANDIKTAN
NRA GELEN DOKÜMAN

Biographies, autobiographies et pouvoir sultanien de Soliman le Magnifique à Abdülhamid II

AU DÉBUT du règne du sultan Abdülhamid II (1876-1909), l'État ottoman recense ses sujets à titre individuel pour mieux les administrer. Il compte également les agents placés à son service pour mieux les employer¹. Dans le cadre de cette politique de contrôle, il revient à la Commission des *Sicill-i ahval* de répertorier l'ensemble des employés de l'administration civile. À cette fin, des notices imprimées sont envoyées dans tous les bureaux de l'Empire, accompagnées d'instructions précises : les employés doivent les remplir eux-mêmes et répondre avec exactitude à diverses questions relatives à leur carrière. Examinées par les chefs de bureau, les notices biographiques sont ensuite renvoyées à la Commission des *Sicill-i ahval* pour être complétées et recopiées *in extenso* dans de volumineux registres. Entre 1879 et 1914, un peu plus de 51 000 notices sont ainsi enregistrées².

Cette gigantesque entreprise de recension est inédite : pour la première fois dans l'histoire de l'empire, les employés sont sommés de faire le récit de leur propre vie. Mais ils ne partent pas de rien : ils se situent, semble-t-il, à l'aval d'une tradition de discours sur soi, en vigueur au moins depuis le xvie siècle. Celle-ci s'organise moins sur un mode autobiographique – les Ottomans n'ont guère exploré le genre – qu'autour de pratiques d'écrit qui, bien

* Cet article ayant été rédigé plusieurs années avant sa publication, il n'a pas été possible d'intégrer l'historiographie récente des récits de soi.

1. Sur la mise en œuvre des recensements au début du règne d'Abdülhamid II, voir Karpas, « Ottoman Population Records », p. 237-274. Sur les objectifs de la commission des *Sicill-i ahval*, voir Bouquet, *Les Pachas*, p. 50-68.

2. Ces registres (*Sicill-i ahval defterleri*, dorénavant SA) sont aujourd'hui conservés aux archives de la Présidence du Conseil d'Istanbul.

p. 273-283

Vámbéry Á., *A magyarok eredete. Ethnologiai tanulmány.* (Budapest 1882)

Vámbéry Á., *A török faj ethnologiai és ethnographiai tekintetben.* (Budapest 1885)

Das Türkenvolk in seinen ethnologischen und ethnographischen Beziehungen geschildert von — (Leipzig 1885)

Vámbéry Á., *A magyarság keletkezése és gyarapodása.* (Budapest 1895)

Vámbéry Á., *Noten zu den alttürkischen Inschriften der Mongolei und Sibiriens* Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 12). (Helsingfors 1898)

Vámbéry Á., *Alt-osmanische Sprachstudien. Mit einem azerbaidžanischen Texte als Appendix.* (Leiden 1901)

Vámbéry Á., *Nyugot kultúrája Keleten.* (Budapest 1906)

Vámbéry Á., *Jusuf und Ahmed. Ein özbegisches Volksepos im Chiwaer Dialekte.* Text, Übersetzung und Noten. (Budapest 1910)

Vámbéry Á., *A magyarság bölcsőjénél. A magyar–török rokonság kezdete és fejlődése.* (Budapest 1914)

Vámbéry Á., *Ármin emlékezete* (Keleti Értekezések 2). Fodor Pál ed. (Budapest 1986)

Vásáry István, Vámbéry és a magyar őstörténet. In: *Vámbéry emlékezete*, 19–25.

Archivum Ottomanicum, vol. 31, 2014 Wiesbaden

D468

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

- Vambéry, Arminius (210325)
- Abdolhamid II (010420)

26 Ağustos 2015

ARMINIUS VÁMBÉRY AND ABDUL HAMID II

JACOB M. LANDAU

Arminius Vámbéry first came to Istanbul in the 1850s, lived there for some years, and later used it as a base for his journeys in Central Asia. Fluent Turkish and ambition helped him to emerge from very modest beginnings to meetings and sometimes associations with prominent figures in Ottoman politics, including the Grand Vizir and other Vizirs during his time in Istanbul. One of his most significant achievements, after Abdul Hamid's accession to the throne in 1876, was to be received fairly often in audience by the Sultan and to confer with him on matters of state. These meetings occurred in the late 1870s, after which time Vámbéry occupied himself in Budapest, chiefly with his own research. Only after 1888, when trains started running between Budapest and Istanbul, did he make annual visits to the Ottoman capital, where he was regularly received by the Sultan. For his relations with Abdul Hamid we have one main source, Vámbéry's own account in many of his published works.

Vámbéry claimed that he was an adviser of sorts to Abdul Hamid. If we take his accounts at face value, it would seem that the Sultan honoured him with invitations to his table, and by personal and private audiences, often for several hours at a time. Vámbéry's fluent Turkish made the presence of a translator unnecessary (the Sultan did not know any other language). As Vámbéry reported in his publications, the Sultan was well aware of his interlocutor's Turcophile activities in the Austro-Hungarian empire and elsewhere and asked him to defend the Sultan's policies in the press abroad.

Vámbéry responded to the Sultan's wishes in his writings in his own characteristic way. To begin with, in his 1875 book *Der Islam im neunzehnten Jahrhundert*, he criticized the despotism of the Sultans who had preceded Abdul Hamid, thus enabling himself to show his appreciation of the latter afterwards. A year after Abdul Hamid's accession, Vámbéry published a characteristic article in the *Pester Lloyd* (later reprinted as a pamphlet), entitled "Ueber die Reformfähigkeit der Türkei." There he praised Abdul Hamid for granting his empire a constitution and encouraging parliamentarianism, which, he declared, greatly increased the Sultan's prestige in Europe.

A later instance shows how Vámbéry strove to improve Abdul Hamid's standing in Europe. First, in his *La Turquie d'aujourd'hui et d'avant quarante ans*, published in Paris in 1898, Vámbéry again praised the Sultan's reforms. While acknowledging that Abdul Hamid's rule was autocratic, he qualified this by writing:

21-26

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

21 Ocak 2016

Abdülhamid II

010420

3776 YAZICI, Serkan & AHMED, Yakoob. Sultan Abdul
Hamid II: a case of changing historical perception in
Turkey. *Turkish Area Studies Review*, 25 (2015).
pp. 38-43.

contracts. A comment published in *The Daily News* on 21 June 1900 summarizes the process, which ended in Krupp's favour: 'Krupps are supported by the influence of the German Government and Embassy, the belief prevails that they will practically force the Turkish Government to reject the lower offer for the more valuable article.'²⁰⁴

In addition to the modernization of *Âsâr-ı Tevfik* and the armaments for eight ironclads, the Krupp-Germania also obtained a contract for two new torpedo boats, which cost more than 220,000 OL.²⁰⁵

The solicitation of foreign trade for Krupp was, as Boelcke noted, one of Kaiser Wilhelm's main contributions to Krupp's profits.²⁰⁶ However, as mentioned earlier, support for the arms makers' business in the foreign markets was almost a tradition of the Kaiser's family, who were well aware of the fact that the increase in production capacity of the German armament firms was closely related to their foreign sales. As the German arms firms' Ottoman business clearly indicated, there was a strong correlation between the German armament firms' successful war business and the obvious and generous patronage of both the Kaiser himself, and the apparatus of the German state in general.²⁰⁷

19 Kasım 2016

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Alaci Yorumaz, Arming the Sultan, London 2014.

İSAM DN-
247540

MADDE YAYIMI ANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Abdülhamid II
010420

CHAPTER 5

SULTAN ABDÜLHAMİD II AND
HIS BUREAUCRATS (1876-1909)

'[Osman Nizami Pasha] has used his whole influence in order to make Germany the unique supplier for all Turkish arms orders.

[He] is a Turkish patriot, but in his mind throughout [in seiner ganzen Geistesrichtung] he is more German than Turkish.'

Marschall von Bieberstein to Chancellor Bülow,
25 October 1908

Sultan Abdülhamid II and the Arms Trade in the Shadow of
Personal Trust

'Your Majesty [Sultan Abdülhamid II] is not only Sultan of Turkey but Caliph of the Mussulmans.

Your office is now the highest and the most important in the world,

for every Mussulman State is oppressed,

and the Powers of Europe are joined in a league with the Oppresser.

It is not competent to the Caliph to become the vassal of the European Powers for the oppression of Mussulmans.'

Foreign Affairs Committees of England, 1879¹

177-223.

11 Aralık 2016

- 3653 KEDDIE, Nikki R. The pan-Islamic appeal: Afghani
and Abdülhamid II. *The Caliphate and Islamic
statehood formation, fragmentation and modern
interpretation*. Ed. Carool Kersten. Berlin: Gerlach,
2015, pp. 6-27 (III). Originally published in
Middle Eastern Studies, 3 i (1966), pp.46-67. *Islamic
091736
Abdülhamid II.
070420
Muhammed
131730 Abdülhamid*

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

11 Aralık 2016

- 18 ALI, Muhammad Mumtaz. Islamization of knowledge: views of AbdulHamid AbuSulayman. *International Journal of Islamic Thoughts*, 4 i (2015) pp. 19-30. *Islamistik* 031756 *Abd. Hamid* 010920

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

11 Aralık 2016

Delacitil-Scap
040277 4370
Abdelfattah
Curran
010457

BELBOUKHARI, Abdelfattah. De l'œil et de l'esprit:
une sémiotique du visible et de l'invisible dans *Dalā'il*
al-i'gāz d'al-Ġurġanī. *Arabica*, 62 ii-iii (2015)
pp. 260-307. Abstract(s): English.

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

19 Şubat 2017

8852 SENYURI, Oya. The Ioannidis family: 'intermediate staff', 'transitions' and 'hidden status' in late Ottoman period. *International Journal of Turcologia*, 10 / 20 (2015) pp. 5-24. Vasilaki and his son Yanko Ioannidis worked as 'palace architects/master builders' or 'the Sultan's architects/master builders' in the reign of Abdülhamit II.

Abdülhamit II

010420

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

12 Subat 2017

8855 SUBAŞI, Doğa Filiz. Izak Y. Gabay, *Yıldız i sus
sekretos: el reino de Abdul Hamid: descripción y
datación. Miscelánea de Estudios Árabes y
Hebraicos (Sección Hebreo)*, 64 (2015)
pp. 213-230. Historiographical work on Sultan
Abdülhamid II by the Sephardic Jewish author Izak
Y. Gabay (d.1930). Abstract(s): English.

Abdülhamid II
010420

BRILL

DIE WELT DES ISLAMIS 56 (2016) 388-414

DIE
WELT DES
ISLAMIS
brill.com/wdi

Migrants to Citizens: An Evaluation of the Expansionist Features of Hamidian Ottomanism, 1876-1909

A. Ebru Akcasu

Faculty of Arts, Charles University, Prague

ebru.akcasu@ff.cuni.cz

Abstract

Hamidian Ottomanism (1876-1906) evolved by official design into a nationalist ideology with expansionist ambitions. In analyzing established evaluations of self-legitimizing Sunni-Ottoman exclusivist policies in reference to the regime's interactions with domestic and potential (non-refugee, Muslim) migrants, it becomes evident that this formulation was not a singular narrative composed of two symbiotic components, but was instead bifurcated into distinct discourses. The merging of the two in the state's dialogue with native, Sunni Muslims blurs the fact that the Hamidian state propagated Ottomanism in two spheres: territorial and extraterritorial (natural-born Sunni Ottomans were members both of the territorial nation and of the extraterritorial *umma*, and thus recipients of both discourses). The 'Ottoman' component of 'Sunni-Ottoman' exclusivism took precedence over territorial migrants. In the process of the state's rationalization, the Nationality Law of 1869 had equalized access to membership; the generic Ottoman national was ethno-religiously neutral and did not have a race or creed. The utilization of divine appeal and caliphal authority was, instead, essential to extraterritorial Ottomanism, which prepared the government for immigration without necessarily soliciting it. When this Ottomanism did engender the mobilization and relocation of ideological adherents, however, in the final act of naturalization, national interest outranked all other allegiances, thus exposing 'Ottomanism' as the sole 'exclusivity' enforced by the Hamidian regime in the rational, domestic field.

* The author would like to thank Ersed Akcasu, J. Mahan Akcasu, Yorgos Dedes, Ayşe Kubilay, and Stefano Taglia for reading and providing feedback on the draft of this article.

EXPANSIONIST FEATURES OF HAMIDIAN OTTOMANISM, 1876-1909

389

Keywords

Abdülhamid II – citizenship – expansionist nationalism – migration – modernization
– nationality – Ottomanism

Ottomanism in a Rational Framework

The construction of a dynamic official Ottoman identity and its accompanying ideology of 'Ottomanism' was an overwhelmingly proactive and offensive enterprise. Even though that the venture often appears in the guise of a passive and defensive reaction inaugurated by the Tanzimat, it resulted less from acquiescence to 'Western' pressure and more from a conscious effort to accommodate an uneven expansion of the state and the subsequent project of infiltrating the lives of a new citizenry. Thus, as argued by Isa Blumi (in the same breath that denies its ability to persuade "crucial local factors"), "this Ottomanism" was an integral part of the "identity politics [that] [...] emerged as a tool of state expansion rather than a result of Westernization".¹ Ultimately, it was more 'local' community identifications that won the masses over, rather than a more ambitious "attempt to temper the atomization of the Ottoman polity with collective identity schemes".² Ottomanism's failure to dissuade alternative proto-/nationalisms is not a negation of its potency, however, as this was not its only intention. Apart from fostering social cohesion, discouraging irredentism, and appeasing Great Powers into less intervention in the domestic field, Ottomanism had evolved by official design, during the Hamidian regime, into an ideology with expansionist ambitions.

By strategically employing the Ottoman Nationality Law of 1869 (*Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi*) and the principles enshrined in the Constitution of 1876 (*Kanun-i Esasi*), the Hamidian regime (1876-1909) was able to propagate Ottomanism in two realms: the territorial and the extraterritorial. When advocated to immigrants already in the territories, the former operated within a secular, rational, and legal framework, whereas one of the primary methods of recruitment in the extraterritorial realm relied upon the sultan's sacrosanctity as the spiritual leader of the *umma*. Through active engagement with communities adversely affected by the disenfranchising political, economic, and moral transgressions of the 19th century's pervasive imperial structure, it competed

¹ Isa Blumi, *Foundations of Modernity: Human Agency and the Imperial State* (London: Routledge, 2012), 28.

² Ibid., 28f.

09 Nisan 2017

D840

Abdülhamid II (010420)

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA CELEN DOKÜMAN

18 Subat 2017

- 8818 BUZPINAR, Ş.Tufan. Opposition to the Ottoman Caliphate in the early years of Abdülhamid II: 1877-1882. *The Caliphate and Islamic statehood formation, fragmentation and modern interpretation.* Ed. Carool Kersten. Berlin: Gerlach, 2015, pp. 6-27 (III). Originally published in *Welt des Islams*, 36 i (1996), pp.59-89. *Harika*
0812/7
Abdülhamid
010420

yeni bir evrenin doğmasına neden olacak İngiliz işgaline zemin hazırladı.

Orduda Osmanlı-Mısır elitinin ve Avrupalıların hâkimiyetine karşı çıkan düşük rütbeli Mısırlı askerler, milliyetçilik düşüncesiyle tanışan ve Mısırlılık fikrine aşıla kitleleri harekete geçirme yetisine sahip entelektüeller ve özel mülkiyet hakkının tanınmasıyla zenginleşen ve siyasal alanda daha aktif bir biçimde yer almayı talep eden yerel elitler arasındaki uzlaş, mevcut ekonomik, siyasal ve toplumsal yapıyı kırarak Mısırlılar lehine yeni bir düzen oluşturulabilmesi için eyleme geçecek Arabi Paşa önderliğinde bir hareketin doğmasına yol açtı. İsmail Paşa yönetimi, Mısır'da siyasal dengelerin değişmeye yüz tuttuğu ve Mısır tarihinin en önemli hareketlerinden birinin doğumuna yol açacak yeni bir muhalif hareketin olduğu bir süreç miras bıraktı.

İNGİLİZ İŞGALİ VE SONRASINDA HİDİVLİK YÖNETİMİ

Tevfik Paşa döneminde (1879-1892) 1860'lardan beri Mısır toplumsal ve ekonomik hayatında yer almaya başlayan yeni öznelere, siyasal alanda etkili bir konum elde ettiler. Farklı ekonomik ve toplumsal kesimlerin bir araya gelmesiyle oluşan ve mevcut iktidar yapısını kırmayı hedefleyen hareket, 1880'den itibaren giderek güç kazanmaya ve Mısır siyasetinin en etkin muhalif kesimini oluşturmaya başladı. Fakat bu hareket neredeyse 1956'ya dek sürecek olan İngiliz işgaliyle birlikte bastırıldı.

Mısır'da ordunun öncülüğünü yaptığı muhalif hareketin İngiliz işgaliyle bastırılmasının ardından, hıdivlik yönetiminin korunduğu fakat İngilizlerin de yönetimde söz sahibi olduğu yeni bir düzen ortaya çıktı. Özellikle, II. Abdülhamit döneminde İmparatorluğun Rumeli'deki toprak kayıplarındaki muazzam artışın sonucu olarak Müslüman tebaayı bir arada tutabilmek amacıyla uygulamaya sokulan Panislamizm politikası çerçevesinde genel olarak Arap dünyasının, özel olarak da Mısır'ın Osmanlı siyasal sınırları içerisindeki konumunun muhafaza edilmesine öncelik verildi. Bunun yanı sıra, İngiltere de Mısır'daki İngiliz karşıtlığını önleyebilmek için ülkedeki Osmanlı egemenliğinin devamından yana bir politika izlemeyi tercih etti.

19. yüzyılın son çeyreği, Osmanlı İmparatorluğu'nun tam anlamıyla bir var olma mücadelesi yaşadığı ve İmparatorluğun hem dış politikasının hem de eyaletlerle ilişkisinin bu mücadele zemininde belirlendiği bir dönem oldu. Dolayısıyla, diğer Arap eyaletleri gibi Mısır'da da -İngiliz işgaline rağmen- Osmanlı egemenliğinin yeniden ve yeniden tesis edilmeye çalışıldığı bir süreç yaşandı. 1841 ve 1867 düzenlemele-

riyle diğer Arap eyaletlerinden farklı bir statü kazanan Mısır, bu sefer de İngiliz işgalinin ülkede yarattığı yeni dengeler ve düzen nedeniyle 1914'e dek Osmanlı egemenliğinin sınırında konumlanan bir vilayet olmaya devam etti.

Abdülhamid II (010620)
İslamcılık (097796)

II. Abdülhamit'in Panislamizmi ve Arap Vilayetlerinin İmparatorluğa "Entegrasyon"u

1876'dan 1909'a dek tahtta kalan II. Abdülhamit, literatürdeki en tartışmalı padişahlardan biridir. Kimi tarihçiler tarafından despotik bir yönetim sergilemekle eleştirilen, kimi tarihçiler tarafından da Osmanlı modernleşmesinin önemli temsilcilerinden biri olduğu ileri sürülen¹⁶⁵ II. Abdülhamit ve yönetiminin niteliğine ilişkin derinlikli bir tartışma yürütmek, bu çalışmanın kapsamı dışında kalmaktadır. Bu noktada asıl önemli olan, II. Abdülhamit döneminde Panislamizm temelinde Arap vilayetlerini İmparatorluğa entegre etmeyi hedefleyen bir siyaset izlenmiş olmasıdır. Çünkü Osmanlı'nın Mısır'daki egemenliği, bu geniş perspektif içerisinde değerlendirildiğinde anlamlı olacaktır.

II. Abdülhamit'in hükümlerliliği 1876'da Kanun-i Esasi'nin ilanı ve 1877'de ilk Osmanlı parlamentosunun açılmasıyla başladı. 1877-1878 yıllarındaki Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Rumeli'deki büyük toprak kayıplarının ardından, II. Abdülhamit meclisi feshederek Tanzimat öncesi dönemdekine benzer bir yönetim anlayışı geliştirmeye çalıştı. Tanzimat'la beraber, Osmanlı siyasal sistemi içerisindeki güç dengelerinin Babıâli lehine değiştiğine ve padişahın kişiliğinde cisimleşen Saray'ın etkisinin giderek azaldığına değinilmisti. II. Abdülhamit'le beraber ise, 1878'den sonra, iktidarın tam anlamıyla yeniden Saray'a geçtiğini söylemek mümkündür. Bu açıdan, II. Abdülhamit yetkinin bürokratlarla paylaşıldığı Tanzimat dönemi padişahlarından çok, bütün yetkilerin tek elde toplandığı klasik dönem padişahlarının bir örneğidir. Buna bağlı olarak, II. Abdülhamit'in uzun saltanat yılları, Osmanlı'daki muhalif hareketlerin, özellikle de Yeni Osmanlıların baskı

165. II. Abdülhamit yönetimine ilişkin tartışma, İmparatorluk'la bağlarını koparmak isteyen Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu elitleriyle 1990'larda yükselen ve Panislamizm fikrine sahip çıkan siyasal İslamcılar arasındaki iktidar mücadelesi nedeniyle akademik bir tartışmadan, salt ideolojik bir çekişmeye indirgenmiştir. Türkiye'deki İslami hareketin Panislamizm politikası nedeniyle sahiplendiği II. Abdülhamit, Türkiye'nin kurucu kadroları ve Kemalistler tarafından, muhalefeti, dolayısıyla Jön Türk hareketini bastıran ve ilk Osmanlı parlamentosunu feshederek anayasayı askıya alan despotik bir yönetici olmakla itham edilmiştir. Bu tartışmaya yer veren bir çalışma için bkz. Nadir Özbek, "Modernite, Tarih ve İdeoloji: II. Abdülhamid Dönemi Tarihçiliği Üzerine Bir Değerlendirme" *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 2, Sayı: 1 (2004), s. 71-90.

İSAM DA
246234

24 Temmuz 2017

a pretext for intervention by European powers. Ottoman leaders came to be almost obsessed by the threat of nationalism precisely because incidents could arise seemingly without warning, and, unless the state reacted quickly enough to stop not only the instigators of unrest but the Muslim retaliation, territory and population would be stripped away by Russia, Britain, France, and/or Austria.³¹

Ottoman paranoia had justification, because foreign intervention was the sole instrument responsible for stripping territory from the empire. As noted previously, the cores of Serbia and Greece gained their autonomous or independent existence through Russian, British, and French intervention on behalf of Christian rebellions over injustice. Montenegro existed in defiance of Ottoman authority through Russian financial subsidies and the political protection of several European powers until being granted independence following the Russian victory in 1878. The defeat of the Ottomans in that year also created an autonomous Bulgaria and added territory to Serbia and Greece, even though the former had been utterly defeated after declaring war on the empire (an act hardly defensible under European international law, since Serbia was still legally Ottoman territory) and the latter had not even joined the conflict. Whenever those creations of foreign powers sparked disputes with the Ottoman empire, the European powers defended them. Montenegro tried to seize Ottoman territory in 1853 but itself lost land to an imperial counterattack, until Russia and Austria pressed Istanbul to withdraw its troops. Ottoman forces repelled Serbia's invasion of Bosnia in 1876, broke the forces defending Belgrade, and were advancing on that city when Russia again issued an ultimatum to Istanbul to withdraw. Greece, involved for years in instigating unrest in Ottoman Crete, declared war on the empire during renewed turmoil on the island in 1897; having trounced the Greeks, the Ottomans again had to withdraw from their reconquests upon the demand of European powers. Not only did Greece regain its lost territory but Crete was made autonomous under a Christian governor. Other territories simply passed directly into foreign hands. Russia annexed the northern Black Sea littoral and Crimea in the late eighteenth century and from there extended its control over the Caucasus in the nineteenth. Austria-Hungary occupied Bosnia-Herzegovina and the subprovince of Novipazar while Russia was still engaged in fighting the Ottomans in 1878. Britain occupied Cyprus as "compensation" for promising support

³¹ A readily recognized parallel to the obsession with nationalism was the "red under the bed" fear in the United States that generated McCarthyism during the 1950s.

to Istanbul against the extension of Russian control over northeastern Anatolia in 1878 – an occupation pure and simple, because Britain had already agreed with Russia a slightly altered disposition of the recently conquered Anatolian territories.³² France started its conquest of Algeria in 1830 and occupied Tunisia in 1881. Britain occupied Egypt in 1882 and Sudan in 1899, the same year in which it established an effective protectorate over Kuwait. Every one of these actions was "justified" by citing the duty to protect Christians from oppression (valued so clearly above the loss of life or homeland by the Muslims killed in or expelled from "liberated" territories) or balance of power politics or simply because the European powers felt that they could.³³ Might, it seems, did make right.

(010420)

ABDÜLHAMİD II AND ISLAMISM

If Christians generally tolerated the modernizing state and showed little readiness to abandon their position as Ottoman citizens enjoying a range of privileges and protections, relations between Muslims and the state, while more intimate, showed more complexity. Abdülhamid II stressed the importance of Islam as the bonding force between the state and its core population, and with that he built strong loyalty among most of his Muslim subjects; his autocratic methods of rule, however, generated tensions in some circles that carried echoes of earlier periods of protest against authoritarianism.

That Abdülhamid should have faced Muslim opposition seems surprising, because he became the most recognized champion of Islam in public life of any nineteenth-century Ottoman leader. His open attachment to Islam was a reflection of his own belief but also met a simple necessity: after the disastrous 1877–8 war with Russia, which stripped the empire of significant Christian populations and forced resettlement within the empire of hundreds of thousands of Muslim refugees from lost territories, failure to appeal to Islamic solidarity would have been foolish. The empire's population was more clearly Muslim-majority, any illusion that Christian Europe would accept the empire's right to exist had dissolved, and the confidence of the tax- and service-rendering Muslim population

³² B. H. Sumner, *Russia and the Balkans, 1870–1880* (Oxford: Clarendon Press, 1937), 485, 491, and Richard Millman, *Britain and the Eastern Question, 1875–1878* (Oxford: Clarendon Press, 1979), 600n.14.

³³ On the partiality of European humanitarianism, see Davide Rodogno, *Against Massacre: Humanitarian Interventions in the Ottoman Empire 1815–1914* (Princeton: Princeton University Press, 2012), 8–16.

03 August 2017

SONRA GELEN DOKÜMAN

010420

DİA

ABDÜLHAMİD II

Madde Yayınlandıktan Sonra Gelen Doküman

21.08.2017

Lee, Hee-Soo

Abdulhamid II and his pan-Islamic policy in the East Asia .-- Yeni Türkiye, Ankara, 2000 : The great Ottoman- Turkish civilisation. Vol. 1:Politics. Editor-in-chief Kemal Çiçek, pp. 659-669,

Ottoman Empire - 19th

254865

Abdülhamid II 010420

19.-20. YÜZYILLARDA
TÜRK-ERMENİ İLİŞKİLERİ SEMPOZYUMU
Kaynaşma-Kırgınlık-Ayrılık-Yeni Arayışlar

5-7 Ocak 2015
Uluslararası Sempozyum, İstanbul
BİLDİRİLER

2. CİLT

TÜRK OCAĞI İSTANBUL
ŞUBESİ ARMAĞANIDIR

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	254865
Tas. No:	956.0743 OND. 2

Batı Basınının Gözünden
Yıldız Suikastı

10 Eylül 2017

Fikrettin YAVUZ*

Özet

21 Temmuz 1905 tarihinde Sultan II. Abdülhamid'in Selamlık resmini müteakip saraya dönüşü esnasında yapılan ve tarihe Yıldız Suikastı olarak geçen saldırı aslında dünyada o sırada var olan bir sürecin parçasıdır. 19. yüzyıl ortalarında başladığı söylenen Rus Çarı II. Alexander'ın suikastı ile alevlenen ve büyük savaşın başlamasının suni sebebi olarak gösterilen Arşidük Ferdinand'ın öldürülmesinde doruğa ulaşan "Hükümdarlar Katli Devri" veya "Suikastların Altın Çağı" diye bilinen süreçte Yıldız Suikastı da bir dönüm noktasıdır. Bu sansasyonel suikast teşebbüsü muazzam bir etki yapmış ve büyük ses getirmiştir. Bu çerçevede bildiri farklı bir boyutla Yıldız suikastını ele almayı hedeflemektedir. Sultan'a yapılan bu saldırının batı kamuoyuna özellikle gazeteler vasıtasıyla nasıl aktarıldığı ve bu olayın nasıl algılandığı bildirinin ana konusunu teşkil edecektir. Suikast batı kamuoyunun önemli haber kaynaklarından biri olan basın üzerinden ele alınacak, önde gelen İngiliz, Fransız ve Amerikan gazetelerinden bazı önemlileri seçilecek ve konuyla ilgili haberler ve yorumlar değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yıldız Suikastı, II. Abdülhamid, Yabancı Basın

634-723

21 Kasım 2017

- 8531 AKCASU, A. Ebru. Migrants to citizens: an *Abdülhamid II* evaluation of the expansionist features of Hamidian Ottomanism, 1876-1909. *Welt des Islams*, 56 iii-iv 010420 (2016) pp. 388-414. "In the process of the state's rationalization, the Nationality Law of 1869 had equalized access to membership; the generic Ottoman national was ethno-religiously neutral and did not have a race or creed."

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

- 35 BELLI, Burcu. *Insanity in the reign of Abdülhamid II (1876-1909)*. Istanbul: Libra, 2016 (History, 145). 129 pp. *Abdülhamid II* 010420

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

21 Kasım 2017

30 Nisan 2018

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

- 6326 YAZICI, Serkan & AHMED, Yakoob. Sultan Abdul *Abdülhamid II*
Hamid II: a case of changing historical perception in 010420
Turkey. *Turkish Area Studies Review*, 25 (2015)
pp. 38-43.

- 16744 YORULMAZ, Naci. Krupps weitreichende Kanonen:
Abdülhamid II 010420
Bewertungen der Quellen im Osmanischen Archiv
zu den Aktivitäten der Fa. Krupp im Osmanischen
Reich. *Türkisch-deutsche Beziehungen:
Perspektiven aus Vergangenheit und Gegenwart.*
Claus Schöning, Ramazan Çalik, Hatice Bayraktar
[Hrsg.]. Berlin: Schwarz, 2012, (Studien zum
Modernen Orient, 19), pp. 192-214. Focus on
documents from 1876-1906, the reign of Abdülhamid
II.
-

16659 BUZPINAR, Ş.Tufan. Opposition to the Ottoman Caliphate in the early years of Abdülhamid II: 1877-1882. *The Caliphate and Islamic statehood formation, fragmentation and modern interpretation*. Ed. Carool Kersten. Berlin: Gerlach, 2015, pp. 6-27 (III). Originally published in *Welt des Islams*, 36 i (1996), pp.59-89.

16423 CIGDEM, Recep. Military coup backed by the scholars: a legal analysis of the deposition of Sultān Abdülhamid II. *Hamdard Islamicus*, 30 iv (2007) pp. 89-100. Examines the fatwā issued by Shaykh al-Islām Mehmet Ziyaeddin Efendi dismissing Sultān Abdülhamid II.

16727 SUBAŞI, Doğa Filiz. Izak Y. Gabay, *Yıldız i sus sekretos: el reino de Abdul Hamid: descripción y datación. Miscelánea de Estudios Árabes y Hebraicos (Sección Hebreo)*, 64 (2015) pp. 213-230. Historiographical work on Sultān Abdülhamid II by the Sephardic Jewish author Izak Y. Gabay (d.1930). Abstract(s): English.

MADDE YAYIMLANDI
SONRA GELEN DOKU

3 0 Nisan 2018

30 Nisan 2018

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

- 2361 KARK, Ruth & FRANTZMAN, Seth J. "One of the most spectacular lawsuits ever launched":
Abdülhamid's heirs, his lands and the land case in Palestine, 1908-1950. *New Perspectives on Turkey*, 42 (2010) pp. 127-157. Court cases initiated in 1920 by Abdülhamid's heirs, who "approached half a dozen governments in the Middle East and Europe in an attempt to regain the properties they claimed. The appeals represented a test to the British colonial legal system as well as issues of land settlement and the role of foreign courts in interpreting Turkish and Ottoman law."

Abdülhamid
210420

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAN GÜNÜMÜZE ADALET, EŞİTLİK HUKUK VE SİYASET ÜZERİNE

EDHEM ELDEM

II. Abdülhamid'in bugün hâlâ paylaşılamayan siyasi mirası, maalesef içi boş bir devlet yapısını Türk siyasi hayatının temel olgularından biri olarak hayata geçirmiş olmasıdır. Bugün yaşadığımız sorunların temelini burada yattığını anladığımız takdirde, siyasi ve toplumsal huzurun gereği olan eşitlik, demokrasi ve hukuk devleti kavramlarının oluşması ve oturması büyük ölçüde kolaylaşacaktır. Ne var ki neredeyse yüz elli yıllık kesintisiz bir geçmişe sahip bu geleneğin ve bu gelenekten kaynaklanan kurumsal zaaf ve kırılganlığın giderilmesinin güçlüğüne düşünüp, bunun ham bir hayal olabileceği ihtimalini de göz ardı etmemeliyiz.

Bundan bir-iki ay önce, adını hatırlayamadığım bir kanalın adını hatırlayamadığım bir tartışma programında adını hatırlayamadığım bir katılımcı, son zamanlarda basını ve siyaseti epeyce meşgul eden Kemal Kılıçdaroğlu'nun adalet yürüyüşü ve kurultayı konusuna atıfla ilginç bir yorumda bulundu. Mealen söylediği, "adalet" lafzının aslında Türkiye'de siyasi sağın bir söylemi haline gelip, solun söylemi ise "eşitlik" üzerine kurulduğundan, bugün CHP'nin daha çok siyasi rakibi konumundaki AKP'ye ait görünen veya yakışan bir retorik kullanmasının garip ve dikkat çekici olduğunu. Gerçekten de her ne kadar adını ısrarla AK Parti'ye çevirerek kuruluşundaki "adalet" ve "kal-kıyma" kavramlarını hasıratlı etmek ister gibi bir intiba yaratsa da AKP, daha önceki birçok siyasi oluşum gibi "adalet" mefhumuna atıfta bulunan bir partiydi. Yakın geçmişimizin en önemli merkez-sağ partilerinden Süleyman Demirel'in Adalet Partisi'nin de bu terimi kullanmış veya Necmettin Erbakan'ın Refah Partisi'nin "Adil

Düzen" diye bir slogan benimsemiş olması aynı genel yönelime işaret etmektedir. Daha gerilere gidilirse, 1908 ihtilalinden sonra Fransız devriminin meşhur "Liberté, Égalité, Fraternité" (Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik) ibaresini dönemin Türkçesiyle "Hürriyet, Müsavat, Uhuuvvet" şeklinde tercüme edip benimseyen Jön Türklerin çoğu zaman dördüncü bir ilke olarak "adalet" terimini bu ibareye eklemek ihtiyacını duymuş olması da gayet manidardır.

Bu yorumu yapan kişinin bunların ne kadar farkında olduğunu bilemem; daha çok bu durumu insiyaki bir şekilde tespit ettiği intibainı edindim. Zaten fevkalade kısır ve "tem-cit pilavı" kıvamında bulduğumdan uzak durmaya çalıştığım bu tartışma programlarından birinde tesadüfen rastladığım bu yorumdan hemen sonra ekrana ilgimi kaybettiğimden, devamında neler söylendiğini, bu yorum üzerine herhangi bir tepki gelip gelmediğini bilemiyorum. Şunu da eklemem gerekir: Tartışmacının

bu "insiyaki" yorumuna bütünüyle katılıyor değilim. Her şeyden önce, CHP'nin geleneksel olarak bir eşitlik söylemini kullanmış olduğu konusundaki çok ciddi şüphelerim var. Fakat en yüzeysel haliyle adalet kavramının geleneksel ve sağ kesime yakın durduğu, eşitliğin ise daha çok solda yer aldığı görüşünün bir doğruluk payı taşıdığı inkâr edilemez. Ne var ki asıl mesele, bu ayrışmanın tartışmacının hiç ele almadığı karmaşık ve katmerli bir tarihi arka plana dayandığı ve sağ-sol ayrımından çok daha derin bir şekilde Türkiye'nin siyasi kültürü ve demokrasideki başarısızlık ve eksiklikleriyle doğrudan ilişkili olduğudur.

Meselenin bir kısmı bu tarihsel sürece dayanırken, diğer bir tarafı da Türkiye'nin ve Türk kültürünün en can alıcı zaaflarından biri olan dil fakirliği ve kavramsal ifade yetersizliğiyle ilgilidir. Bu durum, özellikle "ithal" edilmiş kavram ve tabirlerde baskın bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin siyasi ve hukukî değişim ve dönüşümünün büyük ölçüde

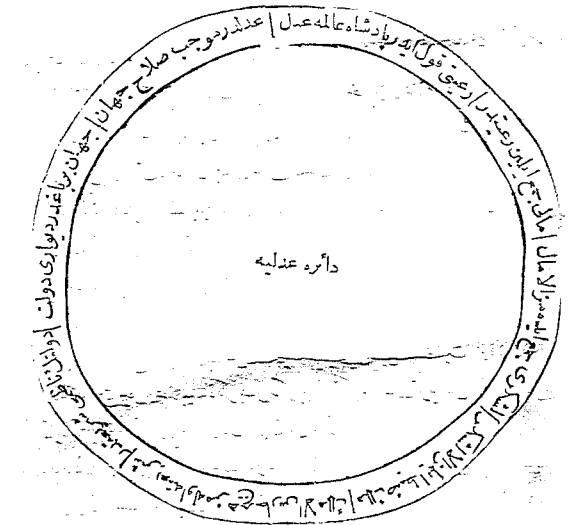
Batı etkisinde ve son iki yüzyıl içinde gerçekleştiği düşünülürse, bu alanlara ait kelime hazinesiyle kavramsal yelpazenin özellikle zayıf ve/ya muğlak olmasına şaşırılmamak gerekir. Bu durum, var olması gereken ayırım ve farkların yok olması ve yerine bir muğlaklık çökmesine yol açarken, tam tersine, olmaması gereken farkların ortaya çıkmasına da fırsat tanıyor. Bu son hale bir örnek vermek gerekirse, "millî" ve "ulusal" sözcüklerinin "eski" ve "yeni" Türkçe'de aynı kavramı ifade etmesi gerekirken farklı siyasi eğilimlerin tezahürü olması akla gelebilir. Bir adım ileri gidersek, Türkçe bilmeyen bir kişiye "milliyetçilik" ile "ulusalcılık" arasındaki farkı nasıl izah edebileceğimizi, daha da zorlu bu iki kelimeyi başka dillere tercüme ederken nasıl iki farklı kelime bulabileceğimizi düşünmeye çalışalım...

Bu bağlamda asıl üzerinde durmak istediğim, adalet kelime ve kavramıdır. Bugün Türkiye'de adalet kelimesi üç farklı manada kullanılmaktadır. Bunların ilkinde, biraz önce dile getirdiğim siyasi, felsefi ve ahlaki boyut ağır basmaktadır. Daha çok toplum genelinde ve devlet ile fertler arasındaki ilişkiler düzeyinde mana bulan bu kavram, adil, yani haksızlık olarak adedilen davranışların önüne geçildiği bir düzenin varlığına (veya özlemine) işaret etmektedir. Aslında bu kavram en geniş şekilde yapılan/edilen ilde edilen arasında bir dengenin varlığı olarak da anlaşılabilir. İkinci mana ise tamamen kurum-saldır. Adalet, ülkenin yargı sistemini kapsayan ve temsil eden, kişi ve kurumların haklarını korumak veya aramak için müraعات ettikleri sisteme verilen addır. Nihayet adalet, bu sistem içinde gerçekleşen yargılama süreci neticesinde "tecilli" ettiği söylenen olgunun kendisinin addır.

Bu tür örtüşmeler Türkçeye has değildir. Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme sürecinde önemli rol oynamış olan Fransa ve Fransızcaya bakacak olursak, *justice* kelimesinin benzer anlamlarda kullanıldığı göze çarpar. Şu farkla ki Fransa ve diğer "Roma vârisi" Avrupa ülkelerinde

Latince *justitia* kavramından türemiş olan bu kullanımlar çok daha eskiye dayanmaktadır ve dolayısıyla dile daha fazla oturmuştur. Oysa her ne kadar adalet kelimesinin Arapça kökeni eskiliğine işaret ediyorsa da Türkçede bu kelimenin bazı kullanımlarının çok daha geç ortaya çıktığı da bir gerçektir. En basit bir

lar—düzgün eğitim ve medya sayesinde—farklı manalarda kullanılan kelimeleri birbirinden ayırt etmeyi büyük ölçüde başarırlar. Türkiye'de durumun pek öyle olmadığı anlaşılıyor. Bunda, giderek kötüleşen eğitim sisteminin ve bilgidin çok lafazanlık üreten medyanın muhakkak çok önemli bir payı olmakla beraber,

Kınalızade'nin Daire-i Adliye seması.

örnek olarak hatırlatmak isterim ki bugün Adalet Bakanlığı olarak bildiğimiz devlet kurumunun Osmanlı dönemindeki öncülünün adı hiçbir zaman Adalet Nezareti olmamıştır. İlk haliyle Meclis-i Ahkâm-ı Adliye olarak ortaya çıkan bu kurum, ilerleyen tarihlerde Adliye Nezareti adını almıştır. II. Abdülhamid zamanında bir ara Fransız sisteminde ihdas edilen *ministère de la Justice et des Cultes* (Adalet ve Mezhepler Bakanlığı) örneğini takliden bakanlığın adı Adliye ve Mezhâb Nezareti olarak değiştirilmiştir. Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde bile bu kurumun adı Adliye Vekâleti olarak geçmekteydi. Bugün hâlâ mahkeme ve diğer yargı birimlerinin bulunduğu mekânlara "adliye" veya "adliye sarayı" denmesi bunun bir kalıntısıdır.

Eğitim ve kültür seviyesi yüksek olan bir ülkede bu tür muğlaklıklar genellikle daha rahat hazmedilir ve insan-

bunların yanında tarihten menkul ciddi bir sorun da varlığını korumaktadır. 19. yüzyıldaki modernleşme ve Batılılaşma süreci Osmanlı kültüründe ciddi kopmalara neden olmuş, bazı temel kavramlar birdenbire terk edilmiş veya değiştirilmiş, dolayısıyla da ister istemez karışıklıklar ve muğlaklıklar ortaya çıkmıştır. Adalet ve adliye kelimeleriyle ilgili biraz önce işaret ettiğim durum bunun bariz bir tezahürüdür. Aslında işin ilginç tarafı şu ki, Osmanlı bürokrasisinin, ortaya çıkan yeni kurumsal yapıyı tarif ederken "adalet" yerine "adliye" kelimesini kullanmayı tercih ettiği anlaşılıyor. Gerçi bunu iki konunun karışmaması için bilinçli olarak yaptıklarını sanmıyorum: Maliye, Hariciye, Dahiliye gibi diğer kurumsal yapılarda da kullandıkları ve bir zamanların şeyfiye, kalemiye, ilmiye tabirlerini de çağrıştıran bir şekli tercih etmiş olmaları kuvvetle muhtemeldir.

02 Kasım 2018

Identity and Identity Formation in the Ottoman World

*A Volume of Essays in Honor of
Norman Itzkowitz*

Edited by

BAKI TEZCAN AND KARL K. BARBIR

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	266046
Tas. No:	301-45 IDE-1

The Center for Turkish Studies at the University of Wisconsin
&

The University of Wisconsin Press

Madison, Wisconsin 2007

Janet Klein

Abdülhamid II
010420

CONFLICT AND COLLABORATION: RETHINKING KURDISH-ARMENIAN RELATIONS IN THE HAMIDIAN PERIOD, 1876-1909¹

Sultan Abdülhamid II (r. 1876-1909) has gone down in some histories as "the butcher," or "the red sultan." These titles were bestowed upon this Ottoman sultan in the mid-1890s, when widespread massacres of Armenian Ottomans bloodied large tracts of Anatolia; it was widely believed in European circles that the Sultan had ordered the murder of tens of thousands of his Armenian subjects. The not-so-honorable titles were accompanied by caricatures in the European press depicting a bloodthirsty, fanged Sultan slaughtering tiny babies with a butcher knife.² It was difficult for Ottoman officials to conceal from the numerous European observers in the region the extent of the massacres. A century of chances to examine historical sources confirms that they did indeed take place and claimed thousands of lives. What remains less transparent is the question of culpability. Whether the massacres were perpetrated at the behest of official orders or as a result of spontaneous outbursts of rage by local Muslims against their Armenian neighbors continues to be debated.³

The issue of culpability, however, has continued to plague any history of Armenians in the late Ottoman period. While the matter is certainly important, this paper seeks to set it aside for the moment, as its overwhelming dominance as the key question guiding these years has tended to obscure and derail attempts to understand other aspects of the violence that became widespread in Ottoman Anatolia at the end of the nineteenth and beginning of the twentieth centuries.

The present study will instead examine broader facets of this violence by situating it within the larger context of Kurdish-Armenian relations in the Hamidian period. To the extent that this topic has been addressed at all, with few exceptions,⁴

¹ This essay is presented in honor of a dear mentor, Professor Norman Itzkowitz, who has been devoted to understanding and solving ethnic conflict. A version of this paper was first presented at the Middle East Studies Association's annual meeting in 2002.

² Raymond H. Kévorkian and Paul B. Paboudjian, *Les Arméniens dans l'Empire Ottoman à la Veille du Génocide* (Paris: Les Editions d'Art et d'Histoire, 1992), esp. pp. 18, 48.

³ Jelle Verheij, "Les frères de terre et d'eau": Sur le rôle des Kurdes dans les massacres arméniens de 1894-1896," *Les Annales de l'autre Islam* 5, ed. Martin van Bruinessen. (Paris: ERISM, 1998).

⁴ See, for example, Verheij, *ibid.*, and Hamit Bozarslan, "Histoire des relations kurdo-arméniennes," and "La coercition et la violence au Kurdistan," in *Le Kurdistan et L'Europe*:

153-166

- 236 See also Davison, "Turkish Attitudes," p. 853; Quataert, "Clothing Laws, State, and Society in the Ottoman Empire," p. 420; Berkes, *The Development of Secularism in Turkey*, pp. 158–59, 202, 204–5.
- 237 Berkes, *The Development of Secularism in Turkey*, pp. 158–59.
- 238 Davison, "Turkish Attitudes," p. 856.
- 239 Geogon, *Abdülhamid II*, pp. 24, 54–55.

02 Kasım 2018

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜ

Abdülhamid II

018420

5 The Pivotal Era of Abdulhamid II, 1876–1909

Introduction: Setting the Tone

In 1880, the archaeologist Henry Layard (1817–94), who three decades earlier had excavated the ancient Assyrian city at Nimrud (now in Iraq), was serving as Britain's ambassador to the Ottoman Empire. One day, Layard recalled, he entered the Ottoman palace of Yıldız for an audience with Sultan Abdulhamid II (r. 1876–1909), to find the latter scrutinizing rules for the cabarets of Istanbul's Pera district. When Layard expressed astonishment that the sultan should bother with such a triviality, rather than leave the task to a secretary, Abdulhamid II replied that there was no one whom he could trust with such a matter.¹

Layard's anecdote captured an important aspect of Abdulhamid II's personality, which set the tone for his reign. Namely, the sultan was a micro-manager and workaholic who sifted through mounds of paper-work, reportedly up to 1,200 papers a day, attending to the minutest details of his empire.² Abdulhamid II was also mistrustful – the word that now hovers around him is "paranoid" – and used the powers of his modernizing state to construct an elaborate spy network and surveillance system in order to monitor and control what was happening in his realm.³ His paranoia extended even to the coffee that he drank in profusion: he insisted on watching his servants prepare each cup, to make sure that no one could poison him.⁴

Abdulhamid II struggled during his reign with a fear of untimely death. It was not just that both of Abdulhamid II's parents had died of tuberculosis, or that sixteen of his twenty-two sisters and six of his own thirteen daughters died young, mostly from endemic childhood diseases like diphtheria. It was also that the two sultans who preceded him had met such bad ends. His uncle, Sultan Abdulaziz (r. 1861–76), either slashed his own wrists with scissors (as the official autopsy report claimed),⁵ or was the victim of a murder staged to look like a suicide, as many observers believed at the time. The Paris correspondent of the *New York Times*, for example, reported Abdulaziz's death in 1876 as an "assassination" that

authorities appointed only Muslims, as if to suggest that only Muslims could reliably look out for the state by inspecting foreign Christian and Jewish institutions. This small detail about the Muslim-only status of school inspectors was an important sign of the times. Suspicious and on the defensive, Abdulhamid II was making efforts to strengthen the Sunni Muslim, as opposed to broadly Ottoman or generally Islamic, foundations of his state in facing threats that he now deemed to be both foreign and internal at once.¹⁷⁴

Abdulhamid II
010420

Abdulhamid II and the Politics of Pan-Islam

In tracing the development of twentieth and early twenty-first-century Islamist movements among Sunni Muslims (with the Muslim Brotherhood, founded in Egypt in 1928, offering the most influential and obvious example), historians have often pointed to Abdulhamid II. Abdulhamid II, they say, introduced “pan-Islam,” an ideology that stressed unity among Muslims from the Middle East and India to Southeast Asia and beyond, in the face of foreign imperialist threats and modern social conditions.¹⁷⁵ (In fact, the word “pan-Islam” first came into circulation in 1877, one year after his ascension.¹⁷⁶) Certainly Abdulhamid II blended two qualities that came to distinguish Islamist movements during the century after his death in 1918. The first quality was an official respect for Islamic traditions of statehood, including traditions that privileged Muslims and Islamic legal conventions and that regarded non-Muslims as social subordinates.¹⁷⁷ In Abdulhamid II’s case, this privileging of Muslims was implicit, for he did not abrogate the 1839 and 1856 Ottoman reform decrees which had stressed religious equality, nor did he explicitly revive earlier discourses about *dhimmi*s and the *jizya* tax. The second quality was a readiness to embrace cutting-edge technologies, particularly when these served either to maintain the force of the state or to project its image abroad.

A key example of Abdulhamid II’s embrace of technology was the Hijaz Railway (constructed after 1900), which he ostentatiously presented as a Muslim-financed, Muslim-engineered, and Muslim-built effort in an age when foreign European concerns otherwise dominated the construction and management of Ottoman railways. Ottoman authorities did not even allow non-Muslims to own or buy land abutting the rail lines.¹⁷⁸ But in fact, and despite official rhetoric about its Muslim-only support base, Ottoman Christians and Jews contributed to this railway, too, because for many years authorities required all civil employees to give up one month of their salaries as a “donation” to the project.¹⁷⁹ At once an act of piety and a technological feat, this line cut across the arid expanses

between Damascus and Mecca in a way that made pilgrimage easier, quicker, and cheaper for many Muslims.¹⁸⁰

The Hijaz Railway also helped to consolidate Abdulhamid II’s fan base among Muslims outside the empire, especially in British-controlled India (now independent Pakistan, India, and Bangladesh), where many admired him for leading the most powerful Islamic state that was still standing in the world. This degree of goodwill enabled him to make rhetorical claims to the caliphate, that is, to being the leader of all Muslims everywhere. Note that Ottoman rulers had historically used the title “sultan,” which suggested the temporal nature of their rule. By contrast, the term “caliph” (from the Arabic word *khalifa*, meaning simply “successor”) had originally signaled religious and political leadership over the unitary Muslim state and community, in the era that followed the Prophet Muhammad’s death in 632 (See Chapter 2). In other words, as a title that the Prophet’s companions Abu Bakr, ‘Umar, ‘Uthman, and ‘Ali had first held in the mid-seventh century, and that successive rulers of the Umayyad and Abbasid dynasties had gone on to claim in centuries that followed, “caliph” suggested a level of Muslim probity that gave its bearer enormous prestige. Ottoman sultans had occasionally invoked the discourse of the caliphate before – in the text of the 1774 Treaty of Kujuk Kaynarca, for example, and occasionally during the 1860s and 1870s, relative to the sultan Abdulaziz. But Abdulhamid II expanded its use. Aspiring to a kind of figurehead-style eminence among Muslims not only within the Ottoman Empire, but also beyond its borders, Abdulhamid II welcomed the title of caliph, even though its practical function by the late nineteenth century was purely symbolic.

Claiming to be caliph had an ideological and psychological purpose, too. It gave Abdulhamid II a way to claim a residual moral, if not political, authority over Muslims living in Balkan and North African territories that the Ottoman Empire had lost. This justified, in turn, the maps produced for Ottoman government schools – maps that “clung to the fig-leaf of the empire’s de jure borders” by including Algeria (conquered by France in 1830) and Tunisia (a French protectorate since 1881).¹⁸¹

British, French, Dutch, and Russian authorities were anxious about Abdulhamid II precisely because he attracted so much respect from Muslims in their own imperial domains. They worried that this sultan-caliph would rouse Muslims to a state of anticolonial jihad.¹⁸² But in fact, Abdulhamid II never called for jihad, and there was no sign that he ever considered plotting one, either. Nevertheless, the fear among foreign European authorities that “when two Muslims meet in a café, they make pan-Islamism”¹⁸³ was not wholly unfounded in this period. Many Muslim thinkers were entering into a state of intellectual ferment;

02 Kasım 2018

Konya

II. ABDÜLHAMİD'İN AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ KONGRE KÜTÜPHANESİ'NE GÖNDERDİĞİ FOTOĞRAF ALBÜMLERİ VE BU ALBÜMLERDE YERALAN KONYA FOTOĞRAFLARI

Necmi UYANIK* - Hacı Mehmet DURANOĞLU**

Öz

"Her fotoğraf bir fikirdir" diyen II. Abdülhamid, hükümdarlığı boyunca (1876-1909) ülkesinin çeşitli alanlardaki gelişimini görmek için fotoğraftan da yararlanmıştı. Bu amaçla binlerce fotoğraf çekirmiş ve sonunda bu fotoğraflardan "Yıldız Albümleri" ya da "II. Abdülhamid Albümleri" adıyla anılan çok önemli bir görsel arşiv oluşmuştur. II. Abdülhamid, bu fotoğraflardan hem ülkesinin gelişimini takip etmek amacıyla hem de kendisi ve ülkesiyle ilgili olarak uluslararası alanda yaratılmaya çalışılan olumsuz propagandalara karşı koymak amacıyla yararlanmıştı. Bu amaçla 1893 yılında Washington'da bulunan Kongre Kütüphanesi'ne 51 albüm içerisinde 1819 fotoğraf bulunan büyük bir fotoğraf albümü göndermiştir. Albümde yer alan fotoğraflar, Batıların görmek istediği "oryantalist" bir Osmanlı değil, II. Abdülhamid'in göstermek istediği "modern" bir Osmanlı Devleti'dir. Bu albüm içerisinde kayıtlı 4 adet de Konya fotoğrafı bulunmaktadır. Bu fotoğraflar hem bir döneme ışık tutmakta, hem de II. Abdülhamid'in uluslararası alanda izlediği "imaj" politikası hakkında önemli kanıtlar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler

II. Abdülhamid, Fotoğraf, Kongre Kütüphanesi, Konya Fotoğrafları

PHOTOGRAPH ALBUMS SENT TO THE UNITED STATES LIBRARY OF CONGRESS BY ABDULHAMID II AND THE PHOTOS OF KONYA WITHIN THESE ALBUMS

* Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, Konya/Türkiye.
necmiuyanik@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-3692-3168

** Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi, Konya/Türkiye.
hacimehmetduranoğlu@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2370-146X
Makalenin Gönderilme Tarihi: 22 Temmuz 2017
Makalenin Kabul Tarihi: 31 Ağustos 2017
Makalenin Yayınlanma Tarihi: 25 Ekim 2017

Abstract

"Every photograph is an idea," says Abdulhamid II during his rule (1876-1909), he made use of photographs as well to see the development of his country in various fields. For this purpose, he had thousands of photographs taken and finally a very important visual archive named "Yıldız Albums" or "Abdulhamid II's Albums" were formed. Abdulhamid II used these photographs both to follow the development of his country and to stand against the negative propaganda of international powers on him and his country. For these purposes he sent a large photo album containing 51 albums with 1819 photographs to the Library of Congress in Washington in 1893. The photographs in the album depict a modern Ottoman in various fields instead of an "Orientalist" Ottoman which the westerners wish to see. There are four pictures of Konya registered in this album. These photographs both shed light on a period and provide important evidence on Abdulhamid II's "image" policy in international affairs.

Keywords

Abdulhamid II, Photograph, Library of Congress, Konya Photographs

D3843

02 Kasım 2018

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

- 2011), 41. See also Devereux, *The First Ottoman Constitutional Period: A Study of the Midhat Constitution and Parliament*.
96. Karpas, *Studies on Turkish Politics and Society: Selected Articles and Essays*, 201.
97. See *ibid.* Also, Erik-Jan. Zürcher, "The Importance of Being Secular: Islam in the Service of the National and Pre-National State," in *Turkey's Engagement with Modernity: Conflict and Change in the Twentieth Century*, ed. Celia Kerslake Kerem Öktem, Philip Robins (New York: Palgrave Macmillan, 2010).

Abdülhamid II (010420)
islamic lib (091796)

D254025

02 Kasım 2018

MADDE YAYIMLANDIKTAN
 SONRA GELEN DOKÜMAN

CHAPTER 5

Abdülhamid II's Pan-Islamism/Nationalism

Abdülhamid II's pan-Islamism was not a revival of Islam as a religion *per se*,¹ but the revival of Muslim subjects' political identity within a Turkish cultural context inside Ottoman boundaries. It should also be viewed as an attempt to create a unified stance against European colonialism. However, the religious discourse of the state and the reinvigoration of an Islamic identity was one of the most effective strategies adopted by the Hamidian state for the survival of the Empire. This is how Abdülhamid II tried to veil the state's official nationalism internally and to preserve the Empire's universalist image in the Muslim world at large. His "Islamic revivalist" project took place within the framework of Turkish culture and Ottoman official nationalism. His project had three major important components: Ottoman Islam and linguistic nationalism, the history of educational and linguistic Turkification, and nationalism and the politics of pan-Islamism.

OFFICIAL LANGUAGE AND TURKIFICATION

Anderson's insights with respect to other empires are also applicable to Ottoman official nationalism. Like German's "universal-Imperial" and "particular-national" status in the Hapsburg Empire,² in the Ottoman case, both Islam and Turkish acquired a similar double status: Turkish-Islam among Muslim subjects and Turkish among all Ottoman subjects. Islam represented this double status of the Ottoman Empire as Turkishness increasingly fused into official Islam. The double status persisted with a greater public emphasis on Islam along with the gradual shrinkage of

The Ottoman Empire and its Heritage

Politics, Society and Economy

Edited by

Suraiya Faroqhi, Halil İnalcik and Boğac Ergene

Advisory Board

FIKRET ADANIR – ANTONIS ANASTASOPOULOS – IDRIS BOSTAN

PALMIRA BRUMMETT – AMNON COHEN – JANE HATHAWAY

KLAUS KREISER – HANS GEORG MAJER – AHMET YAŞAR OCAK

ABDELJELIL TEMIMI – GILLES VEINSTEIN

VOLUME 46

02 Kasım 2018

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

The titles published in this series are listed at brill.nl/oeh.

Hamidian Palestine

Politics and Society in the District of Jerusalem

1872–1908

By

Johann Büssow

Abdülhamid II

010420

Filistin

060400

Kudus

111330

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	261005
Tas. No:	956.94 Büs-H

BRILL

LEIDEN • BOSTON
2011

17130
Abdülhamid II 010420
BELLİ, Burcu. *Insanity in the reign of Abdülhamid II (1876-1909)*. Istanbul: Libra, 2016 (History, 145).
129 pp.

01 Ocak 2019

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

D817

DOSYA

03 Mart 2019

MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

"İSTİSNA HALİ": "DEVLETSİZ", "ABDÜLHAMİDSİZ" OSMANLI-TÜRKİYE TARİHİ YAZMANIN İMKÂNLARI

NADİR ÖZBEK

Devlet kavramının ve II. Abdülhamid soyutlamasının, son dönem Osmanlı politik pratiğini bütün tefferruatıyla inceleme ve açığa çıkarma imkânını sınırladığı fikrindeyim. Alternatif bir tarih tahayyülünün öncelikle söz konusu soyut ikamelerden kurtulup, tarihsel momentleri somut tarihsel aktörlerin karşılıklı konumlanışları ve ilişkileri olarak, toplumsal hayatın her zerresinde cereyan eden eşitsizlik ilişkileri ve bu eşitsizlikleri yeniden üretme stratejileri olarak incelemesi gerektiğini düşünüyorum. Son dönem Osmanlı tarihini devletsiz ve Abdülhamidsiz yazmanın kavramsal-politik olanaklarını yaratmak zorundayız.

İşçi sınıfı
meskenleri,
İstanbul, 1906

Alan Duben ve Cem
Behar. *İstanbul
Hançeri* (İstanbul:
İletişim Yayınları,
1996)

2004 yılında TALİD dergisinin daveti üzerine II. Abdülhamid Dönemi tarihçiliği üzerine bir değerlendirme yazısı kaleme almıştım.¹ Aradan on beş yıl geçti; bugün, *Toplumsal Ta-*

rih dergisinin daveti üzerine Abdülhamid dönemi tarihçiliğini yeniden değerlendiriyorum. Söz konusu süre zarfında dünya ve Türkiye siyasetinde ne gibi dönüşümler yaşandı? Bu

dönüşümler Osmanlı-Türkiye tarihçiliğini, özel olarak da II. Abdülhamid dönemi tarihçiliğini nasıl etkiledi?

11 Eylül sonrası süreç ve Irak Savaşı Amerikan siyasetinin emperyal niteliklerini iyice belirginleştirirken, Avrupa alternatif demokratik bir medeniyet olarak tahayyül edilmiş ve bu modelin Türkiye'nin siyasi istikametine yön vermesi beklenmişti.² Avrupa'nın sömürgeci savaşlar, soykırım, ırkçılık ve yabancı düşmanlığıyla dolu yakın tarihi ve günümüzde toplumsal adalet ve eşitlik vaadinden bütünüyle uzaklaşmış gerçekliği görmezden gelinerek oluşturulan hayali Avrupa modeline parlamenter demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları gibi siyasal ilkelerin temsili vasfı da yüklenmişti. Ancak bu illüzyonların dağılması uzun sürmedi.

İçinde bulunduğumuz dönemi, evrensel bir eğilim olarak, otoriter devletçiliğin hakim hale geldiği, güçler ayrımı ilkesinin bir kenara itildiği,

SULTAN ABDÜLHAMİD'İN HATIRATI MESELESİNE BİR ZEYL

GÖKHAN ÇETİNSAYA

03 Mart 2019

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Toplumsal Tarih'in bu özel sayısı vesilesiyle, hem İsmet Bozdağ'ın yayına hazırladığı Abdülhamid'in Hâtıra Defteri başlıklı kitabın hikâyesini bir kere daha hatırlatmak hem de sahilliği bugüne kadar neredeyse hiç tartışılmamış olan Siyasî Hâtıratım başlıklı kitabı gündeme getirmek ve tartışmaya açmak istedim.

Yakın zamana kadar akademik ve popüler tarih kitaplarının bibliyografyalarında Sultan II. Abdülhamid'in hatıraları başlığını taşıyan iki kitaba yer verilmekteydi: İlki, İsmet Bozdağ'ın yayına hazırladığı *Abdülhamid'in Hâtıra Defteri* (Kervan Kitapçılık, 1975) [Sonraki baskıları: *Sultan Abdülhamid'in Hâtıra Defteri* (Pınar Yayınları)]. İkincisi, önce Hareket sonra Dergâh Yayınları tarafından basılan, *Siyasî Hâtıratım* (1974).

İsmet Bozdağ tarafından yayına hazırlanan metnin tamamen sahte olduğu, hatta hatıra sahtekârlıkları tarihine geçecek kadar ilginç bir hikâyesi olduğu, bundan on küsur yıl önce yayınlanan bir makalede, üstad Ali Birinci tarafından efradını cami, ağyarını mâni bir şekilde anlatılmıştı.¹

İlginçtir bu yazının popüler tarihçiliğimize hiçbir etkisi olmadığı gibi, akademik tarihçiliğimizde de neredeyse hiç aksisedası olmadı. *Toplumsal Tarih*'in bu özel sayısı vesilesiyle bu meseleyi hem bir kere daha hatırlatmak hem de sahilliği bugüne kadar neredeyse hiç tartışılmamış olan diğer hatıra kitabını (Hareket-Dergâh neşrini) gündeme getirmek, tartışmaya açmak istedim.

Önce, İsmet Bozdağ neşrinin, ta-

bir caizse uzun soluklu ve heyecan verici hikâyesini ana hatlarıyla (Ali Birinci'nin incelemesine binaen) özetleyelim. [Sultan] *Abdülhamid'in Hâtıra Defteri* başlıklı kitap iki ayrı metinden oluşur: İlk defa 1919'da ve sonra 1922'de eski harflerle yayınlanan birinci kısım ile 1974-1975'te ilkinin kayıp parçalarının bulunduğu iddiasıyla eklenen ikinci kısım.

İlk kısım önce 1919'da *Utarit* dergisinde "Hâtırat-ı Abdülhamid Hân-ı Sâni" başlığıyla tefrika edilmiş, daha sonra 1922'de İstanbul'da kitap olarak basılmıştır: *Hâtırat-ı Abdülhamid Hân-ı Sâni* (Cihan Kitabhanesi, 1338-1340). Derginin ve kitabın yayıncısı "Sadr-ı esbak Halil Rifat Paşa hafidi" Vedat Örfi'dir.²

Vedat Örfi'nin iddiasına göre yayınladıkları metin Sultan Abdülhamid'in Beylerbeyi sarayında tuttuğu hatıralardır. Abdülhamid, hatıratın vefatından beş sene sonra Almanya'nın Leipzig şehrinde basılmasını vasiyet etmiştir. İşte yayınlanan metin Sultanın vefatından sonra vasiyeti üzere Leipzig'de bir yayıncıya gönderilmiş olan hatıraların ele geçen bazı sayfalarından ibarettir. "Hatıratı veren menba pek âli bir şahsiyettir." *Utarit* dergisindeki neşriyat Mütareke İstanbul'unda o kadar rağbet görür ki, dergi karaborsaya düşer!

Daha sonra Cumhuriyet döneminde yeni harflerle birkaç defa basılmıştır. İlki, *İsmet Bozdağ* tarafından *İkinci Abdülhamid'in Hatıra Defteri* (Bursa: Bozdağ Kitabevi, 1946) başlığıyla. İkinci olarak, Sabahattin Selek tarafından *İkinci Abdülhamid'in Hatıra Defteri* (İstanbul: Selek Yayınevi, 1960) başlığıyla. Ve üçüncü olarak, Osman Yüksel Serdengeçti tarafından *Abdülhamid Anlatıyor* (Ankara, 1964) başlığıyla.

1974-1975'te İsmet Bozdağ, hatıraların kayıp kısmını bulduğu iddiasıyla ortaya çıkar. Hikâyeye göre (*Utarit*'teki neşirde de atıf verilen) Leipzig'deki yayınevinin (isminin gizli kalmasını isteyen ve takma ismi Herr Kolze olan) varisinin "müze havasındaki evinde", hatıratın eksik sayfalarını bulmuştur. Nitekim *Utarit*'teki sayfalar 1, 2, 3, 4, 5, 11, 12, 31 Mart ve 1 ve 2 Nisan 1333 tarihlerini taşımakta iken; Bozdağ tarafından eklenen yeni sayfalar 6, 7, 9, 10, 14, 17, 18, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 28 Mart; 3, 4, 5, 7, 8, 10, 11 Nisan tarihlerini taşımaktadır. Önce *Tercüman* gazetesinde tefrika edildi, sonra (*Utarit* metni ile birlikte) kitap olarak yayımlandı. Kitabın sonuna yeni bulunan hatıralardan bazı sayfaların fotokopisi de eklenmişti.

Doğu Almanya'daki bu keşif için özellikle akademisyenler arasında

D 817

PADIŞAHIN BİNBİR SURETİ

SAADET ÖZEN

DOSYA

Abdülhamid'in kendi tasvirini yasaklamasını açıklamak için evhamlı olması, kalabalıktan ürkmesi, fiziksel görünüşü gibi kişisel özelliklerinden başlayıp otoriterliğini pekiştirmek için bilinçli olarak benimsediği bir "görülmeden görmek", "iktidarın titreşimlerini yaymak" politikasına kadar uzanan farklı sebepler üzerine düşünülür. Sarayından hiç çıkmayan müstebit padişah imgesi İttihat ve Terakki döneminden Cumhuriyet'e tasvirinin yokluğuyla desteklenmiş; tahttan inmesinin ardından resimlerinin görünmez olmasıyla Abdülhamid imgesi inşasının bir parçası olarak yerleşmiştir.

Arkasındaki yazıya göre, 1920'de, Kadıköy'de bir ev. Piyanonun üstünde, ortada, Sultan II. Abdülhamid'in yüzünün çıplak kadınlar tarafından oluşturduğu portrelerden biri asılıdır

Sultan II. Abdülhamid'in fotoğraf, resim gibi görsel araçları politik amaçlarla kullanışı, konuya dair pek çok yayında 19. yüzyılın diğer padişahlarından tamamen farklı ve çelişkili olarak değerlendirilir. Buna göre padişah, fotoğrafın gücünü iyi bilir. 33.000 civarında fotoğraf barındıran Yıldız Albümleri' ve bu toplamın içinden seçilmiş, ülkedeki modernizasyonu sergilemesi beklenen 5.000 kadar fotoğraf barındıran albümlerin British Library'ye, Library of Congress'e hediye edilmesi bunun bir kanıtı sayılır.² Resimli basın,

Servet-i Fünun ya da Malûmat gibi yayınlarla onun zamanında yükselir.³ Çelişkiyi yaratan, Padişah'ın fotoğrafın gücünün bilincinde olmasına rağmen, kendi suretinin sergilenmesini kesin olarak engellemiş olmasıdır; bu yazıda ele alınacak olan da meselenin bu ikinci boyutudur.⁴ Genel kaniye göre II. Abdülhamid; III. Selim zamanından başlayarak, meşruiyetlerini pekiştirmek için güçlerinin bir vekili olarak portrelerini devlet dairelerine astıran, "tasvir-i hümayûn" denen fildişi üzerine çizilmiş küçük portrelerini bir nişan gibi devlet

adamlarına hediye eden padişahların çizgisinden ayrılmış, hem kamusal hem özel alanda suretinin sergilenmesini kati surette yasaklamıştır.⁵ Bu tavrın başlıca kanıtı olarak, 1880'de saray fotoğrafçısı Abdullah Biraderler'in Padişah'ın izinsiz çektikleri fotoğraflarının toplatılması ve unvanlarını kaybetmeleri gösterilir.⁶ Öte yandan, II. Abdülhamid dönemine ya da o devri yaşayanlara yetmiş olanların tanıklıklarında da aynı iddia mevcuttur. Saray ressamı Fausto Zonaro, 1924'te bir dergiye verdiği röportajda saray ressamı olduğu halde portresini yapamadığını, ancak 1908'den sonra fotoğraf çekip üç ayrı pozda portresini hazırladığını belirtir.⁷ Falih Rıfkı Atay (1894-1971), 1905 civarında evde padişahın resmi bulunan Fransızca bir salname görünce ne kadar şaşırdığını anlatır.⁸ Resuhi Baykara (1913-1989), 1951'de, Abdullah Biraçerler olayına dayandırarak padişahın fiziki görünüşü sebebiyle fotoğraf çektiğini yazır.⁹ Bugünkü çalışmalarda padişahın kendi tasvirini yasaklamasını açıklamak için evhamlı olması, kalabalıktan ürkmesi, fiziksel görünüşü gibi kişisel özelliklerinden başlayıp otoriterliğini pekiştirmek için bilinçli olarak benimsediği bir "görülmeden görmek", "iktidarın titreşimlerini yaymak" politikasına kadar uzanan farklı sebepler üzerine düşünülür. Öne sürü-

D817

2018'de Sultan II. Abdülhamid

EDHEM ELDEM

Bundan birkaç ay önce, Yıldız Teknik Üniversitesi bünyesinde açılmış olan Sultan II. Abdülhamid Uygulama ve Araştırma Merkezi' tarafından "Vefatının 100. Yılında Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi" konulu kapsamlı bir konferans düzenlendi. Konferansın web sayfasında yer alan ve Abdülhamid'i tanıtmayı hedefleyen kısa metnin son paragrafında 1876-1881 arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun karşılaştığı zorluklar sıralanmaktaydı: 93 Harbi'nde Rusya'ya karşı hezimet, Kıbrıs ve Bosna-Hersek'in kaybı, Avrupa devletlerinin giderek artan sömürgeci istahı vs. Bu felaketlere istenseydi başkaları da eklenebilirdi: Mali bunalım, Bulgaristan meselesi, Balkanlardan muhacir göçü... Fakat en ilginç şüphesiz paragrafın son cümlesidir:

Bu ağır kriz dönemini ayakta kalarak atlatan Abdülhamid otoritesini yeniden kurar. Esasında 1881'den itibaren iktidarı bütünüyle eline alan Sultan Abdülhamid imparatorluğu parçalanmaktan korumuş, meşrutiyeçileri sindirmiş, Babıali'ye boyun eğdirmiş, ulemayı denetimi altına almış, orduya hâkim olmuştur.²

Buradan anlamamız gereken, Abdülhamid'in hızlı bir şekilde duruma el koymuş ve neticede krizi dizginleyerek iktidarını sağlamlaştırmış olduğudur. Bunun doğru olduğu konusunda pek şüphe yoksa da asıl ilginç olan, bu başarının olumlu adımları arasında Babıali'ye – yani meşru hükümete – "boyun eğdirmek" ve meşrutiyeçileri – yani 1876 Kanun-ı Esasi'siyle Tanzimat'ı daha liberal ve temsile dayalı bir hale getirmek isteyenleri – sindirmek gibi marifetlerin yer almasıdır. Aslında burada yapılan, Abdülhamid'in otokratik rejimini – dönemin ifadesiyle istib-

dadını – krizin çözümü için sadece gerekli değil, meşru saymaktır.

Kongrenin ele alacağı konuların listesi başka bir ilginçliğe işaret etmektedir. Bu liste, neredeyse hepsi "Sultan II. Abdülhamid döneminde ..." diye başlayan tam 33 konudan oluşmaktadır: Hayatı ve yönetim anlayışı, eğitim, sağlık, sanat, uluslararası iktisadi rekabet, dil ve edebiyat, kadın, basın-yayın, toplumsal ve dinsel hayat, ilh...³ Bu tür bir liste genel bir odaksızlık ve kırkambarcılık meyline işaret etmenin ötesinde, benim gibi yaşı kemale ermiş kişilere 1970'lerin ve 1980'lerin Atatürk konulu konferanslarını hatırlattığından eminim. Özellikle 12 Eylül darbesini takip eden yıl içinde yaşanan 100. yıl furiasında "Atatürk ve ..." kalıbından çıkmış konu başlıklarının sıralandığı konferans programları hemen akla gelmektedir. Bundan çıkarılacak sonuç, Abdülhamid'in artık büyük ölçüde bir araştırma veya merak konusu olmaktan çok, siyasi ve ideolojik bir kurguya dönüşmüş olduğudur. Bundan birkaç sene evvel Kemalizm ile "Hamidizm" arasındaki bağlantıya işaret etmiştim.⁴

Gerçi ilginçtir ki büyük bir kutlama olarak tasarlandığı belli olan bu konferansın epeyce sönük geçtiği anlaşıyor. Açılışa katılmaları ümit edilen Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Kültür ve Turizm Bakanı Ersoy davete ica bet edemediler ve düzenleyiciler eski Millet Meclisi başkanıyla hane-danın birkaç hevesli üyesiyle yetinmek zorunda kaldılar. Medyadaki yansımalarıysa – görebildiğim kadarıyla – gayet az ve kısa süreli oldu. Konferansın içeriğine gelince, kendim gitmediğim için pek bir şey söyleyemeyeceğim, ama giden güvenilir bir iki kişiden duyduğum kadarıyla tahmin edilecek yüzeysellikte Hamid

güzellemeleriyle malumu ilamcı bildirilerin pek ötesine gidilmemişti.

Önemli siyasi figürlerin toplantıyı teşrif etmemesi veya edememesine dayalı aşırı yorumlara lüzum yok; Abdülhamid tutkusunun en yüksek mevkilerde biraz hız kaybetmiş olduğunu varsaysak bile – ki pek o fikirde değilim – medyada, yerel tarihçilikte ve popüler kültürde bu konuda bir durulma olduğunu söylemek zordur. *Payitaht Abdülhamid* isimli dizi gösterimine devam etmekte,⁵ başta *Derin Tarih* olmak üzere popüler tarih dergilerinin kapak ve içeriğinden "Ulu Hakan" konulu yazılar ve görseller eksilmemekte, gazetelerde ve web sayfalarında onunla ilgili haber, yorum ve görüntüler bombardımanı devam etmekte, belediyelerden muhtelif devlet kurumlarına kadar birçok ortamda Abdülhamid'in öncülüğünün örnekleri sıralanmaktadır. Bunun siyasi ve ideolojik bir moda olduğunu görüp önemsememek veya "bu da geçer yahu" kabilinden bir tesselli bulmak mümkünse de doğrusu ben bu kadar hafife alamıyorum. Bir yandan insan, bir vatandaş olarak ülkesinin demagoji ve ucuz otoriter ideolojilerin girdabından bir türlü kurtulamamasını kendine yediremiyor; fakat daha da önemlisi bir tarihçi olarak, ilgi ve uzmanlık alanının bu kadar kolay bir şekilde siyaset, ideoloji ve popülizm tarafından yozlaştırılıp adeta hedefe alınmasını hazmetmek iyice zorlaşıyor. Bu yüzden – özellikle bu derginin sayfalarında – gerçek manada tarih araştırmasından çok, siyaset ve topluma hakim olup tarihe ve tarihçiliğe tehdit oluşturduğuna inandığım çeşitli sorun, olgu ve kurguları ifşa edip eleştirmeyi amaçlayan yazılar kaleme aldım.⁶ Bir yıl önce yayınlanan sonuncu yazım Osmanlı – ve özellikle Abdülhamid dönemi – siyasi kültürüyle

03 Mart 2019

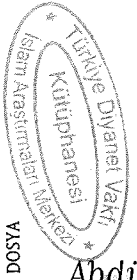
MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

D817

03 Mart 2019

Abdülhamid II
010620

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

DOSYA

HİLAFETİN SON PARILTILARI

FRANÇOIS GEORGEON

Abdülhamid'in yürüttüğü hilafet politikası, padişahın Müslüman tebaasının gözünde meşruiyetini güçlendirmeyi, saltanat mevkiini yeniden kutsallaştırmayı ve imparatorluğun Müslümanları arasındaki birliği ayakta tutmayı hedeflerken, aynı zamanda dönemin büyük güçleriyle olan eşitsiz ilişkide kendisine bir koz sağlıyordu.

François
Georgon,
Abdülhamid
II (1876-1909).
Le crépuscule
de l'Empire
ottoman,
2. baskı
(Paris: CNRS
Éditions, 2017)

1924 yılında, Avrupa devletlerine Lozan antlaşmasını dayattıktan ve Cumhuriyeti ilan edip başkenti Ankara'ya naklettikten birkaç ay sonra, Mustafa Kemal İslam'ın bin yıllık bir kurumu olan hilafeti lağvetmişti. Arapçada "yerine geçen" veya "yerini tutan" manasındaki halife terimi İslam ümmetinin başında Hz. Muhammed'in yerine geçenlere veriliyordu. Raşidin halifeleri olarak bilinen Peygamberin ilk dört halifesi Kureys kabilesine mensup olduklarından hilafet,

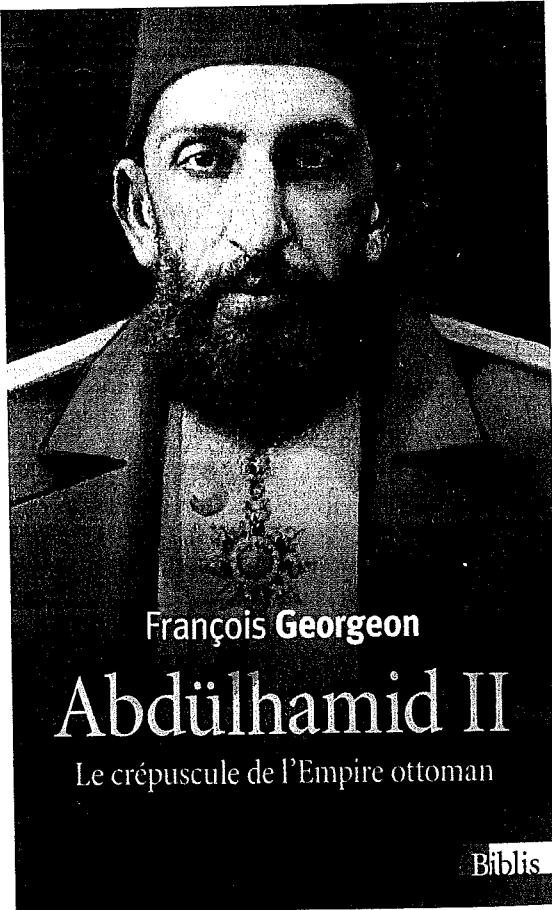
cemaat üzerindeki cismani iktidarı temsil etmekteydi. Onları, İslam medeniyetinin altın çağı boyunca Şam'da Emevi hilafeti, ardından da Bağdat'ta Abbasi hilafeti takip etmişti. Fakat kısa sürede Kurtuba ve Kahire'de hilafet adını taşıyan yerel güçler ortaya çıkmış ve İslam dünyasının birliği bozulmuştu. Bağdat'ın 1258'de İlhanlılar tarafından alınmasıyla hilafet, Kahire'ye taşınmış ve o tarihten sonra büyük ölçüde siyasi bir kurgu mertebesinde kalmıştı. Bu kurum, son parlak dönemini on dokuzuncu yüzyılın sonunda ve yirminci yüzyılın başında "son büyük padişah" Sultan II. Abdülhamid'in zamanında yaşamıştır.

Osmanlı döneminde hilafet on sekizinci yüzyılın sonlarında yeni bir boyut kazanmaya başlamıştır. Rusya'yla 1774'te imzalanan ve Kırım Hanlığı üzerinde Osmanlı hakimiyetine son veren Küçük Kaynarca antlaşmasında Osmanlı padişahının Müslüman Kırım Tatarları üzerinde "İslam dininin halifesi" olarak ruhani bir iktidar muhafaza ettiği belirtiliyordu. Yaklaşık aynı dönemde hilafetin, 1517'de Mısır'ı fethinden sonra Osmanlı padişahı I. Selim'e son Abbasi halifesi el-Mütevekkil tarafından devredildiğine dair efsane yayılmaya başladı. Böylece Osmanlı devletinin topraklarını ve Müslüman nüfusunun bir kısmını başka devletlere kaybetmeye başladığı bir dönemde hilafet kavramı, Osmanlı sınırlarının dışında yaşayanlar dahil

bütün Müslümanlar üzerindeki "ahlaki ve ruhani iktidar" olarak yeniden anlamlandırılıyordu.

Hilafet konusunun yeniden alevlenmesi 1870'lere rastlar. Avrupa'nın İslam dünyası üzerindeki hakimiyeti Kafkaslarda, Orta Asya'da, Doğu Hindistan'da ve İngiliz Raj'ında artmaktaydı. Müslümanların gözünde Osmanlı İmparatorluğu giderek tek güçlü İslam devleti ve dolayısıyla onların da tek kurtuluş ümidi olarak belirmeye başlamıştı. Bu yörelerden heyet ve elçiler İstanbul'a gelerek Avrupalılara karşı halifenin desteğini istiyor, böylece Osmanlı iktidarının İslami boyutunun öne çıkmasına neden oluyordu. Osmanlı topraklarında ise Tanzimat'ın seküler politikaların yarattığı kimlik krizine tepkiyle artık "İslam birliği"nden bahsedilir olmuştur. Abdülhamid'in 1876'da tahta çıkmasından üç ay sonra ilan edilen Kanun-ı Esasi'de, padişahın "şahsında İslam'ın yüce hilafetini" temsil edip, halife olarak da "İslam dininin koruyucusu" olduğu belirtilmekteydi.

Hezimetle biten 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) esnasında geleneksel müttefiklerinden yardım alamayan Osmanlılar, İslam dünyasından destek almaya çalıştırlarsa da ne Kafkaslardaki Müslümanları ayaklandırma girişimleri, ne de Afganistan'ı harbe sokmak konusundaki gayretleri netice vermiştir. Ne var ki iletişim teknolojisinin ve

François Georgon

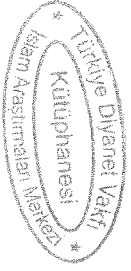
Abdülhamid II

Le crépuscule de l'Empire ottoman

Biblis

D817

DOSYA

SULTAN ABDÜLHAMİD'İN PAN-İSLAMİZMİ ANTI-EMPERYALİST MİYDİ?

CEMİL AYDIN

Abdülhamid'in mevcut anti-emperyalist imajının aksine, İngiliz-Osmanlı ittifakını pekiştirme gayesini önceleyen uzlaşmacı hilafet siyaseti; kendisinin halefleri ve Almanlar elinde 1914'te bir Osmanlı-İngiliz çatışmasına dönüştüğünde, olayın tüm tarafları ve Abdülhamid'in kendisi için de beklenmedik ve istenmeyen bir gelişme olacak ve bizzat Abdülhamid tarafından "ismi var, cismi yok" diye tanımlanan İslam âlemi ve hilafet fikirleri, 1914-1924 arasındaki en tesirli dönemine Abdülhamidsiz girecektir.

II. Abdülhamid'in 1876-1909 arasındaki 33 yıllık saltanatı döneminde, dünyanın değişik bölgelerindeki Osmanlı tebaasından olmayan Müslüman kamuoyunun Osmanlı sultanlarının halifelliğini tanıması, bizzat Abdülhamid'in geliştirdiği küresel ve anti-emperyalist bir İttihad-ı İslam siyasetinin başarısı olarak görüle gelmiştir. Son zamanların popüler televizyon dizilerinde İngiliz elçisini tokatlayan, Açe'den Hindistan'a kadar olan bölgedeki Müslümanlarını sömürge yönetimle-

rine karşı isyana teşvik eden ve tüm enerjisini İslam ümmetinin bekasına adanmış bir halife portresi çizilen Sultan Abdülhamid'in bu sert erkek imajı, onu neredeyse bir direniş ve diriliş lideri kılmaktadır. Sanki Abdülhamid'in 1876 yılında tahta çıktığında kendisine tevdi edilen misyonun tarifi Osmanlı topraklarının yönetimi değil de, İslam âlemindeki mazlum Müslümanları Avrupa'nın haçlı zihniyetinden ve Hristiyan Batı medeniyetinin tahakkümünden korumakla görevli bir halifelikmiş gibi

anlatılan tarih masalı, ironik olarak dönemin Avrupa basınındaki "Kızıl Sultan" Abdülhamid imajıyla da örtüşmektedir. İngiliz, Rus, Fransız ve Hollanda sömürge memurları ve istihbarat ajanlarının bir kısmı da Abdülhamid'i dünyanın dört bir köşesindeki Müslüman halkı Hristiyan sömürge idarelerine ve hükümdarlara karşı itaatsizliğe teşvik eden bir komplonun beyni olarak gösteren raporlar yazıp, sömürge medyasında bu imajın oluşmasına katkıda bulunmuşlardır. Ana hatları 1960'lar sonrası soğuk savaş Türkiye'sinde şekillenen bu Pan-İslamist Abdülhamid hikâyesinin gözlüğüyle bakıldığında, 1908'deki Meşrutiyet ilanı ise, İslam âlemini savunan halifeye karşı yapılmış laik bir "Batılılaşma ihaneti" gibi görünmektedir.

Aslında Abdülhamid döneminin hilafet siyasetinin detayları bu anti-emperyalist halife imajının aksine mutedil, uzlaşmacı ve çatışma karşıtı bir dengeci manevi halife portresi çizmektedir. Zaten, kaderin cilvesi olarak, 1914 yılı Kasım ayında İslam âlemi adına Almanya ve Avusturya ile el ele verip Hristiyan âlemine cihat ilan eden ekip, Abdülhamid'i

03 Mart 2019

Kahire Punch Dergisinde Osmanlı'nın Hristiyan İmparatorluklara karşı mücadelesini gösteren karikatür- Arkada Çin ve Japon imparatorlukları seyrediyor

The Cairo Punch

السلطنة المصرية

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

AUTHORITY, PRIVACY
AND
PUBLIC ORDER IN ISLAM

01 Haziran 2019

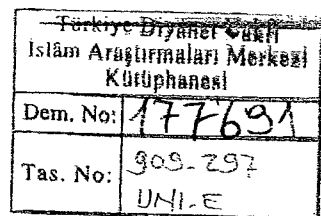
*Proceedings of the 22nd Congress
of L'Union Européenne des Arabisants et Islamisants*

edited by

B. MICHALAK-PIKULSKA

and

A. PIKULSKI

UITGEVERIJ PEETERS en DEPARTEMENT OOSTERSE STUDIES
LEUVEN – PARIS – DUDLEY, MA
2006

Abdülhamid II
010420

ISLAMIC FACTOR IN THE CONSOLIDATION
OF THE OTTOMAN RULE IN THE ARAB PROVINCES
DURING THE REIGN OF SULTAN ABDULHAMID II (1876-1908)

Dimitry R. ZHANTIEV — Moscow

There is hardly another period in the history of the last Great Islamic Empire (that is the Ottoman Empire) which has received such uncomplimentary estimation as the reign of Abdul-Hamid II. The sultan himself used to be estimated by many observers and scholars as 'anti-reformer', 'Medieval-style despot', 'tyrant' etc. The links between the Tanzimat period and the reign of Abdul-Hamid used to be rejected for a long time. However the characteristics of the Sultan's personality should not conceal those features of his reign which testify to serious measures aimed at the preservation of Ottoman sovereignty, security and public order. Without such conditions any development (economic, social etc.) is hardly possible. Historical approach does not support such questions in conjunctive mood as "what could have happened if this or that had happened (or failed to happen)", yet it's very hard, almost impossible to imagine Abdul-Hamid II plunging the Ottoman state and nation into the World War I on the side of Germany in the first months of the War (as the Young Turks did). For such cautious and conservative person as he was waiting would be more likely until the favorable outcome of the first battles for the Triple Entente could be clearly seen. The Ottoman Empire in fact had real chance of survival if not for the tragic mistake — i.e. entering the War on the German side. So, the attempts of Abdul-Hamid II to prevent the Ottoman Empire from disintegration deserve at least serious attention.

The treaty of Berlin 1878 symbolized a downtrend in the international status of the Ottoman Empire when the leading Western powers shifted in the so called 'Eastern Question' from preserving territorial integrity of the Ottoman State to the partition of it. The threat of losing political independence induced Abdul-Hamid II to resort to the traditional Islamic principles of legitimatising the supreme authority. It might be mentioned that in this attempt Abdul-Hamid II did not invent any new ideology. On the contrary — he exploited the idea of Islamic unity, the unity of *Dar al-Islam* under one Caliph which had been one of the main

453-458

100 Years of Independence: Speeches of the International Scientific
Conference Tirana, 26-27 November 2012, c. I, by Begir Meta,
Tirana: Center for Albanian Studies, 2014. ISBN 978-9951-273-92-4.

01 Temmuz 2019

Ayten Ardel
Ottoman Archive, Turkey

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

ALBANIAN CHRISTIANS IN THE OTTOMAN
BUREAUCRACY DURING THE PERIOD OF ABDUL
HAMID II

Introduction

In Ottoman bureaucracy had a significant number of Christian Albanian officials who were born and raised in the cities of present-day Albania. In the XIX and early XX century, records for Ottoman officials (Sicill-i Ahval Defterleri) provided information about the life, career and professional education of individuals, who were born in Shkodra, Durres and in many different cities and towns, who were educated in Albanian vilayets, in Istanbul or in different places of the Ottoman Empire, who had been successful in every part of the state administration. In other words, the study will deal with the life of bureaucrats and officials of different categories, without making any distinction if they were Albanian, Latin, Rumanians or Armenians, who were born in the territory of the present-day Albania, and grew up with the Albanian Christian culture, who knew Albanian language and were employed as state officials by the Ottoman administration, without making any differences with Muslims and were appraised for their professional skills and devotion to the state, by providing them with ranks and decorations (titles).

This paper offers the biographies of some Christian Albanian officials, relying on records and classifications contained in the Ottoman Archives in Istanbul, under the subordination of the General Directorate of State Archives of the Republic of Turkey. Due to the large number, it was not possible to present all these biographies in one paper. For that

94-103

Abdülhamid II
010420

reason, the documents of Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahval İdaresi* were used to provide biographies of a number of Christian Albanian officials, with the intention to create an academic and cultural bridge between Turkey and Albania, which is celebrating its 100th anniversary of Independence.

**Official Documentation of the Status
of the Officials (Status Register)**

The Ottoman Empire paid special attention to the collection of the Curriculum Vitae of its officials. Books called TEZKİRE and TABAKAT (indicating personal and professional status of individuals from various backgrounds), which included writers scholars, imams and famous dervishes, were written, starting from the XVI century. Later on, the Tercüme-i Ahvâl (Biographies) were drafted with personal data of various masters and state officials including shejhul-islams, calligraphers, musicians, sadrazams (Prime Ministers) and foreign ministers.

The data written in these biographies, which were found in the records of the secretariat office of Divân-i Hümayûn (Ottoman Government), where appointments and dismissals of officials were made, constituted the source of much formal and informal information for historians.

Until the XIX century, there was no institution in the Ottoman bureaucracy, providing for the duty to keep records for officials. In that period, the person seeking a job had to specify in his application the career and the functions that he has had before. The relevant institutions were conducting a special investigation to confirm the accuracy of the presented data, and a positive or negative remark was written on the side of the Curriculum Vitae sheet. However, after the Tanzimat reforms of 1839, new arrangements were made in connection with the policy and the rights of officials.

In 1879, the Personnel Files Commission (Sicill-i Ahval Komisyonu) was established. Later on, all ministries and administrative units established their own sections of personnel files.

The records of the Personnel Files Commission are also placed among thousands of documents and valuable collections, which exist in the Ottoman Empire Archive, which is located in Istanbul. Based on these records, which contain thousands of personnel files, collected in 200 registers, it is possible to find data that may be converted into sources for many different research fields.

Registers (Sicill-i Ahval) were established with the recording of résumés, which were drafted as summaries from documents, which were